ACADEMIA ROMÂNĂ

STUDII ŞI CERCETĂRI
III.

PROBLEMELE EVOLUŢIEI
POPORULUI ROMÂN

DE

DR. GR. ANTIPA
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

CARTEA ROMÂNEASCĂ
INST. DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL S-SOR I. ST. RASIDESCU
1919.

PREFAȚA

Poporul Român fiind pe cale de a-și constitui un stat unitar pe teritoriul său etnic, se găsește acum în fața celei mai importante probleme ce i s'a prezentat vre-o dată, acea: a organizării noului său stat și a stabilirii liniilor mari a desvoltării sale în viitor. *O asemenea mare problemă, care caută a găsi mijloacele de a asigurà acestui popor cele mai favorabile condițiuni de existență și de propășire, nu se rezolvă însă numai prin improvivizațiuni geniale și prin inspirațiunile momentului; ea nu se poate rezolvi decât printr'o muncă intensă, bazată pe știință și pe învățămintele ei, la care trebue să contribue fiecare după puterile sale cu cunoștințele și experiența sa. Deasemenea, poporul nostru având acuma să decidă singur de soarta sa, și fiecare cetățean având a se pronunța asupra tuturor chestiunilor care privesc organizarea statului și asupra directivelor politicei sale, nevoia de o pregătire specială a individului ca «Cetățean» — de o «educațiune cetățănească» — devine tot mai simțită. In organizarea noastră de astăzi, o asemenea educație cetățănească, poporul nostru nu o poate primi însă, nici din școală — pe care o părăsește prea de*

timpuriu — și nici dela partidele politice, ale căror programe sunt prea unilaterale, fiind legate de anume puncte de vedere sau de sprijinirea unor anume categorii de interese. Numai omul de știință —având ca unica preocupare cercetarea și expunerea obiectivă a adevărului, astfel cum reiese el din studiile sale, independent de orice alte considerații — este singurul care are îndatorirea de a îndeplini astăzi acest rol important.

Aceste au fost cele doua motive principale care m-au îndemnat și pe mine la alcătuirea studiului de față, și la publicarea sa, în această formă, lipsită de termini tehnici și de indicațiuni bibliografice și scris —pe cât o permite conținutul său științific — pe înțelesul tuturor.

Ca unul care mă îndeletnicesc cu cercetările biologice și care, de aproape 27 ani, lucrez și la chestiunile de organizare practică a statului, în domeniul cultural și economic, am crezut că, trăgând o serie de consecințe din îndelungatele experiențe dobândite în aceste două ramuri de activitate științifică și practică, voi puteà aduce mai bine contribuțiunea mea. Căci, pe deoparte, studiile biologice m'au făcut să văd viața și continua ei evoluție sub toate formele în care se prezintă ea pe pământ, în raport cu condițiunile mediului în care se desfășură; iar pe de altă parte, activitatea practică de organizator m'a deprins să văd nevoea de a ținea cont de legile vieței organice și în viața socială, economică și culturală a popoarelor și deci și în organizarea instituțiunilor ei.

Studiul de față urmărește un îndoit scop:

1. Lămurirea unei chestiuni pur științifice: acea a legilor care guvernează viața și evoluțiunea popoarelor în general și a poporului român în special, considerate ca organizme, așa dar supuse marilor legi ale evoluțiunei lumei organice și asupra cărora se aplică învațămintele ce decurg din istoria mare a desvoltărei ei pe pământ, din care istoria scrisă a omenirei alcătuește numai o mică parte; și:

2. De a trage din rezultatele ce reesă din aceste cercetări științifice, câteva concluziuni practice cu privire la organizarea poporului și statului român, precum și câteva directive, pentru a'l pune în stare să-și asigure existența sa și să-și realizeze mai bine aspirațiunile ce decurg din firea sa, din țara pe care o locuește și din locul ce'l ocupă între popoarele omenirei.

Asupra aplicărei principiilor și metodelor biologice în judecarea chestiunelor de organizare socială există o întreagă bibliografie. In studiul de față am preferat totuș să privesc problema astfel cum mi s'a prezentat ea din observarea și judecarea directă a faptelor, fără a mă lăsa influențat în expunerea concluziunelor naturale și logice ce decurg din ele de părerile altor autori și de discuțiunile care le-au provocat.

Prin lucrarea de față nu urmăresc însă stabilirea unui program cu propuneri precise de organizare. Scopul nostru este numai de a atrage atențiunea asupra principiilor generale care decurg din studiul evoluțiunei popoarelor — și care condiționează aspi-

rațiunile pe care poate *să le aibă poporul nostru— și apoi de a* indicà și formulà problemele *pe care el trebue să le rezolvească pentru a'și puteà realizà aceste aspirațiuni.*

Asigurarea mersului evoluțiunei spre progres a unui popor și a viitorului seu este o chestiune cu mult prea vastă și complicată pentru a putea fi tratată în toate detaliile ei numai de o singură persoană într'un studiu general. Oamenii de știință — fiecare în specialitatea sa — au dar a studià toate acele numeroase și variate chestiuni de detaliu ce se prezintă, întregul popor are a luà hotărâri și oamenii de stat a le înfăptuì. Fiecare, dar, trebue să contribue cu știința și cultura sa, cu inteligența și cu bunul său simț, cu munca și cu energia sa la rezolvirea acestei mari probleme.

Privind problema asigurărei mersului evoluțiunei poporului nostru spre progres dintr'un punct de vedere atât de înalt—acel al legilor evoluției generale a organizmelor și popoarelor — am căutat înadins să ne desprindem de necesitățile momentului și să luăm în considerare numai acele forțe mari care condiționează în mod permanent viața sa — influențându-l independent de timp— și care deci vor aveà oricând însemnătatea lor. De aceia am lăsat acì la o parte orice fapte trecătoare—deci și orice statistice, care nu pot aveà decât o aplicare limitată — și ne-am mărginit la descrierea unui mecanism mișcat continuu de forțe permanente și la indicarea în linii mari a problemelor și directivelor ce rezultă din ele. Lucrarea de față nu este dar o colecțiune

de date, ci, presupunându-le cunoscute, ea caută să fie, în prima linie, un stimulent al gândirei, pe baze și metode științifice, pentru toți acei care vor să contribue prin munca lor la rezolvirea marelor probleme impuse de necesitățile evoluțiunii poporului nostru.

Ea de asemenea nu se restrânge la problemele de actualitate, ci are în vedere mai cu seamă viitorul. Dacă totuș am pus adeseori aci în evidență relele sociale care împiedică mersul normal al evoluției organismului nostru, și dacă am arătat efectele sistemelor greșite și organizărilor defectuoase din starea actuală, aceasta am făcut-o, nu pentru a ne scobori în discuțiunile politice sau pentru a critica persoanele care le conduc—care din punctul nostru de vedere au o prea mică importanță—, ci numai pentru a putea preciză mai bine problemele viitorului și a arătà căile pe care trebue să le luăm pentru a găsi soluțiunile lor.

După evenimentele mari prin care am trecut și după secolele de subjugare în care au trăit unele din ramurile poporului nostru, acesta întregit, intră astăzi într'o perioadă de reculegere, de care are nevoie pentru a se putea lămurì asupra intereselor sale mari, pe cari i le indică țelurile evoluției sale, și asupra mijloacelor de a-și asigurà viitorul.

Timpurile de astăzi, bogate în fapte și învățăminte—în care o nouă alcătuire politică, economică și socială caută a înlocuì pe cea veche și a creea o nouă stare de echilibru între popoarele lumei și între păturile sociale din care se compun ele—nu îngăduesc însă o prea lungă chibzuială. Hotărâri grabnice

trebuesc luate, căci lupta sub alte forme continuă cu aceiaş înverşunare şi focul ameninţă să ne prindă nepregătiţi în mijlocul său. Tocmai în această intenţie, mai cu seamă, am alcătuit lucrarea de faţă, şi scopul ei imediat ar fi pe deplin satisfăcut daca ar contribuì la această grabnică reculegere a poporului, după cum eu însumi —·în aceste vremuri de suferinţe şi fericire, de învrajbire şi înfrăţire—am căutat să'mi reculeg gândurile şi să mă înalţ deasupra atmosferii plină de patimi în care trăim, pentru a o puteà scrie cu toată obiectivitatea şi imparţialitatea ce i se cuvine.

Bucureşti 5 Iunie 1919

Dr. GR. ANTIPA

CUPRINSUL

PROBLEMELE EVOLUŢIEI POPORULUI ROMÂN

PARTEA I

EVOLUŢIA OMENIRII ŞI FACTORII DE CARE DEPINDE EA

PARTEA II

Pag.

INTRODUCERE

INTRODUCERE

Soarta popoarelor — ca și a oricărei alte ființe — este de a duce o necontenită luptă pentru satisfacerea nevoilor și aspirațiunilor lor. Progresele realizate și succesele obținute nu le lasă timpul de odihnă, căci aceste singure aduc alte probleme nouă, atât pentru consolidarea acestora cât și pentru asigurarea mai departe a vieții și propășirii lor.

Poporul nostru, fiind astăzi pe cale de a formà un stat unitar în limitele pământului ocupat de dânsul, și-a satisfăcut în această privință idealul său astfel, cum cei mai mulți n'ar fi avut încă îndrăsneala să și-o închipuească. Această unire a tuturor ramurilor din cari se compune el — înfăptuită cu arma vitejilor soldați și pregătită prin dorința arzătoare din inimile fraților răspândiți în atâtea țeri — nu ne îndreptățește însă la odihnă și nu ne dă nici răgazul de a perde timpul sărbătorind această izbândă. Ea ne deschide din contră o nouă luptă, pe alte căi, pentru a consolidà succesele dobândite și a pune bazele desvoltării ulterioare.

Firește, înainte de toate, trebue ca diferitele ramuri ale acestui popor—cari au fost supuse la regimurile și influențele, atât de diferite, ale statelor de cari au

fost subjugate—să se poată reculege, astfel ca însușirile și pornirile naturale caracteristice neamului nostru— până acum înăbușite — să poată ieși la iveală, spre a formà baza comună de desvoltare și aspirațiunile către cari să tindem cu toții. Apoi mai trebue ca micile diferințe și asperități cari ne separă astăzi să fie înlăturate, spre a face loc numai conștiinței intereselor mari și permanente ale neamului și ale noului stat ce-l formează el, pentru realizarea cărora trebue de acum, înainte să luptăm cu toții uniți într'un singur gând și într'o singură voință de a birui.

Tocmai de la justa și grabnica recunoaștere a acestei baze comune de desvoltare—care dictează aspirațiunile noastre—și a acestor mari și permanente interese ale neamului nostru întregit și a statului nou format, depinde însă viitorul ce ne așteaptă, căci înțelepciunea poporului nostru ne previne că „așà vom dormì cum ne vom așterne“.

Problemele nouă vitale ce ni se impun, pentru consolidarea celor dobândite până acum și pentru asigurarea propășirii noastre în viitor, sunt atât de mari și de urgente, că cer să ne punem grabnic la o nouă muncă încordată; aceasta atât pentru precizarea lor, cât și pentru determinarea căilor, pe cari trebue să le luăm pentru a le puteà realizà.

In lupta aceasta nouă care se deschide, o nouă armată trebue să iea acum locul vitejilor care, cu arma și sângele lor, au dobândit primele succese și au pus baza desvoltării viitoare: va fi armata acelora cari au pregătirea necesară de a studia nouăle probleme, de a organizà și de a înfăptuì reformele de cari e nevoe

pentru asigurarea viitorului nostru ca popor și ca stat. Din această armată vor trebuì să facă parte toate elementele culte ale națiunii precum și toți acei cari prin experința vieții, prin aptitudinile lor și prin bunul simț pot înlocuì cultura. Intre aceste elemente vor fi mai cu seamă două categorii principale, cărora le revin roluri conducătoare în această luptă de clădire și reorganizare; acestea sunt: oamenii de știință și oamenii politici.

După cum orice meșter, înainte de a pornì o nouă lucrare, își revizuește instrumentele de cari dispune spre a vedeà: ce poate face cu ele, ce rol va aveà fiecare de îndeplinit în lucrarea pe care are a o executà și cum trebue să și le pregătească în vederea acestor scopuri, tot astfel și noi astăzi, ajunși în fața alcătuirii proiectului celei mai mari lucrări ce s'a cerut neamului nostru — a organizării noului nostru stat și a stabilirii liniilor mari ale desvoltării sale în viitor—se cuvine să supunem și unei nouă revizuiri uneltele de cari avem a ne servì în această mare întreprindere. E nevoe să precizăm dinainte rolul, pe care fiecare din ei are a-l îndeplinì în rezolvirea diferitelor probleme cari compun această mare lucrare, și pregătirea ce trebue s'o aibă în vederea lor; aceasta, spre a nu se perde mai târziu timp și a se risipì energie și ca să putem astfel ajunge la maximul de efect, printr'o muncă disciplinată și repartizată după un plan bine chibzuit de mai nainte.

In cele ce urmează vom căutà dar, pe de o parte, să stabilim cari anume sunt problemele, a căror rezolvire ne-o impun necesitățile evoluției poporului nostru,

a ţerii sale şi a noului stat ce-l formează şi îndrumarea sa spre aspiraţiunile sale, iar pe de altă parte, vom căută totodată să precizăm şi rolurile, pe cari au a le îndeplinì omul de ştiinţă şi omul politic în conducerea acestei mari lucrări.

* * *

Orice problemă are mai multe laturi din cari poate fi văzută şi orice observator o judecă, după cum e deprins crierul său să gândească. Problema organizării noului nostru stat şi asigurarea viitorului poporului nostru în lume are şi ea mai multe laturi din cari poate fi privită şi din cari se pot trage învăţăminte pentru rezolvirea ei. Istoricul, etnograful, geograful, tehnicul, omul de stat, economistul, omul de finanţe etc., fiecare o vede prin prisma preocupărilor sale, o cercetează după metodele ştiinţei sale şi trage cuvenitele consecinţe. Ca unul care mă îndeletnicesc cu ştiinţele biologice, voiu încercà, ca şi din acest punct de vedere — în aparenţă mai îndepărtat — să examinez, bazat pe metodele acestei discipline şi pe legile cari decurg din cercetările ei, această problemă.

Am convingerea, că tocmai acest mod de a privì problema ne va da adevăratele lămuriri şi directive asupra chestiunilor ce ne interesează, deoarece omul, cu toată libertatea aparentă de a hotărî asupra acţiunilor şi destinelor sale, rămâne totuş supus în totul marilor legi ale naturii, care-i indică ţelurile şi căile desvoltării sale.

Popoarele, ca ori şi ce alt organism, sunt supuse şi ele — conform legilor mari biologice cari guver-

nează lumea organică — unei necontenite transformări, provocată, pe deoparte, de puterile interne de desvoltare — adică de totalitatea predispozițiunilor, însușirilor și aptitudinilor lor naturale — iar pe de altă parte, de puterile mediului în care trăesc, care le influențează desvoltarea și caută a le silì să se acomodeze necontenit cerințelor lui. Din această neîncetată luptă, între acești doi mari factori ai evoluției, se nasc formele sub cari se prezintă ele în fiecare moment al desvoltării lor. Evoluția unui popor poate fi deci și ea concepută ca o serie infinită de stări de echilibru, cari se succed una alteia, provenite din lupta continuă dintre mediul său intern și cel extern.

După cum puterile interne de desvoltare ale unui popor sunt mai tari sau mai slabe, pentru a puteà biruì în această eternă luptă asupra greutăților mediului și a-l pune în stare să poată profità de foloasele ce acesta i le oferă, tot astfel și mersul evoluției sale va fi progresiv sau regresiv.

Considerând dar poporul nostru ca un asemenea organism, vom căutà — bazați pe învățămintele ce le putem trage din faptele și legile biologice — să analizăm: cari anume sunt puterile interne de desvoltare carii hotăresc evoluția și cari sunt cerințele mediului în care are el a se desvoltà. Pe baza acestor constatări vom puteà să ne dăm seama de factorii naturali cari condiționează desvoltarea sa și de modul cum trebue să-i influențăm — desvoltând pe unii și temperând pe alții — pentru a-i asigurà existența și propășirea în viitor. Procedând astfel vom puteà apoi, pe această bază, să stabilim felul problemelor ce ni se impun și în vederea

rezolvirii cărora va trebuì să organizăm munca ce urmează să o desfăşurăm.

Prin puterile interne de desvoltare, înţelegem totalitatea acelor însuşiri, aptitudini şi predispoziţiuni fizice, morale şi intelectuale, moştenite din strămoşi—şi deci inerente rassei — cari alcătuesc elementele din cari se compune energia vitală a poporului nostru. Nu e dar vorba numai de energia actuală, ci mai cu seamă şi de acele forţe latente, cari zac în mare parte încă neîntrebuinţate şi cari, puse în condiţiuni prielnice de desvoltare, pot să se desfăşure, luând proporţii neaşteptate.

Prin mediul de traiu al unui popor înţelegem totalitatea condiţiunilor de traiu în cari se desfăşură vieaţa acelui popor; aşà dar ţara locuită de el, cu totalitatea condiţiunilor de existenţă ce le cuprinde ea, adică cu totalitatea resurselor ei favorabile şi defavorabile existenţei sale. Raporturile de vieaţă dintre diferiţii indivizi, sau categori de indivizi, cari compun acest popor, precum şi între el cu popoarele sau ţerile cu cari vine în contact, faç parte şi ele din mediul de traiu— adică din condiţiunele naturale de existenţă — determinând evoluţia.

Mediul de traiu este însă supus şi el unei continue evoluţii, atât întru cât priveşte resursele sale naturale, cât şi în privinţa raporturilor dintre indivizii ce compun poporul sau. între acesta şi alte ţeri sau popoare; deci şi raporturile dintre popor şi mediul său se schimbă necontenit şi deci şi felul problemelor, ce ni se impun pentru asigurarea viitorului poporului nostru şi a statului, va varià în consecinţă şi va trebuì să ţinem cont de ele.

Spre a puteà însă determinà cari anume sunt acele însuşiri fireşti și puteri interne — pe cari poporul nostru are nevoe de ale desvoltà, pentru a-şi asigurà mersul evoluţiei sale spre progres — şi care este influenţa mediului asupra acestei evoluţiuni, e nevoe să ne dăm seama mai întâiu de ţelurile mari pe cari natura le-a impus luptei pe care toate fiinţele organice — deci și popoarele — o duc în contra mediului şi de modul cum s'au organizat ele spre a-şi asigurà biruinţa. O ochire generală, urmărită în mod genetic şi comparativ, asupra evoluţiei mijloacelor şi armelor de cari s'a servit omul în această luptă — începând dela strămoşii sei animali şi până a ajuns, prin desvoltare şi organizare, a formà popoarele și statele cele mai înaintate — precum şi asupra raporturilor ce s'au desvoltat între ele şi mediul lor de traiu, ne va indicà mai bine calea pe care trebue să apucăm, spre a puteà îndrumà mai sigur către progres evoluţia poporului nostru, considerat și el ca o fiinţă organică. Vom începe dar studiul de faţă cu o scurtă schiţare generală a evoluţiei omenirii şi a factorilor de cari depinde ea, iar apoi vom trece la analiza problemelor evoluţiei poporului român, a culturii şi civilizaţiei sale şi a organizării statului său.

PARTEA I.

EVOLUŢIUNEA OMENIRII ŞI FACTORII DE CARI DEPINDE EA

1. Ţelurile evoluţiunii şi mijloacele de luptă ale organismelor

Trei mari ţeluri a pus natura eternei lupte pentru traiu, prin care se manifestă vieaţa organismelor cari populează pământul: Conservarea individuală, perpetuarea neamului—specie, varietate, rassă, popor, etc.— şi năzuinţa spre progres, prin perfecţionarea neîncetată a organismului. In vederea acestora e îndreptată orice manifestaţiune vitală şi în vederea lor e alcătuită întreaga construcţie a organismului lor. Omul, ca fiinţa cea mai perfecţionată din lumea organică, precum şi popoarele — ca unităţile organice superioare ce le formează el — sunt şi ele supuse în totul acestor legi naturale, şi întreaga lor organizaţiune, precum şi orice manifestaţiune a vieţii lor — oricât de complicată ar fi ea —, nu are alt scop, în ultima instanţă, decât realizarea acestor 3 ţeluri fundamentale.

Să căutăm dar, aruncând o privire generală asupra lumii organice, să ne dăm seama, în mod genetic și comparativ: cari sunt însușirile și armele, grație cărora speciile cari populează astăzi globul au putut să biruească în lupta pentru existență, spre a-și perpetuà neamul și a-și perfecționà organismul; cum au evoluat ele de la ființele inferioare până la omul civilizat; și cari sunt cauzele, pentru cari un mare număr din speciile de animale sau din popoarele cari odinioară stăpâniau pământul, au trebuit să dispară cu totul sau să fie reduse la o vieață rudimentară? Această privire generală asupra evoluției armelor și mijloacelor de luptă ne va arătà care este valoarea lor și ne va conduce apoi să recunoaștem: cari sunt acele puteri elementare indispensabile, de cari trebue să dispună orice organism — și deci și un popor — pentru a-și perpetuà existența și a se îndrumà pe calea progresului.

După cum am amintit mai sus, evoluția unei specii — deci și a unui popor — este rezultanta luptei neîncetate dintre organismul individului și mediul său de traiu. Pentru a puteà biruì în această luptă, natura, în înțelepciunea ei, a înzestrat diferitele organisme: 1) cu o mai mare sau mai mică *tenacitate* și *putere de rezistență* contra agenților mediului, 2) cu o *putere de adaptațiune* pentru a se acomodà la cerințele mediului, 3) cu o serie infinită de *aparate* și de *arme* — cari de cari mai rafinate — *pentru agonisirea hranei* și celor trebuitoare existenței sale și pentru *apărarea contra mediului și dușmanilor* și în fine 4) cu o *suficientă putere de reproducție* — care la unele specii

mai expuse iea proporţii enorme — pentru a-şi asigurà continuitatea vieţii şi immulţirea prin urmaşi.

Nu e locul acì de a descrie şi exemplificà toate aceste însuşiri şi puteri elementare — ca *tenacitatea* şi *puterea de rezistenţă*, *puterea de adaptaţiune* şi *puterea de reproducere* — cu cari natura a înzestrat diferitele organisme pentru a rezistà în lupta lor pentru existenţă; şi nici de a cità exemple din variatele *aparate* şi *arme de apărare contra mediului* şi *pentru utilizarea resurselor sale.* Ne mărginim numai a le indicà şi a da câteva consideraţiuni generale, pentru a puteà pune apoi mai bine în evidenţă acele *arme speciale*, de cari s'a servit omul în lupta sa cu natura şi cari constituesc o serie din factorii fundamentali ai evoluţiei sale.

* * *

Predispoziţiile unor specii pentru a-şi perpetuà existenţa sunt atât de mari, încât — dacă mediul de traiu ar prezintà în mod uniform aceleaşi condiţiuni favorabile de existenţă — fiecare din ele ar fi în stare, într'un timp relativ scurt, să ajungă a populà întreaga suprafaţă a globului. O ochire asupra speciilor cari au trăit în diferitele epoce geologice ne arată ce mare răspândire au avut unele din ele în anumite formaţiuni, când condiţiunile de vieaţă ale mediului le erau favorabile.

In contra unei asemenea immulţiri şi lăţiri prea mari a unei specii lucrează însă: variaţiile mediului, schimbarea condiţiilor de traiu, apariţia unor duşmani noi, etc. Din cauza acestor modificări ale condiţiilor de traiu, specii, cari aveau o mare răspândire, dispar brusc de pe

suprafaţa pământului — cum au dispărut d. ex. toate acele amintite specii din epocele geologice — sau lasă numai în urma lor câţiva urmaşi, cari în lupta pentru existenţă au reuşit a se adaptà nouălor cerinţe ale mediului.

Şi asupra omului această lege a naturii se aplică cu aceeaş rigoare; toate acele aşà zise rasse primordiale—ca Veda din Ceylon, Australienii, Nou-Zelandezii, Aino, Papuanii, Pieile roşii din pădurile Braziliei şi din ţara de foc, Buschmanii, etc.—sunt resturile unor rasse, cari înainte populau întregi continente şi cari, în urma schimbării condiţiunilor de traiu, nu au mai putut rezistà, lăsând pe urma lor numai aceste mici resturi degenerate.

Aceste legi mari biologice se aplică însă nu numai asupra rasselor primitive, ci şi asupra popoarelor culte. Istoria omenirii — care de altfel nu este decât o pagină din istoria desfăşurării lumii organice — ne dă un întreg şir de exemple în această privinţă.

In această luptă pentru existenţă, în care o specie, o rassă, un popor etc. dispare pentru a face loc unui altuia mai apt, pot fi două feluri de cauze principale, cari produc acest efect: 1) Sau că organismul, cu puterile sale interne de rezistenţă, de reproducţie şi de desvoltare, slăbeşte—că acea specie, rassă, popor, etc., este îmbătrânită — aşà că o altă specie, care este mai bine înzestrată şi mai capabilă de luptă, vine şi-i iea locul; sau 2) că condiţiunile de traiu ale mediului schimbându-se prea mult, *puterea de adaptare* a organismului nu mai ajunge pentru a se puteà acomodà nouălor împrejurări. In acest din urmă caz, cele mai de multe

ori e vorba de fiinţe al căror organism a fost cu totul adaptat la cerinţele unui mediu special, astfel încât, prin modificările profunde ce le-a suferit el, şi-a perdut elasticitatea necesară şi — în faţa unor nouă condiţiuni de traiu — aceste fiinţe se găsesc în imposibilitate de a mai reacţionà, rămânând dezarmate.

Această specializare unilaterală la un mediu cu totul particular a fost, de ex., cauza principală a dispariţiei celor mai multe din speciile de Reptile şi Mamifere gigantice cari au populat pământul în epocele geologice.

In lupta pentru existenţă în asemenea medii, cea mai mare şansă de a se perpetuà şi de a continuà să-şi perfecţioneze organismul prin selecţiune — cu toată schimbarea condiţiunilor de traiu — o au dar nu acele specii al căror organism e prea diferenţiat într'o direcţie şi perfect adaptat numai la cerinţele unui mediu special, ci tocmai din contră, acelea cari au un organism mai echilibrat, cu arme de luptă mai universale şi deci, cu o *putere de adaptare la nouă medii* mai mare; pe acestea natura le selecţionează şi le desvoltă mai departe. Examinând din acest punct de vedere, de ex. seria probabilă a strămoşilor omului — care constitue arborele său genealogic — vedem că ea constă numai din forme cu un organism mai indiferent, nespecializat prea mult într'o singură direcţie, însă tocmai de aceasta capabil de adaptare la orice mediu şi deci de progres; din această cauză, tocmai, selecţiunea a putut împinge desvoltarea lor până a ajuns la fiinţa cea mai perfecţionată, care este omul.

2. Inteligența ca armă în lupta pentru existență și ca factor al evoluției omului.

In privința puterii de adaptare la schimbările condițiunilor de traiu ale mediului, natura a înzestrat pe om cu o armă mai universală și mai elastică, *Inteligența*, — omul este dela natură un «*animal rațional*» — care-l pune în stare, fără a-și specializă organismul într'o singură direcție, să se emancipeze de alte arme și astfel să biruească toate greutățile mediului, spre a pune stăpânire pe natură, chiar acolo unde condițiunile de existență par imposibile. Prin inteligență omul a ajuns, mai mult încă, să-și fasoneze chiar singur mediul de traiu cum îi convine mai bine și *să tragă din resursele acestuia maximul de foloase pentru existența sa;* aceasta, tocmai, i-a permis să se întindă pe toată suprafața globului, înmulțindu-se neîncetat și evoluând spre progres.

Inteligența, abià rudimentară la strămoșii săi animali, a ajuns în adevăr un factor atât de esențial în evoluția omului, încât selecțiunea naturală în această privință s'a făcut cu o mare grabă, nemai putând birui în lupta pentru existență decât acei cari o posedau mai desvoltată. Prin aceasta continuă selecțiune, s'a ajuns treptat la un mare grad de perfecționare al ei și al organului care o produce, *crierul*. Comparațiunea, între craniul cu fruntea turtită al omului de la Neanderthal sau cel dela Krapina și între craniul cu fruntea bulbucată al rassei albe, ne arată suficient desvoltarea

enormă pe care a luat-o crierul omenesc într'un timp relativ atât de scurt.

Cum însă progresul este bazat pretutindeni în lumea organică pe diferenţiare şi diviziunea muncii, tot astfel, şi din inteligenţa rudimentară a omului primitiv s'au diferenţiat şi s'au desvoltat apoi mai departe, prin selecţiune, două mari ramure de activitate cerebrală:

1) *Inteligenţa propriu zisă* sau *Gândirea*, care îl pune în stare de a transformà *senzaţiunile* ce le capătă prin simţuri în *noţiuni* abstracte, de a *judecà* şi a *raţionà* şi — prin aceste procese ale gândirii — de a cunoaşte lumea, a-şi formà convingeri şi a găsì, astfel, calea adevărată pe care trebue să păşească pentru a biruì în lupta pentru existenţă; ea este ajutată de *Memorie*, care-i dă putinţa să reţină şi să acumuleze cunoştinţele odată dobândite; şi 2) *Voinţa*, care-l pune în stare de a luà hotărâri şi a aduce la îndeplinire ceea ce judecata şi sentimentul său îi indică că e necesar să facă pentru conservarea şi desvoltarea sa.

Aceste, împreună cu *Sentimentul* (simţirea), constituesc cele trei făcultăţi ale omului, graţie cărora a putut el să se înalţe atât de tare deasupra celorlalte fiinţe.

Prin colaborarea armonică a acestor 3 ramuri ale activităţii crierului său, omul devenind *o fiinţă conştientă* de acţiunile sale şi capabilă de a luà hotărâri — ceea ce-l deosebeşte radical de strămoşii să animali—, el a fost pus în stare să se organizeze singur, pentru a duce, cu mai mulţi sorţi de izbândă şi mai multă energie, lupta ce i-a fost impusă de natură pentru perpetuarea neamului său şi pentru progres.

Cea mai înaltă manifestaţiune a inteligenţei astfel

formate şi una din cele mai puternice arme în lupta pentru existenţă a omenirii este *Ştiinţa*. «Trebuinţa de a şti», apărută la omul primitiv numai ca un «instinct al curiozităţii» — după cum o vedem apărând şi la copii — s'a desvoltat treptat din nevoia de a cunoaşte lumea exterioară în care trăeşte şi a ajuns o necesitate organică tot aşà de mare ca şi trebuinţa de traiu şi a se îmmulţì. Ea a dat naştere «luptei pentru aflarea adevărului», care formează una din marele preocupări ale omenirii.

Evoluţia ştiinţei s'a făcut şi ea cu o mare grabă şi merge înainte cu paşi atât de repezi, încât omenirea cu ajutorul ei este pe cale de a se emancipà cu totul de capriciile naturii. Pornind dela trebuinţa organică «de a şti», înnăscută în om, ea a început prin *observarea* lumii şi a fenomenelor încunjurătoare; apoi s'a desvoltat nevoia de a stabilì, prin *Judecată*, raporturile dintre obiectele sau fenomenele observate, şi în urmă a ajuns ca, prin *raţionamente* şi toate acele procese complicate ale gândirii — prin analiză şi sinteză, prin metodele de inducţiune şi deducţiune, etc. — să pătrundă tot mai adânc în tainele lumii. Observaţiunile îmmulţindu-se au format mai întâiu — graţie memoriei — un capital empiric de cunoştinţe, cari — fiind de folos în lupta omului cu natura — se păstrau cu sfinţenie şi se transmiteau din generaţie în generaţie. Nevoia de a ordonà şi sistematizà cunoştinţele dobândite, de a explica fenomenele observate şi a le grupà în jurul unor cauze generale etc., a făcut trecerea dela empirie la adevărata ştiinţă, care caută să cunoască legile cari guvernează universul şi să respundă la toate chestiu-

nile mari — tot mai adânci — cari chinuesc spiritul omenesc.

Ştiinţa însă, astfel desvoltată, nu răspunde numai trebuinţei de a şti, din care şi-a luat naştere, ci şi celorlalte trebuinţe organice ale omenirii de a trăi şi de a se immulţi. Orice cunoştinţă nouă dobândită îşi are imediat — direct sau indirect — şi aplicaţiunile ei practice, uşurând lupta pentru traiu. Astăzi această podoabă a minţii omeneşti predomină totul; prin aplicaţiunele ei, ea a ajuns baza existenţei omenirii actuale; ba chiar nici nu am fi în stare să concepem putinţa de a răspunde necesităţilor de traiu ale atâtor oameni, câţi populează astăzi lumea, fără aplicarea ştiinţei la producţiunea şi distribuţiunea bunurilor economice. Intr'însa deci omenirea a găsit cea mai puternică armă în lupta ei pentru cucerirea pământului.

Prin desvoltarea mai departe a inteligenţei şi diferenţiarea sentimentului s'au mai născut însă în om şi s'au perfecţionat mai departe trei simţuri principale — sau sentimente — cari reprezintă cele mai înalte porniri organice ale spiritului omenesc: 1) *simţul moral*—adică al binelui şi dreptăţii — 2) *simţul estetic* — adică al frumosului — şi 3) *simţul social* — adică al trebuinţei organice a omului de a trăi în societatea semenilor săi pe baza unei ordine sociale.

Graţie acestor simţuri fundamentale — desvoltate prin convieţuirea cu semenii săi şi cari la rândul lor înlesnesc această convieţuire—omul a putut să se înalţe dela *starea de barbarie*, bazată pe egoismul crunt şi feroce, la *starea de civilizaţie*, care exclude orice acte, obiceiuri şi moravuri cari lovesc în drepturile altora, şi a pus

astfel bazele *Culturii*. Manifestațiunile acestor trei înalte porniri ale spiritului omenesc, fecundate prin știință —Morala cu religia, Arta cu tehnica și Statul cu ordinea socială — sunt cea mai înaltă podoabă a omenirii și formează baza vieții actuale pe pământ. Ele constituesc însă totodată și trei mari arme și regulatoare în lupta sa pentru progres.

3. Asociația de indivizi și organizarea ca arme de luptă și ca factori ai evoluției omenirii. Formarea popoarelor și a statului.

In această scurtă schițare a evoluțiunii mijloacelor și aparatelor, de cari se servesc ființele organice și omul în lupta lor pentru existență și progres, am avut în vedere numai individul și rolul său în această luptă. Natura, urmărind țelurile ei mari în evoluție, consideră însă individul numai ca un mijloc la scop; în ultima instanță menirea individului este numai de a conservà și perfecționà specia și acea a speciei de a perpetuà și perfecționà vieața organică pe pământ, ducând-o la o desvoltare tot mai mare. Astfel fiind, vieața individului este limitată la timpul necesar pentru a-și îndeplinì rolul existenței sale, adică de a se continuà prin urmașii săi și de a asigurà acestora putința să ducă lupta mai departe. Dela vieața individuală a protistei unicelulare, care e redusă la o durată numai de câteva clipe—până ce prin diviziunea corpului în două sau mai multe părți dispare spre a se continuà în urmașii ei —

și până la aceea a celor câteva specii de animale superioare, cari au ajuns la o durată de 2—300 ani — o clipă și aceasta față de vieața speciei — sunt cuprinse limitele duratei vieții individuale pe pământ.

Pe de altă parte, individul, oricât de perfecționat ar fi organismul său, dispune numai de puteri limitate, cu cari trebue să facă față la toate nevoile atât de variate ale vieții sale, și cari, tocmai din această cauză — neputându-se specializà — nu pot luà o desvoltare suficientă, pentru a biruì toate felurile de greutăți ale mediului ce mereu i se reînnoesc.

Evoluția însă, care nu lasă neutilizată nici o posibilitate spre progres, a găsit și a desvoltat prin selecțiunea naturală mijloace pentru preîntâmpinarea tuturor acelor inconveniente, cari decurg atât din scurtimea vieții, cât și din limitarea puterilor de luptă ale individului, spre a puteà astfel asigurà mai bine realizarea înaltelor ei țeluri. Unul din acele mijloace constă în *asociarea* sub diferite forme — de la simple coabitări sau colonii la formări de state complexe — a mai multor individe de aceeaș specie, spre a duce vieața — și deci lupta pentru existență — în comun. Față de mediul exterior, aceste *asociații* apar ca un tot organic, în care indivizii sunt numai o parte a întregului, având a îndeplinì fiecare un rol anumit în lupta pentru satisfacerea celor trei mari țeluri prin cari se manifestă vieața oricărui organism, și deci și a acestei unități organice de un ordin mai înalt, astfel formată.

Foloasele formării unor asemenea asociații de indivizi sunt foarte mari: 1) puterile de luptă sporesc considerabil, 2) se dă posibilitatea unei mai intense utilizări

a avantajelor ce le oferă mediul de traiu, şi 3) vieaţa asociaţiei fiind mai lungă, se dă posibilitatea unei *organizaţiuni* mai perfecţionate — bazată pe diviziunea muncii şi pe specializarea indivizilor — în vederea luptei pentru existenţă şi progres.

Ca şi indivizii, aceste *unităţi organice superioare* sunt şi ele compuse din organe. Pe când însă la indivizi organele sunt formate din grupe de celule, la aceste asociaţii ele sunt compuse din grupe de indivizi, specializaţi în vederea îndeplinirii în comun a unor anumite funcţiuni.

De acì dar se naşte nevoia *diviziunii muncii*, ceea ce produce o *diferenţiare* şi o *specializare* tot mai pronunţată între indivizii cari compun o asemenea unitate organică superioară. Cu cât specializarea indivizilor e mai desvoltată şi mai raţional aplicată, cu atâta organele ce ele le formează sunt mai perfecţionate şi mai apte de a scoate toate foloasele din resursele ce le oferă mediul de traiu; cu atâta dar şi şansele de biruinţă a întregului în lupta pentru existenţă sunt mai mari. In seria animală se cunosc tot felul de asemenea asociaţii, dela simple colonii până la statele complicate ce le formează unele specii ca albinele, furnicile, termitele, etc.

Această formare de unităţi organice superioare, organizate prin asociarea indivizilor specializaţi în vederea diferitelor funcţiuni, este dar una din armele mari, pe cari natura le-a creat prin selecţiune, pentru a înlesnì mai bine organismelor biruinţa în lupta pentru existenţă şi progres.

Mai bine ca toate organismele, însă, a ştiut omul

— grație inteligenței sale și simțului social înnăscut într'însul (omul este de la natùră un animal social «ξῶον πολιτικόν») — să se folosească de această armă puternică, formând prin asociație unități organice mai înalte, spre a duce cu forțe superioare și mai rațional utilizate lupta pentru realizarea țelurilor existenței sale pe pământ. In lupta cu greutățile mediului natural de traiu, această armă a fost pentru omenire de un imens folos, căci i-a asigurat biruința și a pus-o în stare să tragă pentru existența și desvoltarea ei foloase incomparabil mai mari din resursele sale.

De îndată însă ce a apărut o asemenea armă puternică, natura, în virtutea puterii ei de a selecționà, a silit, sub pedeapsa suprimării, pe toate ramurile omenirii s'o adopte și să se grupeze — după afinitățile lor de neam și ale intereselor lor vitale — în asemenea asociații. Acestea au fost dar primele impulsuri pentru formarea începuturilor societății umane — fără de cari noi astăzi nici nu ne mai putem închipuì existența omenirii — și cari au luat apoi treptat o desvoltare tot mai mare, începând de la simple asociațiuni de indivizi—adică dela vieața de «Turmă» în care trăià omul primitiv, horde, triburi, etc. — și ajungând până la popoare, națiuni, state, confederațiuni de state ș. a. m. d.

Intre aceste asociații de oameni, astfel formate, s'a stabilit însă îndată, ca și între indivizi, o mare concurență, fiecare dintre ele căutând să profite de slăbiciunile alteia spre a-i ocupà locul în natură. Tocmai această concurență sub toate formele ei — care merge până la luptele cele mai crude de exterminare — le-a

făcut să ajungă la enorma desvoltare, unde le vedem astăzi; aceasta, deoarece, fiecare din aceste asociații e nevoită *să se organizeze* tot mai bine, pentru ca, cu forțele naturale de cari dispune, să poată desvoltà *maximul de energie vitală* în lupta pentru existență.

Organizarea acestor asociații nu se poate însă dobândì decât pe baza principiului mecanic *al economiei forțelor*, spre a se obține astfel cu minimul de efort maximul de rezultat; aceasta nu se realizează însă decât printr'o *specializare* și *diviziune a muncii* cât mai intensă, între indivizii din cari se compune asociația.

Și diviziunea muncii însă, ca să-și dea maximul ei de efect, trebue să fie aplicată astfel, ca fie care individ să fie ales după aptitudinile sale naturale și să fie pus în stare de a contribuì cu maximul și optimul de de energie de care dispune, astfel ca, din conlucrarea lor în mod armonic și fără risipă, să reiasă ca rezultat final maximul de energie vitală pentru asociație.

In societățile primitive, această selecțiune a indivizilor după aptitudinile lor — care este baza întregei organizări — o face natura singură, având ca regulator nevoia de a perfecționà tot mai mult organismul spre a puteà învinge în lupta pentru existență. In societățile desvoltate și ajunse la un grad de cultură mai înaltă, sarcina de a face selecțiunea indivizilor și a pune pe fiecare la acel fel de muncă prin care poate da el maximul și optimul pentru comunitate, e lăsată însă în seama unui organ special care este «*Statul*». Acesta are funcțiunea de a dirige și coordonà activitatea tuturor organelor, armonizând-o și subordonând-o trebuințelor

întregului organism, spre a se puteà astfel obţine maximul de energie prin colaborarea lor.

Acest organ, care guvernează activitatea întregului organism — popor sau naţiune, — este acel care are a îndrumà evoluţiunea sa spre progres, veghind la mănţinerea și crearea unor permanente stări de echilibru între forţele interne de desvoltare ale asociației și forțele contrarii ale mediului său de traiu; el intervine ca *factor conștient*, atât pentru sporirea continuă a energiei vitale a organismului printr'o organizare tot mai perfectă, cât şi pentru punerea ei în valoare în lupta pentru existenţă și progres, adică pentru realizarea aspiraţiunilor ce decurg din firea acelui organism — popor sau naţiune — arătându-i calea pe care să pășească pentru acest scop.

Dela gradul de perfecţionare și dela capacitatea acestui organ — adică a Statului — care întrupează voinţa de a trăi și de a se desvoltà mai departe a întregului organism, depind șansele de izbândă în lupta continuă, pe care natura a impus-o și acestor asociaţiuni complexe de oameni, ca și oricărei alte fiinţe organice.

Un minunat model, pentru o asemenea organizare perfecţionată şi bine adaptată în vederea luptei pentru existenţă și progres, ni-l oferă însuș corpul omului: cu cea mai perfectă specializare a elementelor sale—adică a celulelor şi organelor ce-l compun—în vederea funcţiunilor pentru cari sunt destinate, cu coordinarea lor pentru o colaborare armonică în vederea unui scop comun şi cu crierul ca organ central, care dirige şi guvernează activitatea întregului organism.

Principiul corelaţiunii organelor și lupta între diferitele

părţi ale organismului în vederea economiei forţelor în cursul desvoltării ontogenetice, pot servì asemenea ca modele de regulatoare şi pentru desvoltarea organismului social.

Se pare în adevăr că natura, în înţelepciunea ei, împinge prin selecţiunea naturală evoluţia organismului social la aceleaşi forme de organizare la care ea a împins şi organismul animal, până ce a ajuns la organizarea cea mai perfecţionată pe care o prezintă corpul omului. Şi una şi alta sunt guvernate de aceleaşi principii de desvoltare.

4. Cultura ca armă de luptă şi ca factor al evoluţiei popoarelor.

Oricât de departe s'ar merge cu organizarea forţelor naturale ale indivizilor cari compun o asociaţie — un popor sau o naţiune — pentru a obţine din ele, pe baza principiului economiei forţelor, maximul de energie vitală pentru acest organism, se ajunge totuş la o limită, la care, orice nouă combinare a acelorași forţe nu mai poate da o nouă sporire a energiei finale. Ajuns acì, o nouă sporire a energiei finale nu mai e posibilă, decât dacă e posibilă şi o nouă sporire a puterilor naturale ale indivizilor, ca elemente din cari e compus întreg organismul social. După cum deci vitalitatea unui individ depinde de starea organelor sale şi a celulelor ce le compun, tot astfel şi vitalitatea popoarelor — ca unităţi organice superioare — depinde de starea în care se găsesc elementele din cari se compun ele, adică indivizii.

La începutul acestui studiu am arătat însă că însușirile naturale ale omului sunt capabile încă de o mare desvoltare și că el dispune încă de un însemnat capital de *forțe latente* și *predispozițiuni firești*, cari, puse în condițiuni favorabile, pot ajunge la o mare desfășurare. Pentru ca vitalitatea întregului organism să meargă crescând, trebue dar ca, paralel cu organizarea tot mai perfecționată a societății, să se desvolte tot mai mult și energia individului, ca element constitutiv al unității superioare din care face parte și de valoarea căruia depinde gradul de energie al întregului. Aici tocmai începe rolul cel mare al organului conducător, care guvernează întregul organism social; căci el, grație conștiinței ce o are de nevoile societății și grație puterii de care dispune, poate influență mersul natural al evoluției, prin crearea de condițiuni speciale, cari să favorizeze desvoltarea acelor puteri ale individului de cari societatea are mai mare nevoe pentru propășirea ei, și să oprească desvoltarea pornirilor rele din individ.

După cum grădinarul, prin cultură și selecțiune artificială, poate scoate din plantele sălbatice rasse nobile, desvoltând și punând în evidență calitățile lor ascunse și combătând defectele, tot astfel și societatea — în interesul propriei ei propășiri — trebue să tindă a înnobilă pe individ prin desvoltarea calităților și forțelor sale latente. Ceea ce selecțiunea naturală — prin acțiunea ei severă, însă inconștientă și lentă — a putut realiză în lumea animală și vegetală și în societățile umane primitive, o fac societățile moderne constituite în state — potrivit gradului lor de civilizație — prin

Cultură și *selecțiune intenționată*, în mod conștient și accelerat. De graba, seriozitatea și perspicacitatea ce o depun ele în rezolvirea acestor probleme, depinde gradul de energie vitală pe care sunt capabile să-l desvolte în orice moment și deci sorții de reușită în lupta continuă pentru existență și progres. O bună organizare dar a unei societăți — popor, națiune, stat, etc. — cere înainte de toate înălțarea cât mai multă a individului, spre a-l face cât mai apt pentru a-și îndeplinì rolul său—nu numai ca o parte dintr'o mașină, ci ca ființă superioară și conștientă — în comunitatea de vieață din care face parte.

După gradul de desvoltare al popoarelor, sau statelor ce le formează ele, fiecare și-a creat o serie de instituțiuni, cari urmăresc scopul de a cultivà și formà individul, de a-i desvoltà și pune în evidență puterile sale fizice, intelectuale și morale și de a-l preparà ca bun cetățean, adică de a-l face apt să-și îndeplinească cât mai bine rolul de colaborator conștient în comunitatea din care face parte. Totalitatea acestor instituțiuni și rezultatele pe cari le produc ele, pentru desvoltarea armonică a însușirilor fizice, morale și intelectuale și pentru înălțarea firii indivizilor cari compun un popor, constituesc *Cultura* acelui popor. Bazată pe știință, artă și educațiune, cultura constitue ultima armă și cea mai puternică, care, sporind necontenit energia vitală, conduce popoarele la biruință în lupta pentru existență și la realizarea aspirațiunilor lor spre progres. Ca și știința, ea trece din generație în generație și, prin acumulare, constitue un capital prețios pentru progresul unui popor.

Cultura, lucrând asupra individului — pe care-l formează şi-l înobilează, pătrunzând adânc în firea sa — e pe cale de a deveni organică şi ca atare transmisibilă — cel puţin ca predispoziţie — prin ereditate; de aceea un popor cu o cultură mai veche — dacă aceasta nu e prea specializată şi anchilozată într'o singură direcţie, astfel încât să altereze puterea sa de adaptaţiune şi dacă nu intervin alte cauze cari-i slăbesc puterea sa de rezistenţă — e mai bine armat în lupta pentru existenţă decât un popor tânăr, care e la începutul desvoltării sale culturale. Cine a călătorit pe coastele Mediteranei, a putut uşor să capete impresia transmisibilităţii predispoziţiilor culturii prin ereditate, recunoscând în locuitorii Insulelor Golfului de Napoli — cu toată mizeria în care se găsesc astăzi — trăsăturile fine şi alurile nobile, perfecţionate printr'o veche cultură, ale vechilor locuitori ai anticei Greciei Mari.

Fiecare popor, pe orice grad de desvoltare s'ar află el, are însuşirile sale sufleteşti, specifice şi originale, cari-l disting calitativ de alte popoare. Ele se manifestă: printr'o concepţiune specială şi mai mult sau mai puţin diferită a noţiunilor fundamentale de bine, frumos, dreptate, etc., printr'o serie de porniri şi aptitudini speciale ş. a. m. d. Oricât s'ar desvoltă aceste însuşiri speciale prin cultură şi oricât ar fi ele de înfluenţate prin educaţiune, ştiinţă şi artă, ele continuă a rămâneă şi în evoluţiunea lor specifice şi originale. *Cultura unui popor face dar parte din firea sa, ea este naţională,* în opoziţie cu ştiinţa, care urmărind adevărul — unul şi acelaş pretutindeni —

este universală. Tocmai în această specificitate a însușirilor unui popor și a originalității culturii ce o poate produce el, stă importanța cea mare a *formării statelor pe baze naționale ;* căci numai în această formă poate geniul unei națiuni ajunge la maximul de desvoltare, spre a-și afirmà voința de a trăì și a progresà, și a da totodată — ca unități ale unui organism și mai înalt — maximul de tribut pentru asigurarea perpetuării și progresului omenirii pe pământ, adică pentru satisfacerea marilor țeluri pe cari natura le-a impus eternelor lupte ale lumii organice pe această planetă.

5. Mediul de traiu ca factor al evoluției popoarelor. — Civilizația. — Formarea statelor naționale.

In expunerea de până acuma am urmărit modul cum s'au desvoltat puterile elementare ale organismelor și s'au organizat între ele până au ajuns a formà acele arme atât de puternice, ca știința și cultura, de cari se servesc popoarele în lupta lor pentru existență și progres. Nu am examinat însă mai de aproape factorul principal care provoacă această desfășurare de forțe, adică Mediul de traiu, spre a ne da seama de influența sa asupra evoluției organismelor și în special a popoarelor.

La începutul acestui studiu am arătat că, prin mediul de traiu al unui organism, înțelegem totalitatea condițiunilor în cari se desfășură vieața acelei ființe. Me-

diul de traiu al unui popor e dar format: 1) de ţara locuită de el, cu totalitatea condiţiunilor naturale ce o caracterizează *(Mediul geografic, Mediul natural)*; 2) de ţerile şi popoarele cu cari vine el în contact, direct sau indirect *(Mediul politic)*; 3) de raporturile care se stabilesc între indivizii sau categoriile de indivizi cari compun acel popor *(Mediul social)*; 4) de produsele propriei sale activităţi, atât în domeniul culturii materiale, cât şi al celei sufleteşti *(Mediul cultural)*; şi 5) de orice alt agent care poate aveà o influenţă oarecare asupra vieţii şi desvoltării acelui popor *(Mediul universal)*.

Mediul de traiu, astfel constituit, înfluenţează deci necontenit, prin agenţii sei, vieaţa şi desvoltarea unui popor; aceasta, atât prin foloasele ce i le oferă existenţei sale — şi pentru care organismul său trebue să se adapteze în mod special pentru a puteà profità de ele — cât şi prin greutăţile ce i le opune şi în contra cărora trebue să se apere şi să le biruească. In amândouă cazurile dar, mediul sileşte organismul acestui popor să-şi desvolte şi să-şi organizeze puterile de cari dispune, astfel încât să poată face faţă acestor două serii de cerinţe ale sale. Cu cât un popor reacţionează mai bine şi mai repede în această privinţă, cu cât dar puterea sa de adaptaţiune — adică plasticitatea organismului său — e mai mare, cu atâta şi şansele sale de reuşită sunt şi ele mai mari. Mediul este dar un continuu stimulent, care, prin agenţii săi, provoacă în fiecare moment în organismul unui popor o nouă desvoltare de forţe şi o nouă organizare a lor, spre a-i puteà satisface ce-

rințele sale; prin aceasta dar mediul devine factorul principal al progresului unui popor.

Cu cât mediul de traiu este mai variat și cerințele sale sunt mai multiple, cu atâta și puterile a căror desvoltare o provoacă el în organismul unui popor sunt mai variate și mai mari și cu atâta vieața în intregime a acelui popor este mai intensă și mai desvoltată. Acest adevăr este atât de evident și general, încât — bazați și pe concluziile la cari am ajuns mai înainte — am puteà formulà chiar următoarea lege: *Energia vitală a unui popor stă în raport direct cu aptitudinile sale naturale, cu puterea sa de adaptațiune și cu varietatea cerințelor mediului său de traiu.*

Dacă însă mediul are o influență atât de mare asupra desvoltării unui popor, împingându-l spre progres, apoi și poporul — în tendința sa naturală de a-și asigurà condițiuni de traiu tot mai prielnice — are o influență din ce în ce mai covârșitoare asupra mediului, pe care caută a-l modificà necontenit, combătându-i puterile cari-i sunt vrăjmașe și desvoltând pe cele cari-i sunt favorabile vieții și propășirii sale. Astfel: în *Mediul natural*, poporul caută, prin toate armele pe cari și le-a creat în lupta sa pentru existență, a îndulcì asperitățile și a face cât mai accesibile avantajele ce acesta i le oferă pentru existența sa; în *mediul politic*, el caută a se organizà pentru o apărare cât mai bună în contra dușmanilor și pentru a trage cât mai multe foloase dela popoarele și țerile cu cari vine în contact; în *mediul social*, caută a regulà cât mai bine raporturile dintre indivizii și categoriile de indivizi din cari e alcătuit, spre a puteà desvoltà prin organizarea forțelor

lor maximul de energie vitală; în *mediul cultural*, eĭ caută a creà cât mai multe instituţiuni, atât pentru creşterea bogăţiilor materiale — şi mai cu seamă pentru sporirea puterilor de producţie ale pământului pe care-l locueşte, — cât şi pentru sporirea puterilor fizice, intelectuale şi morale ale indivizilor şi pregătirea lor în vederea funcţiunilor ce au a le îndeplinì în vieaţa socială ş. a. m. d.

Cu modul acesta, între un popor şi mediul său de traiu se stabileşte o nouă serie de infinite raporturĭ, din ce în ce mai intime şi mai complicate, cari toate provoacă o modificare neîncetată a mediului şi o ameliorare a condiţiunilor sale de traiu. In vederea acestor modificări — cari constituesc tot atâtea terenuri de luptă — poporul se organizează din ce în ce mai mult şi-şi creează organe speciale, a căror perfecţionare depinde de gradul de desvoltare la care a ajuns el pe treapta progresului. Acest adevăr e atât de evident, încât putem formulà regula generală că: *După starea de perfecţionare a mediului de traiu al unui popor, se poate recunoaşte gradul de desvoltare pe scara progresului al acelui popor.*

Starea de perfecţionare a mediului de traiu — şi în special a ţerii pe care o locueşte — cu totalitatea instituţiunilor prin cari se manifestă ea, este dar un product al activităţii unui popor şi constitue ceea ce numim *Civilizaţia* acelui popor—sau a acelei ţeri[1]).—

[1]) «O ţară civilizată» este opusul unei «ţeri sălbatice», după cum un «om civilizat» este opusul unui «om barbar»; şi într'un caz şi în altul e vorba de o înobilire prin cultură, care transformă o stare primitivă în una înaintată. — Civilizaţia este colectivă, pe când cultura este individuală, şi devine colectivă numai prin însumarea indivizilor cari o posedă şi gradul de desvoltare la fiecare din ei.

Gradul ei de desvoltare evoluează paralel cu gradul de desvoltare al poporului care a produs-o. Bazată mai mult pe ştiinţă, tehnică, şi artă, civilizaţia nu face parte, ca cultura sufletească, din firea poporului care a produs-o, însă poartă totuş stampila originalităţii spiritului său.

Să urmărim dar în linii generale cum au evoluat—în desvoltarea generală a popoarelor — raporturile dintre acestea şi mediul lor de traiu, ce forme a luat lupta dintre popor şi mediu şi cum au ajuns apoi popoarele a-şi transformà, prin cilivizaţie, mediul lor natural într'un aliat, pentru lupta ce au a o duce inainte pentru existenţa lor şi progres.

La popoarele, cari se găsesc încă pe o treaptă inferioară de desvoltare, lupta cu cerinţele mediului este foarte grea, aşà că ele, adeseori, pentru a nu dispărea cu totul, sunt silite prin selecţiunea naturală a adaptà —ca şi animalele—chiar organismul fizic al indivizilor cari le compun. Aşà sunt d. ex. unele popoare primitive nordafricane, cari, prin schimbarea bruscă a condiţiilor de traiu ale mediului—cari provocau o mortalitate foarte mare—au fost silite a se adaptà la cel mai curios fel de vieaţă, al flămânzirii îndelungate, şi cari, fireşte, au fost reduse prin aceasta la o vieaţă cu totul rudimentară. Alte popoare primitive, cari trăesc prin pădurile veşnice, au fost silite a se adaptà — cu câte sacrificii?—la muşcăturile şerpilor veninoşi ş. a. m. d.

Un mijloc mai comod pentru a evità aceste greutăţi —şi care reprezintă o armă foarte răspândită în seria animală — sunt *Migraţiunile*, pe cari unele specii le întreprind, părăsind cu totul habitatul lor, pentru a

evità greutățile unui mediu sau pentru a profità de avantajele mai mari ale unui mediu nou.

Unele specii de animale — ca d. ex. speciile de paseri migratoare, diferite specii de pești, etc. — deși nu părăsesc definitiv habitatul lor, întreprind însă numai migrațiuni periodice, în anumite anotimpuri sau la anumite vrâste, spre a evità astfel pericolele ce tocmai în aceste epoce le prezintă mediul lor și a profità de avantajele temporale ale altor medii.

Și popoarele s'au servit de această armă în lupta lor pentru existență, mai cu seamă în epocele de copilărie ale omenirii, când pământul nu erà atât de populat și se găsiau încă suprafețe întinse neocupate. Astfel așà zisele popoare primitive, cari astăzi se mai găsesc refugiate numai prin câteva insule sau localități izolate, nu reprezintă decât părți din acele popoare mari, cari silite de modificarea condițiilor de traiu ale mediului pe care-l locuiau—ca d. ex. schimbarea climei, apariția unor dușmani mai bine dotați, lipsa de hrană provocată prin îmmulțirea prea tare a propriei populațiuni față de resursele limitate ale acelui mediu, etc., —au putut să scape prin migrațiuni în aceste localități izolate cu condițiunile de traiu mai favorabile. Tot astfel migrațiunile popoarelor din timpurile istorice, cunoscute sub numele de „năvălirea barbarilor“, nu sunt decât tot astfel de migrațiuni, provocate prin schimbarea condițiunilor de traiu.

Intr'un stadiu de desvoltare ceva mai înaintat al popoarelor, *Vieața nomadă* — care nu e alt ceva decât tot acele migrațiuni periodice pe cari am văzut că le fac diferite specii de animale—erà o stare gene-

rală a vieţii lor; şi aceste migraţiuni le făceau în acelaş scop, pentru a profită de foloasele ce le oferă unele medii în anumite anotimpuri şi a scăpà în acest timp de greutăţile sau pericolele altora. Chiar migraţiunile ce le fac astăzi periodic: Laponii după turmele lor de Reni, pescarii din Norvegia, Scoţia etc. după bancurile de Harengi sau de Bacalao *(Gadus Morrhua)* pe la Islanda şi Terre-Neuve, şi chiar ciobanii noştri ducând turmele lor de oi la păşunat din Carpaţi spre balta Dunărei şi înapoi, etc., toate aceste aşà zise «*Transhumanţe*» nu sunt nici ele alta decât resturile acestor migraţiuni periodice şi ale vieţii nomade din trecut, sau ale vieţii pe care o duc şi astăzi popoarele din stepele înalte ale Asiei, etc. Prin aceste migraţiuni multe popoare primitive au scăpat dela o peire sigură sau cel puţin dela degenerare.

Migraţiunile însă, deşi constituesc o armă comodă şi un mijloc de salvarea existenţei unor popoare primitive prin evitarea luptei directe cu greutăţile unui mediu, ele sunt totuş legate de atâtea alte greutăţi, încât formează o piedică mare în desvoltarea lor mai departe spre progres; de aceea chiar şi vieaţa nomadă a dispărut de mult la popoarele mai înaintate.

Pentru ca un popor să-şi poată desfăşură în întregime puterile sale şi a evoluà spre progres, ***el trebue să aibă înainte de toate un teritoriu al său propriu***, pe care să-l locuească în permanenţă şi ale cărui resurse să şi le facă cât mai uşor accesibile satisfacerii nevoilor sale, prin cultura materială sau civilizaţia ce o produce pe dânsul.

La popoarele stabilite pe un teritoriu propriu şi deci

mai înaintate în cultură, lupta pentru existență — cel puțin întru cât privește greutățile naturii — devine tot mai ușoară. Pe de o parte, grație energiei vitale cu mult mai mare pe care sunt capabile a o desvoltà — printr'o organizare tot mai perfecționată a forțelor lor și printr'o desvoltare tot mai mare a puterilor intelectuale ale individului cu ajutorul culturii sufletești, — pe de altă parte, grație perfecționării tot mai intense a mediului, aceste popoare — prin ajutorul culturii materiale — au găsit mijlocul, prin știință și tehnică, de a biruì greutățile naturii fără a mai fi silite să-și schimbe prin adaptațiuni profunde constituția organică a indivizilor din cari se compun, ori să emigreze sau chiar să ducă numai vieața nomadă. Ele nu mai au nevoe dar să-și schimbe organismul după cerințele mediului, ci, cu ajutorul culturii materiale acumulate pe acelaș pământ și al științei și tehnicei, schimbă ele singure mediul natural după cerințele organismului lor.

Această ușurare a luptei în contra naturii pune dar pe aceste popoare în stare să-și poată conservà mai bine caracterele lor organice moștenite și să se desvolte mai departe pe baza însușirilor lor caracteristice, păstrându-și astfel *individualitatea* lor.

Perfecționarea mai departe a organismului acestor popoare, devenite prin stabilirea lor pe un toritoriu propriu stăpâne pe grăutățile naturii, nu le nimicește nici ea individualitatea lor, ci din contra, le-o pune tot mai bine în evidență. Și aceasta se afirmă cu atât mai mult, cu cât legăturile dintre popor și teritoriul ocupat de el devin mai întinse și cu cât tovărășia de interese și de luptă cu greutățile aceluiaș mediu strânge tot

mai mult raporturile dintre indivizii cari-l compun. Calea progresului—după legile biologice—nu aduce dar pe un popor, cum s'a afirmat adeseori, spre perderea acelora din însuşirile sale fireşti cari constituesc *naţionalitatea* sa – adică spre o egalizare generală a culturii tuturor popoarelor, — ci din contră, spre afirmarea şi desvoltarea ei mai departe pe această cale. Cât de mare e acest adevăr, se poate vedeà şi din faptul că, chiar în cuprinsul aceluiaş popor, propăşirea pe cale culturală accentuează adeseori diferenţieri naţionale cari devin tot mai profunde, putând provocà chiar şi separarea acestui popor în mai multe ramuri distincte sau chiar în state deosebite. Istoria ne arată în această privinţă destule exemple chiar între popoarele europene.

Pentru ca un popor însă să-şi poată desfăşura toate puterile de cari e capabil, spre a-şi creà maximul de condiţiuni favorabile existenţei sale pe teritoriul pe care s'a stabilit, şi pentru ca, pe de altă parte, un teritoriu să poată ajunge a da maximul de avantaje pentru vieaţa acelui popor, trebue ca legăturile între acestea să devină tot mai intime, astfel în cât *să ajungă a formà la un loc o unitate indestructibilă*. Forma cea mai perfectă, prin care se poate realizà această unitate, este *crearea unui stat naţional, care să închege într'o organizaţiune unitară întreg poporul cu întreg teritoriul ocupat de dânsul.*

După cum însă un popor este un product rezultat din influenţa mediului său de traiu — şi în special al mediului natural, adică al teritoriului ce-l ocupă — asupra însuşirilor sale naturale, tot astfel şi teritoriul său este un product rezultat din activitatea culturală

și civilizatorie a poporului care-l locuește asupra naturii sale primitive. Această continuă și îndelungată influență reciprocă dintre popor și teritoriul său, *dă întregei unități astfel formate — adică statului național — o individualitate specială, cu caractere bine definite și distincte* de ale altor popoare cu statele ce le formează ele.

Un *stat național* reprezintă așà dar o unitate organică, compusă din 3 organe fundamentale: 1) *Poporul,* cu totalitatea aptitudinilor moștenite dela strămoșii săi și desvoltate prin selecțiune în lupta sa pentru existență în mediul special în care s'au desfășurat și care le-a fasonat după cerințele sale; 2) *Teritoriul* cu totalitatea condițiunilor naturale ce-l caracterizează și 3) *Capitalul cultural,* adică totalitatea instituțiunilor de cultură materială și sufletească, create de activitatea acestui popor pe teritoriul său.

Energia vitală a acestei unități organice superioare astfel formată, numită *Stat național*, este dar un produs rezultat din desvoltarea, organizarea și conlucrarea tot mai intimă a puterilor acestor 3 principali componenți ai acestui organism.

Dela modul cum poporul — care reprezintă elementul conducător al acestei unități — știe să desvolte și să întrebuințeze această energie, depinde viitorul acestui organism și puterea cu care va fi el în stare să-și afirme voința sa de a trăi și a progresà în veșnica luptă pe care natura i-a impus-o s'o ducă. Această voință însă trebue să fie în concordanță cu țelurile mari ale naturii, fiind limitată de legile ei, pe cari poporul nu le poate călcà decât cu riscul perderii existenței sale. Un popor, în adevăr — ca și indivizii

din care se compune — este o ființă conștientă, înzestrată cu puterea de a gândì și a voì, adică de a hotărî singur de soarta sa. Această libertate de a hotărî o are însă numai pentru a recunoaște cari anume sunt nevoile și aspirațiunile, cari decurg din firea statului pe care-l formează și din rostul existenței sale, și pentru a organiză și întrebuință energia sa vitală pentru realizarea acelor nevoi și aspirațiuni. A pornì însă pe altă cale, decât cea pe care aceasta o indică, este a expune întregul organism la peire, căci altfel natura își reintră în drepturile ei spre a-și realiză singură țelurile ei superioare.

Tocmai această libertate aparentă a popoarelor, de a-și alege singure — fără alte considerații — calea pe care s'o urmeze în evoluția lor, a fost aceea care le-a ademenit pe multe din ele să-și risipească energia pentru realizarea unor aspirațiuni de mărire, cuceriri și alte asemenea aventuri, cari nu decurgeau din nevoile lor firești și cari, la urma urmelor, din această cauză le-au fost fatale. Asupra învățămintelor ce le pot trage din aceste fapte acei cărora le este. încredințată greaua sarcină de a conduce popoare sau state, cred că nu mai am nevoe să atrag atenția. Istoria ne dă în tot cazul destule exemple, atât de soarta statelor cari și-au risipit puterile în răsboae pentru cuceriri fantastice, cât și de ce s'a ales de pe urma enormelor sacrificii de vieață omenească făcute de marile genii militare, ca Dariu, Alexandru cel Mare, Napoleon I, etc.; ea ne învață totodată că politica trebue să urmărească realizarea necesităților naturale ale evoluției ci nu fantaziile de cuceriri aventuroase ale conducătorilor statelor, oricât de geniali ar fi ei.

6. Evoluția statelor și rolul lor în evoluția omenirii.

a. Statele omogene.

Din cele arătate până acum, s'a putut vedeà că forma sub care popoarele pot să desvolte maximul de energie vitală este crearea de state naționale în limitele teritoriului ocupat de ele. Aceste state naționale, astfel formate, din teritoriu, popor și capitalul cultural produs de ele, reprezintă forma optimă de organizare, în care geniul unui popor se poate desfășurà spre a da maximul de contribuție pentru omenire. Statele naționale sunt dar totodată organele elementare ale unei unități organice superioare, «*Omenirea*», având ca atare anume funcțiuni de îndeplinit și îndatorirea să conlucreze în mod armonic — după principiul economiei forțelor — pentru realizarea țelurilor superioare ale existenței ei pe pământ. Dreptul de existență al unui asemenea stat se justifică dar, în primul rând, prin contribuția pe care el este în stare s'o dea pentru realizarea țelurilor superioare ale vieții omenirii. Aceste țeluri sunt: crearea și utilizarea cât mai perfectă a cât mai multor posibilități de vieață pe toată suprafața globului, pentru a asigurà o desfășurare cât mai întinsă a neamului omenesc și o perfecționare a sa cât mai mare prin cultură și civilizație.

S'a mai văzut apoi că, cu toată libertatea aparentă ce o are un stat de a hotărî asupra viitorului său, aspirațiunile sale nu pot fi realizabile decât dacă decurg din nevoile sale firești și sunt în concordanță cu

rostul său în natură, adică cu țelurile superioare ale vieții omenirii.

Din istoria omenirii, noi știm însă că vieața statelor este limitată. Ca ori și care altă ființă organică, și statele au ciclul vieții lor; ele se nasc, trăesc și dispar. Cu tot numărul mare de popoare, pe cari ni-l arată Etnologia că populează planeta noastră, noi știm că astăzi suprafața globului este împărțită numai în aproximativ 50 de puteri politice sau state. Tot restul, nu au ajuns încă la o desvoltare suficientă pentru a formà state proprii; sau statele pe cari le-au format s'au prăbușit, și ele au căzut sub dominațiunea altor popoare. Multe popoare au dispărut chiar înainte de a fi ajuns a se stabilì pe un teritoriu propriu.

Cari sunt dar cauzele acestor aparițiuni și disparițiuni de state și cât e de lungă vieața naturală a unui stat? sau de ce factori depinde durata ei?

Intru cât privește **nașterea statelor,** noi am arătat în cele precedente, că popoarele, silite prin greutățile luptei pentru existență — care prin selecțiunea naturală le amenință cu dispariția — caută a-și perfecționà organismul lor din ce în ce mai mult, până ajung la această formă de state naționale, care le permite desvoltarea maximului de energie. Statele naționale se nasc dar prin acea pornire internă pe care o simte un popor bine înzestrat dela natură — și care pornire apare ca o voință neînfrânabilă — de a-și desfășurà toate puterile latente concentrate în ființa sa, spre a-și îndeplinì misiunea pe care natura le-a destinat-o pe pămînt; ele sunt dar împinse de acelaș *nisus formativus*, care dă impulsul desvoltării germenului din

sămânța organismelor, când găsește condițiunile favorabile de a se desvoltà.

Cari sunt însă cauzele **disparițiunii statelor?** Este oare în adevăr — după cum s'a afirmat adeseori de unii filozofi și scriitori politici — lupta pentru existență care ar condamnà în mod fatal pe toate statele mici să fie înghițite de cele mari?

O asemenea susținere — în forma în care s'a făcut — nu poate fi bazată pe legile biologice; cei ce au emis-o nu au fost naturaliști, deprinși cu judecarea fenomenelor biologice, ci oameni politici, cari, pentru a susține o teză, caută argumente comode din toate domeniile, fără a fi în stare să le aprofundeze. Dacă în adevăr, după teoria lui Darwin, legile biologice ar împinge fatal la disparița celor mici, atunci continentele ar fi trebuit de mult să fie populate numai cu câteva specii mari, ca Lei, Tigri, Elefanți, iar mările cu Balene, Rechini, etc. Cine aprofundează însă rostul vieții pe pământ știe că, în realitate, astăzi tocmai aceste specii mari sunt mai amenințate cu disparița — cum au dispărut dejà cea mai mare parte din speciile mari de Cetacee, Foce, Proboscideele cele mari, ca Dinoterium, Mastodonii și Mamuții, toate Reptilele gigantice, etc. — și că atât mările, cât și continentele sunt populate cu o înfinită varietate de specii, dela cele mai simple la cele mai superioare. Fiecare din aceste specii — oricât de mici ar fi ele — servesc pentru a se puteà utilizà toate posibilitățile de vieață ale mediului și au astfel un rol mare de îndeplinit în desfășurarea vieții pe pământ.

Acelaș lucru e și cu popoarele. Fiecare popor, cât

de mic, dacă e dotat cu o energie vitală suficientă, își are rostul său, are o funcțiune specială de îndeplinit în desfășurarea vieții omenirii pe pământ. Micul popor al Eschimoșilor d. ex., deși e un popor primitiv, el totuș — printr'o perfectă adaptațiune la mediu — îndeplinește greaua misiune de a populà Tundra și Regiunile înghețate și a întinde astfel vieața umană până prin ghețurile polare, unde popoarele mari civilizate nu pot străbate. Tot astfel nenumăratele mici popoare cari locuesc prin mediile cele mai extreme din toate părțile globului — ca d. ex. toate acele popoare sălbatice din pădurile veșnice din centrul Africei sau din Brazilia, sau cele din Savana africană, din țara de foc, etc., — toate acestea, deși pe o treaptă de inferioritate absolută, îndeplinesc rolul de a întinde vieața omenească până și prin regiunile unde condițiunile de traiu sunt cu totul imposibile pentru orice alt popor, și deci contribuesc la realizarea marilor țeluri ale luptei omenirii pe pământ.

Teoriile istoriei naturale, bine pricepute și aplicate, nu condamnă dar statele mici în mod fatal la dispariție și nici nu e nevoe a scoate pe om din domeniul acestor cercetări sau a recurge chiar la supranatural pentru a dovedì contrariul, căci legile biologice singure dovedesc dreptul lor la vieață, când îl au în adevăr.

Cu toate acestea, și statele — ca și orice altă ființă organică — se prăbușesc și dispar în adevăr, iar cauzele acestor dispariţiuni sunt interesante de cercetat, atât fiindcă ne permit să vedem mai bine adevăratul rost al vieții lor, cât și fiindcă putem să tragem câteva învățăminte foarte prețioase pentru prezent. Cauzele

acestea sunt de 3 feluri: 1) Cauze naturale, adică ele mor, după ce și-au trăit vieața, prin îmbătrânire și sleirea puterilor; 2) mor prin propriile lor greșeli de conducere, când adică nu-și înțeleg rostul și risipesc puterile, întrebuințându-le în alte părți în loc să le sporească și să le facă productive; și 3) mor sugrumate cu forța de alte state mai puternice. In acest din urmă caz însă — dacă e un popor tânăr și viguros și dacă nu i s'a distrus prea mult organismul și capitalul său cultural — poporul găsește puterea de a se reculege și a-și reface statul, sub o formă oarecare, când o ocazie favorabilă i se prezintă. In acest caz e dar numai o dispariție provizorie, căci natura; care dispune de timp, își urmărește cu tenacitate țelurile ei.

Cele mai multe state dispar prin moarte naturală, adică prin slăbirea forțelor și insuficiența lor de a mai putea birui greutățile mediului de trai; și aceasta se aplică tot atît de mult la statele mari cît și la cele mici.

Cauzele acestei slăbiri a forțelor unui stat pot fi căutate la toți cei trei componenți ai săi, adică la țară, la popor și la capitalul său cultural:

1) Intru cât privește *Țara*. Dacă d. ex. condițiile naturale se schimbă brusc —din cauze cosmice sau altele— și țara devine nelocuibilă sau neproductivă, puterea întregului stat slăbește și poate duce la desființarea sa. Dispariția bancurilor de pește dela o coastă locuită de un popor de pescari, dispariția vânatului din țara unui popor de vânători, distrugerea fertilității câmpiilor prin schimbări de climă sau a regimului natural al apelor, prin vulcani, prăbușiri, cutremure, etc.; apariția unor epidemi sau epizootii ș. a. m. d., toate acestea pot fi simțite

ca adevărate calamităţi naţionale — istoria economică ne dă exemple destule — şi pot reduce întreg poporul la o vieaţă rudimentară sau chiar să-l silească la părăsirea totală a teritoriului. Fireşte că prăbuşirea statului e apoi consecinţa inevitabilă.

2) *Nimicirea capitalului cultural*, fie el de natură materială—ca toate acele bunuri dobândite prin munca multor generaţii pentru perfecţionarea mediului şi ameliorarea condiţiunilor de traiu, — fie el de natură ideală — ca toate acele bunuri morale cari regulează raporturile dintre oameni, înobilează pe individ şi susţin vieaţa morală care dă energia poporului; — şi aceasta poate duce de asemenea la aceleaşi calamităţi, cari pot provocà chiar prăbuşirea întregului stat. Poporul Massailor d. ex., care duceà o vieaţă relativ prosperă, ca crescători de vite în regiunea marilor lacuri africane, a fost redus la o vieaţă cu totul rudimentară, când epizootii grozave le-au distrus cârdurile de vite, adunate şi crescute prin munca multor generaţii ca un capital de cultură materială. Vechea Mesopotamie, ţară mănoasă dintre Tigru şi Eufrat, s'a pustiit împreună cu vechea ei civilizaţie, de când soldaţii Impăratului Iulian, la 313 d. H., au distrus instalaţiile de irigaţie. Acelaş lucru cu ţara Aztekilor în Mexico şi ţara Inkaşilor în Peru, cari au fost de transformate de Spanioli în pustietăţi, din cauza canalizaţiilor pe cari le-au distrus, ş. a. m. d.

Pentru efectele nimicirii acelor bunuri ideale, cari formează capitalul de cultură morală, nu mai e nevoe să citez exemple, căci istoria ne arată cum, din cele mai vechi timpuri, statele cele mai mari s'au prăbuşit din această cauză, atunci când luxul şi desfătarea au-

tocit simţul datoriei şi au înlccuit vechile tradiţii de muncă, dreptate şi onestitate, cari conduceau vieaţa cumpătată, dar energică, din trecutul acelor popoare.

3) Cauzele principale însă ale slăbirii puterilor unui stat trebuesc căutate la elementul său de căpetenie, adică la *Popor*. Sunt cauze naturale, cari rezidă chiar în firea poporului, şi sunt cauze artificiale provocate de o rea conducere. Intru cât priveşte cauzele naturale, noi ştim, înainte de toate, că gradul de energie la care poate să ajungă un popor este limitat prin desvoltarea la care sunt capabile să ajungă însuşirile sale fireşti, adică puterile elementare ale indivizilor cari compun acel popor. Istoria ne arată o întreagă serie de popoare mari, cari au desfăşurat odinioară o mare energie, producând o însemnată cultură şi civilizaţie, şi apoi s'au oprit, deoarece puterile lor au ajuns la limita desvoltării şi nu mai sunt capabile de o nouă desfăşurare. Despre Statul chinez de astăzi, d. ex., se susţine de unii că ar fi o dovadă vie despre aceasta, deşi realitatea pare a fi că acestui harnic popor—care pare a se află încă într'un stadiu de reculegere — îi este rezervat încă un mare viitor. Alte popoare, ca d. ex. aproape întreaga rassă neagră, s'au oprit la cultura epocei fierului, până unde au ajuns prin propriile lor puteri. Altele în fine, ca Papuanii din Noua Guinee, locuitorii Ţerii-de-foc, Botocudii din Brazilia, Peruanii şi Equadorienii, etc., s'au oprit la epoca pietrei şi—prin propriile lor puteri — nu mai sunt capabili să ajungă mai departe.

Sunt însă şi popoare mai bine dotate dela natură — ca cele din neamul arian, — ale căror puteri sunt

capabile de o mare desfăşurare, şi totuş ajunge un moment că puterile elementare ale indivizilor — ca constituția fizică, tenacitatea şi puterea de rezistență, puterea de reproducție, puterea de adaptare, inteligența, simțul moral, simțul social, etc. — slăbesc, aşà că întreg organismul nu mai e capabil de a desvoltà energia de care au nevoe pentru a-şi îndeplinì rostul lor pe lume. In aceste cazuri se vorbeşte de «degenerarea rassei». Oricari ar fi însă cauzele cari produc aceste fenomene de senilitate, poporul trebue în mod fatal să decadă şi statul să se prăbuşească.

Sunt în fine state, unde, deşì indivizii şi-au conservat toate puterile neatinse, totuş ele nu mai sunt capabile de progres. Acestea sunt state ale căror puteri interne sunt paralizate în mod artificial: fie că aceste puteri sunt anchilozate într'o organizare prea veche, ce nu mai poate corespunde nevoilor timpului; fie că ele se paralizează reciproc prin lupte în mediul social intern, între naționalități, clase, categorii de interese, etc., sau prin anarhie; fie că energia vitală, în loc de a fi întrebuințată pentru satisfacerea adevăratelor nevoi, se risipeşte în lupte inutile de cucerirea sau subjugarea altor popoare şi satisfacerea ambițiilor imperialiste, etc. Şi în toate aceste cazuri, provenite din greşeli grave de conducere şi organizare, statul e condamnat la prăbuşire—la o moarte prematură —; căci natura nu tolerează risipă de forțe, ci cere ca toată energia să fie întrebuințată pentru satisfacerea marilor ei țeluri, a propăşirii omenirii pe pământ.

Din toate acestea se poate vedeà dar:

1) Că statele naționale — la popoarele ajunse la un

oareşicare grad de desvoltare — se nasc din necesitatea organică de a-şi găsi forma de organizare, care să le permită desfăşurarea mai departe a tuturor puterilor lor, spre a-şi puteà îndeplinì funcţiunea lor de organe ale omenirii, ameliorând şi utilizând cât mai perfect toate posibilităţile de traiu ale teritoriului pe care-l ocupă şi satisfăcând astfel ţelurile ei superioare pentru îmmulţirea şi propăşirea neamului omenesc pe pământ.

2) Că vieaţa statelor naţionale este limitată la timpul cât puterile lor, ajunse la maximul de desvoltare, sunt capabile de a desvoltà o energie vitală suficientă pentru a îndeplinì această funcţiune ca organe ale omenirii.

3) Că slăbirea puterilor organelor fundamentale cari compun statul naţional — teritoriu, popor, capital cultural — atrage după sine prăbuşirea statului şi decăderea poporului.

b. Statele eterogene.

In cele de până acuma ne-am ocupat numai de statele naţionale — omogene, — ca unităţi organice, pe cari le-am văzut că reprezintă forma cea mai prielnică pe care au găsit-o popoarele mai înaintate pentru a-şi îndeplinì rolul lor de organe ale omenirii, având funcţiunea de a da o întindere cât mai mare vieţii şi propăşirii ei pe pamânt. In afară de statele naţionale, cari formează *unităţi organice*, mai sunt însă şi alte state, compuse din mai multe popoare sau fragmente de popoare, cari formează la un loc numai o *unitate politică;* e vorba fireşte numai de popoare adevărate, cu pretenţiuni la o vieaţă proprie naţională, şi nu de popoa-

rele de rassă inferioară — cum sunt d. ex. Ţiganii la noi — sau de micile fragmente neînsemnate — cum sunt Evreii, Armenii, Lipovenii, etc. — şi orice alţi immigranţi, cari se contopesc cu poporul dominant din statul în care trăesc.

Pe când statele naţionale însă sunt o creaţiune naturală — născută din mersul natural al evoluţiei omenirii spre progres — statele eterogene sunt o creaţiune artificială, cari-şi au fiecare explicarea istorică a necesităţii care le-à creat, dar al căror viitor depinde de modul cum vor fi ele în stare să-şi mai poată îndeplinì mai departe funcţiunea de organe ale omenirii, adică să dea maximul de tribut pentru ţelurile ei. Spre a ne puteà da dar seamă de dreptul la existenţă şi de durata vieţii acestor state, e nevoe, mai înainte de toate, ca o cercetare mai amănunţită să ne arate pentru fiecare din ele : 1) necesităţile cari le-au creat şi întru cât acele necesităţi mai persistă şi 2) energia pe care sunt ele capabile s'o desvolte ca state asfel formate, şi energia pe care ar fi în stare popoarele din cari se compun ele s'o desvolte într'o altă organizare.

Spre o mai comodă cercetare, am împărţit aceste state în 3 categorii, cari trebuesc examinate fiecare separat: 1) Statele formate prin cucerirea altor state sau popoare mai mici — sau prin alipirea acestora într'un alt mod — de către un stat mai mare ; 2) Statele mici, compuse din fragmente de alte popoare — cum sunt d. ex. aşà zisele state tampoane, sau statele dela gurile fluviilor mari, etc. — create numai în vederea unor interese de politică generală trecătoare

şi 3) statele compuse din mai multe popoare sau fragmente de popoare, cari convieţuesc pe acelaş teritoriu, unite între ele în vederea satisfacerii în comun a unor interese identice — politice, economice, de apărare, etc., — însă bazate pe respectul reciproc şi garantarea drepturilor lor naţionale. Să le examinăm dar pe fiecare în parte:

I. Caracteristica statelor din prima categorie este subjugarea unui sau mai multe popoare mai mici — sau fracţiuni de popoare — de către un popor mai mare, care — după raporturile nivelului de putere şi cultură dintre ele — le impune, mai mult sau mai puţin, anume sarcini, precum şi felul său de vieaţă şi cultură. Intru cât priveşte *starea materială*, popoarele subjugate, în unele state, sunt tratate ca popoare cucerite şi atunci ele stau foarte rău, trebuind să muncească pentru cuceritor; aşà sunt d. ex. popoarele de prin colonii, popoarele cari au fost subjugate de Turci, etc. In alte state însă sunt tratate pe picior de egalitate cu poporul dominant şi pot dar să se bucure şi de o vieaţă materială prosperă — câteodată mai prosperă chiar decât a conaţionalilor lor cari formează state libere, — cum erau d. ex. unele din popoarele vechei monarhii austriace.

Interesele cuceritorului fiind de a trage cât mai mari foloase pentru sine din bogăţiile ţerii cucerite, din puterea de muncă a acelor popoare, din capacitatea lor de apărare contra duşmanilor statului, etc., el are şi interesul să caute — după gradul său de cultură — de a pune în valoare acele bogăţii prin lucrări tehnice şi investiţii costisitoare şi de a înălţă

nivelul poporului prin instrucţie, printr'o bună administraţie şi justiţie, prin întreţinerea ordinei sociale, apărarea teritoriului ş. a. m. d. Toate acestea, fireşte, profită însă şi cuceritului şi ridică şi la el nivelul general cultural, atât al ţerii, cât şi al poporului, cel puţin întru cât priveşte desvoltarea aptitudinilor sale pentru producerea bunurilor economice.

In schimb însă, poporul dominant are tot interesul de a înăbuşì la popoarele subjugate orice desvoltare a acelor însuşiri specifice naţionale, cari constitnesc individualitatea lor etnică şi cari dau adevărata bază a progresului şi energiei unui popor; aceasta fireşte, fiindcă, dând naştere unei culturi naţionale diferită de cea oficială a statului, duc în mod fatal la diferenţieri şi la tendinţe separatiste, adică slăbesc puterea statului înăuntru şi în afară. Incercări de desnaţionalizare şi asimilare prin şcoale, armată şi tot felul de instituţiuni publice, sau prin mănţinerea în stare de inferioritate — ca în vechea Rusie, — prin alcoolism, ignoranţă, etc. în clasele de jos ale populaţiei; încercări de pervertirea simţului naţional, fie prin religie, fie prin deviarea sa spre afaceri lucrative sau chiar prin corupţie, persecuţie, etc., la clasele de sus şi la intelectuali; acestea şi multe altele sunt mijloacele obişnuite pentru a înăbnşì în germene orice aspiraţie la o vieaţă naţională.

Dacă poporul subjugat este dintr'o rassă inferioară, el nu poate rezistà contra acestor mijloace şi-şi perde individualitatea sa, dispărând încetul cu încetul spre a fi înlocuit de poporul cuceritor ; dacă e însă un popor bine dotat şi cu puterile sale elementare nealterate, atunci toate acele măsuri — cari, cel mult, fac câteva

victime în clasa de sus — provoacă o reacțiune puternică; atunci, încetul cu încetul, din rezervoriul mare de energii al poporului, apar treptat tot mai mulți apostoli oțeriți pentru a duce lupta pentru deșteptarea națională. O asemenea luptă, pentru trezirea acelor forțe latente, cari constituesc puterile specifice ale organismului și individualitatea unei națiuni, odată pornită, nu mai poate fi apoi oprită prin nici un mijloc artificial: e ca o primăvară, care trezește de odată pornirea spre desvoltare a puterilor germinative din toate semințele aflate într'un pământ roditor, spre a da naștere la o nouă vieață. Ea se manifestă mai întâiu printr'o luptă pentru dreptul de a participà la administrația și conducerea statului și ajunge apoi în curând la o luptă pentru dreptul la vieața națională și crearea unui stat separat.

Poporul cuceritor, pentru a nu se slăbì prea mult puterea statului și a-l expune dușmanilor din afară, e silit mereu la concesiuni și compromisuri și pe terenul cultural; și acestea accentuează și mai mult diferențiarea între populațiuni, până ajunge la un moment când separațiunea e inevitabilă. Concede statul dela sine recunoașterea completă a drepturilor naționale a popoarelor ce-l compun, atunci ele pot continuà să mai formeze încă pentru un timp un stat, unindu-se pe baza altor interese comune (cum ar fi fost d. ex. în Ungaria, dacă legea naționalităților dela 1868 s'ar fi aplicat sau cum ar fi în statele federative de azi). Dacă însă el nu se poate hotărî la o asemenea concesiune radicală, atunci prăbușirea întregului stat e fatală; căci dacă înăbușirea artificială a vieții naționale a acestor

popoare continuă, ea este o paralizare a forţelor lor şi deci o slăbire a energiei totale a acestui stat; iar dacă vieaţa naţională se desvoltă, cu toată această înăbuşire, forţele statului se paralizează prin luptele dintre naţionalităţi şi energia sa se micşorează proporţional. In orice caz dar puterea statului slăbeşte din ce în ce mai mult, aşà că la prima complicaţiune internaţională bazele sale se clatină.

Evoluţia viitoare dar a acestor state duce în mod fatal — după legile progresului omenirii — la desfacerea lor în state naţionale. Aşà sau desfăcut în state naţionale — adică în unităţile organice din cari erau compuse — toate imperiile mari vechi create prin cuceriri, şi aşà se vor mai desface şi cele ce au mai rămas sau cari se vor mai creà din nou; căci natura urmăreşte ţelurile ei mari cu perseverenţă, fără a se lăsà incomodată în opera ei de timpul, mai mult sau mai puţin îndelungat, de care e nevoe pentru a-şi restabilì drepturile.

II. Interesele politice ale marilor puteri, a căror influenţă se întinde peste tot globul, le-a făcut să creeze în mod artificial diferite state mici, fie ca state tampoane — pentru a puteà evità mai bine fricţiunile directe între ele, cari pot duce la conflicte armate — fie pentru a neutralizà gurile marilor fluvii şi a le ferì de o influenţă unilaterală, fie pentru a-şi eliminà un obiect de discordie asupra unui teritoriu asupra căruia au mai mulţi pretenţii ş. a. m. d. (ca exemple Belgia, Luxemburg, etc.). Ele au ales peutru acest scop fragmente din alte popoare — după cum le conveneà mai bine intereselor lor — şi, dându-le numele geografic al pro-

vinciei pe care o locuesc, fără ca aceasta să aibă vreo legătură cu naţionalitatea popoarelor, au creat din ele state.

Toate aceste state sunt creaţiuni artificiale, căci de fapt ele nu au un interes propriu de existenţă, şi fiecare popor duce numai vieaţa materială comună cu statul din care face parte, pe când vieaţa culturală o are comună cu conaţionalii săi din alte state. Astfel fiind, puterea de apărare a acestor state în contra duşmanilor din afară nu provine din desvoltarea forţelor lor proprii — cari fireşte sunt insuficiente, — ci numai din sprijinul şi interesul la existenţa lor a célorlalte state. Vieaţa lor, ca state, este dar trecătoare, ca şi necesitatea politică care le-a creat. Pe acestea, dar, evoluţia le duce în mod fatal la desfacerea lor în state naţionale şi — conform principiului economiei forţelor — la alipirea fragmentelor de popoare de trunchiurile din cari şi-au luat naştere; aceasta cu atât mai mult, cu cât această alipire reprezintă forma de organizare, în care aceste fragmente de popoare pot să-şi desfăşure mai bine forţele lor, spre a da maximul de contribuţie ţelurilor luptei omenirii.

III. Statele din a treia categorie sunt cele ajunse pe o treaptă mai înaltă a evoluţiei, cum ar fi d. ex. Elveţia. Popoarele din cari se compun ele au toată libertatea de a-şi desvoltà vieaţa lor culturală naţională şi — dacă sunt fragmente din alte popoare mai mari — de a duce vieaţa culturală comună cu poporul din care şi-au luat naştere. Ele nasc tocmai din nevoia ca mai multe fragmente de popoare, cari locuesc pe acelaş teritoriu, să găsească un mod de vieaţă, bazat pe

respectul reciproc al individualității și drepturilor lor naționale. Statul, astfel format, le unește dar pe toate terenurile unde au interese comune — politice, administrative, judiciare, economice, militare, etc. — și lasă liberă desvoltarea fiecăruia pe terenul culturii sale naționale. Chiar dacă interesul general cere câteodată și mici concesiuni reciproce pe terenul național, ele ajung întotdeauna la o înțelegere; căci, prin acestea, nu naționalismul adevărat — fecund și creator — este atins, ci mai mult numai acele excrescențe sterile, provenite din exagerarea naționalismului și cunoscute sub numele șovinism, xenofobism, etc., cari constituesc o pedică a propășirii unui popor și de cari o națiune cultă caută a se scăpà cu bucurie.

Aceste state dar, astfel constituite, sunt singurele dintre statele eterogene cari îndeplinesc o funcțiune reală și durabilă pentru omenire; aceea de a găsì baza unei conlucrări în armonie— în loc de a se sfâșià reciproc și a-și paralizà puterile—a mai multor popoare cari locuesc amestecate pe un teritoriu comun și de a le garantà desvoltarea lor pașnică — unul lângă altul,— urmând fiecare pornirilor și aspirațiunilor sale firești. Ele dar, cu toată aparența contrarie, nu sunt o creațiune artificială, ci formarea lor răspunde la o necesitate a mersului normal al evoluției și au deci dreptul la vieață și mai departe. Mai mult încă, ele reprezintă totodată și un ideal, către care mersul natural al evoluției împinge pe toate acele fragmente de popoare cu pretenție la o vieață proprie, cari convietuesc pe un teritoriu comun, spre a-și puteà garantà desvoltarea mai departe și păstrarea individualității lor naționale.

c. Statele federative și Confederațiunile de state.

Din cele de până acum am văzut că mersul general al evoluției omenirii — în tendința sa spre găsirea unei stări de echilibru între popoarele ce o reprezintă — duce la reorganizarea tuturor acelor state eterogene, bazate pe cuceriri și pe interese politice trecătoare, și la formarea de state naționale de către acele popoare, cari, locuind singure pe un teritoriu propriu, dispun de o energie suficientă pentru a îndeplinì țelurile ei superioare. Acest drept natura îl dă atât popoarelor mari, cât și celor mici, cu singura condiție, să fie capabile de a desfășurà forța și energia necesară pe teritoriul ce-l ocupă.

Dacă însă cultura națională și civilizația desvoltată de un popor mic, însă capabil, poate prin originalitatea ei aduce contribuțiuni însemnate — și câte odată chiar neîntrecute — la progresul omenirii, în multe privințe totuș, un popor mare are avantaje importante asupra celor mici. Mai cu seamă întru cât privește desvoltarea culturii materiale, ca de ex. mijloacele de perfecționarea și ameliorarea condițiilor mediului natural, mijloacele de apărare contra dușmanilor, producțiunea și distribuțiunea bunurilor economice, etc. și în general tot ce constitue așà zisa activitate civilizatorie a statului; pentru toate acestea munca e cu atât mai lesnicioasă și rezultatele cu atât mai mari, cu cât întreprinderea e așezată pe o bază mai largă.

Cum țelul evoluțiunii este perfecționarea și cum organizările nu sunt decât mijloace în vederea acestui scop, este evident că evoluțiunea mai departe a statelor tinde la găsirea unor forme de organizare, care să permită popoarelor, atât desvoltarea culturii lor ideale pe baze naționale cât și desvoltarea culturii materiale pe baze mai largi. Dacă dar interesele materiale sau cele de apărare națională etc. o cer, statele naționale — și mai cu seamă cele mici — odată formate, pot încheià între ele tot felul de convențiuni, legà alianțe, creà ligi și orice fel de alte legături sau organizări, prin cari și-ar puteà totodată asigurà mai bine conservareà existenței și aspirațiunilor lor.

Formele de organizare însă — găsite până astăzi— cari garantează mai bine ajungerea acestor scopuri sunt:

1) *Confederațiunea de state*, în care mai multe state libere stabilesc o legătură organică între ele, având un guvern central pentru anumite ramuri de activitate publică — politica externă, apărarea națională, etc.— și păstrându-și absolută libertate pentru toate celelalte. Legăturile acestor state între ele s'ar puteà comparà cu cele stabilite prin *Carteluri* în vieața economică, și

2) *Statele federative*, în cari legăturile dintre statele componente sunt mai intime — contopindu-se toate într'un singur stat, — iar vechile state își conservă organizarea autonomă numai pentru un număr mai mic de chestiuni de gospodărie internă. Legăturile acestor state între ele ar corespunde mai mult celor stabilite prin *Trusturi* în vieața economică.

Desvoltarea acestor nouă forme de state—care reprezintă un mare progres — este abià la începutul ei și le este rezervată încă o mare desfășurate în viitor, ea reprezentând noua stare de echilibru, către care este împinsă organizarea statelor în viitoarea evoluție a omenirii. O nouă formă, care pare a se ivì acuma cu «*Liga națiunilor*», ar fi firește — dacă va fi bazată pe respectarea și apărarea drepturilor fiecăruia — un pas și mai înaintat în această direcție; rămâne să vedem numai modul cum se va concretizà ea.

Toate aceste legături dintre statele naționale — sub orice formă s'ar face ele sau orice organizare li se va da, pentru a puteà fi conforme cu legile biologice ale progresului și deci durabile — nu se vor puteà însă niciodată întinde până la confundarea vieții și culturii naționale cu aceea a unui alt popor; căci aceasta aduce cu sine în mod fatal slăbirea energiei vitale a poporului și deci dezarmarea sa în lupta pentru existență. Un popor, ale cărui însușiri firești cari constituesc naționalitatea sa sunt înăbușite, și se lasă a fi silit să ducă vieața culturală și lupta pentru aspirațiunile unui alt popor, decade pentru totdeauna — oricât ar fi el de altfel de viguros — într'un fel de sclavie morală, care-l duce la degenerare și la pierderea existenței. Numai vieața națională, bazată pe o cultură proprie, înalță pe un popor și-i dă tăria să-și afirme dreptul la existență — prin modul cum își îndeplinește misiunea superioară față de omenire — și să-și apere statul, oricât de mic ar fi el, în lupta pentru vieață și progres.

d. Statele coloniale. Insemnătatea lor pentru evoluția omenirii și pentru răspândirea culturii și civilizației.

La începutul acestui studiu, tratând despre popoare, am arătat că evoluția unui organism — popor, stat, națiune—poate fi concepută ca o serie infinită de stări de echilibru cari se succed una alteia, provenite din lupta continuă dintre mediul intern și cel extern. Considerând omenirea întreagă ca un asemenea organism, vedem că ea, după ce s'a format ca atare prin îmmulțirea speciei *Homo sapiens* pe pământ și s'a împărțit în mai multe popoare — de o energie vitală, manifestată prin gradul lor de cultură neegală—a găsit—în lupta pentru lățirea și propășirea ei — una din aceste stări de echilibru în formarea acelor *„State politice“*, în cari un popor mai înaintat subjugă pe altele, pentru a le impune cultura sa și a le forță să ducă lupta pentru realizarea țelurilor și aspirațiunilor sale. Unele dintre popoarele subjugate, însă, cari erau dela natură mai bine dotate, desvoltându-și treptat puterile și individualitatea lor—și putând duce astfel singure cu mai mult succes lupta pentru existență—s'au început a se emancipà; atunci o nouă stare de echilibru a trebuit să fie creată între popoare, și aceasta s'a găsit prin formarea *„Statelor naționale“* pe teritoriul ocupat de fiecare popor.

Noi am arătat însă că și în aceste state naționale, atât poporul, cât și mediul de traiu, evoluând necontenit și influențând mersul evoluției, echilibrul creat devine iarăș nestabil, așà că atunci nevoia găsirii unor nouă stări de echilibru se impune mereu.

Cea mai mare schimbare se petrece în mediul social al acestor popoare, unde, din cauza înmulţirii prea repezi a populaţiunii, condiţiunile de vieaţă se îngreuează cu atâta mai mult, cu cât perfecţionarea mediului—şi în special producţia hranei şi a altor bunuri economice — nu merge crescând paralel în aceeaş măsură. Unul dintre mijloacele pentru evitarea acestor dificultăţi şi pentru crearea unor nouă stări de echilibru a fost găsit în *Emigrarea* spre ţerile mai puţin populate, din cari astăzi nu au mai rămaş însă decât acelea în cari condiţiunile naturale de vieaţă sunt cu mult mai grele. Aceste emigrări, de astădată, nu se mai fac însă ca în epocele primitive, când un întreg popor părăsià habitatul său pentru a-şi alege un alt teritoriu mai convenabil; acum ele se mărginesc numai la acel plus de populaţiune, care, nemai putându-şi satisface nevoile de vieaţă în vechiul teritoriu, e silit să plece în alte ţeri.

Un exemplu recent, foarte instructiv, pentru nevoia acestor emigraţiuni, ni-l oferă Germania, unde, populaţiunea crescând în 45 ani (de la 1871 — 1916) de la 41.058.000 milioane la 68.000.000 locuitori, au ajuns să emigreze anual câte 173.000 oameni. De îndată ce s'a organizat însă o industrie mare, anume pentru a se da o ocaziune acestui plus de populaţie ca să-şi poată agonisì vieaţa în ţară, emigrările au scăzut la 22.231 suflete (în 1890) şi au rămas la această cifră; căci, în această epocă, comerţul exterior german, urcându-se de la 6 miliarde mărci la 22.54 miliarde anual, le asigură cu îndestulare şi acì câştigul vieţii.

Crearea grabnică însă a acestei industrii improvizate, fără de a aveà toate condiţiile naturale de producţie

în ţară, a făcut necesară aducerea din toată lumea a materiilor prime (pentru 5.393 milioane M în 1913) şi a hranei lucrătorilor ei (pentru 3.077 milioane M); aceasta a adus însă şi nevoia creării unei enorme flote comerciale (în 1913 au intrat în porturile germane 89.328 vase cu pavilion german şi 26.600 vase streine) şi a unei flote de răsboiu corespunzătoare, pentru apàrarea acestei din urmă. Răsboiul actual a dovedit că toată această oprire artificială a procesului natural al emigrărilor, adică concentrarea într'un teritoriu a unei populaţii mai mari decât este el capabil s'o întreţie din propriile resurse, erà din multe puncte de vedere şi o slăbire a statului.

Tot atât de instructive exemple ne oferă şi Italia, unde populaţia, crescând mai mult decât resursele teritoriului ei pot s'o întreţină, e nevoită să emigreze în alte ţeri pentru a-şi câştigà vieaţa; şi tot astfel e cu Anglia, etc. Acesta e un proces natural al unei naţiuni viguroase, care, în loc de a recurge la mijloace artificiale pentru a oprì creşterea populaţiei şi în loc de a importà prea multe alimente şi a-şi creşte mizeria în ţară, preferă să permită o emigrare sistematizată a plusului de populaţie, spre a populà cu neamul ei părţi nouă de pe suprafaţa pământului.

Nu tot astfel pot fi judecate însă emigrările din Ungaria şi Galiţia, ţeri cari exportă alimente şi totuş exportă şi oameni. Acì nu e un proces natural, ci o politică nesănătoasă naţională şi economică, care, continuată, nu poate duce decât la descompunerea şi prăbuşirea statului.

Acest plus de oameni dar, din ţerile cari începuseră

a se suprapopulà, înarmați cu știința și cu mijloacele tehnice ale patriei lor, pornesc spre țerile transoceanice, slab populate însă cu condiții naturale grele, constrâng acolo încetul cu încetul pe poporul băștinaș de rassă inferioară să muncească după prescripțiile sale și, învingându-l, caută apoi să modifice tot mai mult acel mediu natural dificil și să creeze condiții favorabile de vieață.

Astfel se nasc *„Statele coloniale“*, unde poporul băștinaș de rassă inferioară face munca fizică, iar poporul imigrat de rassă superioară munca intelectuală și organizarea ei. Incetul cu încetul, poporul de rassă superioară înlocuește pe cel de rassă inferioară, care se retrage tot mai mult spre locurile cu condiții naturale extreme unde poporul dominant deocamdată nu se mai poate stabilì și astfel statele coloniale se transformă încetul cu încetul în *„State naționale“* ale poporului imigrat, cu o clasă de muncitori fizici din populația autohtonă.

Fragmentele de popoare de rassă superioară emigrate în colonii, desvoltându-se acì mai departe într'un mediu de traiu special, îmmulțindu-se și amestecându-și sângele prin încrucișări, își formează după un număr de generații o individualitate proprie, mai mult sau mai puțin distinctă de a poporului din care și-au luat naștere, astfel că constitue o *Națiune* separată.

Cu modul acesta, prin înlocuirea rasselor inferioare depe alte continente cu fragmentele emigrate ale popoarelor din rassele superioare, cari ajung a constituì acì state naționale, omenirea perfecționează mediul de traiu din nouă teritorii—creând nouă posibilități de vieață în acele țeri—și realizează astfel tot mai mult țelurile ei,

de a lăţì necontenit vieaţa omenească pe suprafaţa globului, cât şi de a o perfecţionà prin cultură şi deci de a pune stăpânire tot mai completă pe întreaga suprafaţă a pământului.

Istoria lăţirii popoarelor de rassă albă asupra întregului glob ne este cea mai bună ilustraţie pentru modul cum omenirea străbate încetul cu încetul pretutindeni, pentru a răspândì şi perfecţionà vieaţa ei pe pământ prin migraţiuni şi colonizări.

Pornind la un moment dat din Europa — după unii (Biedenkap) din regiunile nordice ale Mării Baltice, după alţii (Klaatsch şi Hauser) din părţile locuite de *Homo aurignacensis*, din care probabil şi-ar trage originea Arienii — a ajuns până în India anterioară şi în tot Sudvestul Asiei, închegându-se acolo în diferite popoare, cari au populat acele regiuni formând statele cele mai vechi. De acolo au pornit iarăş treptat spre Europa diferite ramuri în diferite epoce, formând de o parte popoarele mediteranee, iar de alta cele centrale şi cele nordice (*Homo mediterraneus*, *Homo europaeus* şi *Homo alpinus*). Acestea s'au întins acì încetul cu încetul, populând întreg continentul, amestecându-se între ele, cât şi cu popoarele autohtone şi formând astfel diferitele popoare, din cari apoi unele au putut a se închegà în state.

Prin îmmulţirea mai departe a populaţiilor însă, condiţiunile de vieaţă devenind şi în Europa mai grele —şi cum ştiinţa şi tehnica nu erau încă pe atunci ajunse la acel grad de dezvoltare ca să permită o exploatare mai intensă a bogăţiilor solului şi o sporire mai considerabilă a producţiei lor — diferite popoare au

început a trimite coloniști spre țeri nouă, pentru a găsì putința agonisirii mai ușoare a vieții. Aceste emigrațiuni nu au mai pornit însă deodată, în massă, ca cele vechi, ci numai strecurându-se încetul cu încetul. Incepându-se sub formă de comerț—la care popoarele navigatoare au început a se dedà încă de pe timpul vechilor Cretani și apoi Fenicieni, Greci, Romani, Cartageni, etc., — ele au luat proporții tot mai mari, până ce în timpurile mai recente Spaniolii, Portughezii, Genovezii, Veneţienii, Vikingii, Normanii, Olandeziii, Englezii, Hanseații și mai în urmă Francezii și Germanii au pornit treptat la asémenea colonizări mai sistematice. Ei au început mai întâiu a se așezà în alte țeri spre a înlesnì schimbul de producte, luând pentru produsele lor mai perfecționate mărfurile brute ale diferitelor popoare. Din acestea apoi s'au format *coloniile comerciale* din porturile transoceanice, cari, numai cu încetul, au străbătut și interiorul țerilor spre a organizà și producția.

După această *infiltrațiune prin comerț*, care a format primul pas al colonizărilor de fapt, abià cu mult mai târziu au urmat ocupațiile militare, cari au permis o colonizare mai sistematică, dând încetul cu încetul naștere la formarea de popoare și state coloniale.

Desvoltarea mai departe a dus apoi pe unele din aceste state astfel formate la emanciparea lor de statele de cari depindeau și la crearea de *state independente naționale* — cu un substrat autohton — bazate pe desvoltarea mai departe a firii caracteristice a poporului dominant, astfel cum s'a modificat și s'a format el în condițiile speciale ale noului mediu de traiu din aceste țeri.

O ochire generală asupra statelor din celelalte continente ne permite să vedem diferitele stadii ale mersului procesului acestei evoluţii. Astfel, avem astăzi: a) Simple colonii de comercianţi, agricultori, industriaşi, etc., ca d. ex. Germanii din Chile, din S-ta Catharina (Brazilia), Italienii de pe coastele Africei, etc.; b) Colonii făcând parte integrantă din organismul statului dominat şi administrate prin funcţionari de ai săi, ca d. ex. Siberia, coloniile germane, coloniile olandeze, etc.; c) State cu o administraţie parţială proprie, numită însă de statul dominant, uneori chiar şi cu un suveran propriu, d. ex. Indiele, Egiptul şi cea mai mare parte din coloniile engleze; d) State cu o administraţie proprie, având o libertate de acţiune mai mare, însă tot depinzând până la un oarecare grad de statul dominant, ca d. ex., Australia, Canada, etc.; şi e) State independente — mai mult sau mai puţin naţionale — emancipate cu totul de statul de care depindeau, d. ex. fostele colonii spaniole şi portugheze din America de Sud, Mexicul, Statele Unite ale Americei de Nord, etc.

Urmărind dar mersul acestor evoluţiuni a statelor, care se formează pe suprafaţa pământului şi care de fapt reprezintă luarea ei treptată în stăpânire de către popoarele mai înaintate—în special a celor din rassa albă,—vedem că factorii principali sunt cultura şi civilizaţia pe care aceste popoare sunt capabile să o desvolte. Popoarele celorlalte rasse, mai mult sau mai puţin dotate—constituite sau nu în state—se ţin în această luptă până la oarecare limită şi îndeplinesc în acest timp un rol în desvoltarea omenirii; după aceasta însă, puterile lor nemai fiind capabile de o nouă desvoltare,

se opresc în loc, cum s'au oprit d. ex. vechea civilizaţie a Egiptenilor, a Inkasilor din Peru, a Aztecilor din Mexic, etc. şi cum pare că e pe cale a se oprì acum străvechea civilizaţie—bazată pe o cultură cu totul originală—a Chinezilor. In mod fatal dar aceste popoare rămân pe o treaptă inferioară—la nivelul culturii pe care o reprezintă şi a civilizaţiei pe care au creat-o şi deasupra căreia nu se mai pot urcà—şi, de îndată ce un popor de o rassă mai înaltă găseşte mijlocul de a pătrunde, spre a se instalà pe teritoriul lor şi a le perfecţionà mediul de traiu cu mijloacele sale de civilizaţie superioare, ele sunt silite să-i cedeze locul. Ele mai continuă apoi cel mult a mai îndeplinì un rol inferior, în această nouă organizare, care le condamnă la perderea individualităţii lor şi deci la o treptată dispariţie ca popor.

Cu modul acesta dar, pentru omenire, întreaga suprafaţă a globului devine un imens câmp de irigaţie, prin ale cărui canaluri se scurge mereu un lichid fertilizant—cultura şi civilizaţia,—care caută a pătrunde pretutindeni, a schimbà faţa ţerilor pe cari le atinge şi a o ridicà la un nivel cât mai înalt. Producătorii acestui lichid sunt însă numai anume popoare, iar din concurenţa între ele rezultă o perfecţionare tot mai mare a calităţii sale şi deci a puterii sale fertilizante. Cultura dar, care prin originea ei e naţională—făcând parte din firea şi sufletul popoarelor cari o produc,—ajunge, prin acest mod de răspândire al produselor ei, universală. Aceste produse, ajunse pe terenuri favorabile din ţeri îndepărtate de originea lor, încolţesc ca orice sământă şi dau naştere la nouă centre de producţie culturală, spre a creà nouă civilizaţiuni.

Cu ajutorul culturii și civilizațiunii dar — bazate pe știință, tehnică, artă și pe desvoltarea mai departe a tuturor acelor podoabe ale inteligenței omenești — omenirea caută a transformà întreaga suprafață a globului într'un *Paradis*, adică în locuri fertile, cu condiții de traiu prielnice, în cari să găsească cele necesare pentru existență, asemănătoare locului în care s'a desvoltat ea în copilăria ei și a cărui amintire i-o păstează fiecare popor în tradițiunile sale. Către această creare a Paradisului pe întreaga suprafață a pământului, în care omenirea să se poată desvoltà și perfecționà tot mai mult, o împing destinele ei naturale și, pentru aceasta, e nevoită să ducă eterna luptă, după marile legi care guvernează lumea organică și întreg universul.

7. Rolul popoarelor în vieața omenirii.

Din cele arătate până acum, s'a putut vedeà, că înmulțirea și răspândirea din ce în ce mai mare a speciei Homo sapiens — care, prin activitatea ei civilizatorie, ameliorează condițiunile de vieață și creează neîncetat nouă posibilități de traiu pe întreaga suprafață a globului — stabilește, între elementele la început izolate ale acestei specii, legături din ce în ce mai strânse, spre a formà din totalitatea lor o singură unitate organică superioară, «omenirea». Popoarele, ca elementele din cari e compusă această unitate, devin acuma organele ei, având fiecare a îndeplinì o funcțiune anumită în interesul întregului organism din care fac parte. Ele nu mai pot duce o vieață complet independentă unele de altele, trebuind de acum să con-

lucreze toate în mod armonic și să îndeplinească fiecare un rol determinat în lupta pentru realizarea țelurilor existenței omenirii pe pământ. Și între popoare dar, ca organe ale omenirii, se stabilește cu modul acesta — ca și între indivizi — nevoia diviziunii muncii, bazată pe specializarea în vederea rolului ce au a-l îndeplinì, iar dela modul cum știe și poate fiecare să-și îndeplinească acest rol, depinde dreptul său de existență.

Se cuvine dar să analizăm ceva mai de aproape și această chestiune, spre a vedeà care anume e rolul popoarelor în evoluția omenirii și cum pot ele să-și îndeplinească mai bine această funcțiune. E cu atât mai necesar să examinăm și această chestiune, cu cât în capitolul următor al acestui studiu, rămânând să tratăm în mod special evoluția poporului român și să tragem liniile mari ale desvoltării sale în viitor, potrivit rolului pe care natura îl impune să-l îndeplinească, vom aveà nevoe de a stabilì legăturile naturale ale acestei chestiuni cu evoluțiunea popoarelor în general și cu rolul ce li se cuvine în vieața și evoluția omenirii.

Firește că, în linii generale, se poate zice că fiecare popor este dator să dea o contribuțiune cât mai mare pentru îmmulțirea, răspândirea și perfecționarea neamului omenesc pe pământ. In ce mod poate însă el realizà aceasta? căci concurența — care între popoare este cel puțin tot atât de grea ca și între indivizi — nu îngădue nici unuia de a ocupà un loc în natură fără de a-și îndeplinì rolul care-i revine în mod natural. Acest rol dar nu este facultativ, ci este determinat pentru fiecare pòpor, pe de o parte, de mediul de traiu

pe care-l locueşte el, iar, pe de alta, de calitatea însuşirilor sale fireşti şi de gradul lor de desvoltare.

Cum suprafaţa pământului nu este uniformă şi prezintă o infinitate de variaţiuni ale mediului de traiu, cu condiţiunile cele mai extreme de vieaţă, trebue ca fiecare popor, înainte de toate, să fie în stare a desvoltà, pe teritoriul pe care-l ocupă, cu condiţiunile de vieaţă care-l caracterizează, maximul de activitate civilizatorie ce se poate, care să permită o înmulţire, o răspândire şi o perfecţionare cât mai mare a vieţii populaţiei sale. Fireşte dar, că nu e vorba de acea activitate civilizatorie superficială a statelor cuceritoare sau a capitalismului modern, care, construind câteva oraşe, căi ferate, fabrici etc. în vedereà exploatării unor bogăţii naturale, lasă restul ţerii şi populaţia autohtonă în starea în care au găsit-o. E vorba din contra de o civilizare profundă, ca fiecare părticică din teritoriu să fie pusă în stare prin munca şi înţelepciunea poporului, desvoltată prin cultură şi organizată, să dea maximul şi optimul de foloase pentru vieaţa şi propăşirea să, şi prin aceasta deci şi pentru a omenirii întregi.

Pentru a se puteà ajunge la un asemenea ideal, trebue, înainte de toate, ca fiecare popor să fie perfect adaptat la condiţiile naturale de vieaţă ale ţerii sale şi să aibă totodată şi elasticitatea necesară de a se puteà adaptà mereu la nouăle condiţii ce i se creează: prin cerinţele exterioare, prin starea generală a progresului civilizaţiei lumii şi chiar prin modificările provenite din propria sa activitate.

Intru cât priveşte condiţiunile naturale, e ştiut că ele diferă dela o ţară la alta şi că fiecare are parti-

cularitățile ei speciale, cari o caracterizează și o disting de alte țeri chiar apropiate; la toate acestea poporul care o locuește trebue să fie perfect adaptat, spre a puteà trăì și desvoltà o civilizație, așà cum natura ei o cere. Nu ne gândim numai la mediile extreme cari impun condiții grele de vieață, la cari numai printr'o îndelungată și profundă adaptare, câștigată cu enorme sacrificii, s'au putut acomodà anume popoare — ca d. ex.: locuitorii pădurilor veșnice ecuatoriale adaptați la vieață în căldurile umede tropicale, Eschimoșii, Samoezii, locuitorii Țerii de Foc, etc., adaptați la frigurile și ghețurile polare ș. a. m. d. — cari deci rezolvă o problemă însemnată a omenirii, răspândind și perfecționând vieața ei până și în aceste regiuni imposibile. Dar chiar micile diferințe de: climă, orografie, hidrografie, faună și floră, distribuția apei și a vegetației, apropierea de mare sau fluvii, condițiunile naturale sanitare, calitățile solului, bogățiile miniere, căile naturale de comunicație, vecinii, etc., apoi: densitatea populației, condițiile de hrană, raporturile stabilite dintre oameni, gradul general de civilizație al țerii, gradul de cultură al poporului, condițiunile de producția, distribuția și schimbul bunurilor economice ș. a. m. d.; toate acestea la un loc dau unei țeri o caracteristică specială și constituesc condițiuni speciale de vieață, la cari poporul trebue să fie perfect adaptat, atât pentru a trăì cât și pentru a-și puteà desfășurà puterile sale.

Fiecare popor, numai printr'o vieață și muncă îndelungată —legată de marile sacrificii pe cari le cere *Selecțiunea telurică*— a putut să-și acomodeze organismul său acestor condițiuni speciale, să-și reguleze vieața până

în cele mai mici detalii după cerințele mediului natural și să-și potrivească felul de muncă și al întregei sale activități, după felul bogățiilor naturale din această țară. Numai el, prin vieața îndelungată pe acest teritoriu, a putut să-i afle toate tainele și, prin activitatea sa, să-i îmblânzească puterile vrăjmașe existenței sale și să-l facă rodnic. Afirmarea că poporul este un produs al mediului său natural este astăzi recunoscută ca un adevăr științific și poate fi completat cu alt adevăr, că: și mediul de traiu este un produs al poporului care-l locuește și care l-a modificat prin activitatea sa civilizatorie astfel, încât din primitivitatea aspectului țerii ajunge a nu mai rămâneà decât relieful pământului.

Intre popor dar și teritoriul său este o legătură organică indestructibilă ; fiecare părticică din acest teritoriu reprezintă totodată și o bucată din vieața poporului, ba chiar din sufletul său ; căci munca și inteligența cheltuită de nenumărate generațiuni, pentru cultivarea pământului și a celorlalte bogații naturale și pentru perfecționarea lor în toate direcțiile, le-a legat pe vecie de sufletul său.

De aceea și sentimentul, care apare ca cel mai puternic în toată vieața și felurile de manifestație ale unui popor, este cel al iubirii de țară, pe care el o numește «*Patrie*». De aceea dar numai poporul băștinaș — dacă e bine înzestat dela natură și e în deplinătatea puterilor sale — poate fi acela care va fi mai bine în stare să facă, ca, prin munca și inteligența sa, fiecare părticică din teritoriul său să fie pusă în stare de a da maximul și optimul pentru răspândirea și propășirea vieții omenești în acele locuri; căci numai el are pre-

gătirea necesară — printr'o continuă adaptare a organismului, minţii şi sufletului său — să aducă asemenea sarcină la îndeplinire.

Pentru a-şi puteà însă îndeplinì această îndatorire, trebue ca puterile şi munca acestui popor să fiè din ce în ce mai desvoltate şi mai organizate. El trebue dar, în acest scop, înainte de toate să formeze pe teritoriul său un stat propriu, cu o organizare cât mai perfectă, care să-i permită desvoltarea unui maximum de energie vitală, atât prin desvoltarea şi înălţarea tuturor însuşirilor fireşti ale indivizilor ce-l compun şi prin organizarea lor pe baza principiului diviziunii muncii, cât şi printr'o utilizare cât mai perfectă a resurselor naturale ale ţerii. După cum un individ, pentru a-şi puteà desvoltà puterile sale şi a se apucà de muncă productivă, are nevoe de un adăpost sigur şi de unelte, tot astfel şi un popor are înainte de toate nevoe de un teritoriu propriu şi de un capital de cultură materiàlă şi ideală, spre a-şi puteà constituì în siguranţă gospodăria sa — adică statul său, — care sa-i permită să-şi desfăşure în linişte puterile spre o muncă rodnic.

Noi trăim însă într'o epocă de înaltă civilizaţie, datorită progreselor vertiginoase ale ştiinţei: pulsul vieţii omenirii bate astăzi într'un alt tempo decât în timpurile trecute; graţie medicinei epidemiile nu mai distrug întregi popoare; graţie navigaţiei perfecţionate schimbul accelerat de mărfuri înlesneşte traiul pretutindeni şi împedică mortalităţile prin foamete; graţie aplicărilor ştiinţei şi organizării capitalului, producţiunea hranei şi a celorlalte bunuri economice devine tot mai intensă şi zilnic nouă izvoare de bogăţie se pun în valoare ş. a.

m. d. Toate acestea fac ca populaţiunile să crească astăzi în cu totul alte proporţii — mărindu-şi necontenit densitateă — şi ca, acolo unde trece peste limita pe care poate s'o întreţină teritoriul, să caute a emigrà în ţerile unde e mai rară; ele se mişcă ca un lichid în vasele comunicante, căutând să ajungă pretutindeni la acelaş nivel. O nouă luptă se deschide dar astăzi şi nouă probleme se impun popoarelor, fie pentru a puteà găsì mijloacele de a hrănì o populaţiune mai numeroasă pe teritoriul lor, fie pentru a-şi ferì propriul teritoriu de cotropiri străine. Oprirea artificială a înmulţirii populaţiunii dintr'un stat suprapopulat, spre a uşurà pe această cale condiţiile de vieaţă, nu este o soluţiune bună, căci duce la degenerarea rassei; pe de altă parte, oprirea imigraţiei într'un stat cu populaţia mai rară nu constitue nici ea o apărare sigură contra cotropirilor străine, căci popoarele cu o populaţie mai deasă găsesc totuş posibilitatea de a străbate, fie prin infiltraţie paşnică, fie cu forţa şi, în orice caz, individualitatea etnică a poporului este ameninţată.

Fiecare popor dar — pentru a-şi puteà asigurà viitorul său — trebue să fie în stare a-şi adaptà munca sa la noul «Tempo» al desvoltării progresului în omenire; şi cu cât e mai rămas în urmă pe această cale, cu atâta trebue ca paşii ce are de făcut să fie mai mari. El trebue dar cu cea mai mare grabă, pe de o parte, să caute a-şi însuşì şi a-şi asimilà toate produsele ştiinţei şi ale civilizaţiei universale şi a le aplicà la ţara sa, pentru a perfecţionà mediul de traiu şi a pune în valoare bogăţiile ei; pe de altă parte el trebue să caute, tot cu aceeaş grabă, a creà toate in-

stituţiunile necesare pentru a puteà înălţà prin educaţiune nivelul cultural al populaţiunii şi a-i desvoltà şi perfecţionà puterile şi aptitudinile, pentru ca, cu o pricepere şi îndemânare tot mai mare, să poată, prin muncă intensivă şi bine organizată, conlucrà la civilizarea tot mai adâncă a ţerii sale. Numai astfel, prin educaţiune, cultură şi ştiinţă şi prin muncă intensivă bine organizată, poate un popor realizà acea adevărată civilizaţie profundă — care să se întindă până în cele mai mici colţuri ale ţerii sale şi până în cele mai joase clase ale populaţiunii sale — şi a se întărì astfel spre a-şi apărà teritoriul de cotropiri străine şi a se afirmà în marea concurenţă dintre popoare. Toţi ceilalţi factori cari mai concurează la crearea unei civilizaţiuni —cum sunt d. ex. capitalurile şi alte asemenea bunuri materiale, — oricât de necesare ar fi ele, au totuş o importanţă secundără şi vin în urmă dela sine; căci adevăratele bogăţii ale unei ţeri sunt şi rămân: *ţara* cu bogăţiile ei naturale şi perfecţionate prin munca acumulată a generaţiilor trecute, de o parte, şi *Poporul* cu puterea sa de muncă, inteligenţa şi comorile sale sufleteşti, de alta.

Orice civilizaţie dar, care nu este bazată în prima linie pe desvoltarea acestor factori fundamentali, cari deci nu-şi are rădăcinile ei adânci în pământul ţerii şi în firea poporului care a creat-o, oricât de strălucitoare ar fi ea, nu este decât o improvizaţie trecătoare, menită să dispară fără urme la prima conjunctură nefavorabilă.

* * *

Un popor, care a știut să-și înalțe firea sa prin cultură, desvoltându-și puterile și toate comorile sale sufletești, și care a putut prin munca sa organizată și prin știință să desvolte o civilizație originală pe teritoriul ce-l ocupă, nu și-a îndeplinit prin aceasta încă în totul îndatoririle sale față de omenire. El trebue ca și plusul de energie, ce-i mai rămâne peste necesitățile impuse de problemele proprii țerii sale, să-l consacre țelurilor ei și să contribue astfel cu produsele originale ale culturii și civilizației sale la progresul general al omenirii. Tocmai printr'o participare directă la problemele civilizației universale — prin știință, artă, tehnică, comerț, industrie, colonizare, și creare de nouă centre de civilizație, etc. — se manifestă originalitatea geniului unei națiuni și-i asigură prestigiul în lupta mare a popoarelor pentru progresul omenirii.

8. Invățămintele cari decurg din studiul evoluțiunii omenirii.

In cele de până acuma, bazați pe legile evoluției lumii organice, am căutat să analizăm mersul evoluției poparelor—considerate ca ființe organice—și să stabilim țelurile către cari tinde ea și factorii cari o determină. Această analiză ne permite să facem o serie de constatări, cari pot servì ca învațăminte importante, de cari fiecare popor — așà dar și poporul român — trebue să se călăuzească în lupta pentru asigurarea vieții și propășirii sale; iată principalele:

1. Fiecare popor — ca parte a omenirii — are un

anumit rol de îndeplinit pentru satisfacerea ţelurilor ei superioare, acela de a contribuì cu toate puterile sale la înmulţirea, răspândirea şi perfecţionarea vieţii omeneşti pe pământ; dela modul cum fiecare din ele ştie şi poate mai bine să-şi îndeplinească acest rol de organ al omenirii depind sorţii de izbândă, ce-i are el în lupta sa pentru existenţă şi în concurenţa cu celelalte popoare, cari tind să-i iea locul.

2. Putinţa îndeplinirii acestui rol, pe care natura-l impune unui popor, depinde:

a) dela calitatea însuşirilor şi predispoziţiunilor sale naturale—fizice şi morale—cari constituesc puterile sale elementare, adică: constituţia fizică, tenacitatea şi puterea de rezistenţă, puterea de reproducţie, puterea de adaptare la cerinţele mediului, inteligenţa, voinţa, simţul estetic, simţul moral, simţul social, simţul naţional, puterea de asimilare a altor popoare s. a. m. d.

b) dela gradul de desvoltare şi perfecţionare a acestor însuşiri;

c) dela modul de organizare al acestor puteri elementare în vederea conlucrării lor armonice, pe baza principiilor diviziunii muncii şi a economiei forţelor, spre a desvoltà o energie unitară;

d) dela calităţile mediului în care au a se desfăşurà aceste puteri;

e) dela modul cum ştie poporul să-şi întrebuinţeze energia sa, astfel dobândită, prin desvoltarea şi organizarea puterilor sale elementare.

3. Prima îndatorire pe care natura o impune unui popor este de a-şi desvoltà şi organizà forţele sale, astfel ca geniul său să poată creà, pe teritoriul pe

care-l ocupă, o civilizaţie originală cât mai profundă şi a satisface astfel, acì mai întâiu, aceste ţeluri ale omenirii.

4. Condiţiunile naturale variind dela o ţară la alta, fiecare popor trebue în acest scop să fie înainte de toate perfect adaptat și specializat pentru felul de vieaţă și de activitate ce i-l impune teritoriul pe care-l ocupă.

5. Pentru ca un popor să fie în stare a desvoltà maximul de energie vitală de care are nevoe pentru rezolvirea acestor probleme — și de care depinde dreptul său de a existà, — trebue ca el să formeze pe teritoriul ce-l ocupă o unitate organică de vieaţă şi muncă comună, bazată pe ordinea socială — să formeze un *stat național* — care să întrupeze și să dirigă interesele tuturor și să înlesnească:

a) o desvoltare continuă și o organizare cât mai perfectă a tuturor forţelor elementare ale poporului — prin desvoltarea neîncetată şi perfecţionarea tuturor însușirilor sale naturale, prin trezirea forţelor sale latente și prin organizarea lor în vederea unei colaborări armonice bazate pe specializarea și diviziunea muncii;

b) o ameliorare cât mai mare a condiţiilor mediului de traiu și o desvoltare și utilizare cât mai perfectă a izvoarelor naturale de bogăție ale teritoriului; și

c) o producţie, o acumulare și o utilizare cât mai intensă a unui cât mai mare capital de cultură materială şi sufletească, provenit din munca, înţelepciunea şi experienţa tuturor generaţiunilor trecute și prezente ale acestui popor.

6. *Vieața națională într'un stat propriu* este o condiţie indispensabilă pentru ca un popor să poată

scoate din firea sa maximul de energie vitală și de activitate civilizatorie de care organismul său este capabil. Forma optimă de organizare pentru un popor este dar *Statul național*, constituit în limitele teritoriului ocupat de acel popor.

Statele eterogene — dacă nu sunt bazate pe respectarea drepturilor naționale ale popoarelor, conștiente de individualitatea lor etnică, din care sunt compuse — înăbușind desvoltarea normală a unora din însușirile firești esențiale ale acestor popoare, nu sunt capabile de a desfășură întreaga energie vitală necesară și ajung în mod fatal a se prăbuși și a se desface în state naționale.

Statele eterogene, compuse din popoare mai mici — sau fragmente de popoare — cari conviețuesc pe acelaș teritoriu, însă bazate pe respectarea reciprocă a vieții lor naționale — cum sunt *statele federative* sau *confederațiunile de state* — reprezintă forma optimă de organizare pentru a asigură vieața și propășirea materială și națională a acestor popoare.

7. Agenții principali pentru întărirea și îndrumarea pe calea progresului a unui stat național — prin înălțarea firii poporului și sporirea puterilor sale trupești și sufletești și prin civilizarea tot mai profundă a țerii sale — sunt: *Cultura* și *Știința*. De aceea prima îndatorire a statului național este de a se îngriji să creeze condițiuni favorabile pentru producerea și răspândirea lor în țară și a înlesni poporului să folosească cât mai mult de produsele culturale ale altor popoare și de civilizațiunea universală.

8. Fiecare popor — cu pretenții la o vieață proprie

— pentru a da măsura puterilor sale vitale și a-și stabili astfel prestigiul și dreptul său la existență față de celelalte popoare, trebue să caute a contribui cu produsele originale ale culturii și civilizației sale la progressul general al omenirii și al civilizației universale.

PARTEA II

EVOLUŢIA POPORULUI ROMÂN

Pe baza constatărilor, trase din aplicarea legilor biologice ale evoluţiunii lumii organice asupra omenirii şi popoarelor ce o compun, vom examinà acum, din acelaş punct de vedere, şi problema specială a evoluţiei poporului român, spre a vedeà ce învăţăminte putem trage pentru îndrumarea sa pe calea progresului. Fireşte că nu poate fi vorba de a schiţà un program — oricât de general ar fi el, — ci numai de a face câteva constatări şi a ne clarificà asupra unor principii, de cari va trebuì să ţinem seama la închegarea şi organizarea noului nostru stat şi la activitatea ce vom aveà a desfăşurà în acest scop.

Să căutăm dar, prin aplicarea mai departe a acestor principii asupra poporului nostru—considerat ca fiinţă organică—să stabilim:

1) Cari sunt *ţelurile* speciale pe cari natura le impune vieţii acestui popor, şi cari deci constituesc aspiraţiunile naturale către cari trebue să tindă el;

2) Cari sunt *factorii* cari condiţionează evoluţia sa; şi deci modul cum putem să-i influenţăm pentru a-i înlesnì satisfacerea acestor aspiraţiuni; şi

3) Care este modul cum trebue el să-şi *desvolte şi* să-şi *organizeze puterile* sale şi cum să-şi *perfecţioneze mediul* de traiu şi să valorifice bogăţiile naturale ale ţerii, spre a puteà desfăşurà energia de care are nevoe pentru a-şi asigurà vieaţa şi propăşirea între popoarele lumii.

Din cele precedente am putut vedeà însă, că rolul pe care natura îl impune unui popor a-l îndeplinì—şi care hotăreşte aspiraţiunile pe cari poate să le aibă acest popor—nu depinde de bunul său plac, ci este determinat: pe de o parte, de mediul în care trăeşte el, iar pe de altă parte de calitatea însuşirilor şi predispoziţiunilor sale fireşti şi de gradul lor de desvoltare şi organizare, adică de armele de luptă de cari dispune acest popor. Pentru a puteà dar răspunde la aceste întrebări, e nevoe să ne clarificăm mai întâiu asupra următoarelor chestiuni:

1) Cari sunt însuşirile fireşti ale poporului român, cari constituesc puterile sale elementare şi deci armele sale principale în lupta pentru existenţă.

2) La ce grad de desvoltare şi organizare aŭ ajuns ele, care este adică *starea sa culturală?*

3) Cari sunt condiţiile speciale de traiu ale mediului în care poporul român are a-şi desfăşurà vieaţa sa şi a o desvoltà mai departe? Ce puteri vrăjmaşe şi ce foloase prezintă el existenţei sale? La ce grad de perfecţionare a ajuns acest mediu, care adică este *starea civilizaţiunii* sale?

INTRODUCERE

Soarta popoarelor — ca și a oricărei alte ființe — este de a duce o necontenită luptă pentru satisfacerea nevoilor și aspirațiunilor lor. Progresele realizate și succesele obținute nu le lasă timpul de odihnă, căci aceste singure aduc alte probleme nouă, atât pentru consolidarea acestora cât și pentru asigurarea mai departe a vieții și propășirii lor.

Poporul nostru, fiind astăzi pe cale de a formà un stat unitar în limitele pământului ocupat de dânsul, și-a satisfăcut în această privință idealul său astfel, cum cei mai mulți n'ar fi avut încă îndrăsneala să și-o închipuească. Această unire a tuturor ramurilor din cari se compune el — înfăptuită cu arma vitejilor soldați și pregătită prin dorința arzătoare din inimile fraților răspândiți în atâtea țeri — nu ne îndreptățește însă la odihnă și nu ne dă nici răgazul de a perde timpul sărbătorind această izbândă. Ea ne deschide din contră o nouă luptă, pe alte căi, pentru a consolidà succesele dobândite și a pune bazele desvoltării ulterioare.

Firește, înainte de toate, trebue ca diferitele ramuri ale acestui popor—cari au fost supuse la regimurile și influențele, atât de diferite, ale statelor de cari au

fost subjugate—să se poată reculege, astfel ca însușirile și pornirile naturale caracteristice neamului nostru—până acum înăbușite — să poată ieși la iveală, spre a formà baza comună de desvoltare și aspirațiunile către cari să tindem cu toții. Apoi mai trebue ca micile diferințe și asperități cari ne separă astăzi să fie înlăturate, spre a face loc numai conștiinței intereselor mari și permanente ale neamului și ale noului stat ce-l formează el, pentru realizarea cărora trebue de acum înainte să luptăm cu toții uniți într'un singur gând și într'o singură voință de a birui.

Tocmai de la justa și grabnica recunoaștere a acestei baze comune de desvoltare—care dictează aspirațiunile noastre—și a acestor mari și permanente interese ale neamului nostru întregit și a statului nou format, depinde însă viitorul ce ne așteaptă, căci înțelepciunea poporului nostru ne previne că „așà vom dormì cum ne vom așterne“.

Problemele nouă vitale ce ni se impun, pentru consolidarea celor dobândite până acum și pentru asigurarea propășirii noastre în viitor, sunt atât de mari și de urgente, că cer să ne punem grabnic la o nouă muncă încordată; aceasta atât pentru precizarea lor, cât și pentru determinarea căilor pe cari trebue să le luăm pentru a le puteà realizà.

In lupta aceasta nouă care se deschide, o nouă armată trebue să iea acum locul vitejilor care, cu arma și sângele lor, au dobândit primele succese și au pus baza desvoltării viitoare: va fi armata acelora cari au pregătirea necesară de a studia nouăle probleme, de a organizà și de a înfăptuì reformele de cari e nevoe

pentru asigurarea viitorului nostru ca popor şi ca stat. Din această armată vor trebuì să facă parte toate elementele culte ale naţiunii precum şi toţi acei cari prin experinţa vieţii, prin aptitudinile lor şi prin bunul simţ pot înlocuì cultura. Intre aceste elemente vor fi mai cu seamă două categorii principale, cărora le revin roluri conducătoare în această luptă de clădire şi reorganizare; acestea sunt: oamenii de ştiinţă şi oamenii politici.

După cum orice meşter, înainte de a pornì o nouă lucrare, îşi revizueşte instrumentele de cari dispune spre a vedeà: ce poate face cu ele, ce rol va aveà fiecare de îndeplinit în lucrarea pe care are a o executà şi cum trebue să şi le pregătească în vederea acestor scopuri, tot astfel şi nòi astăzi, ajunşi în faţa alcătuirii proiectului celei mai mari lucrări ce s'a cerut neamului nostru — a organizării noului nostru stat şi a stabilirii liniilor mari ale desvoltării sale în viitor—se cuvine să supunem şi unei nouă revizuiri uneltele de cari avem a ne servì în această mare întreprindere. E nevoe să precizăm dinainte rolul, pe care fiecare din ei are a-l îndeplinì în rezolvirea diferitelor probleme cari compun această mare lucrare, şi pregătirea ce trebue s'o aibă în vederea lor; aceasta, spre a nu se perde mai târziu timp şi a se risipì energie şi ca să putem astfel ajunge la maximul de efect, printr'o muncă disciplinată şi repartizată după un plan bine chibzuit de mai nainte.

In cele ce urmează vom căutà dar, pe de o parte, să stabilim cari anume sunt problemele, a căror rezolvire ne-o impun necesităţile evoluţiei poporului nostru,

a ţerii sale şi a noului stat ce-l formează şi îndrumarea sa spre àspiraţiunile sale, iar pe de altă parte, vom căutà totodată să precizăm şi rólurile, pe cari au a le îndeplinì omul de ştiinţă şi omul politic în conducerea acestei mari lucrări.

* * *

Orice problemă are mai multe laturi din cari poate fi văzută şi orice observator o judecă, după cum e deprins crierul său să gândească. Problema organizării noului nostru stat şi asigurarea viitorului poporului nostru în lume are şi ea mai multe laturi din cari poate fi privită şi din cari se pot trage învăţăminte pentru rezolvirea ei. Istoricul, etnograful, geograful, tehnicul, omul de stat, economistul, omul de finanţe etc., fiecare o vede prin prisma preocupărilor sale, o cercetează după metodele ştiinţei sale şi trage cuvenitele consecinţe. Ca unul care mă îndeletnicesc cu ştiinţele biologice, voiu încercà, ca şi din acest punct de vedere — în aparenţă mai îndepărtat — să examinez, bazat pe metodele acestei discipline şi pe legile cari decurg din cercetările ei, această problemă.

Am convingerea, că tocmai acest mod de a privì problema ne va dà adevăratele lămuriri şi directive asupra chestiunilor ce ne interesează, deoarece omul, cu toată libertatea aparentă de a hotărî asupra acţiunilor şi destinelor sale, rămâne totuş supus în totul marilor legi ale naturii, care-i indică ţelurile şi căile desvoltării sale.

Popoarele, ca ori şi ce alt organism, sunt supuse şi ele — conform legilor mari biologice cari guver-

nează lumea organică — unei necontenite transformări, provocată, pe deoparte, de puterile interne de desvoltare — adică de totalitatea predispozițiunilor, însușirilor și aptitudinilor lor naturale — iar pe de altă parte, de puterile mediului în care trăesc, care le influențează desvoltarea și caută a le silì să se acomodeze necontenit cerințelor lui. Din această neîncetată luptă, între acești doi mari factori ai evoluției, se nasc formele sub cari se prezintă ele în fiecare moment al desvoltării lor. Evoluția unui popor poate fi deci și ea concepută ca o serie infinită de stări de echilibru, cari se succed una alteia, provenite din lupta continuă dintre mediul său intern și cel extern.

După cum puterile interne de desvoltare ale unui popor sunt mai tari sau mai slabe, pentru a puteà biruì în această eternă luptă asupra greutăților mediului și a-l pune în stare să poată profità de foloasele ce acesta i le oferă, tot astfel și mersul evoluției sale va fi progresiv sau regresiv.

Considerând dar poporul nostru ca un asemenea organism, vom căutà — bazați pe învățămintele ce le putem trage din faptele și legile biologice — să analizăm: cari anume sunt puterile interne de desvoltare carii hotăresc evoluția și cari sunt cerințele mediului în care are el a se desvoltà. Pe baza acestor constatări vom puteà să ne dăm seama de factorii naturali cari condiționează desvoltarea sa și de modul cum trebue să-i influențăm — desvoltând pe unii și temperând pe alții — pentru a-i asigurà existența și propășirea în viitor. Procedând astfel vom puteà apoi, pe această bază, să stabilim felul problemelor ce ni se impun și în vederea

rezolvirii cărora va trebuì să organizăm munca ce urmează să o desfăşurăm.

Prin puterile interne de desvoltare, înţelegem totalitatea acelor însuşiri, aptitudini şi predispoziţiuni fizice, morale şi intelectuale, moştenite din strămoşi—şi deci inerente rassei — cari alcătuesc elementele din cari se compune energia vitală a poporului nostru. Nu e dar vorba numai de energia actuală, ci mai cu seamă şi de acele forţe latente, cari zac în mare parte încă neîntrebuinţate şi cari, puse în condiţiuni prielnice de desvoltare, pot să se desfăşure, luând proporţii neaşteptate.

Prin mediul de traiu al unui popor înţelegem totalitatea condiţiunilor de traiu în cari se desfăşură vieaţa acelui popor; aşà dar ţara locuită de el, cu totalitatea condiţiunilor de existenţă ce le cuprinde ea, adică cu totalitatea resurselor ei favorabile şi defavorabile existenţei sale. Raporturile de vieaţă dintre diferiţii indivizi, sau categori de indivizi, cari compun acest popor, precum şi între el cu popoarele sau ţerile cu cari vine în contact, fac parte şi ele din mediul de traiu— adică din condiţiunele naturale de existenţă — determinând evoluţia.

Mediul de traiu este însă supus şi el unei continue evoluţii, atât întru cât priveşte resursele sale naturale, cât şi în privinţa raporturilor dintre indivizii ce compun poporul sau între acesta şi alte ţeri sau popoare; deci şi raporturile dintre popor şi mediul său se schimbă necontenit şi deci şi felul problemelor, ce ni se impun pentru asigurarea viitorului poporului nostru şi a statului, va varià în conseçinţă şi va trebuì să ţinem cont de ele.

Spre a puteà însă determinà cari anume sunt acele însușiri firești și puteri interne — pe cari poporul nostru are nevoe de ale desvoltà, pentru a-și asigurà mersul evoluției sale spre progres — și care este influența mediului asupra acestei evoluțiuni, e nevoe să ne dăm seama mai întâiu de țelurile mari pe cari natura le-a impus luptei pe care toate ființele organice — deci și popoarele — o duc în contra mediului și de modul cum s'au organizat ele spre a-și asigurà biruința. O ochire generală, urmărită în mod genetic și comparativ, asupra evoluției mijloacelor și armelor de cari s'a servit omul în această luptă — începând dela strămoșii sei animali și până a ajuns, prin desvoltare și organizare, a formà popoarele și statele cele mai înaintate — precum și asupra raporturilor ce s'au desvoltat între ele și mediul lor de traiu, ne va indicà mai bine calea pe care trebue să apucăm, spre a puteà îndrumà mai sigur către progres evoluția poporului nostru, considerat și el ca o ființă organică. Vom începe dar studiul de față cu o scurtă schițare generală a evoluției omenirii și a factorilor de cari depinde ea, iar apoi vom trece la analiza problemelor evoluției poporului român, a culturii și civilizației sale și a organizării statului său.

PARTEA I.

EVOLUŢIUNEA OMENIRII ŞI FACTORII DE CARI DEPINDE EA

1. Ţelurile evoluţiunii şi mijloacele de luptă ale organismelor

Trei mari ţeluri a pus natura eternei lupte pentru traiu, prin care se manifestă vieaţa organismelor cari populează pământul: Conservarea individuală, perpetuarea neamului—specie, varietate, rassă, popor, etc.— şi năzuinţa spre progres, prin perfecţionarea neîncetată a organismului. In vederea acestora e îndreptată orice manifestaţiune vitală şi în vederea lor e alcătuită întreaga construcţie a organismului lor. Omul, ca fiinţa cea mai perfecţionată din lumea organică, precum şi popoarele — ca unităţile organice superioare ce le formează el — sunt şi ele supuse în totul acestor legi naturale, şi întreaga lor organizaţiune, precum şi orice manifestaţiune a vieţii lor — oricât de complicată ar fi ea —, nu are alt scop, în ultima instanţă, decât realizarea acestor 3 ţeluri fundamentale.

Să căutăm dar, aruncând o privire generală asupra lumii organice, să ne dăm seama, în mcd genetic și comparativ: cari sunt însușirile și armele, grație cărora speciile cari populează astăzi globul au putut să biruească în lupta pentru existență, spre a-și perpetuà neamul și a-și perfecționà organismul; cum au evoluat ele de la ființele inferioare până la omul civilizat; și cari sunt cauzele, pentru cari un mare număr din speciile de animale sau din popoarele cari odinioară stăpâniau pământul, au trebuit să dispară cu totul sau să fie reduse la o vieață rudimentară? Această privire generală asupra evoluției armelor și mijloacelor de luptă ne va arătà care este valoarea lor și ne va conduce apoi să recunoaștem: cari sunt acele puteri elementare indispensabile, de cari trebue să dispună orice organism — și deci și un popor — pentru a-și perpetuà existența și a se îndrumà pe calea progresului.

După cum am amintit mai sus, evoluția unei specii — deci și a unui popor — este rezultanta luptei neîncetate dintre organismul individului și mediul său de traiu. Pentru a puteà birui în această luptă, natura, în înțelepciunea ei, a înzestrat diferitele organisme: 1) cu o mai mare sau mai mică *tenacitate* și *putere de rezistență* contra agenților mediului, 2) cu o *putere de adaptațiune* pentru a se acomodà la cerințele mediului, 3) cu o serie infinită de *aparate* și de *arme* — cari de cari mai rafinate — *pentru agonisirea hranei* și celor trebuitoare existenței sale și pentru *apărarea contra mediului și dușmanilor* și în fine 4) cu o *suficientă putere de reproducție* — care la unele specii

mai expuse iea proporții enorme — pentru a-și asigură continuitatea vieții și îmmulțirea prin urmași.

Nu e locul acì de a descrie și exemplifică toate aceste însușiri și puteri elementare — ca *tenacitatea* și *puterea de rezistență*, *puterea de adaptațiune* și *puterea de reproducere* — cu cari natura a înzestrat diferitele organisme pentru a rezistà în lupta lor pentru existență; și nici de a cità exemple din variatele *aparate* și *arme de apărare contra mediului* și *pentru utilizarea resurselor sale*. Ne mărginim numai a le indică și a da câteva considerațiuni generale, pentru a puteà pune apoi mai bine în evidență acele *arme speciale*, de cari s'a servit omul în lupta sa cu natura și cari constituesc o serie din factorii fundamentali ai evoluției sale.

* * *

Predispozițiile unor specii pentru a-și perpetuà existența sunt atât de mari, încât — dacă mediul de traiu ar prezintà în mod uniform aceleași condițiuni favorabile de existență — fiecare din ele ar fi în stare, într'un timp relativ scurt, să ajungă a populà întreaga suprafață a globului. O ochire asupra speciilor cari au trăit în diferitele epoce geologice ne arată ce mare răspândire au avut unele din ele în anumite formațiuni, când condițiunile de vieață ale mediului le erau favorabile.

In contra unei asemenea îmmulțiri și lățiri prea mari a unei specii lucrează însă: variațiile mediului, schimbarea condițiilor de traiu, apariția unor dușmani noi, etc. Din cauza acestor modificări ale condițiilor de traiu, specii, cari aveau o mare răspândire, dispar brusc de pe

suprafaţa pământului — cum au dispărut d. ex. toate acele amintite specii din epocele geologice — sau lasă numai în urma lor câţiva urmaşi, cari în lupta pentru existenţă au reuşit a se adaptă nouălor cerinţe ale mediului.

Şi asupra omului această lege a naturii se aplică cu aceeaş rigoare; toate acele aşà zise rasse primordiale—ca Veda din Ceylon, Australienii, Nou-Zelandezii, Aino, Papuanii, Pieile roşii din pădurile Braziliei şi din ţara de foc, Buschmanii, etc.—sunt resturile unor rasse, cari înainte populau întregi continente şi cari, în urma schimbării condiţiunilor de traiu, nu au mai putut rezistà, lăsând pe urma lor numai aceste mici resturi degenerate.

Aceste legi mari biologice se aplică însă nu numai asupra rasselor primitive, ci şi asupra popoarelor culte. Istoria omenirii — care de altfel nu este decât o pagină din istoria desfăşurării lumii organice — ne dă un întreg şir de exemple în această privinţă.

In această luptă pentru existenţă, în care o specie, o rassă, un popor etc. dispare pentru a face loc unui altuia mai apt, pot fi două feluri de cauze principale, cari produc acest efect: 1) Sau că organismul, cu puterile sale interne de rezistenţă, de reproducţie şi de desvoltare, slăbeşte—că acea specie, rassă, popor, etc., este îmbătrânită — aşà că o altă specie, care este mai bine înzestrată şi mai capabilă de luptă, vine şi-i iea locul; sau 2) că condiţiunile de traiu ale mediului schimbându-se prea mult, *puterea de adaptare* a organismului nu mai ajunge pentru a se puteà acomodà nouălor împrejurări. In acest din urmă caz, cele mai de multe

ori e vorba de fiinţe al căror organism a fost cu totul adaptat la cerinţele unui mediu special, astfel încât, prin modificările profunde ce le-a suferit el, şi-a perdut elasticitatea necesară şi — în faţa unor nouă condiţiuni de traiu — aceste fiinţe se găsesc în imposibilitate de a mai reacţionà, rămânând dezarmate.

Această specializare unilaterală la un mediu cu totul particular a fost, de ex., cauza principală a dispariţiei celor mai multe din speciile de Reptile şi Mamifere gigantice cari au populat pământul în epocele geologice.

In lupta pentru existenţă în asemenea medii, cea mai mare şansă de a se perpetuà şi de a continuà să-şi perfecţioneze organismul prin selecţiune — cu toată schimbarea condiţiunilor de traiu — o au dar nu acele specii al căror organism e prea diferenţiat într'o direcţie şi perfect adaptat numai la cerinţele unui mediu special, ci tocmai din contră, acelea cari au un organism mai echilibrat, cu arme de luptă mai universale şi deci, cù o *putere de adaptare la nouă medii* mai mare ; pe acestea natura le selecţionează şi le desvoltă mai departe. Examinând din acest punct de vedere, de ex. seria probabilă a strămoşilor omului — care constitue arborele său genealogic — vedem că ea constă numai din forme cu un organism mai indiferent, nespecializat prea mult într'o singură direcţie, însă tocmai de aceasta capabil de adaptare la orice mediu şi deci de progres; din această cauză, tocmai, selecţiunea a putut împinge desvoltarea lor până a ajuns la fiinţa cea mai perfecţionată, care este omul.

2. Inteligența ca armă în lupta pentru existență și ca factor al evoluției omului.

In privința puterii de adaptare la schimbările condițiunilor de traiu ale mediului, natura a înzestrat pe om cu o armă mai universală și mai elastică, *Inteligența*, — omul este dela natură un *«animal rational»* — care-l pune în stare, fără a-și specializà organismul într'o singură direcție, să se emancipeze de alte arme și astfel să biruească toate greutățile mediului, spre a pune stăpânire pe natură, chiar acolo unde condițiunile de existență par imposibile. Prin inteligență omul a ajuns, mai mult încă, să-și fasoneze chiar singur mediul de traiu cum îi convine mai bine și *să tragă din resursele acestuia maximul de foloase pentru existența sa;* aceasta, tocmai, i-a permis să se întindă pe toată suprafața globului, înmulțindu-se neîncetat și evoluând spre progres.

Inteligența, abià rudimentară la strămoșii săi animali, a ajuns în adevăr un factor atât de esențial în evoluția omului, încât selecțiunea naturală în această privință s'a făcut cu o mare grăbă, nemai putând birui în lupta pentru existență decât acei cari o posedau mai desvoltată. Prin aceasta continuă selecțiune, s'a ajuns treptat la un mare grad de perfecționare al ei și al organului care o produce, *crierul.* Comparațiunea, între craniul cu fruntea turtită al omului de la Neanderthal sau cel dela Krapina și între craniul cu fruntea bulbucată al rassei albe, ne arată suficient desvoltarea

enormă pe care a luat-o crierul omenesc într'un timp relativ atât de scurt.

Cum însă progresul este bazat pretutindeni în lumea organică pe diferenţiare şi diviziunea muncii, tot astfel, şi din inteligenţa rudimentară a omului primitiv s'au diferenţiat şi s'au desvoltat apoi mai departe, prin selecţiune, două mari ramure de activitate cerebrală:

1) *Inteligenţa propriu zisă* sau *Gândirea*, care îl pune în stare de a transformà *senzaţiunile* ce le capătă prin simţuri în *noţiuni* abstracte, de a *judecà* şi a *raţionà* şi — prin aceste procese ale gândirii — de a cunoaşte lumea, a-şi formà convingeri şi a găsì, astfel, calea adevărată pe care trebue să păşească pentru a biruì în lupta pentru existenţă; ea este ajutată de *Memorie*, care-i dă putinţa să reţină şi să acumuleze cunoştinţele odată dobândite; şi 2) *Voinţa*, care-l pune în stare de a luà hotărâri şi a aduce la îndeplinire ceea ce judecata şi sentimentul său îi indică că e necesar să facă pentru conservarea şi desvoltarea sa.

Aceste, împreună cu *Sentimentul* (simţirea), constituesc cele trei facultăţi ale omului, graţie cărora a putut el să se înalţe atât de tare deasupra celorlalte fiinţe.

Prin colaborarea armonică a acestor 3 ramuri ale activităţii crierului său, omul devenind *o fiinţă conştientă* de acţiunile sale şi capabilă de a luà hotărâri — ceea ce-l deosebeşte radical de strămoşii să animali—, el a fost pus în stare să se organizeze singur, pentru a duce, cu mai mulţi sorţi de izbândă şi mai multă energie, lupta ce i-a fost impusă de natură pentru perpetuarea neamului său şi pentru progres.

Cea mai înaltă manifestaţiune a inteligenţei astfel

formate şi una din cele mai puternice arme în lupta pentru existenţă a omenirii este *Ştiinţa*. «Trebuinţa de a şti», apărută la omul primitiv numai ca un «instinct al curiozităţii» — după cum o vedem apărând şi la copii — s'a desvoltat treptat din nevoia de a cunoaşte lumea exterioară în care trăeşte şi a ajuns o necesitate organică tot aşà de mare ca şi trebuinţa de traiu şi a se îmmulţì. Ea a dat naştere «luptei pentru aflarea adevărului», care formează una din marele preocupări ale omenirii.

Evoluţia ştiinţei s'a făcut şi ea cu o mare grabă şi merge înainte cu paşi atât de repezi, încât omenirea cu ajutorul ei este pe cale de a se emancipà cu totul de capriciile naturii. Pornind dela trebuinţa organică «de a şti», înnăscută în om, ea a început prin *observarea* lumii şi a fenomenelor încunjurătoare; apoi s'a desvoltat nevoia de a stabilì, prin *Judecată,* raporturile dintre obiectele sau fenomenele observate, şi în urmă a ajuns ca, prin *raţionamente* şi toate acele procese complicate ale gândirii — prin analiză şi sinteză, prin metodele de inducţiune şi deducţiune, etc. — să pătrundă tot mai adânc în tainele lumii. Observaţiunile îmmulţindu-se au format mai întâiu — graţie memoriei — un capital empiric de cunoştinţe, cari — fiind de folos în lupta omului cu natura — se păstrau cu sfinţenie şi se transmiteau din generaţie în generaţie. Nevoia de a ordonà şi sistematizà cunoştinţele dobândite, de a explica fenomenele observate şi a le grupà în jurul unor cauze generale etc., a făcut trecerea dela empirie la adevărata ştiinţă, care caută să cunoască legile cari guvernează universul şi să respundă la toate chestiu-

ca să-şi aducă la îndeplinire visul neamului său. Ce voinţă mai nestrămutată se poate decât aceea pe care a dovedit-o ramura transilvană a acestui popor în lupta sa milenară cu Ungurii şi cu toate naţiile ce-l cotropiseră. Şi chiar poporul din regat, dacă împrejurările l-au făcut îngăduitor — ceeace de altfel e un semn de blândeţe şi inteligenţă — nu rezultă că nu-şi urmăreşte ţelurile sale superioare cu perseverenţă.

Voinţa de a trăi şi a se desvoltă conform cu aspiraţiunile sale naţionale şi deci de a luà hotărîri şi a întreprinde orice acţiune în această direcţie este dar tocmai una din fundamentalele însuşiri fireşti ale poporului nostru, care-i garantează şi mai mult viitorul său.

6) Simţul estetic şi aptitudinile artistice.

Poporul român are simţul estetic foarte desvoltat. Gustul său artistic se vede în toate manifestaţiunile sale: în casa sa, în portul său, în gospodăria sa, în raporturile dintre oameni, etc. El simte frumosul şi are aptitudini pentru a-l redà: fie în ornamentaţiile şi crestăturile sale, în broderie şi ţesătorie, în zugrăveala caselor, în inchistritul ouălelor, în muzica sa, în danţurile şi jocurile sale, în construcţiile sale de case şi biserici, etc.; dar mai cu seamă în poezia sa şi în legendele şi poveştile sale, este neîntrecut. Modul său de a se exprimà—prin contrast cu cele mai desvoltate popoare — este ales şi plin de comparaţiuni artistice; urechea sa pentru sunete muzicale este fină; ochiul său este ager. Gustul său pentru alesul şi armonizarea colorilor — manifestat mai cu seamă în broderiile şi

țesăturile sale—este chiar rafinat; mişcările sale sunt elegante — ținuta femeii dela munte e unică ca demnitate și elegantă ş. a. m. d.

De ce comoară dispune națiunea în aceste aptitudini naturale ale poporului și ce izvor de activitate națională pe terenul artei şi a artei industriale reprezintă ele, putem să ne-o închipuim. Aceste aptitudini, desvoltate și perfecționate prin cultură, vor fi una din ramurile mari, în cari geniul poporului nostru va puteà da maximul de contribuție pentru binele și progresul omenirii întregi.

Din nenorocire în ultimele timpuri se observă o pervertire a gustului în toate direcțiile: Vieața nesănătoasă dela orașe, cu fenomenele ei de degenerescență, se întinde mereu și la sate, produsele ieftine industriale cari omoară orice originalitate ieau tot mai mult locul produselor artistice ale muncii casnice, promiscuitatea cu Țiganii împinge poezia și cântecul popular spre pornografie și sensualism ş. a. m. d. Măsuri grabnice și energice sunt dar și acì necesare pentru a distruge acest vierme care roade la rădăcina celei mai frumoase însușiri a poporului nostru.

7) Simțul moral.

Poporul român, în raporturile sale cu semenii săi, cu instituțiunile şi cu natura ce-l înconjoară, se conduce de 3 serii de norme morale:

1) De normele moralei religioase — în parte cea creştină și în parte cele pe cari le-a moştenit dela strămoșii săi păgâni, amestecândule el singur cu morala

creştină; 2) de normele cari decurg din legile statului, cărora el se supune prin constrângere, însă pe cari în mare parte nu le recunoaşte şi nu le simte, şi 3) de normele pe care i le dictează conştiinţa sa şi cari pornesc din modul său de a fi, a simţi şi a cugetà.

Acestea din urmă diferă în multe privinţe atât de cele religioase, cât şi de cele oficiale, aşà că de multe ori el consideră ca *bun* şi *drept* ceea ce după lege este oprit. Este o mare problemă socială de a pune în concordanţă legile noastre cu simţirile populaţiunii, fie modificand pe unele, fie pe celelalte, printr'o îndelungată muncă culturală.

După principiile şi apucăturile sale fireşti, poporul nostru în general respectă dreptul şi proprietatea altuia şi respectă—însă mai puţin—natura care-l încunjură. El are milă de animalele domestice: (După aparenţe, s'ar zice în adevăr că e barbar cu animalele, în realitate, însă, e numai «gura sa cea rea» care le înjură necontenit, pe când in fond el are milă de ele şi nu le bate; numai barbaria cu «datul cânilor în târbacă» e o adevărată ruşine, ca şi înjurăturile atât de urîte, cari dovedesc o desăvârşită lipsă de educaţie). El are respect pentru femei şi dragoste pentru copii; e darnic, milos şi gata de sacrificiu şi e foarte ospitalier. Crime nu comite decât din beţie sau gelozie, sau când se simte nedreptăţit şi-şi «face singur dreptate», — nu însă din răsbunare; — statisticile judiciare dovedesc că la noi se întâmplă mai puţine omoruri, având de mobil furtul, decât la toate popoarele din Europa, şi noi ştim că la sate cele mai multe crime sunt comise de Ţigani.

De asemenea în raporturile sale cu semenii săi el

este bun, blând și glumeț, iar cu străinii este la început rezervat și bănuitor, însă cuviincios, câte odată mucalit; față de superiorii săi nu minte, nu umblă cu șiretlicuri, își ține cuvântul și angajamentele, ba chiar — cu toată sărăcia sa — e bun platnic al datoriilor.

Din nenorocire, toate aceste mari calități firești se întâlnesc astăzi din ce în ce mai rar și numai prin satele izolate; contactul cu vieața din orașe, obiceiurile aduse de prin cazărmi de soldații reîntorși acasă, contactul cu Evreii, Grecii și arendașii sau antreprenorii spoliatori și nu mai puțin cu toată acea pleavă a societății, pe cari partidele politice îi trimit ca funcționari pe la sate — cari jefuesc țăranii ca Grecii din timpurile Fanarioților — au stricat în mare parte obiceiurile și au început să pervertească simțul moral. Deocamdată el sufletește nu e încă stricat și în sat domnește încă — mai mult sau mai puțin — vechea cinste, el răsplătește numai pe fiecare cu aceeaș monetă cu care îl plătește pe el; pericolul însă merge crescând pe fiecare zi și nici școala, nici biserica, astfel cum sunt ele astăzi organizate, nu vor mai fi în stare să-l oprească. E nevoe de o grabnică acțiune, mai energică și mai conștientă, pentru a oprì din timp un adevărat dezastru care pare că ne amenință; dar mai cu seamă trebue ca exemplul de sus să fie altul decât cel de până acuma, căci morala, nu prin predică și nici prin măsuri polițienești, ci prin *pildă*, se răspândește în popor, și cu deosebire printr'o purtare corectă față de cel căruia-i ceri să fie corect.

Cel mai mare vinovat de perversiunea simțului moral, care începe a se lățì în popor, este statul cu ad-

ministrațiile sale, și mai cu seamă cu funcționarii săi corupți și brutali. Dacă țăranul ar ști că-și găsește *dreptatea*, când se plânge contra tuturor acelor cari profită de naivitatea sa și de neștiința sa de carte, spre a-l jupuì de dreptul, munca și avutul său, el ar rămâneà credincios principiilor moștenite pe cari i le dictează conștiința și firea sa. Dar el nu găsește decât rea credință, corupție și brutalitate, așà că desnădejdea îl împinge să devină șiret, prefăcut, mincinos, necinstit și chiar hoț și să caute a pescuì și el în apă turbure, căci acestea sunt singurile arme cu cari poate sperà să mai aibă o reușită în noua formă a luptei pentru existență ce e silit să ducă. De sus vine dar răul și numai de acolo poate fi remediat printr'o operație radicală, adică printr'o schimbare totală a sistemului de guvernare.

8. Simțul social.

Ca descendent al poporului care a format statul cel mai bine organizat al lumii antice, poporul nostru și-a conservat neatins simțul social, adică trebuința organică a indivizilor ce-l compun de a trăì în societatea semenilor lor și de a formà împreună cu ei o comunitate de vieață și muncă, pe baza unei ordine sociale. In vieața îndelungată, ce a dus-o pe acest teritoriu, el a adaptat apoi acest simț nouălor condiții de traiu, însușindu-și și dela popoarele pe cari le-a asimilat diferite forme nouă de organizare socială. Vechile «*Cneazate*» și «*Voivodate*», primele încercări de a se închegà în state pe cari le cunoaștem la poporul nostru după îndelungata sa vieață latentă, sunt manifestațiunile

desvoltării mai departe a simțului social al poporului, de asemenea acel «*Jus Valachium ab antiquo*», despre care se pomenește în documente străine de pe la începutul secolului al XIII-lea, cu privire la emigranții români cari formau sate în alte țeri, denotă că, și pe atunci, când poporul român duceà încă vieața latentă din munți, [1]) aveà o stare de drept desvoltată ca bază a ordinei sociale, și deci ca manifestare a simțului său social și moral.

Sunt însă cu siguranță si forme de organizare socială mai vechi, despre cari istoricii nu au reușit încă să găsească nimic scris, ale caror urme însă Etnografii trebue să le caute în vieața poporului nostru de astăzi. Astfel d. ex. cred că în organizarea ciobanilor noștri din Carpați, și în special a Mocanilor — cari pleacă în grupe cu turmele lor de oi și vite în țeri îndepărtate spre a le pășunà și a face comerț cu produsele lor — se găsesc încă păstrate urmele vechilor forme de organizare socială a poporului nostru, când duceà aproape în întregime vieața de păstori. Interesantele obiceiuri și tradiții păstrate în satele mocănești, chiar numirile geografice vechi izvorîte din legăturile cu acest fel de vieață, denotă o veche organizare, ale cărei origini trebuesc căutate în epoca pastorală a poporului nostru. Astfel d. ex.

[1]) Vezi: D. Onciul, Date istorice despre Banat, în Revista Istorică. An. V, No. 3.

„*Jus valachie*" sau „*Antiqua lex districtuum volachicalium*". sau cum se spune și mai lămurit într'un alt document despre dreptul românesc ale „*districtus volachicales*" sub Cnezii și Voivozii naționali: „*semper ab antiquo, quo memoria hominum comprehenderet, tali libertati usi fuissent*". Vezi asemenea: D. Mototolescu, *Jus Valachicum in Polonia*. Bucur. 1916.

Muntele de lângă Săliștè—până unde Mocancele prin tradiție vin de întovărășesc pe bărbații lor în ziua de Sf. Gheorghe, când pleacă în grupe cu turmele lor, petrec noaptea împreună și a doua zi se uită după ei până îi perd din zare — se numește din bătrâni, și tocmai din această cauză, *Vârful cu dor*; probabil că și acelaș nume al muntelui de lângă Sinaia are aceeaș origine; și câte alte numiri geografie din Carpați nu au legătură cu vieața ciobănească. O cercetare amănunțită în aceste direcții cred că ne-ar descoperì multe lucruri interesante și ar contribuì poate să ne lumineze puțin și asupra proceselor cari se petreceau în veiața poporului nostru, când se află în stadiul său de încapsulare, și a formelor de organizare socială prin cari a trecut.

Tot astfel cred că în forma de organizare a «Companiei», pe care am descris-o la năvodari [1]) și care se întâlnește ca formă de tovărășie de muncă a poporului nostru mai la toate ramurile de producție, are de asemenea o origine mai veche.

Ori cum ar fi însă trecutul, *simțul social* a fost și este bine desvoltat la poporul nostru, și *disciplina*, care este condiția esențială pentru *ordinea socială*, face parte și ea din însușirile sale firești fundamentale. Cea mai bună dovadă despre aceasta e că — deși avem una din cele mai rău organizate și abuzive poliții din Europa — la noi ordinea socială nu a fost decât foarte rar turburată, și aceasta fiindcă poporul nostru simte trebuința ei ca o nevoe organică a sa.

1) Vezi: Antipa, *Pescăria și Pescuitul*. — Cap. X. Vieața Pescarului român, pag. 739.

Urmărind vieața socială a țăranului nostru — acolo unde s'a păstrat curățenia primitivității ei — vedem cum că el este în adevăr prin natura sa o ființă socială desăvârșită; el se întovărășește cu semenii săi pentru tot felul de muncă în comun, bazată pe o organizare oarecare. Vechea *obștie a satului, clăcile, imașul satului,* etc., sunt asemenea întovărășiri, organizate pentru muncă comună; *„Sfatul satului"* erà organizarea sa politică, formată de dânsul pentru discutarea si apărarea intereselor obștești — cu mult mai practică decât consiliul comunal de astăzi, la care el de fapt nu mai iea nici o parte activă; — *Șezătorile, Priveghiile* și toate obiceiurile si tradițiile sale la orice întâmplare din vieață — de bucurie sau durere, dela naștere până la îmmormântare — îl arată de asemenea, din fire, ca o ființă socială prin excelență.

Ca cetățean el este supus și-și îndeplinește îndatoririle în conștiință; chiar plata birurilor — pe cari adeseori le consideră ca nedrepte — o face cu cinste. In armată — deși deprins cu vieața liberă în natură—este cu mult mai disciplinat și conștiințios în îndeplinirea datoriei decât orășanul. Dacă din timp în timp s'au văzut izbucniri de revolte, cărora a căzut victimă în totdeauna tot el, aceasta a făcut-o, sau împins de nevoi elementare — ca foametea și mizeria, — sau ațâțat de politiciani fără scrupule, cari, pentru a se răsturnà unii pe alții dela putere, profitând de naivitatea țăranului și de pervertirea simțului moral, pe care au produs-o tot ei, l-au făcut să-și piardă mințile prin tot felul de făgăduințe imposibile, cari nu s'au realizat niciodată.

Simțul ordinei sociale dar, care incontestabil face parte din însușirile organice ale poporului nostru — cu mult mai mult decât la alte popoare ajunse chiar pe o treaptă culturală mai înaltă — trebue cultivat prin pilde de sus și nu pervertit, căci pervertirea sa duce la anarhie și anarhia — după cum am arătat în partea I-a a acestui studiu — la prăbușirea statelor.

Grație dar acestor însușiri elementare ale firii sale, poporul acesta — cu toate marile greutăți prin cari a trecut — a putut să-și organizeze tot mai mult vieața sa socială. Incepând probabil dela simplele organizări de grupe de păstori și închegându-se mai departe în acele state rudimentare — Knezatele și Voivodatele, — el a ajuns a formà prin desvoltarea lor mai departe ca state regulate, Principatele, din cari apoi a ieșit regatul, iar astăzi se află în fața problemei organizării statului național al întregului popor românesc unit. E de datoria generației care are fericirea să trăească în timpurile mărețe, când acest popor după 18 secole ajunge a se închegà într'un stat național unitar, să lucreze din răsputeri, pentru a desvoltà și perfecționà, acum mai mult ca oricând, aceste însușiri firești — încă cu totul rudimentare — spre a le pune în stare să deà noului stat o astfel de organizare, ca să poată asigurà propășirea mai departe a poporului care l-a creat.

9. Simțul național.

Cea mai importantă dintre însușirile firești — care are o influență hotărîtoare asupra viitorului unui popor — este símțul național, adică: conștiința acelei comunități

de sânge, de însuşiri fizice şi morale, de gândire şi simţire, care formează dintr'un întreg popor o singură fiinţă, cu individualitatea sa proprie, cu sentimentul de solidaritate desăvârşită între indivizii ce-l compun şi cu conştiinţa unităţii organice ce o formează.

In perioada atât de îndelungată de zămislirea poporului nostru într'un spaţiu geografic restrâns, el a putut, mai bine ca oricare alt popor, să-şi desăvârşească amestecul complet al sângelui, între popoarele din cari s'a născut şi cele pe care le-a asimilat, şi apoi să se desvolte mai departe, consolidând unitatea firii sale sub influenţa constantă a condiţiilor uniforme ale aceluiaş mediu de traiu. Această îndelungată vieaţă comună, într'un spaţiu restrâns şi sub influenţa aceloraşi condiţiuni de traiu, a dat o soliditate atât de mare neamului astfel format — uniformizându-i structura interioară şi precizându-i prin contururi adânci caracterele distinctive în afară, — încât, cu toată marea răspândire geografică pe care a luat-o el în urmă şi cu toate influenţele diferite la cari au fost apoi supuse diversele sale ramuri, el şi-a conservat unitatea firii neatinsă; ba mai mult chiar, nici măcar conştiinţa unităţii neamului — pentru slăbirea căreia toate statele străine cari aveau populaţiuni româneşti au întrebuinţat mijloacele cele mai rafinate — n'a putut fi câtuş de puţin atinsă.

Dacă însă putem fi siguri că s'a păstrat un simţ naţional în toate părţile, unde e răspândit astăzi poporul român, el nu este totuş pretutindeni ajuns la acelaş grad de desvoltare şi nu se manifestă cu aceeaş intensitate; aceasta variază atât după diferitele ţeri, cât şi după diferitele clase sociale.

In general, influențele străine, prin toate mijloacele de desnaționalizare întrebuințate, au avut mai întâiu efectul de a slăbì mai mult sau mai puțin simțul național — mergând chiar până la completa desnaționalizare — la clasele superioare și de a-l amorțì la clasele de jos. Această amorțeală nu a durat însă mult timp, căci încetul cu încetul el a început a se trezì din nou, luând forme din ce în ce mai acute, și odată redeșteptat nici un mijloc nu l-a mai putut — și nu-l va mai puteà — potolì niciodată.

In acest stadiu se află astăzi Transilvania, unde vechile clase aristocratice au fost desnaționalizate de timpuri îndelungate, pierzându-și orice contact cu națiunea, iar în popor — cu toți intelectualii și noua clasă cultă care s'a ridicat din el — simțul național s'a redeșteptat și se manifestă atât de puternic, că nici o stavilă nu i-a mai putut rezistà. Basarabia din contra — numai după 100 de ani de ocupație străină — se află într'un stadiu mai timpuriu; acì, clasa aristocratică a fost și ea în parte rusificată prin toate ademenirile guvernului țarist, în popor însă simțul național e încă în parte amorțit — prin incultură, prin influența popilor rusificați, prin împingerea înainte a soluțiunilor internaționale pentru rezolvirea chestiei sociale, prin agitații antisemite, etc.;—abià în anii din urmă se pare că și acì începuse redeșteptarea națională — mai întâiu sub formă de «Poporanism»,— care de acum nu se va mai puteà oprì niciodată.

Ceva mai înaintat e acest proces în Bucovina, unde chiar o bună parte din aristocrație s'a mănținut românească, iar în popor s'a redeșteptat un puternic simț de solidaritate națională. In Principate chiar, influențele

străine reușiseră să slăbească simțul național, grecizând — în epoca Fanarioților — la o bună parte din boierimea noastră sentimentele; și chiar astăzi influența culturilor străine—pe cari unii semiculți le-au adoptat numai în formele lor fără a le asimilà—le influențează judecata și-i fac să privească interesele vitale ale neamului lor prin prisma intereselor țerilor, a căror cultură își închipuesc că au asimilat-o. Totuș acestea sunt excepții datorite unei educații școlare și sociale greșite, căci în popor și în vechea boierime curat românească instinctul rassei a rămas viu, și dela ei a pornit renașterea națională atât de puternică.

Astfel fiind, este totuș necesar ca acest simț—atât de hotărîtor pentru viitorul nostru, și care în esența sa a rămas nealterat la întregul popor românesc de pretutindeni—să fie cât mai tare desvoltat prin cultură națională și, acolo unde a fost amorțit prin influența îndelungată a statelor străine în cari au trăit unele ramuri ale poporului nostru, să fie cât mai grabnic trezit și desvoltat. Trebue dar ca întregul popor să se reculeagă și să-și recunoască adevăratele sale interese naționale, pentru ca astfel să se organizeze, spre a duce o luptă conștientă pentru realizarea unor aspirațiuni comune ce decurg din firea sa și din rostul existenței sale în această țară.

10) **Puterea de asimilare.**

Vechiul popor roman, prin organizarea puternică a statului său, prin cultura sa superioară, prin civilizația strălucitoare pe care a reprezintat-o și mai cu seamă prin

structura limbii sale cu construcții simple, își impuneà graiul său popoarelor cu cari veniă în contact, și care astfel devenise pe atunci o límbă universală. Fireşte că această adoptare a limbii latine de către acele popoare nu însemnà însă chiar desnaționalizarea lor—și mai puțin încă asimilarea lor—de către poporul roman. Aceasta, deocamdată, însemnà numai, că și între diferitele limbi se duce o luptă pentru existență, în care, aceea, care e mai simplă și mai ușor de învățat, biruește şi capătă o răspândire tot mai mare. Această biruință devine cu mult mai ușoară, când acea limbă este tot odată și un instrument, care dă unui popor posibilitatea de a se adăpà la izvoarele de cultură superioare ale unui alt popor sau la civilizația universală. Acest lucru îl vedem că se întâmplă și astăzi cu limba engleză, și acelaș lucru s'a întâmplat și în antichitate cu limba poporului roman.

După datele istorice, noi știm că această *adoptare* a limbii romane de către un alt popor se săvârșià adeseori într'un timp foarte scurt, pe când *asimilarea* este un proces cu mult mai îndelungat. Prin asimilare trebue dar a se înțelege numai acel proces, prin care un popor superior absoarbe în organismul său pe un alt popor, astfel, încât *firea întreagă* a acestuia se contopește întrânsul, fără totuș ca prin aceasta poporul asimilator să-și schimbe structura organismului său.

Fireşte însă că prin asimilarea unui nou popor, deșì structura organismului poporului asimilator rămâne neschimbată, el poate totuș suferì oarecari influențe mai mult sau mai puțin sensibile; și aceasta este un proces natural, datorit încrucișărilor de sânge, pe cari

selecționatorii de plante și animale îl cunosc și-l utilizează în deajuns pentru perfecționarea rasselor și varietăților. Etnologia comparată ne învață însă, că adeseori unele popoare aflate pe o treaptă mai joasă au și câteva însușiri organice superioare celor ale popoarelor aflate pe o treaptă mai înaltă și că, și după asimilarea lor, aceste însușiri bune continuă a persistă; căci în tot timpul amestecului sângelui, între diferitele însușiri ale organismului celor două popoare e o continuă luptă pentru existență, în care cele cari reprezintă o perfecționare a sa înlocuesc pe cele inferioare. Așà dar, însușirile bune ale unui popor inferior nu se pierd prin asimilarea sa de către un popor superior, ci întreg organismul iese din acest proces perfecționat.

Se poate totuș ca două popoare să-și amestece sângele, fără ca unul din ele să fie în stare a-l asimilà pe celălalt— adică să-i contopească firea lui în organizmul său—decât cel mult ca unul să adopte limba celuilalt; în acest caz, însușirile mai slabe ale poporului inferior nu au putut fi înlocuite cu cele mai perfecționate ale poporului superior și continuă a persistă și după încrucișare. Astfel a fost d. ex. cu Bulgarii, cari venind în Peninsula balcanică au adoptat limba Slavilor și și-au amestecat sângele cu ei, însă firea lor turanică a persistat. Poporul Slav, dar nu a avut destulă putere de asimilare, pentru a contopì în organismul său pe poporul bulgar venit peste el.

Nu tot astfel a fost cu Romanii veniți aci peste Daci; ca o rasă superioară, ei le-au impus mai întâiu limba și cultura lor și apoi, în lunga vieață latentă ce au dus-o, și-au amestecat în mod complet sângele,

dând naştere poporului nostru şi păstrând însuşirile bune ale unuia şi altuia din aceste două popoare. Venind în urmă Slavii şi diferitele resturi ale barbarilor rămaşi pe aci, noul popor i-a asimilat pe toţi treptat. El nu a conservat dela ei decât: numiri geografice; numiri de animale şi plante, un mare număr de cuvinte — cari îmbogăţesc foarte mult tezaurul lexical al limbii fără însă a-i schimbà câtuş de puţin organismul ei, — o serie de instituţiuni şi organizări din vieaţa practică, gospodărie, etc. ş. a. m. d. Poporul nostru dar a asimilat complet pe Slavi şi pe toate resturile popoarelor ce au mai rămas pe aci, adoptând dela ei tot ce au putut învăţà ca lucruri nouă şi practice, fără însă a-şi schimbà câtuş de puţin firea sa daco-romană.

Acelaş lucru l-a făcut şi în urmă — pe cale naturală—cu toate fragmentele de popoare ce au mai venit peste el în această ţară, şi acelaş lucru continuă a-l face şi astăzi—fără nici o constrângere — cu toţi imigranţii care se aşează, presăraţi sau în masse mai compacte, printre noi—cum sunt Grecii, Bulgarii, Sârbii, Albanezii, Ruşii, Nemţii, Ungurii, Armenii, etc.—.Puterea de asimilare a poporului nostru a dat dar dovezi de o mare capacitate; şi aceasta constitue, pe deoparte, o bună dovadă de sănătatea şi vitalitatea organismului nostru şi superioritatea rassei, iar, pe de altă parte, o garanţie a viitorului nostru.

Dacă astăzi mai trăesc printre noi fragmente de popoare pe care nu le-am asimilat, ca Evreii, aceasta nu e o dovadă de slăbiciunea organismului nostru, ci din contră o excepţie care întăreşte regula. Un organism sănătos asimilează numai ceeace e asimilabil, adică

ce se potrivește cu firea sa; poporul evreu însă constitue din multe cauze — între cari Rassa, Religia, mentalitatea și diferite tradiții vechi, etc. —pentru noi, ca și pentru celelalte popoare europene, un corp străin, neasimilabil, care, introdus în organismul nostru, ar puteà da loc numai la grave turburări fiziologice, fără însă o contopire reală. Faptul dar că convieţuirea cu accste popoare nu a ajuns la asimilarea lor, este o dovadă mai mult de sănătatea și de regulata funcționare a organismului nostru, care și-a conservat neatinsă puterea de eliminare—sau de izolare—a corpurilor străine ce se introduc într'însul.

CAPITOLUL III.

CULTURA ŞI PROBLEMELE ACTIVITĂŢII CULTURALE.

1. Cultura ca factor al Evoluţiei. Noţiunea şi scopurile culturii. Cultura naţională.

După ce, în cele precedente, am descris acele însuşiri fundamentale ale poporului român, cari constituesc puterile elementare ale organismului său — moştenite dela strămoşii săi sau câştigate şi consolidate în îndelungata luptă pentru existenţă ce a dus-o în mediul său de traiu — să vedem acuma în ce mod pot fi ele desvoltate şi perfecţionate mai departe, spre a sporì astfel continuu energia vitală a acestui popor.

In Partea I-a a acestei lucrări, studiind mersul general al evoluţiei lumii organice şi legile ce decurg din aceasta, am văzut că principalul factor care lucrează ca agent-regulator al evoluţiei spre progres este *Selecţiunea naturală,* adică *puterea naturii de a alege pentru perpetuarea neamului* — specie, rassă, popor, etc. — pe acei indivizi, al căror organism e mai bine înzestrat cu însuşirile necesare pentru a puteà birui cerinţele mediului. Mediul, prin agenţii săi, fiind însă şi el singur un continuu stimulent al progresului, provoacă, pe de o parte, desvoltarea mai departe a acestor însuşiri

moştenite, iar pe de altă parte, favorizează formarea în organism a nouă însuşiri, cari înlesnesc individului biruinţa mai departe în lupta pentru existenţă şi progres.

Acest continuu proces, prin care natura-şi urmăreşte marile ei ţeluri, se petrece în mod inconştient în lumea plantelor şi animalelor şi la popoarele primitive. Cu cât popoarele însă se urcă pe o treaptă mai înaltă şi *devin conştiente* de ţelurile luptei pe care o duc, şi deci de puterile de cari au nevoe pentru a birui, cu atâta ele se silesc *singure* de a-şi selecţionà, desvoltà şi organizà puterile lor naturale în vederea putinţei realizării acestor ţeluri.

La aceste popoare dar, selecţiunea naturală, ca agent al progresului, tinde a fi înlocuită tot mai mult printr'o activitate conştientă şi organizată a poporului, şi numai atunci ea îşi reiea rolul ei crud, când poporul singur nu e în stare a-l îndeplinì cu toată rigoarea necesară.

Această activitate, care tinde a înobilà din ce în ce mai mult întreg organismul, cu puterile sale fizice, morale şi intelectuale, constă din următoarele operaţiuni: 1) a selecţionà indivizii după însuşirile şi predispoziţiunile lor naturale şi a-i destinà pe fiecare la acel fel de muncă, pentru care organismul lor e mai bine pregătit dela natură; 2) a creà condiţiuni speciale, cari să favorizeze desvoltarea mai departe şi perpetuarea acestor însuşiri şi predispoziţiuni şi cari să provoace formarea altor însuşiri bune, trezind nouă puteri în organizm; şi 3) a împiedicà desvoltarea şi perpetuarea pornirilor rele.

Este dar în fond acelaş fel de activitate prin care grădinarul, crescătorul de animale, selecţionatorul de seminţe, etc. caută — prin selecţiune artificială — a per-

fecționà rassele și a le cultivà mai departe spre a obține varietăți tot mai nobile, cari corespund tot mai bine unor anumite scopuri. Această activitate dar prin care popoarele, *în mod conștient*, caută a înlocuì selecțiunea naturală, alegând *singure* însușirile bune și cultivându-le mai departe, și astfel înobilind organismul lor și prevăzându-l cu puteri tot mai mari, constitue *activitatea culturală* a acelui popor.

Cultura, luând dar locul selecțiunii naturale, ea devine principalul agent-regulator al evoluției spre progres al popoarelor mai înaintate.

De oarece progresul omenirii este bazat însă pe specializare și diviziunea muncii, cultura urmărește nu numai de a desvoltà și pune în evidență cu intenție toate însușirile bune ale individului, ci totodată de a alege indivizii după predispozițiile lor și a perfecționà pe fiecare în acea direcție, în care este mai bine înzestrat dela natură spre a puteà îndeplinì rolul în lupta pentru propășirea neamului său.

Cultura are dar un dublu scop: 1) de a pune în evidență și desvoltà *toate* însușirile firești bune, spre a înobilà individul și a formà din el o ființă armonică *(cultura generală)*; și 2) de a alege apoi anume însușiri ale indivizilor și a le perfecționà mai departe, în vederea rolului ce fiecare are a-l îndeplinì în vieață *(Cultura specială sau profesională).* Această din urmă e mai mult condiționată de cerințele speciale ale mediului de traiu.

Celei dintâi îi servește ca instrument mai mult *Educațiunea,* celei de a doua *Instrucțiunea* și *știința.* După felul însușirilor pe cari are a le desvoltà deosebim

de asemenea: ***o cultură fizică***, ***cultură intelectuală***, ***cultură morală (etică)***, ***cultură națională***, ***cultură estetică (artistică)***, ***cultură socială***, etc.

Prin cultivarea sistematică a însușirilor bune — fizice, morale și intelectuale — și prin combaterea celor rele, cultura perfecționând și înobilind neîncetat organismul, aceste perfecționări se acumulează din generație în generație, se fixează și se consolidează, așà că ***devin organice***, făcând parte din firea poporului. Devenind organice — cel puțin întru cât privește predispozițiile lor — ele ajung ***transmisibile prin ereditate***, așà că întreaga activitate culturală a unui popor — în timp și spațiu—creează prin acumulare un întreg *Fond cultural*, consistand dintr'o serie de însușiri și predispozițiuni firești, născute din lupta acestui popor pentru a birui greutățile mediului său de traiu și a-și perfecționà organismul.

Cultura, prin desvoltarea și perfecționarea însușirilor individului, îl pune în stare de a lucrà cu puteri tot mai mari — izolat sau în organizația de muncă a întregei națiuni — la rezolvirea problemelor pe cari cerințele omenirii și ale mediului de traiu le impune neamului său. Ca atare, activitatea sa poate da tot felul de *Produse*, din cari unele satisfac nevoile momentane, iar altele rămân ca *bunuri permanente*, servind intereselor permanente ale neamului său. Aceste ***bunuri culturale*** — materiale sau sufletești — se acumulează și formează *Capitalul cultural* al unei națiuni.

Cultura — adică selecționarea și perfecționarea însușirilor firești, — făcând parte din firea indivizilor cari compun un popor, este ***națională;*** căci ea este con-

diționată, pe de o parte de calitatea însușirilor și natura întreagă a acelui popor, iar pe de altă parte de totalitatea condițiunilor mediului în care se desvoltă el; după cum de altfel și cultura unei plante este condiționată atât de însușirile ei, cât și de natura solului, clima și totalitatea condițiilor mediului, localității, în care are să fie ea cultivată.

După cum o plantă străină nu poate fi cultivată într'o altă țară, decât dacă-și schimbă firea, potrivind-o cerințelor solului, climei și tuturor condițiilor acelei țeri — altfel continuă a rămâneà o plantă de seră, care nu se poate desvoltà decât în condițiuni artificiale, — tot astfel și o cultura străină nu poate fi introdusă la un popor, decât dacă se aclimatează, schimbându-și firea ei după felul special al organismului acestui popor și condițiile speciale ale mediului său. Astfel porumbul, cartoful, tutunul, etc. și toate acele specii și varietăți de plante de origine străină, cari au îmbogățit atât de mult agricultura unor țeri europene, nu au putut fi introduse în cultura mare a acelor țeri, până nu și-au potrivit în totul organismul lor—trecând prin toate procedeele stațiunilor de aclimatare — cerințelor speciale ale solului și climei europene. Vaca bună de lapte din Bucovina este originară din Elveția, însă ea a trebuit să se adapteze cu totul nouălor condiții de traiu, *devenind o rassă nouă*, până a putut fi introdusă în cultura mare a vitelor din acea provincie. Diferite cereale din Germania de sud sunt cultivate în nordul Suediei, și apoi trec de acolo, ca sămânță, în alte țeri sau localități de munte, unde vara e mai scurtă; ele nu au putut fi însă introduse în cultura

mare decât după ce s'au aclimatat într'atâta, încât durata lor de vegetaţie a scăzut dela 120 zile numai la 70 ş. a. m. d.

Tot astfel e şi cu produsele culturii umane: ideile străine, felul de a gândì şi simţì, concepţia binelui, frumosului, dreptăţii, etc. nu pot fi luate dela un popor şi cultivate în firea unui altuia, decât dacă se modifică astfel încât să poată devenì asimilabile şi deci organice, şi dacă corespund şi cerinţelor mediului special de traiu al acelui popor. Astfel d. ex. Monogamia, după concepţiile noastre, este cea mai morală formă a familiei; la poporul Eschimoşilor însă, Nansen arată că poligamia este o necesitate, pentru a se asigurà perpetuarea neamului în acele grele condiţiuni de vieaţă pe care o duc ei între gheţurile polare; de aceea şi misionarii creştini cari propagă monogamia la acest popor — dealtminteri foarte blând şi cu însuşiri culturale remarcabile — nu au succesul la care se aşteptau.

Nu există dar o singură cultură universală, ci fiecare naţiune are cultura ei, potrivită firii ei şi condiţiunilor speciale de traiu în cari se desvoltă ea. Chiar în artă, geniul artistic este naţional, şi devine universal numai prin apropierea sa de perfecţiunea ideală, adică de concepţiunea ideală a frumosului, care— conform legilor naturii — trebue să fie frumos pentru toată lumea; calea pe care se desvoltă el însă pentru a ajunge la această perfecţiune ideală şi forma în care se manifestă este naţională, adică face parte din firea sa, care — la rândul ei — e o parte din naţiunea căreia îi aparţine.

O pictură japoneză sau chineză, d. ex., oricât de

perfectă şi de frumoasă ar fi ea — şi oricât de mult am admirà-o, apropiindu-se de cele mai înalte concepţiuni ale frumosului — ea rămâne tot o creaţiune chineză sau japoneză, şi nu poate fi confundată niciodată cu una franceză sau italiană, chiar dacă ar reprezentà acelaş subiect; căci fiecare din ele arată cum se oglindeşte acelaş subiect în sufletul diferit al fiecăreia din aceste rasse sau naţiuni. Orice creaţiune dar, oricât de genială ar fi ea, porneşte dela o bază organică, care nu poate fi decât naţională şi care apare în toate manifestaţiunile ei. Această diferinţă însă, care apare atât de evidentă între manifestaţiile artistice a două rasse diferite, ajunse amândouă la perfecţiune în această ramură — fiecare în felul ei — se mănţine şi la popoarele mai puţin diferite între ele. Chiar între popoarele legate între ele prin înrudire de sânge există *o nuanţă diferită,* care apare în manifestaţiile lor artistice, care tocmai estè *nuanţa specifică naţională* a fiecăruia din ele.

2. Factorii, mijloacele şi produsele culturii.

Ca şi culturile cari urmăresc scopuri practice, şi cultura unui popor este condiţionată de următorii factori:

1. *Calitatea obiectelor pe cari voim să le cultivàm,* de a căror capacitate de a fi cultivate depinde în primul rând rezultatul la care se poate ajunge. In cazul de faţă, acest obiect este poporul cu însuşirile sale naturale — *„aptitudinile sau predispoziţiile sale culturale"* — şi cu însuşirile desvoltate ulterior prin activitatea culturală din trecut şi acumulată în el ca

Fond cultural. In special sunt anume calităţi ale poporului — *„Insuşirile culturale“ „Talentele“*, — cari se aleg, spre a se cultivà mai departe printr'o continuă selecţiune, din infinita varietate de forme sub cari apar însuşirile fireşti ale indivizilor cari compun acel popor.

2. *Însuşirile mediului în care se face cultura.* După cum reuşita unei culturi agricole depinde de calităţile solului şi de condiţiunile climaterice în cari se face ea, tot astfel şi cultura unui popor depinde de calităţile mediului său de traiu, adică de totalitatea condiţiunilor în cari se desfăşură vieaţa acelui popor (de *„calităţile culturale ale mediului“).*

3. *Ţelurile culturii,* adică scopurile cari se tinde a se realizà prin cultivarea unor anumite însuşiri. Prin cultura unui popor urmărindu-se: desvoltarea, perfecţionarea şi organizarea puterilor sale fireşti — fizice, morale şi intelectuale — şi înobilirea firii sale, prin combaterea şi eliminarea pornirilor rele ale organismului său, ţelurile speciale ale fiecărei culturi sunt determinate de rezultatele imediate la cari se tinde a se ajunge pentru a puteà corespunde mai bine realizării scopului general.

4. *Mijloacele culturale,* adică metodele şi procedeele culturii, cu totalitatea instituţiunilor, instalaţiunilor, aparatelor, etc., de cari se dispune pentru a servì scopurilor ei. Din acestea fac parte: întreg capitalul de cunoştinţe, metode, etc. de care dispune omenirea şi mijloacele de cari dispune un popor de a şi-l face accesibil întreg capitalul cultural şi civilizaţiunea la care s'a înălţat acest popor cu toate instituţiunile

şi aparatele ei, inteligenţa şi îndemânarea cultivatorilor ş. a. m. d.

Din această simplă enumerare a factorilor cari condiţionează cultura, se vede că ea îmbrăţişează aproape întreaga activitate a unui popor; căci chiar acele ramuri de activitate, cari în aparenţă nu au a face cu cultura, sunt influenţate în mod covârşitor de dânsa şi contribuesc la desvoltarea ei. Rezultatele acestei activităţi — a cărei tendinţă imediată este numai înălţarea şi înobilirea individului prin perfecţionarea însuşirilor sale fireşti — sunt *produsele culturale,* adică totalitatea acelor bunuri materiale şi sufleteşti prin stăpânirea cărora un popor ajunge a se înălţă tot mai mult deasupra *stării naturale* (zisă «*starea primitivă*» sau «*starea de barbarie*»), înobilându-şi firea, perfecţionându-şi mediul de traiu şi afirmându-şi voinţa de a-şi desfăşură vieaţa conform aptitudinilor şi aspiraţiunilor sale legitime. Aceste „*bunuri culturale*" însă îi constituesc totodată şi cele mai puternice arme în lupta sa pentru existenţă şi progres.

Cei mai important dintre produsele culturale ale unui popor este *Civilizaţia* sa, adică acea stare de perfecţiune, pe care o creează el prin activitatea sa în toate direcţiile mediului său de traiu — mediul geografic, mediul natural, mediul politic, mediul social, mediul cultural şi mediul universal — şi prin care-şi înalţă tot mai mult vieaţa sa individuală şi colectivă deasupra stării de vieaţă naturală (sau sălbatică) dela care a pornit. Cu cât cultura — care sporeşte mereu puterile poporului — e mai intensivă, cu atâta şi ac-

tivitatea sa civilizatorie e mai mare și cu atâta și civilizația ce o produce e mai perfectă.

Grație *activității sale civilizatorii*, bazată pe cultură, el stabilește norme de vieață și raporturi între indivizi, bazate pe siguranță publică, ordine și dreptate, perfecționează moravurile, organizează tot mai bine munca națională și apărarea țerii, ameliorează mediul de traiu în toate direcțiile, utilizează bogățiile țerii sale, creează tot felul de instituțiuni pentru ușurarea și perfecționarea vieții și înălțarea ei prin știință, artă, morală, etc., organizează tot mai bine statul ca expresie a puterii și voinței sale ș. a. m. d.

Toate produsele culturale însă, și în primul rând civilizația, odată create, devin din nou și ele noi factori ai culturii, favorizând desvoltarea ei mai departe, spre a puteà servì apoi iarăș de bază la o nouă activitate civilizatorie. Intre cultura și civilizația unui popor este dar o strânsă legătură, una favorizând desvoltarea celeilalte, stimulându-se și ajutându-se reciproc.

Cultura dar, care treptat cu gradul de desvoltare al popoarelor tinde a se substituì selecțiunii naturale, îndeplinind rolul de agent-regulator al desvoltării lor spre progres, ajunge încetul cu încetul a acaparà aproape întreaga vieață și activitate a acelor popoare. In acest stadiu ea nu mai e numai un mijloc la scop, ci se confundă cu scopul însuș al existenței acelui popor. Lupta pentru existență dar se transformă în *lupta pentru cultură și civilizație* și ajunge țelul superior, care dirige întreaga activitate a popoarelor și către realizarea căruia este îndreptată orice manifestație a vieții lor.

Principala activitate dar, pe care are a o desvoltà un popor pentru a-şi asigurà propăşirea sa pe calea progresului, este să desvolte o *activitate culturală* cât mai mare, prin care să se înalțe pe sine — trupește și sufletește — și să se pună în stare de a desvoltà o *activitate civilizatorie* cât mai întinsă asupra mediului său de traiu.

Să vedem dar care este starea actuală a culturii poporului român, care este starea factorilor de cari depinde ea și cari sunt mijloacele de a influențà acești factori, spre a ajunge la gradul de cultură de care poporul acesta are nevoe pentru a-și puteà îndeplinì rolul său ca organ al omenirii.

3. Starea actuală a culturii poporului român și problemele activității sale culturale.

După cum s'a văzut, din cele precedente, asupra chestiunii *„ce trebue să înțelegem prin cultură?“* domnește încă o mare confuziune—nu numai în vorbirea obișnuită, dar chiar în bibliografia științifică străină, — așà că am fost silit să încerc a precizà științificește noțiunile, spre a înlăturà concluziunile false cu consecințele periculoase la cari ne pot duce.

Cea mai periculoasă dintre confuziunile ce se fac —căci duce la aprecieri false asupra stării reale culturale și deci și la măsuri greşite pentru desvoltarea ei—este, că se ieau *formele culturii* și *mijloacele culturale* drept cultura însăș și se socotește gradul de cultură al unui popor după numărul instituțiunilor și aparatelor culturale, pe cari le posedă, precum și după

unele semne exterioare, ca: modul de a se îmbrăcă limbile străine pe cari le vorbeşte, luxul şi confortul vieţii şi alte asemenea aparenţe. Fireşte, toate acestea ar puteà servì eventual ca indicii, însă sunt departe de a ne da măsura culturii reale a poporului, ba chiar ne pot induce în eroare.

Judecându-se după astfel de criterii, ar urmà că gradul de cultură depinde numai de mijloacele materiale de cari dispune un popor şi că cultura s'ar puteà improvizà cu uşurinţă: importânduse cu toptanul mijloacele culturale de la alte popoare, adoptându-se legile lor cele mai bune, copiindu-se instituţiunile lor, zidindu-se fără sistem şcoale, biserici, muzee, laboratoare, teatre, etc., cât mai frumoase ş. a. m. d. Pe de altă parte ar urmà ca un popor cu aptitudini culturale serioase, căruia însă greutăţile mediului şi împrejurările prin cari a trecut nu-i permit să dispună de mijloacele materiale necesare pentru a importà deodată o întreagă civilizaţie străină, dar care — tocmai prin lupta grea ce a trebuit s'o ducă — şi-a perfecţionat însuşirile sale bune şi şi-a sporit puterile, să fie considerat ca stând pe o treaptă culturală inferioară.

Tocmai din aceste cauze e nevoe, când judecăm starea culturală a poporului român, să dăm o atenţiune deosebită şi să facem bine distincţiunea între ceeace este *mijloc sau instrument de cultură,* ce este *aparenţă de cultură* şi ce este *cultură propriu zisă;* căci prin asemenea superficialităţi am ajuns să ne credem, într'o parte cu mult mai mult decât suntem, iar în alta cu mult mai rău, şi astfel, să ne influenţăm greşit, spre a luà o serie de măsuri inutile şi constisitoare şi a

neglijà pe cele necesare. După aceste aparențe am ajuns să ne închipuim: că în adevăr «România este Belgia Orientului», că «Bucureștii sunt un mic Paris» că «cutare institut științific, având instalațiuni mai complete și aparate mai nouă, este superior instituțiilor vechi din apus, de reputație științifică mondială», etc.; iar pe de altă parte: că «Țăranii români din Ungaria și Transilvania»—din cauza simplicității vieții lor, ceeace tocmai este un semn de vieață socială sănătoasă—«sunt inferiori ca cultură celor din Regat», că «Țăranul nostru e o brută» și câte alte aseminea exagerări și inepții.

Pentru a nu ne formà dar un tablou fals al stării noastre reale culturale, trebue să cercetăm cu toată seriozitatea și obiectivitatea cuvenită și să ne lămurim mai întâiu asupra următoarelor chestiuni: 1) care este valoarea *reală* culturală a instituțiunilor și mijloacelor culturale pe cari le-am creat, importat sau copiat, care adică este influența pe care o exercită ele asupra perfecționării însușirilor firești și a sporirii puterilor fizice, morale și intelectuale ale poporului nostru? 2) care este gradul de desvoltare la care au ajuns *în realitate* aceste însușiri la diferitele clase și categorii ale populațiunei noastre, care adică este valoarea fondului cultural care s'a acumulat la fiecare din aceste pături ale populațiunii? și 3) care este *capitalul de bunuri culturale* — materiale și sufletești — care s'a format prin activitatea acestor însușiri perfecționate?

Procedând astfel, va trebuì să trecem în revizie și să dăm valoarea cuvenită — după efectele culturale pe cari le pot da ele: — întregului cod de legislație pe care l-am copiat — adeseori fără nici o critică — dela alte

popoare, instituțiunilor pe cari le-am înființat — de multe ori fără a corespunde la o nevoe reală a țerii sau a poporului, — aparatelor administrative, judiciare, etc. cu toată pleiada lor de funcționari ș. a. m. d. Cercetând și judecând astfel lucrurile vom vedeà că ne rămâne cu mult mai puțin decât ne-am deprins s'o credem pentru așà zisa «cultură oficială».

Trebue să ne mai deprindem a distinge bine între *formă* și *fond* și a aprecià d. ex.: că cunoașterea și vorbirea în perfecție a limbilor străine este numai atunci un semn al culturii când servește la adăparea din izvoarele culturale ale altor popoare, dar că ea poate deveni și un instrument de excitarea sensualității sau chiar de desvoltarea pornirilor rele, când e întrebuințată numai pentru cetirea literaturilor perverse ale acelor popoare; că luxul și eleganța îmbrăcămintei sau eleganța «manierelor de salon» nu sunt în totdeauna expresiunea perfecționării gustului artistic sau al moravurilor, ci poate fi adeseori și numai o perversiune sau o excrescență vătămătoare a civilizației; că luxul și splendoarea construcțiilor palatelor și edificiilor publice nu este în totdeauna expresiunea valorii reale culturale a instituțiunilor pe cari le adăpostește, ci adeseori pot fi numai bani cheltuiți degeaba — sustrași dela adevăratele scopuri culturale cărora trebuiau să fie destinăți; că splendoarea cultului și a serviciului bisericesc nu este expresia puterii de propagare și întărirea credinței religioase; că discursurile frumoase au o valoare culturală numai când, pe lângă talentul de expunere, au și un fond inteligent și sunt puse în serviciul unei cauze bune, unei convingeri sincere sau

unui patriotism cald, dar că pot devenì și o plagă socială în serviciul demagogiei și instigatorilor de rea credință; în fine că chiar scrisul și cetitul au numai atunci o valoare culturală reală, când sunt folosite la lecturi din cari se poate învăță ceva, pe când rău întrebuințate, ele pot devenì și instrumente periculoase pentru desvoltarea pornirilor rele, instigații, etc. In schimb însă, toată acea înțelepciune a vieții, pe care un popor analfabet a acumulat-o de generațiuni și o propagă din tată în fiu prin viu graiu, sau toate acele minunate poezii și povești populare, deși nescrise, constituesc un însemnat capital de bunuri sufletești și au o mare valoare culturală. In toate acestea dar trebue să ne ferim de a fi induși în eroare de *aparențele de cultură* și să căutăm a găsì și judecà numai *valoarea culturala reală a fondului.*

Judecând dar și apreciind în acest mod, să căutăm a ne da seama de starea reală culturală de astăzi a populațiunii noastre, examinând în parte cultura la diferitele clase și pături sociale, precum și la categoriile principale ale ei, și să vedem astfel ce activitate culturală consecventă trebue să desvoltăm.

a. *Cultura oficială.*

Judecând după numărul mare al instituțiunilor pe cari le-a creat și le întreține statul, după nenumăratele legi organice pe cari le-a tradus dintre cele mai bune legi ale popoarelor din occident — și cari regulează până în cele mai mici detalii întreaga activitate a țerii, — după armata de funcționari pe care o întreține, după numărul și frumusețea clădirilor școalelor, bisericilor, univer-

sităţilor, institutelor de cultură, etc. ce le-am înfiinţat, ar urmà de sigur că suntem între cele mai culte state din Europa. Din nenorocire însă, în mare parte, realitatea este alta: fără a puteà fi acuzaţi de exagerare, trebue să constatăm ca *în fond* aproape toate rezultatele activităţii culturale oficiale nu stau în nici o proporţie cu sacrificiile ce se fac; ba, ce e mai trist, nici măcar acele condiţii esenţiale, cari formează substratul moral pentru putinţà desvoltării unei culturi serioase — adică: Siguranţa, Ordinea, Libertatea şi Dreptatea — nu sunt încă asigurate pe deplin.

Fireşte, că în legislaţiile noastre toate acestea sunt proclamate ca principii fundamentale ale statului; dar care e realitatea în aplicarea lor? *Justiţia* («regnorum fundamentum») nu şi-a putut încă asigurà prestigiul de care are absolută nevoe; ce diferinţă între starea culturală în care morarul dela Potsdam puteà spune fără frică, încă de acum 150 de ani, Regelui său, că «sunt doar judecători în Berlin» şi între starea noastră unde ţăranul, şi astăzi desnădăjduit, ajunge să strige adeseori: «plec să-mi fac singur dreptate cu toporul». *Administraţia şi Poliţia* — care are a garantà Siguranţa, Ordinea şi Libertatea — sunt întrebuinţate mai mult ca arme ale politicei de partid, din care cauză şi funcţionarii sunt în bună parte corupţi. *Instrucţia publică cu Educaţia* — cu toate progresele ce le-a făcut — este departe de a da roadele cuvenite, căci şi până astăzi avem încă cel mai mare număr de analfabeţi, după Rusia. *Instituţiunile superioare culturale* — cu unele excepţii remarcabile — lâncezesc în bună parte şi numai câteva s'au înălţat abià la nivelul celor mediocre din apus; vorba «se

creează catedre și institute pentru persoane» e caracteristică pentru lipsa de sistem în activitatea culturală oficială și ne arată totodată și cauza lâncezelei și a risipei. *Biserica* nu e nici ea la înălțimea cuvenită, căci clerul — fără a mai vorbì de starea sa morală — se ocupă, la orașe în mare parte, mai mult cu chestiuni electorale decât cu grija sufletească a populației, iar la sate cu afacerile materiale; rezultatul e că poporul, neavând ocazia să asculte și câte o predică înălțătoare sau cui să-și mărturisească pàcatele, a ajuns aproape indiferent față de religie, mărginindu-se la îndeplinirea unor datine creștinești — la botez, nuntă, îmmormântare, etc., — fără a mai fi pătruns de principiile moralei creștine sau a le fi înlocuit prin alte convingeri morale. Și tot astfel de rezultate am puteà cità în toate celelelte direcțiuni.

Dacă ne întrebăm acum care e cauza că, cu tot acest aparat bogat de mijloace culturale și cu toate cheltuelile atât de mari ce se fac, s'au produs *relativ* atât de mici rezultate, vedem că ea nu poate fi căutată: nici în lipsa de aptitudini a poporului nostru — despre care am văzut că este înzestrat cu cele mai frumoase însușiri culturale, — nici în lipsa de calități culturale ale mediului natural — care, după cum vom vedeà, e cel mai prielnic posibil — și nici chiar în defectuozitatea legilor organice.

Legile, oricât de perfecte ar fi ele, nu pot aveà niciodată o valoare mai mare decât aceea a persoanelor cari le aplică, și acestea sunt: funcționarii statului și oamenii politici. Prima îndatorire dar, pentru a puteà creà mai întâiu acele condițiuni pregătitoare, cari servesc ca

substrat moral pentru desvoltarea culturii și apoi cultura însăș, ar fi fost de a ne formà: 1) oameni politici la înălțimea problemelor ce ni le impun necesitățile evoluției spre progres ale poporului nostru și 2) un personal de funcționari de toate gradele, culți, integri și specializați pentru toate ramurile de activitate, cari să corespundă importanței lor misiuni. *Oamenii politici*, pentru a înfăptuì la momentul oportun, reformele necesare și a le pune în concordanță cu interesele speciale ale populațiunii și astfel a îndrumà mersul armonic al evoluției; *funcționarii*, pentru a studià și preparà acele reforme, a le aplicà apoi cu cuvenita seriozitate și a asigurà astfel funcționarea regulată a mecanismului statului.

Numai un corp de funcționari capabili și integri pot să asigure mersul regulat al mașinei statului și să-i garanteze stabilitatea necesară — fără a o lăsà influențată de necontenitele schimbări politice — constituind astfel unul din stâlpii mari pe cari se razimă întregul edificiu. Ce mare importanță are un corp de funcționari, cu tradițiile și stabilitatea sa, pentru soliditatea și prestigiul statului ca instituțiune, se poate vedeà în Franța, unde, cu toate schimbările foarte dese de guverne, mașina statului continuă mersul ei cu regularitatea ei tradițională; și tot așà a fost și în vechea Austrie, unde cu toate necontenitele schimbări de guvern provocate de luptele naționalităților între ele, administrația propriu zisă mergeà cu o regularitate demnă de imitat.

* * *

Prima îndatorire dar și la noi ar fi fost să se formeze acel corp solid de funcționari, cu prestigiul necesar, care să asigure mersul regulat al mașinei statului, să studieze și să organizeze — sub controlul parlamentului — toate ramurile de activitate, să aplice legile și să bage ordinea în anarhia ce domnește.

Nici formarea oamenilor politici, înzestrați cu știința și aptitudinile necesare — astfel cum i-ar merită un popor ca al nostru în perioada cea mai grea a desvoltării lui — și nici a corpului funcționarilor, nu a fost însă cu putință în organizarea noastră politică actuală; căci sistemul guvernării țerii prin *partidele politice*, cu „organizări puternice“ și „disciplină de partid“ — bazate mai mult pe comunitate de interese decât de idei și aspirațiuni — a condus la *politicianism*, adică la acea excrescență urîtă a celei mai nobile îndeletniciri a unui popor, care este viermele cel mai periculos, care roade la rădăcina organismului nostru social și care a transformat instituțiunile statului într'o puternică mașină de exploatare a țerii pentru scopuri așă zise «politice» și în realitate personale.

Poporul nostru a produs în adevăr destule capete politice remarcabile — înzestrate cu inteligența, talentul și toate calitățile necesare, — politicianismul însă îi distruge sistematic și nu-i lasă să-și dobândească prestigiul și influența necesară spre a îndeplini rolul ce li se cuvine și a aduce terii serviciile de cari sunt capabili; cei mai mulți sfârșesc prin a cedă locul «disciplinaților» și a lăsă astfel interesele vitale ale țerii pe mâna unor oameni inferiori, instrumente docile a le cluburilor și politicianismului.

Mai rău e încă cu funcţionarii. Pentru a se formà un personal de funcţionari capabili pentru toate ramurile de activitate oficială, e nevoe înainte de toate de o selecţiune severă, care să-i aleagă cu cea mai mare scrupulozitate după cinste, capacitate, demnitate, cultură, energie, specializare, etc. Selecţiunea însă,—care pretutindeni este baza fundamentală a progresului—este acì falsificată sistematic de politicianii diriguitori, cari caută a-şi numì numai «oamenii lor», sau din acei cari se pretează mai cu uşurinţă a le satisface interesele lor aşà zise «politice» — şi mai cu seamă personale — în dauna ţerii şi a interesului general. Ba chiar putem zice că se face o selecţiune specială—pe care o putem numì „*Selecţiunea politică*“ — ale cărei criterii de alegere sunt tocmai contrariul celor arătate ca necesare. Sub regimul acestei selecţiuni, un om cu demnitate, capabil, cinstit şi cult—oricât de bun specialist ar fi el — nu poate reuşì decât cu greutate să străbată la o funcţiune publică; iar dacă a apucat odată a intrà, el nu poate rezistà şi trebue să plece—oricât de necesar ar fi pentru serviciul său—sau... să-şi schimbe firea şi atitudinea după cerinţele ce i se fac. Toate legile de stabilitate politicianii găsesc mijloace să le înconjure—căci faţă de interesele lor nimic nu mai este sfânt—şi vai de funcţionarul care îndrăzneşte să apere interesul general sau avutul statului contra rapacităţii lor sau a partizanilor.

Prin acţiunea îndelungată a acestei selecţiuni politice, clasa funcţionarilor—din care ar trebuì să facă parte numai elementele cele mai culte, cinstite, capabile şi demne ale naţiunii, căci ei reprezintă şi valorifică legile

și deci puterea statului—a ajuns a se transformà într'o adunătură de oameni terorizați, umiliți și înjosiți, lipsiți de demnitate și voință și gata a executà orice ordin li s'ar da. Ea se compune: sau din elemente incapabile, corupte și venale, sau din oameni cinstiți, însă resemnați, cărora greutățile vieții nu le permit a luà o atitudine sau a opune vreo rezistență călcărilor de legi și abuzurilor ce li se cere a le tolerà. In consecință și tratamentul ce se aplică de către politiciani funcționarilor este în conformitate cu starea de înjosire morală la care ei au împins această numeroasă clasă a populațiunii noastre și acest important organ al vieții statului nostru. Ei sunt maltratați la orice ocazie; vieața lor în unele administrații nu le este asigurată nici ca a lucrătorilor de fabrici; la fiecare buget le tremură inima, că «vor rămâneà pe din afară», și aceasta cu atât mai mult cu cât sunt mai destoinici; lefurile sunt cât se poate de mici, însă celor «docili» li se dau numeroase gratificațiuni. La orice întâmplare nenorocită, ei sunt găsiți vinovați și trebue să suporte consecințele: Când casa pensiunilor erà aproape de faliment — din cauza abuzului politicianilor, cari votau cu grămada «Pensii viagere» pentru tot felul de femei pierdute și «Recompense naționale» pentru partizani din banii adunați din reținerile de pensie ale funcționarilor — consecințele au trebuit să le suporte funcționarii, cărora li s'au redus considerabil pensiile și li s'au îngreunat condițiile de a le puteà dobândì, sporindu-li-se anii de serviciu. Când statul erà aproape de faliment, în anii de criză dela 1899, în urma mai multor ani de risipă, consecințele au trebuit de asemenea să le suporte iarăș

funcţionarii, reducându-li-se lefurile foarte simţitor, după cunoscuta „Curbă de reducţie“, etc.

Un asemenea tratament pune dar tot mai bine pe funcţionari la discreţia politicianilor, adică asigură acestora tot mai mult putinţa de a întrebuinţà instituţiunile statului pentru satisfacerea intereselor lor „politice“ şi personale; ba chiar le dă posibilitatea de a se folosì de ele pe sub mână, prin mijlocirea funcţionarilor partizani, chiar când sunt în opoziţie, când adică nici măcar vreo răspundere cât de slabă nu le mai impune vreo rezervă.

Această posibilitate de a „guvernà“ şi abuzà de puterea statului şi din opoziţie, prin acapararea instituţiunilor publice prin funcţionarii partizani sau prin terorizarea lor, face ca goana după ei, ademenirile sau ameninţările şi teroarea să fie tot mai mare. La ce consecinţe dezastruoase duce o asemenea stare de lucruri — care s'a transformat dejà într'o adevărată complicitate —cred că nu mai am nevoe s'o arăt.

Aşà dar Politicianismul — care este urmaşul direct al obiceiurilor din epoca fanariotă — a împins la degenerare organul fundamental, prin care statul are a-şi îndeplinì misiunea sa şi a provocat o nouă boală: *Funcţionarismul*. Aceasta însă nu e identic cu *Biurocratismul* din apus—căruia i s'a găsit remediul eficace în controlul parlamentelor,—ci se aseamănă cu *Cenovnicia* din vechea Rusie despotică, ale cărei abuzuri şi corupţii au dus în mod fatal la revoluţia socială cu starea de completă anarhie de astăzi.

Toate acestea sunt triste, dar din nenorocire absolut adevărate, şi le-aş puteà ilustrà cu numeroase exemple. Politicianismul este dar cauza cauzelor tuturor relelor

de cari sufere întreg organismul statului nostru; el e cauza că cultura n'a putut încă şi nu poate să se desvolte în proporţie cu sacrificiile materiale ce se fac de către stat; şi tot politicianismul este acela care, în loc de a sporì prin cultură puterile sufletești ale poporului, i-a pervertit simţul moral sănătos şi continuă a-i pervertì şi distruge toate frumoasele sale însuşiri fireşti.

Nu e vorba fireşte de persoane, ci de consecinţele dezastruoase ale unui sistem defectuos de guvernare, care în mod fatal scoate la iveală asemenea elemente acaparante şi le permite să pună stăpânire — ca un mare Trust — pe întreaga noastră vieaţă politică, socială şi economică, spre a o exploatà în folosul propriu. Dacă am putut aprecià de multe ori bunele intenţii şi patriotismul cald al unor oameni politici, nu am putut însă să nu mă conving şi mai mult că chiar pe aceştia „Goana după partizani" îi împinge în mod fatal spre politicianism—adică spre acapararea pentru partizani a instituţiunilor statului — şi aceasta duce direct la completa dezorganizare şi slăbire a puterii statului, adică la o stare anarhică, cu totul nefavorabilă pentru desvoltarea şi înflorirea culturii şi deci pentru mersul evoluţiei poporului.

b. *Cultură claselor bogate.*

Şi la clasele bogate cultura e în realitate cu mult mai mică decât apare unui judecător superficial, care nu are putinţa de a cercetà lucrurile mai de aproape sau nu e deprins a distinge formele şi aparenţele — „Spoiala" — de fondul real. In adevăr: se vorbesc

în perfecțiune limbile străine, însă puțini le întrebuințează la alt scop cultural decât la conversațiuni banale sau la cetitul romanelor; gustul pentru lux e cât se poate de rafinat, însă puțini știu să judece adevărata valoare artistică a unei opere de artă; se călătorește foarte mult în străinătate, însă puțini se duc pentru a se adăpă la izvoarele de cultură apuseană, ci mai mult la confortul otelurilor moderne și la viéața decadentă a orașelor mari; la moșii se duce o viață de castel, cu toate rafinamentele ei, însă puțini își dau seama de rolul cultural ce l-ar puteà aveà între săteni; se face foarte multă politică; însă puțini se preocupă de interesele mari ale neamului; cei mai mulți se opresc la intrigile și cancanurile de partid, sau cel mult consideră politica ca un sport pasionant, unde o bună lovitură dată adversarului valorează mai mult decât o lege necesară pe care o face să cadă.

Cam aceasta este, în toate felurile de îndeletniciri ale acestei clase, diferința între cultura reală și aparențele culturale; ea variază ca proporție în diferitele regiuni ale țerii și la diferitele ramuri ale poporului nostru, precum și după originea și tradițiile diferitelor familii. In schimb însă s'a ajuns, în unele cercuri, la unele excrescențe periculoase, cari sunt vădite semne de degenerescență a vieții și de perversiunea unor anumite simțuri, astfel: Vorbitul în perfecție al limbilor străine l-au împins unii atât de departe, că și-au uitat cu totul limba proprie, sau dispun numai de un vocabular restrâns al unei limbi românești pocite pentru a se puteà înțelege cu servitorii; firește că în asemenea condiții nu mai poate fi vorba de cultivarea limbii și

literaturii țerii sale — prima datorie a fiecărui om cult de orice naționalitate ar fi el, — ceeace constitue o înstrăinare de poporul din care face parte; acest abuz de întrebuințarea limbilor străine duce la o periculoasă pervertire a simțului național și al iubirii de patrie. Gustul estetic a degenerat într'un lux nebunesc — și mai cu seamă la femei cu mòdele lor extravagante — pentru care se cheltuesc în străinătate sume enorme, ruinându-se întregi averi în dauna economiei naționale și a bilanțului comercial al țerii. Călătoriile în străinătate pentru petrecere au luat proporțiile unei adevărate migrațiuni către stațiunile internaționale de desfătare, unde Românii sunt cunoscuți în timpul «sezoanelor» prin luxul și risipa lor; această pornire spre desfătare peste nevoile unui repaos meritat — care costă pe țară sume atât de mari — și lipsa de orice muncă productivă este de asemenea un semn vădit de degenerare și pervertire a simțului datoriei. La moșii, nevoia de bani pentru lux și cheltueli exagerate face pe unii să fie față de țărani de o aviditate care depășește orice limite sau să-și încredințeze moșiile pe mâna unor arendași sau administratori rapaci, cari folosesc toate mijloacele pentru a stoarce dela ei cât mai mult; la ce consecință duce aceasta pentru economia generală a țerii, cât și pentru chestiunea noastră socială se cunoaște în deajuns; este dar iarăș o perversiune a simțului moral. In politică, în loc de a luptà pentru interesele mari ale neamului, pentru organizarea țerii, etc., mulți se gândesc numai la urîta ocrotire a intereselor lor proprii și se dedau la acel politicianism scârbos, care am văzut că este cangrena

cea mai rea care roade la fundamentele statului nostru; şi aceasta nu e decât o pervertire a simţului moral şi social. Şi astfel în toate direcţiunile în cari vom căutà, vom găsì o serie de excrescenţe periculoase, cu semne de degenerescenţă şi perversiune, pe care o cultură adevărată trebue să le smulgă din rădăcină pentru a-şi înlesnì desvoltarea normală; aceasta mai cu seamă la acea clasă care, prin starea ei materială şi prin desvoltarea de mai multe generaţiuni a aptitudinilor ei, e menită a îndeplinì un rol mai important în desvoltarea culturală a poporului.

Am face totuş o mare nedreptate, dacă am generalizà aceste constatări asupra întregei clase avute, căci sunt şi multe excepţii — mai cu seamă din vechea clasă boerească băştinaşă — cari din fericire devin din ce în ce mai numeroase: Sunt multe familii unde se cultivă cu destulă pricepere artele şi chiar ştiinţa, posedând colecţiuni însemnate, biblioteci frumoase şi chiar laboratorii ştiinţifice; sunt case a căror podoabă sunt încă vechile virtuţi, cu tradiţiile patriotice, cultivarea limbii şi literaturii române, etc.; sunt proprietari cari desvoltă o întreagă activitate culturală între săteni şi cultivă vechile relaţii patriarhale cu ei; sunt numeroase societăţi de doamne cari se ocupă cu încurajarea şi perfecţionarea muncii casnice şi a artei naţionale la sate ş. a. m. d. Dar cea mai bună dovadă despre preocupările adevărat culturale ale multor reprezentanţi demni ai acestei clase sunt: numeroasele donaţiuni făcute Academiei Române (Fondul V. Adamachi, în prima linie), universităţilor, spitalelor şi diferitelor instituţiuni de cultură; depozitele cul-

turale fundate de ei, ca: Biblioteca dela Miclăușani, Muzeul Simu — un minunat exemplu de devotament pentru o activitate culturală conștientă din partea unui particular, — Muzeul Kalinderu, Colecțiunea General Mavros din Muzeul de antichități, Colecțiunile Ghica-Comănești și Dr. Mitrea, dăruite Muzeului de Istorie naturală, Bibliotecele Sturdza-Scheianu și Filipescu, Colecțiile de Monete D. A. Sturdza și Mih. Sutzu dela Academia Română, numeroasele fundațiuni culturale ale patriotului Basarabean Vasile Stroescu, Cabinetul de Istorie naturală al Societății de Medici și Naturaliști din Iași, cu colecțiuni importante dăruite de boierii moldoveni încă dela 1834, și multe alte asemenea sacrificii pentru scopuri naturale.

c. *Intelectualii.*

Poporul român, în starea organizării sale sociale de astăzi, nu are încă o clasă de mijloc închegată în felul Burgheziei țerilor din apusul Europei; funcțiunile acestei clase în organismul nostru social sunt îndeplinite în cea mai mare parte de străini, așezați printre noi încă de prea puțin timp pentru a puteà constituì o clasă românească, căreia să-i poată revenì un rol în cultura poporului nostru. In timpurile din urmă s'a înjghebat în adevăr și o mică clasă de comercianți și meseriași români, însă e prea puțin numeroasă, iar elementele ce o compun sunt prea diferite ca cultură — meseriașii și micii comercianți abià stau pe treapta culturală a lucrătorilor industriali din apus! — pentru a puteà formà o clasă omogenă cu aspirațiuni culturale mai mult sau mai puțin uniforme.

Există la noi însă o clasă destul de numeroasă, care, fără a dispune de mijloacele materiale ale burgheziei din apus, reprezintă o unitate socială bine definită, cu pregătiri și aspirațiuni culturale destul de însemnate; aceasta e *clasa intelectualilor*, compusă din: profesori, medici, publiciști, advocați, judecători, ingineri, funcționari de toate categoriile, farmaciști, veterinari, agronomi, arendași, preoți, fabricanți, etc. Cu toată originea și starea lor materială și socială diferită, ei au ceva comun care-i leagă: *munca intelectuală ca principalul mijloc de existență.* Firește, ca atari, și activitatea lor ca agenți ai culturii trebue să fie foarte însemnată. Să vedem dar care este starea culturii acestei interesante clase a populațiunii noastre și rolul lor ca propagatori ai ei.

Fără a ne scobori la timpurile prea vechi, când singura știință românească ce se cultivà pe pământul nostru își aveà cuiburile ei prin mânăstiri, vom amintì că, pe lângă fiii de boieri, primele elemente cari au început a învățà carte și a se pune în serviciul culturii erau ieșiți din rudimentele acestei clase; fii de preoți, dascăli, mici funcționari, răzeși, etc. Aceasta a mers cu o grabă atât de mare, că, pe când acum vreo 60 de ani erà aproape o imposibilitate să-ți închipuești un medic sau farmacist român, sau chiar un «gramatic» de pe la curțile boierești, astăzi avem o abundență atât de mare, că în unele ramuri depășește cu mult necesitățile de completarea personalului instituțiunilor statului sau a celor financiare, economice, ndustriale, etc., iar în unele profesiuni libere concurența e dejà prea mare.

Astăzi poporul român, cu aptitudinile sale mari culturale, scoate pe fiecare an un număr din ce în ce mai considerabil de tineri — ieșiți din toate clasele societății — care se consacră vieții intelectuale. In general, încă din școală, ei arată aptitudini foarte mari; în universitățile și laboratoriile din străinătate sunt în totdeauna considerați printre cei dintâi, așà că promit mult pentru viitorul cultural al țerii.

Din nefericire mediul în care au a-și desfășurà în urmă activitatea lor nu este de loc prielnic pentru a favorizà desvoltarea mai departe a acestor energii culturale; în special politicianismul are o influență dezastruoasă asupra lor și nimicește, sau deviază dela calea dreaptă cel puțin 90 % dintr'înșii. Incepând cu ademenirile — încă dela ușile școalei — pentru a-i atrage în «partidele» lor, în cazul cel mai bun le omoară prin «disciplina de partid» inițiativa și obiectivitatea și le pervertește prin «înaltele considerațiuni politice» judecata dreaptă. Cele mai de multe ori însă cele mai frumoase talente și cele mai nobile simțiminte și aspirațiuni se pervertesc în această promiscuitate și ajung a fi puse mai mult în serviciul cauzelor rele, anticulturale decât al celor bune. Cu cât inteligența și talentele sunt mai mari, cu atâta și mijloacele de ademenire sunt mai puternice, și dacă pe calea ofertelor nu reușesc să-l câștige și să-l sustragă dela menirea sa culturală, atunci metoda persecuțiilor cu înjosirile de tot felul și cu închiderea tuturor drumurilor la orice carieră duce la rezultat sigur: Numai pe calea unui adevărat apostolat poate un tânăr lipsit de mijloace ajunge să lupte pentru idealurile sale ade-

vărate, însă şi atunci numai după ce şi-a cheltuit trei sferturi din energia sa pentru a se apără de mizeriile ce le întâmpină. Așà dar şi acì politicianismul, care falsifică selecţiunea—adică singura cale a progresului—este cel mai mare dușman al culturii, căci conrupe sau loveşte tocmai în acea clasă socială, care ar puteà și are menirea de a aduce cele mai mari servicii propășirii ei. Și din acest punct de vedere este dar o datorie — în interesul viitorului neamului nostru — de a luptà pe orice cale în contra lăţirii acestei plăgi sociale, care, prin modul cum e organizată—ca o adevărată camoră — şi prin mijloacele materiale de cari dispune, răspândeşte virusul ei până în cele mai mici capilare ale organismului nostru, ducându-l la un dezastru.

Cu toate aceste piedici însă, mişcarea culturală, pornită şi reprezintată de această clasă, nu mai poate fi oprită şi iea o întindere tot mai mare. Elemente tot mai serioase şi mai bine pregătite i se alipesc și manifestaţiile ei devin tot mai îmbucurătoare: o literatură naţională din ce în ce mai bogată, și mai bine îndreptată prin influenţa diriguitoare a criticilor literari, ne perfecţionează mereu limba şi gustul şi înalţă simţimintele populaţiunii; în muzică, pictură, sculptură, arhitectură, arte decorative, etç., producţiunile originale devin tot mai dese și influenţează desvoltarea simţului estetic şi perfecţionarea aptitudinilor artistice fireşti ale poporului, care duce la crearea unei arte naţionale bazată pe specificitatea modului nostru propriu de a simţì şi concepe frumosul; în ştiinţă numele Românilor încep a se întâlnì din ce în ce mai des în marile

reviste ştiinţifice internaţionale şi în diferitele tratate speciale; problemele ştiinţifice ale ţerii noastre nu mai fac numai obiectul cercetărilor savanţilor străini sau ale «societăţilor pentru studiarea orientului european,» ci sunt studiate cu o competinţă tot mai mare de învăţaţii români, cari-şi câştigă un nume tot mai bun în lumea specialiştilor; în tehnică, lucrări importante se proiectează şi se execută de ingineri români; se pun în valoare bogăţiile subsolului nostru, se ameliorează solul, se perfecţionează necontenit toate ramurile agriculturii, se instalează fabrici, se organizează industrii nouă, etc. şi astfel se desvoltă o activitate civilizatorie tot mai mare în mediul natural al ţerii ş. a. m. d.

In toate direcţiunile dar, graţie activităţii culturale din ce în ce mai intense a acestei clase, suntem pe cale de a ne desvoltà tot mai mult, spre a duce vieaţa noastră proprie şi a ne-o perfecţionà prin noi înşine şi cu propriile noastre mijloace.

Fireşte că, văzute lucrurile în mare, ajungem la aceste constatări fortificante cu privire la mişcarea noastră culturală, care porneşte cu atâta putere din nevoia organică de a se desfăşurà a unor însuşiri fireşti, cari au stat atâta timp în stare latentă şi cari astăzi nu mai pot fi oprite; e ploaia de primăvară care împinge în mod fatal la încolţire germenii din atâtea seminţe rodnice, cari au zăcut amorţite într'un pământ fertil în timpul unei ierni atât de grele şi de îndelungate. Este totuş necesar să nu lăsăm lucrurile în voia lor, ci să luăm toate măsurile pentru a asigurà reuşita cât mai perfectă a recoltei mult aşteptate, de binefacerile

căreia avem atâta nevoe; ogorul trebue bine lucrat și buruiana plivită la timp. pentru a nu lăsà ca planta nobilă care încolțește să fie înăbușită. Trebue dar să observăm bine și toate detaliile și să căutăm piedicile cât de mici, cari stau în calea desvoltării culturii noastre ca să le înlăturăm cât mai grabnic; căci timpul îndelungat cât l-am pierdut ne-a lăsat cu mult în urma altor popoare, mai slab înzestrate dela natură ca al nostru, și spațiul care ne desparte de progresele lor trebue câștigat cât mai repede pentru a ne asigurà astfel locul ce ni se cuvine între popoarele lumii.

Procedând astfel, constatăm următoarele piedici principale, cari îngreuează desvoltarea și propagarea culturii și pe cari trebue să căutăm a le înlăturà cât mai neîntârziat:

1. *Lipsa desăvârșită a unui plan general de cultură.* Ca în mai toate ramurile noastre de activitate, și în activitatea culturală și civilizatorie — cea mai importantă din vieața unui popor—domnește o lipsă desăvârșită de sistem, ceeace face ca cel puțin jumătate din energia consumată și din mijloacele cheltuite să fie risipite în mod zadarnic fără nici un rezultat practic. Suntem încă în stadiul când fiecare nepregătit, ajuns prin capriciile politicei într'o situație conducătoare, își pune în aplicare, cu cheltueală de energie națională și bani publici, toate fantaziile sale, spre a fi apoi părăsite odată cu plecarea sa; și aceasta se repetă cel puțin la fiecare schimbare de guvern. Cauzele acestei stări atât de dăunătoare trebuesc căutate în organizarea noastră generală, dar mai cu seamă — după cum am arătat — în lipsa unei clase de funcționari stabili,

cari să conserve tradițiile și să controleze aplicarea fiecărei măsuri, înregistrând rezultatele; căci numai astfel, pe această cale practică, se poate ajunge la stabilirea unui sistem pentru încurajarea și propagarea culturii, decurgând din experiență și cunoașterea stării reale a împrejurărilor proprii țerii și poporului nostru.

2. *Terenul pe care voim să facem cultura nu e încă suficient pregătit.* Buruiana — adică: obiceiurile rele din trecut, superstițiile, minciuna, toleranța faptelor rele, abuzul de putere, etc. — nu e stârpită încă și amenință să înăbușe tot mai mult noua cultură.

3. *Căile de răspândirea culturii — acele canale de irigație culturală prin cari urmează să se scurgă acest lichid fertilizant — nu sunt preparate.* Oricât de îmbucurătoare ar fi întinderea pe care a luat-o noua cultură în ultimul timp, trebue să constatăm că ea rămâne mărginită numai la unele pături orășenești, iar la țară se întinde numai foarte anevoe; ea rămâne dar numai o cultură superficială, căci țărănimea — cei 82% din populațiunea țerii — nu se împărtășește decât foarte puțin din binefacerile ei. Chiar în orașe, față de numărul mare al elementelor cari se consacră vieții culturale și față de calitatea predispozițiilor și însușirilor culturale ce le au, rezultatele nu sunt încă la înălțimea cuvenită, neputând pătrunde nici acì în păturile mai joase ale populațiunii. Cauzele trebue să le atribuim în prima linie — după cum am mai arătat — lipsei desăvârșite de sistem, insuficienței și mai cu seamă ineficacității mijloacelor culturale oficiale.

4. *Sămânța nu e bine selecționată.* Reușita oricărei culturi e bazată în prima linie pe selecționarea cu

îngrijire a seminței. Noi însă, alături de bunurile sufletești, cari înobilează firea, mai cultivăm și foarte multă buruiană, care înăbușe și otrăvește sufletul populației. Amintesc numai influența unei anumite prese, cu campaniile sistematice, ce se duc în contra a tot ce este sănătos într'un stat, literatura pornografică, propagandele străine cari ponegresc sistematic tot ce e național, propagandele internaționaliste bazate pe popularizarea tendențioasă a unor pretinse adevăruri științifice, etc., cari toate pervertesc simțurile și judecata și slăbesc energia unui popor. Apoi obiceiurile cultivate prin cazărmi și răspândite pe această cale la țară, politicianismul ș. a. m. d.

5. *Instrumentele culturale sunt primitive și ținute într'un mediu nefavorabil, care le slăbește puterea de acțiune.* Politicianismul introduce în universități și în tot corpul didactic elemente cari nu sunt la înălțimea activității ce au a o desvoltă și distrage, prin politică și funcțiuni administrative, pe profesori dela menirea lor; unii dintre profesorii medici și juriști uită menirea lor umanitară și culturală — căreia trebue să-i consacre toată munca lor — și se ocupă aproape exclusiv numai cu partea lucrativă a specialității lor; preoții și învățătorii rurali se ocupă prea mult de bănci și interese proprii materiale decât de cultura sufletească a populației, etc., etc.

6. *Metodele și procedeele culturale sunt în mare parte exotice, nepotrivite cu firea poporului și natura țerii.* Fiecare popor are firea sa proprie, astfel cum și-a format-o în țara sa, în care trăește și pe care o cunoaște, are modul său de a învăță și a pricepe, are

necesităţile sale intelectuale proprii ş. a. m. d. Trebue dar ca şi învăţământul şi întreaga propagandă culturală să fie bazate pe aceste elemente, cari şi ele la rândul lor trebuesc bine studiate şi cunoscute. Această lucrare pregătitoare — care este o condiţie esenţială — nu s'a făcut însă în deajuns la noi: metodele şi procedeele culturale sunt în mare parte străine; chiar cărţile didactice — cu toată silinţa ce s'a dat în ultimul timp — sunt în bună parte prelucrate după cărţi străine şi nu au de bază ţara şi firea poporului nostru. Pedagogia modernă ştiinţifică atribue însă cea mai mare importanţă tocmai *elementelor aperceptive* — spre a puteà merge dela cunoscut la necunoscut, — cari tocmai presupun înainte de toate *cunoaşterea prealabilă a ţerii şi a poporului ca bază a instrucţiei şi educaţiei.* Metodele importate dar, câtă vreme nu sunt perfect acomodate firei poporului şi bazate pe natura specială a ţerii, nu au o suficientă valoare pentru desvoltarea şi răspândirea culturii la noi.

Mai mult încă: Pedagogia modernă cere ca între toate obiectele ce se predau în învăţământ să existe o strânsă legătură şi toate să se concentrezė în jurul unui obiect principal. Pedagogii din şcoala lui *Herbart, Ziller, Rein,* etc., cer ca *Concentraţiunea* să se facă în Religie. Cred că ar fi cu mult mai folositor, dacă în învăţământul nostru s'ar alege Geografia patriei—în sensul larg, adică cu descrierea naturii ei—ca obiect principal de concentraţiune. Aceasta ar cere fireşte o modificare radicală a programelor actuale şi ar presupune o cunoaştere cu mult mai profundă a naturii întregei ţeri, însă ar aveà un efect cultural incomparabil mai mare.

Acelaş lucru e şi cu multe din instituţiunile superioare, cari, nerespunzând la nevoile noastre culturale proprii şi nefiind adaptate a le servì, continuă a rămâneà străine, fără a da vreun rezultat practic.

7) *Lipsa de ocrotire a elementelor culturale.* Una din activităţile culturale cele mai importante ar trebuì să fie alegerea şi desvoltarea mai departe a elementelor cari au să ducă lupta culturală. Din nenorocire se pare că în mare parte lipseşte atât priceperea şi seriozitatea, cât şi mediul favorabil pentru o asemenea operaţie fundamentală de selecţiune. Adevărate talente şi tot felul de elemente bine înzestrate cu calităţi culturale — cărora însă tocmai de aceea le lipseşte darul de a se insinuà—sunt lăsate fără nici o ocrotire, biruite în concurenţă de elemente inferioare, insinuante sau cu alte asemenea daruri. Numai cu mare greutate pot unii din ei reuşì să pătrundă, iar majoritatea se pierd, formând armata aşà zişilor «Boemi», «talente pierdute,» etc. Judecarea dar cu dreptate şi nepărtinire la orice concurenţă, cultivarea metodelor de selecţiune, înlesnirile de tot felul pentru a se da putinţa talentelor să se manifesteze şi să străbată, măsura în critică, etc. sunt îndatoriri serioase ale fiecăruia şi legate de o mare răspundere morală faţă de viitorul cultural al neamului.

8) *Distrugerea capitalului cultural.* În capitolul precedent am văzut că produsele culturii se acumulează pentru a formà un capital de bunuri culturale, care serveşte apoi ca factor în desvoltarea mai departe a culturii. Fireşte că este de cea mai mare importanţă, ca toate bunurile rezultate din activitatea culturală să fie păstrate cu sfinţenie şi capitalizate.

Experienţele — pozitive sau negative — câştigate în orice ramură de activitate culturală, materialul adunat şi personalul format în vederea unui studiu, observaţiile, metodele şi procedeele de studiu, cărţile, instrumentele, etc., etc., toate acestea se acumulează la capitalul cultural şi servesc desvoltării mai departe a culturii. O asemenea acumulare însă cere o stabilitate a instituţiunilor şi a personalului, o tradiţie în muncă ş. a. m. d. Toate acestea, în sistema de organizare a vieţii noastre de stat, nu se pot face decât cu anevoinţă, şi toată munca făcută odată se pierde la fiecare schimbare de guvern sau de persoane. Tocmai de aceea asistăm necontenit la continue încercări nereuşite — în aceeaş chestiune şi cu aceleaşi metode — sau la descoperirea, cu multă cheltueală şi energie, a aceluiaş lucru, care a mai fost descoperit cu mult înainte, dar care a rămas îngropat prin dosare sau ale cărui urme s'au pierdut. Stabilitatea şi independenţa instituţiunilor de cultură este dar o condiţiune esenţială pentru asigurarea mersului continuu al progresului, şi tot atât de importantă pentru formarea unui capital cultural, după cât este şi acesta de important pentru desvoltarea şi propogarea culturii înseş.

d) *Cultura Ţăranului.*

Judecând după aparenţe, ar trebuì să zicem că este o „contradictio in adjecto" de a vorbì de o cultură a ţăranului şi să aprobăm aprecierile superficiale ce se fac de aşà zişii „cunoscători", după care „ţăranul este o brută inconscientă şi indolentă, care nu ştie nici

măcar a scrie și a cetì și trăește înglodat în datinele și superstițiile sale“. Este o apreciere care se aude foarte des, dar care din fericire nu pornește dela ochiul nepărtinitor al străinului — căci aceștia, ca: Hauterive, Carra, Raicewitch, etc. au scris cu totul altfel despre inteligența țăranului român — ci, sau e strigătul interesat al unor speculatori, cari găsesc că nu mai au destul de stors din munca sa, sau aprecierea copilărească a naivilor dela orașe, cari, trecând pe la țară și văzând mizeria materială, se indignează că țăranul trăește în simplicitatea sa naturală, lipsit de orice „confort“. Sufletul adevărat al țăranului nu l-au cunoscut încă nici unii, nici alții din criticii săi.

In adevăr, luând ca normă de judecată cultura nouă ce li se răspândește prin școale și dela orașe, țăranul a făcut foarte mici progrese: Suntem încă, după Rusia cel mai analfabet popor din Europa; însușirile sale firești au fost foarte puțin perfecționate prin această cultură nouă; felul său de vieață, modul său de a gândì și simțì, modul său de a muncì, etc. nu au fost încă aproape de loc influențate în bine printr'însa. Am puteà zice din contră, că această cultură, *în felul cum a ajuns ea la dânsul,* l-a influențat mai mult în rău. In adevăr: dintre puținii cari știu a scrie și cetì, rari sunt cari cetesc o carte care să-i povățuească la bine, fie pentru activitatea lor practică, fie pentru înălțarea sufletească; cel mult cetesc unii câte un calendar, „Dorul“ sau vreo broșură răspândită de agitatori, toate de o valoare culturală problematică; presa de scandal însă străbate în toate satele și se cetește la cârciumă în auzul tuturor „cum se înjură boierii“;

femeile au învăţat cum să-şi văpsească obrazurile; la horă nu mai joacă dansurile naţionale, ci «Polca şi Valsul» şi chiar «Tango»; ele îşi părăsesc frumoasele porturi naţionale şi se îmbracă «ca cocoanele». Prin rezervişti învaţă toate perversiunile şi toate obscenităţile oraşelor — pe lângă boalele de cazărmi ce le aduc; — la judecătorii învaţă toate şiretlicurile advocăţeşti ş. a. m. d. Şi astfel îşi pervestec încetul cu încetul simţurile şi cele mai frumoase însuşiri fireşti. Pe lângă toate acestea, mai vin şi produsele industriale, ieftine — cu colori vii şi strălucitoare, — cari distrug munca casnică cu produsele ei estetice şi solide.

Astfel putem zice că cultura modernă, *astfel cum a ajuns ea până acum la sate,* a influenţat mai mult în rău decât în bine vieaţa ţăranului nostru şi firea sa. Dacă dar ţăranul ar fi mărginit numai la această cultură, atunci în adevăr s'ar potrivì aprecierile cari le-am citat mai sus. De fapt însă, toate acestea sunt numai acomodările la noua vieaţă şi armele sale în noua formă a luptei pentru existenţă, şi — dacă nu le vom lăsà să se întindă prea tare — vor trece, cum au trecut încă multe peste capul său, fără să-i atingă însuşirile sale fundamentale, cari sunt prea înrădăcinate în firea sa pentru a puteà fi modificate radical printr'o influenţă superficială.

După cum s'a văzut — în Cap. precedent, în care am descris însuşirile fireşti ale poporului român — ţăranul nostru are o cultură a sa proprie, specifică şi originală, moştenită dela strămoşii săi şi modificată în îndelungata luptă pentru traiu ce a dus-o: e *cultura sa nescrisă* — însă devenită organică, — ale cărei bunuri, adunate ca un capital cultural preţios, le transmite prin viu

graiu din tată în fiu, sub formă de maxime, poveţe, zicători, poezii, etc., cari cuprind o întreagă înţelepciune, care l-a călăuzit în vieaţa sa de 18 secole. Aceasta e adevărata sa comoară culturală şi prin aceasta şi-a perfecţionat el astfel inteligenţa şi toate însuşirile sale fireşti de au ajuns la desvoltarea şi la felurile lor de manifestare, pe cari le-am descris în capitolul citat.

Iată cum am descris această cultură a poporului nostru şi influenţa culturei nouă în lucrarea mea despre Pescăria şi pescuitul în România [1]):

«Ceeace se petrece astăzi cu pescuitul, s'a petrecut «şi se petrece cu toate celelalte ramuri de activitate; «pretutindeni industria modernă caută a înlocuì cu pro«dusele ei universale vechile obiecte de întrebuinţare «zilnică, instrumentele de muncă, etc., cari dispar fără «a lăsà măcar numele ca urmă că au existat odată.

«Poporul nostru a avut şi el o vieaţă a lui proprie, «specifică şi originală, astfel cum a moştenit-o dela «strămoşii săi şi cum şi-a modificat-o potrivit condiţiu«nilor de vieaţă speciale ale ţerii în care a locuit. El «a avut — după regiuni — modul său special de a-şi «face locuinţe, de a le mobilà şi de a-şi organizà gos«podăria, portul său original, instrumentele sale de «muncă pentru toate ramurile de activitate şi toate «meseriile la cari s'a dedat. A avut tradiţiile sale, ma«ximele şi proverbele sale cu povăţuiri înţelepte de cari «se conduceà în vieaţă, în zilele de veselie, ca şi în cele «de întristare, principiile sale de dreptate şi omenie, «medicina sa, etc. şi o întreagă vieaţă intelectuală şi ar-

[1]) *Dr. Gr. Antipa,* Pescăria şi Pescuitul în România. Acad. Rom. Bucureşti 1916. Capit. Pescuitul şi Etnografia naţională, pag. 21—22.

«tistică, care, deşi nu erà scrisă, se transmiteà din tată «în fiu cá un tezaor cultural propriu al acestui popor. «Toate acestea dispar cu o repeziciune uimitoare, cu «cât cultura modernă scrisă — pe care o adop«tăm deocamdată mai mult în formele ei decât în «fond — se răspândeşte mai repede, cu cât obiceiurile «moderne se întind, cu cât produsele industriei egali«zatoare năvălesc mai tare.

«. . . . . . cine va studià, va găsì la poporul nostru «— pe care, în superficialitatea care caracterizează tim«purile de astăzi, ne-am deprins a-l considerà atât de «lipsit de orice cultură — o adevărată comoară de cu«noştinţe în toate ramurile de activitate, învăţate dela «strămoşi şi dela popoarele cu cari a venit în contact «şi perfecţionate printr'o experienţă de secole, făcută «în concordanţă cu condiţiunile speciale ale ţerii noastre. «El va vedeà că poporul nostru a avut şi el specia«liştii săi în toate direcţiunile — cari din nenorocire «dispar prea timpuriu, biruiţi de aşà zisa cultură mo«dernă şi cari au păstrat tradiţiile fiecărei ramure «de activitate. El va găsì în toate meseriile noţiuni pre«cise, instrumente de lucru, deşi grosolane, însă bazate «pe acelaş principiu, ca şi cele moderne şi o nomen«clatură foarte bogată pentru orişice specialitate. Acolo «unde noi, cei cu cultura modernă, introducem în mod «cu totul inutil, cu toptanul, sub numele de termini «tehnici, tot felul de cuvinte străine, pocindu-ne limba, «poporul nostru posedă o întreagă terminologie de cu«vinte adevărat româneşti, frumoase şi bine nimerite. «Aşà zisa sărăcie a limbii noastre există numai pentru «cei de sus, cari n'o cunosc; poporul însă are o limbă

«cu mult mai bogată decât alte popoare, cu care
«poţi să-ţi exprimi cele mai fine nuanţe ale cugetării
«şi unde găseşti chiar în abundenţă nume pentru orice
«obiect şi noţiune doreşti. . . . .

«. . . . . Cultura modernă dar, atât de sprijinită de «oficialitate, cu cerinţele ei, uneori mai mult, alteori mai «puţin justificate şi, cu progresele ei nu totdeauna în «totul potrivite cu firea poporului şi cu condiţiunile na-«turale ale ţerii, distruge astăzi sub ochii noştri, cu sau «fără rost, o întreagă cultură veche cu totul originală, «ieşită din experienţe de secole, cu toate calităţile şi «defectele ei.

«Fireşte că nu zic — şi nici nu pot dori măcar — să «oprim progresul în loc; dar e de datoria noastră să «nu lăsăm ca această veche cultură nescrisă, care re-«prezintă o muncă de veacuri şi este un bun câştigat «al naţiunii noastre, să fie distrusă fără rost, nu prin «lupta liberă pentru existenţă, ci în mod artificial prin «sprijinul statului cu toate instituţiunile sale moderne. «*Această veche cultură, care de veacuri a străbătut* «*în sângele poporului nostru şi e perfect asimilată,* «*trebue să servească de bază nouăi culturi: una* «*trebue să fie continuarea celeilalte, iar nu distru-*«*gătoarea ei.*

«Eu cred că e de datoria generaţiei tinere . . . . să «împiedice de a se mai săpă mai departe prăpastia, ce «devine tot mai adâncă, dintre popor şi clasa sa cultă, «precum şi dintre trecut şi viitor; ea trebue să aşeze «progresul pe adevăratele sale baze şi să-l îndrumeze «pe calea cea bună; ea trebue să stabilească legătura «între cultura veche şi cultura modernă.»

Aici e dar tocmai partea cea grea a problemei desvoltării și răspândirii culturii la sate; ea nu trebue să fie o cultură exotică, îmbrăcată numai în haine românești, străină de firea poporului nostru, de concepțiunile și simțirile sale și deci neasimilabilă; ea trebue să fie continuarea și perfecționarea vechei sale culturi devenite organice. Vieața modernă, însă, a făcut din popoare organele omenirii — vieața lor face parte din vieața omenirii universale; produsele lor se desfac pe piața universală și ei consumă produsele muncii altor popoare; — aceasta cu cerințele ei speciale, cărora trebue să se supună fiecare, impune în adevăr și poporului nostru nouă probleme — din ce în ce mai grele — și un nou fel de vieață, căruia el trebue să se adapteze. Fiecare organism însă are felul său special de a reacționà la nouăle cerințe ale mediului, potrivit constituției și predispozițiilor sale, și acesta nu poate fi imitat dela alte organisme. Tocmai acest mod special de a reacționà al organismului poporului nostru la nouăle cerințe ce i se pun de către noul său mediu de traiu trebue să constitue baza culturii sale; căci oricare alt uleste o artificialitate, care constitue mai mult o piedică decât o bază a progresului.

De altfel noi am văzut ce mare e puterea de adaptațiune a poporului român și cu ce mare ușurință își potrivește el munca sa fizică și intelectuală la orice câmp nou de activitate i se deschide, și putem deci fi siguri că, și pentru problemele grele ce i le impune vieața modernă a omenirii, va ști să găsească *în firea sa proprie* puteri nouă, pe cari să le desvolte și să le organizeze spre a-și asigurà izbânda și mersul evoluției

sale spre progres. Tocmai găsirea, selecționarea și desvoltarea acestor puteri este țelul nouăi noastre culturi, și în vederea realizării sale trebue să se îndrepte orice activitate culturală. Aceasta însă nu se mai poate importà — oricât de necesar ar fi ca să ne putem simplificà munca,—ci se poate realizà numai printr'o activitate sistematică și continuă, bazată pe perfecta cunoaștere a firii speciale a poporului și a condițiilor în cari are el a se desvoltà mai departe, precum și pe cultura reală pe care a avut-o până acum. Cum o cultură superficială—mărginită numai la câteva cercuri restrânse ale populațiunii—nu ne poate fi de nici un ajutor real pentru sporirea energiei totale a statului, nevoia unui *plan general de cultură*, adică a stabilirii unui sistem de muncă continuă și organizată, pentru desvoltarea și răspândirea ei în pături cât mai profunde ale poporului, se impune și din punctul de vedere al clasei țărănești.

Noi am văzut însă că *o stare de civilizație* cât mai înaintată — care, depinzând și de alți factori, se poate improvizà mai cu ușurință—este o condițiune esențială pentru putința desvoltării și răspândirii mai grabnice a culturii. Ameliorațiunile de tot felul în condițiunile mediului de traiu—și mai cu seamă acelea cu totul esențiale din mediul social: siguranța, ordinea, libertatea și dreptatea—trebue să se întindă și să devină cât mai grabnic o realitate și la sate, spre a preparà terenul culturii și putința ei de a străbate în pături cât mai profunde. Cu cât satele se vor bucurà mai mult de foloasele unei stări de civilizațiune — adică de o bună stare materială, de o ameliorare a condițiilor mediului

lor natural de traiu și de o stare socială sănătoasă—cu atâta și cultura la sate va face mai mari progrese, sporind puterile fizice, morale și intelectuale ale populațiunii, trezind nouă energii din rezervoriul mare în care zăceau în stare latentă și mărind puterea de rezistență și de luptă pentru progres a statului.

CAPITOLUL IV.

MEDIUL DE TRAIU AL POPORULUI ROMÂN ŞI BAZELE GEOGRAFICE ALE VIEŢII ŞI ACTIVITĂŢII SALE CIVILIZATORII.

După ce am examinat cari sunt însuşirile fireşti fundamentale ale poporului român — cari constituesc puterile sale elementare şi deci armele sale în lupta pentru existenţă, — şi în ce mod pot fi ele desvoltate mai departe prin cultură, să analizăm acuma şi mediul de traiu în care-şi desfăşură el vieaţa şi activitatea sa, pentru a vedeà cari anume sunt cerinţele sale, adică cari sunt piedicile şi cari sunt foloasele ce le prezintă el existenţei acestui popor. Constatările ce le vom face şi în această direcţiune ne vor pune apoi în stare să stabilim toate elementele necesare pentru a puteà recunoaşte cari sunt adevăratele îndatoriri şi aspiraţiuni ale poporului român, — cari decurg din firea sa, din natura ţerii sale şi din totalitatea condiţiunilor în cari îşi desfăşură el vieaţa, — şi a ne da deci seama de ţelurile către cari trebue să se îndrepte activitatea sa civilizatorie şi de mijloacele de cari trebue să se servească pentru a asigurà realizarea lor.

In partea I-a a studiului de faţă, în care am tratat despre mediul de traiu ca factor al evoluţiei popoarelor, am arătat că prin mediul de traiu al unui popor se

înțelege totalitatea condițiunilor în cari se desfășură vieața acelui popor și că el poate fi împărțit în: Mediul geografic și natural, mediul politic, mediul social, mediul cultural și mediul universal.

Fiecare din aceste medii—după cum s'a văzut—are agenții săi, cari lucrează ca stimulente asupra poporului și provoacă în organismul său diverse reacțiuni. Este dar necesar să analizăm pe fiecare din aceste medii în parte spre a constatà: 1) Care este structura sa, cari sunt foloasele și posibilitățile de vieață ce le oferă ele pentru existența și propășirea poporului („calitățile sale culturale"), cari sunt cerințele sale și cari sunt puterile sale vrășmașe; 2) In ce mod poate fi ameliorat fiecare mediu — temperând agenții săi protivnici și desvoltând pe cei favorabili, — ce nouă posibilități de vieață se pot creà cari să permită o desvoltare și o propășire mai mare a poporului; și 3) In ce mod trebue să-și organizeze poporul puterile sale spre a puteà corespunde acestor cerințe, pe cari i le impune fiecare din mediile sale de traiu și necesitatea desvoltării și perfecționării sale în toate direcțiile, adică pentru a puteà desvoltà *activitatea civilizatorie* necesară, care să-i asigure o propășire cât mai mare.

Cum însă și toate acele medii sunt strâns legate între ele, condiționându-se unul pe altul, nu ar fi practic să le tratăm izolat pe fiecare în parte, ci vom descrie întâiu *Țara* cu totalitatea condițiunilor ei geografice, naturale, sociale, economice, și culturale ce o caracterizează și apoi *Mediul politic*, adică influența vecinilor și a tuturor popoarelor din afară de teritoriul nostru, cu cari poporul român vine în contact direct sau indirect.

A. ŢARA ŞI MEDIUL INTERN

MEDIUL GEOGRAFIC, NATURAL, ECONOMIC, SOCIAL ŞI CULTURAL.

I. — INFLUENŢA ŢERII ASUPRA FORMĂRII NAŢIUNILOR. TERITORIILE ETNICE.

Fără îndoeală că din toate elementele cari compun mediul de traiu al unui popor, ţara pe care o locueşte el cu condiţiile ei naturale—hotărîte prin poziţia ei geografică, clima şi natura pământului — are cea mai mare influenţă asupra sa. Ea îi dă locuinţă şi hrană, ea îi hotăreşte felul muncii şi gospodăriei sale şi tot ea este aceea care, printr'o selecţiune specială — pe care geograful Kirchhoff a numit-o *Selecţiune telurică*—l-a format chiar pe dânsul, astfel cum este, cu însuşirile şi caracterele cu cari se prezintă el. Fireşte, fiecare popor are o serie de însuşiri fundamentale, specifice rassei sale, pe care le-a moştenit de la strămoşii săi; ţara în care trăeşte însă îi desvoltă şi consolidează numai pe acelea cari răspund cerinţelor ei, iar pe altele i le înăbuşeşte. Prin această selecţiune telurică dar, fiecare ţară tinde a-şi uniformiză locuitorii ei—chiar dacă sunt de origini diferite — desvoltându-le o serie de caractere comune şi înăbuşind desvoltarea celor cari le deosebesc.

Din aceasta nu rezultă însă că fiecare popor poate locuì în orice ţară, adaptându-şi numai felul său de vieaţă după cerinţele ei. Mai întâiu, această adaptare costă sacrificii enorme, căci selecţiunea telurică alege unul câte unul pe fiecare care se aşează într'o nouă ţară, şi oricare, al cărui organism şi aptitudini nu corespund cerinţelor ei, este sacrificat fără îndurare. Nu avem decât să vedem ce se petrece şi astăzi cu coloniştii sau cu lucrătorii cari emigrează pentru a exploatà bogăţii nouă în ţerile transoceanicè: numai puţine procente din ei reuşesc a-şi adaptà organismul spre a devenì imuni—ca populaţia autohtonă—contra boalelor locale endemice, iar restul umplu cimitirele; şi din acei rămaşi majoritatea sunt din ţerile cu o climă mai asemănătoare. Dar chiar din cei cari ajung a se adaptà la rezistenţa contra boalelor, nu pot rămâneà decât numai aceia ale căror aptitudini corespund cerinţelor de muncă ale nouăi ţeri; şi din aceştia iarăş numai acei cari au anumite însuşiri sufleteşti cerute de natura acestei ţeri ş. a. m. d.

Fiecare ţară dar îşi alege singură, încetul cu încetul, locuitorii, neîmpământenind şi nelăsând să se perpetueze într'însa prin urmaşi decât acei cari răspund în totul cerinţelor ei. Pe aceşti locuitori astfel aleşi, ţara apoi, prin neîncetatele concursuri de capacitate la cari-i supune, şi-i uniformizează mai departe, compunându-şi poporul.

Locuitorii unei ţeri deci—chiar dacă nu sunt de aceeaş origine şi nu sunt legaţi între ei printr'o comunitate de limbă, obiceiuri şi credinţă—formează totuş o unitate, bazată pe o serie de alte caractere comune, pe cari le-a desvoltat natura ţerii în firea lor şi pe

cari fiecare — după calitatea însuşirilor moştenite dela strămoşii săi — a putut să şi le perfecţioneze mai mult sau mai puţin în acest mediu de traiu. Această comunitate de caractere, formate prin influenţa conlocuirii în acelaş mediu natural, formează apoi o bază pentru contopirea mai departe a tuturor acestor fragmente de popoare într'o singură „*Naţiune*".

După cum individualitatea lor e mai mult sau mai puţin pronunţată, această contopire poate merge până la o completă asimilare — adică toate fragmentele adoptă limba, obiceiurile şi credinţa unuia din ele şi-şi amestecă sângele—şi în acest caz diferinţele de origine, şi deci de calitatea unor anumite însuşiri, nu se mai manifestă decât cel mult în diferinţele de clasă ale populaţiunii. Contopirea poate merge însă şi numai până la identificarea unor anumite interese, păstrându-şi fiecare limba şi tradiţiile de origine, credinţă, obiceiuri, etc., moştenite dela strămoşi. Şi în acest din urmă caz—care este numai un stadiu din procesul contopirii totale, oprit în desvoltarea sa prin influenţa culturii—contopirea merge atât de departe, încât locuitorii unei asemenea ţeri se pot considerà ca formând o singură *naţiune*, adică, după definiţiunea lui Renan, «formând o mare comunitate, bazată pe conştiinţa sacrificiilor făcute pentru totalitate şi pe consimţământul de a duce şi în viitor această vieaţă de sacrificii comune.»

Astfel se consideră locuitorii Elveţiei—deşi de origine, limbă şi credinţă diferită—ca o «naţiune», şi tot astfel locuitorii, de origini şi credinţe atât de diferite, din Statele Unite ale Americei de Nord. Pe toţi aceştia îi uneşte nu sângele, ci ţara în care conlocuesc, şi care

le-a desvoltat o serie de caractere și însușiri comune, și-i leagă — de dânsa și între dânșii — printr'o serie de interese materiale și sufletești, cari au ajuns mai tari chiar decât cele ale originii, limbii și credinței. Aceasta, fiindcă acelaș pământ le dă la toți de o potrivă nu numai hrană, locuință și îmbrăcăminte, ci și directivele activității lor; de el se leagă toate amintirile lor, toate bucuriile și durerile lor, în el zac transformate în țărână trupurile părinților lor, și deci de acesta sunt prinși prin mii de legături ce nu se mai pot desface; pe acesta dar au interesul comun de a-l apără de o potrivă și a fi gata de a se sacrifică «toți pentru unul și unul pentru toți».

Aruncând o ochire asupra configurației continentului nostru cu toate multiplele sale variații — prin cari tocmai contrastează cu uniformitatea celorlalte continente,—vedem că el este împărțit într'un întreg sistem de unități geografice. Comparând cu aceasta și o hartă etnografică, vedem că limitele etnografice—nu cele politice! — aproape coincid cu limitele acestor unități geografice.

Această coincidență — după cum arată geograful Kirchhoff — nu, este însă întâmplătoare, ci e datorită tocmai selecțiunii telurice, adică acelui drept pe care natura l-a rezervat fiecărei porțiuni de pământ de a-și alege singură locuitorii ei. Fiecare din aceste unități geografice prezintă condițiunile ei speciale de vieață, și nu fiecare popor se poate strămută din una în alta fără o adaptare profundă, îndelungată și plină de mari sacrificii. Mai mult încă, fiecare popor, când s'a instalat pe teritoriul pe care-l locuește, nu a făcut-o numai

fiindcă l-a găsit liber, sau ocupat de un popor mai slab pe care l-a putut birui, ci totodată fiindcă tocmai acolo a găsit și condițiunile naturale, cari se potriviau firii și aptitudinilor sale și unde, deci, puteà să-și asigure existența. Intre un popor și țara pe care o locuește existau dar, încă dinainte, o serie de afinități, cari tocmai i-au permis să se așeze acolo și să-și desfășure vieața sa.

Aceste teritorii etnice, bazate pe unități geografice, au limitele lor antropogeografice naturale — cari corespund cu limitele unor anumite condițiuni de vieață uniforme, necesare pentru desfășurarea unor anumite însușiri ale unor anumite popoare; — după cum de altfel și orice altă specie sau varietate de plante sau animale are limitele ei naturale de răspândire, corespunzătoare limitelor teritoriilor cu condițiuni identice de traiu în cari desfășurarea vieții ei este posibilă.

Un popor odată instalat pe unul din aceste teritorii, în care și-a găsit condițiunile naturale cari se potrivesc firii și aptitudinilor sale, începe a-și potrivì întreaga sa vieață la cerințele nouăi sale țeri; el își adaptează organismul său condițiunilor climaterice și sanitare, etc., își adaptează munca sa constituțiunii pământului, caută a descoperì toate tainele țerii, spre a se folosì de bogățiile ei, etc.; caută deci a stabilì toate acele mii de legături dintre dânsul și noua sa țară, cari cu timpul devin organice și-l fac inseparabil. Pe populați băștinașă mai slabă din acest teritoriu — dacă există potrivirea de sânge necesară — o asimilează prin amestecul sângelui; dacă aceasta însă nu e posibil, o desnaționalizează — adică îi distruge individualitatea proprie ca

popor — sau o mănţine ca un corp străin în organismul său, impunându-i însă, graţie însuşirilor sale superioare, felul său de vieaţă şi eventual chiar şi limba sa.

In tot acest proces de asimilare sau de desnaţionalizare natura ţerii însă are cea mai mare influenţă, căci dezvoltă în firea acestor popoare eterogene o serie de caractere uniforme, tempereazā pe cele ce le diferenţiau şi stabileşte între ele o comunitate tot mai întinsă de interese materiale şi sufleteşti. Tot prin influenţa naturii speciale a ţerii însă, acest popor, odată adaptat condiţiunilor ei de vieaţă, asimilează sau desnaţionalizează apoi pe cale naturală şi pe orice fragmente de alte popoare cari vin în mijlocul lor ca imigranţi; căci tocmai condiţiile speciale de vieaţă ale acestei ţeri sunt acelea, cari îi dau însuşirilor sale fireşti *în aceste locuri* superioritatea asupra însuşirilor celorlalte popoare, şi deci putinţa de a le asimilà. Superioritatea însuşirilor fireşti ale unui popor faţă de ale unui altuia— dacă între ele nu e o diferinţă calitativă prea mare— trebue dar socotită în totdeauna numai în raport cu cerinţele unui anumit mediu natural; ea este dar numai *relativă.*

Poporul Eschimoşilor d. ex. — deşi pe o treaptă inferioară faţă de popoarele rassei albe — le este acestora superior prin însuşirile sale în mediul natural al vieţii din gheţurile polare; şi tot astfel şi alte popoare — dacă sunt capabile de a-şi desvoltà predispoziţiile lor prin cultură—sunt superioare prin însuşirile lor, în mediile la cari s'au adaptat, popoarelor străine ce vin peste ele. Fireşte că popoarele înaintate în cultură— cari, graţie şi inteligenţei şi ştiinţei, pot schimbà chiar

însăș natura mediului, acomodând-o cerințelor lor — pot găsì mijlocul de a se așezà în orice țară și a biruì acolo în concurență pe poporul inferior băștinaș; aceasta fie printr'o mai bună utilizare a bogățiilor și avantajelor de vieață a acestei țeri — grație mijloaclor sale tehnice superioare,—fie chiar făcându-i vieața imposibilă printr'o schimbare radicală a naturii țerii. Englezul de ex. se instalează ca colonist în țerile cu condițiile naturale cele mai extreme, el duce însă cu sine întregul confort al civilizației țerii sale și-și creează acolo un mediu artificial în care trăește ca acasă, biruind prin aceasta— și prin puterea politică colosală a statului său care-l ocrotește—ori unde ar fi — pe ori ce alt popor inferior, adaptat la condițiile naturale ale țerilor pe cari le colonizează.

De altfel chiar modul de colonizare al Englezilor, astfel cum practica l-a modificat în ultimele timpuri, e bazat pe respectul vieții și muncii popoarelor băștinase — din care cauză e și singurul care a rezistat și reușit— adică pe recunoașterea superiorității unor anumite însușiri ale acestor popoare în mediul natural al țerii lor, și deci pe dreptul de a-și desfășurà și mai departe aptitudinile lor naturale în folosul omenirii.

Aplicând aceste constatări mai departe la popoarele instalate pe teritoriile etnice din unitățile geografice europene, vedem iarăș: că orice popor care în țara sa desnaționalizează sau asimilează fragmentele altor popoare ce viu peste el, este el singur desnaționalizat sau asimilat, de îndată ce trece de limitele naturale antropogeografice ale teritorului său etnic, intrând în teritoriul etnic al altui popor.

Toate aceste fapte dovedesc dar:

1) Că ţara este un important factor şi are o mare influenţă asupra unificării firii, vieţii, intereselor şi aspiraţiunilor locuitorilor ei.

2) Că toate popoarele europene, astfel cum sunt ele aşezate pe teritoriile lor etnice, constituesc unităţi organice, formate prin amestecul mai mult sau mai puţin complet al diferitelor popoare sau fragmente de popoare ce s'au succedat pe acele teritorii şi sub influenţa egalizatoare şi asimilatoare a condiţiunilor uniforme de traiu ale naturii acelor ţeri.

3) Că toate aceste popoare astfel formate — dacă sunt în deplinătatea puterilor lor şi au individualitatea lor bine pronunţată—nu sunt în pericol de a fi desnaţionalizate de un alt popor, câtă vreme trăesc pe teritoriu lor etnic, fără a depăşì limitele sale antropogeografice. Ba chiar ele pot continuà să asimileze şi să desnaţionalizeze — sub influenţa mediului natural al acestei ţeri — pe fragmentele de alte popoare cari se vor aşezà printre ei.

4) Că de îndată ce fragmente ale unui popor astfel format se întind peste limitele sale antropogeografice, vieaţa sub influenţele noului mediu natural le face să înceapă a se desnaţionalizà, adică a se înstrăinà de trunchiul principal al poporului — indiferent dacă continuă sau nu a-şi păstrà limba—şi a se asimilà cu poporul pe al cărui teritoriu etnic a trecut şi de care interese materiale şi sufleteşti tot mai numeroase — născute sub influenţa noului mediu natural comun — le leagă tot mai strâns.

II. TERITORIUL ETNIC AL POPORULUI ROMÂN ȘI LIMITELE SALE ANTROPOGEOGRAFICE.

Teritoriul etnic al poporului român face parte și el dintr'o asemenea unitate geografică, alec ărei limite antropogeografice coincid mai mult sau mai puțin cu limitele de răspândire ale poporului nostru, adică se întinde cam până acolo până unde și-a putut păstrà el individualitatea sa etnică, cu toate influențele străine cari au încercat a-l împiedică. Firește nu e vorba de acele sate românești îndepărtate — de prin Caucaz, din centrul Rusiei, Siberia, etc. — și de toți acei Români cari au fost trimiși în acele locuri îndepărtate ca coloniști despre cari numai timpul ne va arătà dacă au putut să îndeplinească o activitate civilizatorie sau vor dispăreà, contopinduse în popoarele celelalte în mijlocul cărora trăesc. De asemenea istoria ne arată că au fost numeroși Români, cari în diferite timpuri—încă de prin secolul al XIII-lea—emigrau și formau sate prin țeri îndepărtate, ca Polonia, Moravia, Silezia, etc., dar cari au fost desnaționalizați cu totul, ne mai conservând decât cel mult numele de «Valahi» și câteva obiceiuri vechi. Tocmai faptul că aceștia au fost desnaționalizați ne arată de asemenea că teritoriul nostru etnic nu se întinde până în acele părți, unde sunt teritoriile altor popoare cu alte condițiuni de vieață.

Adevăratele limite antropogeografice ale poporului nostru sunt încă greu de precizat, căci Românii, stând adăpostiți în Văile Carpaților, au început abià de relativ prea scurt timp a se întinde la vale și a populà de jur

împrejur câmpia, așà că nu au putut încă ajunge până la limitile la cari condițiunile naturale le-ar permite să se răspândească, conservându-și însușirile lor firești și caracterul național. Astfel la Est Nistrul reprezintă o bună frunterie politică; ba chiar ne separă de două țeri— Podolia și Chersonul—cu un relief și o constituțiune a solului diferită, pe care geograful A. Penck le pune foarte bine în evidență [1]): «Aci e unul din rarele cazuri «când avem în adevăr a face cu un fluviu de fruntarie, care «îngreuează și împiedică comunicația. Pe lângă aceasta «avem o serie de diferințe între amândouă țerile pe cari «le separă, atât ca forme de teren, cât și în constituția «solului. La Ost, Podolia, un bloc massiv de piatră, pe «care-l întretae Nistrul. La Vest în Basarabia numai «rocă sfărâmată (loses Gestein); în Podolia, văi stâncoase «lungi, înguste, cu multe cotituri, cari fac multe obsta«cole comunicațiilor pe uscat; în Basarabia, ca și în «Moldova, văi mai mari, mai largi, cari înlesnesc co«municațiile. Acolo așezări de oameni (colonizări), mai «cu seamă pe înălțimi, aici—și aceasta e tocmai cea «mai mare diferință—din loc în loc, în adevăr mai mult «în Moldova decât în Basarabia, păduri de foioase pe înălți«mile cari nu sunt de loc neînsemnate și mai cu seamă «pe povârnișurile repezi întoarse spre Vest ale văilor. «Basarabia se apropie foarte mult prin natura ei de «Moldova; Prutul între ele este cu mult mai puțin o «fruntarie naturală decât este Nistrul între Basarabia «și Podolia.

Cu toate acestea Nistrul nu formează încă limita na-

[1]) Albrecht Penck, *Die natürlichen Grenzen Russlands*, pag. 22 și 23. (Meereskunde, Heft 133) 1918.

turală a teritoriului nostru antropogeografic, căci numeroasele sate românești, cari ajung până aproape de Valea Niprului, o dovedesc. Și în adevăr tocmai acì la Nipru este una din acele mari limite climaterice, care formează o adevărată barieră pentru întinderea mai departe a unui popor deprins a trăì în anumite condițiuni; de acì începe clima cu adevărat continentală a Ostului Europei, cu iernile mai reci, cu durata mai lungă a înghețării râurilor, etc., care de acì încolo merge accentuându-se spre răsărit cu o mult mai mare intensitate.

Acelaș lucru și cu limita sudică. Acì Dunărea nu formează, și nu a format nici odată, o barieră. Din contra satele de pe malul ei drept sunt mai mult românești; în Valea Timocului trăesc la 300.000 Români, iar în Balcani, în Macedonia, Epir, Albania, etc. trăesc deasemenea foarte numeroși Români. Aici dar e și mai greu de a preciză unde e limita naturală antropogeografică, adică până unde Românul poate trăì, conservându-și toate caracterele sale specifice și fără a se atinge acea comunitate de interese materiale și sufletești, cari formează unitatea întregului popor.

Limitele naturale din spre Vest și Nord coincid probabil cu limitele până unde poporul nostru s'a respândit și și-a conservat naționalitatea sa; căci tot ce a trecut peste aceste linii a fost cu timpul desnaționalizat și s'a contopit cu alte popoare.

Astfel dar limitele noastre extreme antropogeografice nu pot fi încă stabilite cu preciziune; totuș, pentru o mai mare ușurință, noi, luând de bază răspândirea actuală a poporului român, vom consideră acì ca teritoriul său etnic suprafața diferitelor provincii ale vechei Dacii.

III. INFLUENȚA ȚERII ASUPRA VIEȚII ȘI MUNCII POPORULUI ROMÂN ȘI INDICAȚIUNILE EI PENTRU PROBLEMELE ACTIVITĂȚII SALE CIVILIZATORII.

După ce am încercat astfel a determinà-- mai mult sau mai puțin—limitele antropogeografice ale teritoriului nostru etnic, să căutăm acuma să analizăm mai de aproape cari sunt condițiunile de vieață pe cari acest mediu natural le pune poporului nostru, cari sunt avantajele și posibilitățile de vieață ce le prezintă el, care sunt puterile sale vrăjmașe și ce influență au fiecare din acestea asupra firii și vieții sale.

Fiecare popor, conștient de individualitatea sa și de îndatoririle ce are a le îndeplinì pentru omenire, are zestrea sa dela natură, care constă din 2 mari izvoare de putere și de bogăție, și anume: 1) Puterea sa de muncă, cu inteligența și toate aptitudinile sale firești, și 2) Țara sa, cu pământul și cu toate izvoarele de bogăție ce se află pe dânsul și sub dânsul. Dela modul cum știe el să se folosească de aceste daruri ale naturii depinde viitorul său și sorții de izbândă în eterna luptă pe care e destinat să o ducă.

In capitolul precedent s'a văzut cari sunt însușirile și aptitudinile firești ale poporului român; rămâne dar să examinăm acum și *țara* sa: să vedem cari sunt izvoarele de putere și de bogăție ce le conține, care sunt calitățile și defectele ei și ce îndatoriri decurg pentru poporul nostru pentru a desvoltà și sporì valoarea acestei zestre a naturii și a profità de ea pentru mersul evoluției

sale spre progres. Căci noi trebue să fim perfect conștienți că natura nu îngădue nici unui popor să trăească numai pentru a vegetà, ci fiecare țară aparține numai acelui care știe mai bine s'o valorifice și s'o apere mai cu vitejie.

Țara oglindește activitatea culturii unui popor și este în totdeauna numai aceea ce a făcut din ea poporul care o locuește; cu cât această activitate crește, cu atât nu mai rămâne din primitivitatea aspectului ei decât relieful pământului, iar poporul progresează, producând o civilizație înfloritoare. Cu cât însă această activitate scade sau e întrebuințată la exploatări vandale și devastări, cu atâta țara decade — ajungând în starea acelor vechi paradise cari au fost transformate în pustiuri, cum e Valea Tigrului și Eufratului, prin distrugerea conductelor de irigații,— Palestina, Vechea Grecie și Spania, prin devastarea pădurilor — Țara Incașilor din Peru, Țara Aztecilor din platoul înalt al Mexicului, etc., — iar poporul ajunge în cea mai grea mizerie, din care numai poate scăpà.

Conduși dar de această idee, vom schițà, în cele ce urmează, în linii mari, condițiunile naturale de vieață ale țerii, lăsând să se întrevadă activitatea pe care poporul are a o desvoltà, și vom lăsà la o parte orice detalii — oricât de importante ar fi ele, — cari formează obiectul științelor speciale ce se ocupă cu acele materii.

Condițiunile naturale de vieață ale unui teritoriu sunt în general determinate de următorii factori: Pozițiunea geografică, clima și constituțiunea pământului, adică a solului, subsolului și apelor. Firește că nu poate intrà în cadrul acestei lucrări de a da o descriere — oricât de sumară—a condițiunilor fizice și geografice a te-

ritoriului poporului nostru, căci aceste date trebue să le presupunem cunoscute. Ținta noastră este numai de a pune în evidență câteva din influențele principale, pe cari natură țerii le exercită asupra vieții individuale și colective ale acestui popor, și a arătă în linii mari cari sunt problemele pe cari i le impune — cari deci trebue să constituească îndatoririle și aspirațiunile sale naturale—și modul cum natura țerii îi indică să le rezolve, spre a-și puteà afirmà dreptul său de existență și sorții săi de izbândă în lupta pentru progres. In special vom căută să arătăm cum natura țerii poate să-i înlesnească stabilirea acelei comunități cât mai complete de interese materiale și sufletești, cari încheagă locuitorii țerii într'un tot indivizibil și formează baza vieții unei națiuni unitare, și cum, tot ea, prin influența ei hotărîtoare, poate să-l ajute în satisfacerea acelor interese naționale, dându-'i indicațiunile ei pentru activitatea civilizatorie ce trebue s'o desvolte în acest scop. Vom examinà dar mai întâiu influența Pozițiunii geografice și a climei și apoi a teritoriului propriu zis, adică a naturii țerii.

1. INFLUENȚA POZIȚIEI GEOGRAFICE ȘI A CLIMEI.

Prin *Pozițiunea sa geografică*, între 17°40′ și 28°5′ long. estică și între 43°40′ și 48°45′ latitudine boreală, teritoriul vechei Dacii, deși face parte din Europa centrală, este însă situat la limitele ei din spre Europa orientală și sudestul Europei; prin această situație dejà, acestui teritoriu îi este asigurată o mai mare

variaţie a condiţiunilor sale de vieaţă, cari se manifestă atât în fauna şi flora sa şi în vegetaţia care o îmbracă—şi prin aceasta deci şi în constituţia păturii superficiale a solului său,—cât şi în firea poporului. Condiţiunlie determinate de situaţia ce o ocupă această ţară pe faţa pământului—care după gradul de latitudine ar trebuì să aibă o climă temperată dulce—sunt foarte mult modificate şi devin mai variate: prin influenţa condiţiunilor climaterice speciale ale acestor părţi ale Europei, prin relieful şi Constituţia pământului, prin distribuţia apelor şi depărtarea de Ocean, prin distribuţia vegetaţiei, prin apropierea de Stepa rusească, etc. Toate acestea contribuesc a produce acì o climă specială — pe care geograful de Martonne a numit-o *Climă danubiană*—şi un mediu de traiu aparte, ai cărui agenţi influenţează într'un mod hotărîtor vieaţa şi munca fizică şi intelectuală a locuitorilor ei.

Urmărind mai întâiu unul câte unul factorii cari constituesc *Clima ţerii*, adică: Mersul temperaturii aerului, Regimul ploilor şi zăpezilor, Vânturile, Seninătatea cerului, Umiditatea atmosferei, Nebulozitatea (norii), Furtunile şi presiunea atmosferică, etc., vom vedeà că fiecare impune anume cerinţe vieţii poporului şi lasă urmele lor în organismul său, în felul său de a trăì, de a muncì, a gândì şi simţi.

Astfel: *Mersul temperaturii aerului,* cu verile foarte călduroase, ajungând până la 43° (la umbră), şi iernile foarte friguroase, scoborînd termometrul până la —36° (deci cu o diferinţă maximă de aproape 80° şi medie de 50—55°); şi mai mult încă, trecerea bruscă

dela vară la iarnă și dela iarnă la vară, a oțelit—firește după multe sacrificii—organismul acestui popor, cum nu sunt multe popoare în Europa. Țăranul care strânge recolta în Iulie pe Bărăgan în arșița soarelui lucrează aproape în aceeaș temperatură, ca și populația din Nordul Africei, iar iarna el muncește cu aceeaș vioiciune aproape pe acelaș ger, ca și locuitorii Siberiei. Această adaptare a organismului, de a-și conservà întreaga vigoare la extreme atât de mari de temperatură, îl face însă rezistent și față de germenii unor boale periculoase; astfel la lucrările dela canalul Panama—unde Malaria a făcut enorm de multe victime între lucrători—s'a dovedit că singurii imuni contra Malariei erau Chinezii, și aceasta provenià tocmai fiindcă organismul lor este adaptat—ca și la poporul nostru—la acele mari extreme de temperatură caracteristice țerii lor. Acest fapt are și pentru noi o mare importanță și ne explică de ce și la noi, unde Plasmodiul Malariei e atât de răspândit și unde avem atât de multe bălți cu Anofeli, boala apare sub o formă cu mult mai ușoară și face cu mult mai puține victime ca la alte popoare. Chiar în regiunea bălților dela Tulcea și Brăila, unde vara populațiunea nu poate dormì din cauza țânțarilor decât adăpostindu-se noaptea sub poloace, victimele malariei sunt relativ cu mult mai mici [1]) ca în Italia, unde s'au asanat aproape toate mlaștinele, sau ca în Macedonia, etc. Cu o asemenea constituție, putând muncì la toate temperaturile și rezistând la

[1]) Vezi Dr. Gr. Antipa, *Regiunea inundabilă a Dunărei*, Cap. III. A. 4. Bălțile și sănătatea publică, pag. 221.

anumite boale periculoase ale ţerilor tropicale, şi cu priceperea sá la munca pământului, poporul român —dacă ar fi fost mai numeros—ar fi putut jucà un mare rol în civilizarea lumii, ca popor colonizator, cum de altminteri o dovedesc și satele românești din Siberia, Ohio (Statele Unite ale Americei de N.) etc.: firește că deocamdată însă el trebue să se mulţumească a-și civilizà încă propria sa ţară, care a rămas în multe privinţe atât de înapoiată.

Mersul temperaturii nu a influenţat însă numai organismul, ci şi întreaga vieaţă a poporului nostru: modul de a locuì şi de a se îmbrăcà—şi deci şi arta de a-şi construì casele şi gospodăria şi de a-şi face şi împodobì îmbrăcămintea — felul alimentaţiei, — şi deci şi mijloacele de a-şi procurà şi preparà hrana — modul de a circulà şi a-şi transportà produsele ş. a. m. d. · ai mult încă, mersul temperaturii, condiţionând vegetaţia şi felul culturilor agricole, influenţează întreaga vieaţă economică — modul de producţia, distribuţia şi schimbul bunurilor economice — şi dă directivele muncii fizice şi intelectuale a poporului — deci şi modului său de a gândì. Trecerea bruscă din iarnă în vară şi durata scurtă a vegetaţiunii plantelor agricole îl sileşte la unele sforţări cari au intrat în obiceiurile vieţii sale— ca d. ex. în timpul strângerii recoltelor, când e silit să muncească săptămâni întregi dearândul câte 18—20 ore pe zi — şi de care puţine popoare sunt capabile; tot aceasta îl sileşte însă să stea în unele regiuni şi aproape toată iarna neocupat.

Temperatura nu este însă uniformă pe tot teritoriul, ci e influenţată de relieful pământului, aşà că pentru

fiecare sută de m. de înălţime ea scade aproape cu o jumătate de grad; şi aceasta a avut şi are de asemenea influenţa ei asupra poporului, şi mai cu seamă asupră modului cum şi-a colonizat el ţara şi cum s'a grupat populaţia în diferitele ei regiuni. Observând d. ex. interesanta hartă, a d-lui de Martonne, a densităţii populaţiei Munteniei după regiunile ei naturale, vedem că acì — unde arşiţa cu seceta de vară şi gerul de iarnă (cu o medie a oscilaţiunilor deaproape 80°) e mai mare ca în tot teritoriul Daciei — populaţiunea e mai deasă pe sub colinele Carpaţilor (unde media oscilaţiunilor e numai de 55°), pe când în Bărăgan şi în terasele joase din Buzău, Romanaţi şi Teleorman populaţia e foarte rară; acì populaţia e concentrată numai dealungul malurilor râurilor Buzău, Ialomiţa, Moştiştea, Olt, etc., unde, având şi mai multă umiditate care tempereză secetele de vară, e foartă aglomerată.

Şi astfel deci vedem că, în toate direcţiile, întreaga vieaţă fizică şi intelectuală a poporului este atât de profund influenţată de acest singur factor al climei noastre. Acelaş lucru îl vom constată însă urmărind şi pe ceilalţi factori cari constituesc clima specială a acestei ţeri:

Regimul ploilor d. ex., şi în special cantitatea de apă căzută în diferitele regiuni şi repartizarea ei în cursul anului, determină modul culturii pământului nostru în diferitele regiuni ale ţerii — şi prin aceasta dar întreaga activitate a poporului — care hotăreşte munca sa fizică şi intelectuală, obiceiurile sale, starea sa psihică, etc.

Cantitatea totală de apă ce cade — sub formă de ploae sau zăpadă, ceaţă, rouă, grindină — asupra ţerii

noastre și la ce anume epoce, depinde firește de factorii cari sunt în afară de acest teritoriu și pentru cari numai situațiunea noastră geografică are importanța ei; natura țerii însă hotărește repartizarea acestor precipitate, prin *mijloacele ei de condensarea norilor* pe cari îi aduc vânturile dominante la anumite epoce. Aceste mijloace de condensare sunt: Relieful pământului și în special munții, Vegetația și mai cu seamă pădurile, apele și toate izvoarele de umiditate.

In munți cantitatea de ploae medie anuală este de 110 cm. înălțime, în regiunea dealurilor de 70 cm., pe podișurile Moldovei și Bucovinei de 52—62, pe podișul Basarabiei 41 cm., pe podișul Transilvaniei (fără munți) 73 cm., în Câmpia Română 55 cm. și în Pusta de lângă Tisa 63 cm.; numai în sudul Basarabiei ea este sub 40 cm. și numai pe o foarte mică porțiune din aceasta — partea de lângă mare — e numai de 30 cm. Tocmai această repartizare a ploilor, care este atât de hotărîtoare asupra vegetației și a posibilităților culturii pământului, *este hotărîtoare și asupra felurilor de activitate a populației și, deci, și asupra repartizației și densității ei după posibilitățile de traiu ce prezintă fiecare parte a țerii.* In general însă — deoarece epoca ploilor e primăvara, adică tocmai atunci când cresc cerealele, după care vine apoi căldura, care le coace — se poate zice că toată suprafața teritoriului nostru, afară de regiunea munților înalți și goi, este cultivabilă prin diferitele ramuri ale agriculturii, și aceasta hotărește activitatea principală a poporului nostru, care îi dă caracterul său specific de *Popor agricol.*

Clima noastră, cu ploile de primăvară și căldurile

de vară, deşi atât de favorabilă agriculturii, are totuş nevoe de oarecari *corective*, mai cu seamă la câmpie, unde vegetaţia e oprită în loc după mijlocul verii din cauza arşiţei soarelui şi a secetei. Aceste corective au fost până în ultimul timp pădurile de câmpie şi eleştaele, cari serviau ca conservatoare sau rezervoare de umiditate pentru atmosferă şi pentru pământ, şi deci şi ca mijloace de condensarea norilor, pentru a provocà ploile locale, atât de binefăcătocre în timpul verii. Goana după pământ de cultură din timpurile din urmă a făcut însă ca atât pădurile, cât şi eleştaele, să fie sacrificate, pentru a se face în locul lor cultura mai rentabilă a cerealelor. Astfel s'a produs în clima câmpiei noastre un dezechilibru cu efecte foarte rele—verile mai secetoase, iernile mai geroase—care cere să fie reparat cât mai în grabă. Ştiinţa şi tehnica cunosc destule mijloace, ca printr'o regulare sistematică şi o gospodărire mai raţională a apelor, să se asigure şi o rentabilitate mai mare a pământului şi totodată şi o ameliorare a condiţiunilor climaterice. Acì avem dar una din acele *indicaţiuni ale naturii*, care dictează hărniciei şi priceperii poporului nostru cum să-şi întrebuinţeze activitatea sa civilizatorie pentru a-şi ameliorà mediul de traiu.

Vânturile dominante, în afară de influenţa lor asupra precipitatelor, mai au şi o importanţă pentru starea sănătăţii, şi prin aceasta influenţează considerabil asupra grupării centrelor de populaţie. In alte părţi ele sunt utilizate pentru navigaţia cu pânzele, iar în altele ca motoare pentru mori, puţuri, etc., şi prin aceasta au o considerabilă influenţă asupra vieţii economice.

Tot astfel şi ceilalţi factori ai climei — *senìnătatea*

cerului, nebulozitatea, starea higrometrică, etc. — influențează fiecare vieața, sănătatea, munca, obiceiurile, trupul și chiar starea sufletească a poporului nostru. Temperamentul său viu, de ex., își are originea în seninătatea cerului—însă iernile grele îl fac să fie totodată și calm și moderat,—iar trupul său musculos, dar uscat în starea higroscopică a atmosferei climei continentale; nopțile senine cu lumina lunii i-au desvoltat încă din vieața sa păstorească acea bogată fantazie — manifestată în poveștile și poeziile sale populare, — acea muzică originală, manifestată prin doinele sale, inspirate de freamătul pădurii, de cântecul păsărilor, de murmurul apelor și de toate acele frumuseți ale naturii în mijlocul cărora își petrece el vieața. Portul său, cu nelipsita căciulă și sarică, nu este și el de cât un produs al climei ș. a. m. d.

Clima țerii însă nu este uniformă pe tot teritorul etnic al poporului român; deși, în liniile ei mari, prezintă pretutindeni o serie de caractere fundamentale identice, în detalii ea variază, dela o regiune la alta, după cofigurația terenului, după poziția sa, etc. In unele părți e mai mult influențată de clima Europei centrale, în altele de clima continentală și de stepa rusească, în altele de apropierea mării, iar în unele din regiunile sudice (din Muntenia, Oltenia, Dobrogea, Banat și din Pustă) de clima mediteranee. Această variație în condițiunile climaterice are de efect o variație a vegetației și deci și a felului culturilor agricole ce se fac; prin aceasta ea produce deosebiri în felul de a munci al locuitorilor diferitelor regiuni, care se manifestă apoi și în firea și caracterul lor, precum și în aptitudinile lor. Tocmai această variație în aptitudinile locuitorilor, după regiu-

nile unde trăesc constitue una din bazele principale ale progresului întregei națiuni, care astfel poate dispune de un număr mai mare de elemente pentru satisfacerea variatelor ei necesități în diferitele ramuri de activitate.

Tot asemenea, pe întreg teritoriul nostru se găsesc presărate o întreagă serie de insule cu o climă mai dulce, mai adăpostite de vânturi, cu o temperatură mai moderată, cu cerul în anumite anotimpuri mai senin, etc. Acestea au servit în totdeauna ca refugii și adăposturi pentru oameni cu o sănătate mai debilă, pentru oamenii cari căutau o liniște sufletească sau un mediu prielnic pentru îndeletniciri intelectuale (d. ex. mânăstirile, etc.), ș. a. m. d. Și acestea au avut o mare importanță pentru conservarea trupească și sufletească a organismului națiunii, și o vor aveà de sigur și mai mare, cu cât intensitatea vieții va crește mai mult, scoțând nevoia lor în evidență.

2. INFLUENȚA PĂMÂNTULUI ȚERII ASUPRA CONDIȚIUNILOR DE LOCUINȚĂ, HRANĂ ȘI PRODUCȚIE ȘI INDICAȚIUNILE SALE.

Dacă clima specială a țerii a avut și are o influență generală atât de mare asupra poporului nostru, contribuind la formarea însușirilor sale trupești și sufletești și la regularea felului său de vieață, apoi de sigur că *natura propriu zisă a țerii*, adică *Pământul* ei, cu tot ce se află pe dânsul și sub dânsul, l-a influențat încă și mai direct și îi determină—după fiecare regiune — felul muncii pe care trebue să o desvolte pentru a-și asigurà existența. Prin mijlocirea naturii

pământului, şi clima îşi exercită o influenţă indirectă—cu mult mai mare încă decât cea directă pe care am descris-o mai sus — şi mai cu seamă asupra vieţii economice; căci vegetaţia, de care e atât de strâns legată vieaţa omului, este în mare parte condiţionată de factorii climei, şi tot astfel şi întreaga lume organică de care e încunjurat el.

Lăsând şi aci la o parte orice fel de detalii — pe cari trebue să le considerăm ca cunoscute — vom căută să stabilim în linii mari: 1) care este structura acestui teritoriu, 2) cari sunt foloasele şi deci posibilităţile de vieaţă pe cari le oferă el locuitorilor săi şi 3) cari sunt puterile vrăjmaşe pe cari le opune el desvoltării şi vieţii acestui popor.

Procedând astfel, vom puteà vedeà cari sunt *indicaţiunile* pe care natura însăş le dă pentru ameliorarea condiţiunilor de traiu ale acestui teritoriu şi pentru valorificarea predispoziţiunilor sale naturale, adică pentru activitatea civilizatorie pe care trebue să o desvolte acest popor în ţara sa, ca să-şi poată asigură propăşirea sa în viitor. Vom căută mai cu seamă să examinăm acest mediu din punctul de vedere al calităţilor sau defectelor sale: ca teritoriu de locuit, ca teritoriu de producţie, de circulaţie şi schimb de mărfuri şi ca teritoriu de vieaţă colectivă, adică ca teritoriu de stat.

A) INFLUENŢA CONFIGURAŢIEI PĂMÂNTULUI ŢERII.

Aspectul general al teritoriului nostru etnic este cât se poate de variat, datorit în prima linie reliefului său bogat şi plin de contraste şi hidrografiei sale, şi

în special îmbrăcămintei de vegetație cu care e acoperit, bogată în specii de plante și variată în formațiunile lor. Toate acestea contribue a formă din acest teritoriu diferite unități morfologice cu caractere bine definite, cari, fără a distruge unitatea sa antropogeografică bine fundată, îi dau totuș variația necesară pentru a constitui o țară bogată prin resursele ei naturale și frumoasă prin mulțimea contrastelor.

Ca *formă generală*, teritoriul nostru etnic se apropie de o circumferință, adică de acea formă geometrică care reprezintă maximul de suprafață cu minimul de lungime a limitelor și deci cu minimul posibil de linii pe cari poate fi atacat din afară. Cum limitele sale naturale sunt formate în mare parte de ape adânci sau de munți înalți, cari constituesc obstacole naturale, această posibilitate a atacurilor din afară e încă și mai mult îngreuiată. Natura dar ne indică, din punctul de vedere al apărării naționale și al siguranței din afară, că aceasta este forma către care trebue să tindem la așezarea fruntariilor teritoriului statului nostru, și care deci devine o necesitate dictată de un interes național superior.

Ca *situație*, așezat la coastele Mării Negre și limitat prin cele 2 mari fluvii — Dunărea și Nistrul, cari prin afluenții lor străbat prin toate ungherele sale — teritoriul nostru este pus în legătură cu lumea mare, cu centrele ei mari de consumație și de schimb de producte. Această situație, la gurile Dunărei și Nistrului și la coastele Mării Negre, asigură statului neatârnarea, unitatea și puterea, iar populației buna stare materială. Marea și gurile Dunărei constituesc dar pentru statul

nostru însăş vieaţa sa, aşà că asupra directivelor politice ce decurg din această indicaţiune a naturii nú mai e nevoe să insistăm.

Intretăierea teritoriului nostru, dela N, la S., cu o mare convexitate spre E., de către linia Carpaţilor, reprezintă o mare piedică naturală a comunicaţiei între jumătăţile sale Vestică şi Estică; această linie este însă des întreruptă atât prin cursul Dunărei, cât şi prin numeroasele şi largile văi ale râurilor cari străbat Carpaţii. Centrul acestui teritoriu este ocupat de o vastă cetate triunghiulară — Podişul Transilvaniei, — care este înconjurat, de jur împrejur, cu lanţuri de munţi, formaţi de Carpaţii orientali, Alpii Transilvaniei şi munţii Apuseni (Massivul Bihorului), dar cari lasă totuş — mai cu seamă spre N. V. şi S. V. — trecători importante. In această vastă cetate, cu toate văile dela poalele Carpaţilor, a fost adăpostul şi leagănul neamului nostru, de unde apoi s'a scoborît la vale, populând iarăş câmpia mănoasă care se întinde de jur împrejurul ei şi care formează diferitele noastre provincii, reprezintând fiecare totodată şi câte o unitate naturală cu caractere fizice mai mult sau mai puţin speciale. Munţii aceştia dar, cu toate crestele lor înalte, deşi au aparenţa de a fi o putere vrăjmaşă desvoltării unitare a neamului nostru, nu au fost însă de fapt niciodată o barieră adevărată, care să separe şi să diferenţieze poporul, ci, din contra, ei au servit ca un adăpost preţios care i-a mănţinut unitatea sa. Ciobanul, care de 18 secole îşi duce oile sale dela munte la câmpie şi înapoi, nu a cunoscut niciodată o asemenea barieră, ci continuă şi astăzi să plece la S-ta Maria dela munte spre balta Dunărei — sau

spre alte părţi ale câmpiei ce înconjoară aceşti munţi— şi să se urce din nou de S-tul Gheorghe la iarba de pe plaiurile Carpaţilor.

Este dar una dintre marile probleme civilizatorii fundamentale, pe cari natura teritoriului o impune neamului nostru, de a înlătură cât mai neîntârziat această piedică, întinzând pe malurile râurilor ce străbat Carpaţii şi pe căile bătute de oile şi ciobanii noştri şinele căilor ferate, de a sfărâmă stâncile şi de a străbate prin tuneluri munţii, pentru a creà cât mai multe legături între fraţii cari, cu toate stavilele naturii, nu au putut fi înstrăinaţi în atâtea secole unii de alţii. In aceasta dar avem o indicaţiune a naturii, pentru activitatea pe care trebue s'o desvolte poporul pentru a-şi creà legături cât mai intime şi lesnicioase între toate ramurile sale şi între toate regiunile diverse ale teritoriului său. Aceste legături înainte de toate vor sporì comunitatea de interese materiale şi sufleteşti, vor înlesnì contactul tot mai intim şi putinţa unei colaborări tot mai strânse între întreaga populaţiune a ţerii, unificând-o şi mărind astfel puterea de coeziune, care să lege pe toţi membrii aceleiaş naţiuni între ei şi pe fiecare de întreaga sa ţară, spre a formà astfel un tot indivizibil şi un stat cât mai puternic.

Tot astfel aspectul general ne mai arată că întregul teritoriu este săpat de nenumărate *văi*—mai înguste sau mai largi—prin fundul cărora se scurge la vale marea cantitate de apă—de aproape 120 cm. înălţime anuală—pe care ploaia o varsă în Carpaţi. Şi aceste văi cu râurile ce se scurg prin ele, ca şi Carpaţii, departe de a constituì obstacole cari să separe şi să

diferenţieze populaţia, au fost şi sunt adăpostul ei şi legătura lor de unire.

Prin foloasele mari ce le oferă: ca izvoare de umiditate pentru vegetaţie — şi deci pentru agricultură, vii, pomete, păşune, etc. — şi pentru potolirea arşiţei soarelui şi secetelor, ca izvoare de hrană prin cultura peştelui în eleştae, etc., ca izvoare de energie pentru mori, herestrae, piuăe şi tot felul de instalaţii industriale cari înlesnesc munca omului, ca locuri adăpostite contra vânturilor şi căldurilor excesive, cari oferă omului linişte trupească şi sufletească ş. a. m. d., aceste văi au atras în totdeauna — mai mult ca oricare altă parte a teritoriului ţerii — populaţia spre ele, pentru a formà oraşe şi sate. Densitatea populaţieĭ în unele văi din Muntenia depăşeşte chiar 150 locuitori pe km. p., pe când la mică distanţă alături—ca în Bărăgan şi Terasa Buzăului—ea nu ajunge nici la 20 loc. pe km.p. Aceste văi dar nu numai că nu separă populaţia, dar ele reprezintă chiar optimul ca teritoriu locuibil, şi au astfel o mare însemnătate pentru repartizarea populaţiei şi ca centre de cultură şi civilizare a ţerii.

Râurile stăbătând Carpaţii şi formând prin ei o serie de trecători, văile lor reprezintă totodată şi cele mai bune căi de comunicaţiune, cari au întreţinut legătura între diferitele părţi ale teritoriului nostru etnic şi au mănţinut astfel unitatea poporului. Văile râurilor sunt dar acele linii preţioase, indicate de natură, prin cari a putut să străbată şi să se întindă cultura şi civilizaţia pe teritoriul nostru şi cari au înlesnit desvoltarea lor armonică la toate ramurile poporului nostru. Şi acì avem dar încă una din acele fundamentale indicaţiuni

ale naturii pentru bazele activității ncastre culturale și civilizatorii în viitor.

Observând mersul apelor de pe teritoriul nostru ce se scurg de pe amândouă versantele Carpaților prin râurile noastre, vedem că ele merg toate spre Dunăre și Marea Neagră. In drumul lor ele străbat toate regiunile de producție ale țerii. Astăzi — în afară de câteva pârae de munte, pe cari plutesc buștenii din pădurile seculare, până sunt transportați pe această cale la herestrae, și de cele câteva râuri mai mari flotabile sau navigabile — puterea lor de transport nu este folosită; dacă însă cursurile lor ar fi regulate, astfel cum știința ne dă astăzi posibilitatea, toate produsele brute ale regiunilor mănoase pe cari le străbat și ale hărniciei poporului de pe malurile lor, s'ar strecură pe această cale ieftină spre artera principală a țerii, și de acolo spre centrele mari industriale ale țerii, unde vor fi prelucrate, sau prin porturi cu vapoarele spre centrele mari de consumațiune ale lumii, de unde se vor aduce în schimb bogății și mărfurile străine de cari avem nevoe. Fiecare regiune de producție din întregul nostru teritoriu ar fi astfel legată prin interese vitale de centrele industriale dela vale, unde se prelucrează produsele lor, sau de porturile dela Dunăre și Marea Neagră, unde se vând ele. Ce legătură mai intimă de interese între toate regiunile țerii și între toate ramurile poporului și ce dovadă mai mare de unitate între ele decât aceasta pe care natura însăș a creat-o.

Și acì dar, numai din aspectul general al teritoriului nostru, avem o nouă indicațiune fundamentală a naturii ca directivă pentru activitatea noastră civilizatorie viitoare.

B) INFLUENȚA NATURII PĂMÂNTULUI ȚERII.

După ce am văzut că numai din aspectul general al teritoriului nostru ne reiese o serie de indicațiuni prețioase pentru activitatea civilizatorie a poporului nostru, să cercetăm acum mai departe *constituțiunea și predispozițiunile naturale de producție ale pământului țerii, cu tot ce se află pe dânsul și sub dânsul;* aceasta spre a vedeà ce influențe a exercitat și exercită el asupra vieții și activității poporului și ce indicațiuni dă natura pentru valorificarea acestor predispozițiuni—adică pentru desvoltarea activității civilizatorii —precum și consecințele ce decurg din aceasta cu privire la repartizarea populației, colonizare și desvoltarea bogăției naționale.

Bucata de pământ care formează teritoriul țerii noastre conține straturi formate în mai toate epocele geologice—cari în partea lor joasă au fost apoi în mare parte acoperite de o pătură groasă de Loess—și din descompunerea cărora s'a format la suprafață, sub influența agenților climei și a lumii organice, un strat de grosimi diferite, care permite creșterea vegetației și care constitue *Solul României.* Pământul astfel format conține atât la suprafață, cât și în toate adâncimile sale, diferite substanțe, cari servesc direct sau indirect satisfacerii trebuințelor vieții omenești, iar mulțimea precum și calitatea lor constitue bogăția naturală a pământului țerii. Unele din aceste substanțe se întrebuințează în starea în care se găsesc și omul nu are decât a le culege sau a le extrage; pe altele le transformă natura însăș, și omul—după nevoile și gradul său de cultură — se mărginește numai a le recoltà sau,

prin activitatea sa conștientă, caută a regulà, îndrumă și accelerà această transformare; altele, în fine, pentru a puteà corespunde necesităților omenești, au nevoe de o transformare și prelucrare tot mai complicată, pe care omul trebue să o facă singur, servindu-se de instrumente, instalațiuni și procedee tot mai perfecționate.

Toată această utilizare a bogățiilor naturale ale pământului țerii cere însă múncă omenească, dela forma cea mai simplă a culegerii individuale până la cea mai complicată muncă organizată, bazată pe diviziunea muncii și specializare și ajutată de mașini perfecționate și de procedee stabilite prin cercetări științifice. Nimic dar nu poate pătrunde mai adânc în vieața unui popor decât această luptă pentru folosirea bogățiilor naturii spre satisfacerea nevoilor sale, care o regulează și o fasonează, până în cele mai mici detalii, după nevoile ei indicate de condițiile naturale. Ea schimbă și formează întreaga fire trupească și sufletească a unui popor; ea îi ascute simțurile, îi formează felul gândirii și-i desvoltă energia vieții. Intreaga istorie culturală a omenirii, dela omul primitiv și dela popoarele barbare până la cele mai civilizate, nu este decât enumerarea și explicarea manifestațiilor acestei lupte a omului pentru folosirea bogățiilor naturii; și chiar luptele mari dintre popoare, pe cari le enumără istoria universală nu sunt decât o consecință a acesteia, care le condiționează și le determină. Prin aceasta dar se manifestă și influența cea mare a țerii noastre asupra vieții poporului, și — cum ea singură este influențată de climă și poziția geografică—tot printr'însa lucrează și întreaga natură asupra organismului său individual și social, asupra felului

muncii sale, asupra culturii sale, asupra desvoltării și organizării sale și asupra stării civilizațiunii sale.

Vom căutà dar în cele ce urmează să trecem pe scurt în revistă bogățiile naturale ale pământului țerii și să arătăm în linii mari: influențele ce le-au avut și le are fiecare din ele pentru vieața poporului, modul cum știe el să se folosească de dânsele și indicațiunile ce ni le dă natura pentru exploatarea și utilizarea lor cât mai perfectă și pentru activitatea civilizatorie ce trebue să o desvolte mai departe acest popor în valorificarea bogățiilor țerii sale.

1. Solul și problemele valorificării sale.

Nu poate intrà în cadrul acestei lucrări de a da o descriere a solului României, a originii, felurilor și a calităților sale culturale. Secțiunea agrogeologică din Institutul Geologic se ocupă cu multă competință de toate aceste chestiuni și a făcut o serie de cercetări și publicațiuni importante pe cari cei interesați le pot consultà cu folos. Noi vom amintì acì numai că din toată suprafața teritoriului nostru numai pe o foarte mică parte — vârfurile stâncoase ale munților goi, râpele, porțiuni din albia pâraelor, etc. precum și nisipurile sburătoare cari au un aspect de deșert — stânca a rămas goală, așà că plantele nu pot crește decât sporadic fără a fi de vreun folos omului, iar că o altă parte mai întinsă este acoperită cu ape. Toată partea uscată a solului nostru este acoperită cu vegetație, așà că plantele, întrebuințând ca hrană substanțele din sol, le transformă — sub influența energiei solare și cu aju-

torul apei și acidului carbonic din atmosferă — în producte folositoare omului. Depinde de gradul de cultură al poporului, dacă el trebue să-și adapteze organismul și să se mulțumească pentru satisfacerea nevoilor sale cu aceste produse brute, astfel cum i le prezintă natura, sau dacă, prin activitatea sa civilizatorie, poate să le transforme astfel ca să le dea forma pe care o cer necesitățile sale; și tot astfel depinde de gradul său de cultură, dacă trebue să se mulțumească cu ce-i produce natura sau dacă prin activitatea sa poate s'o silească să-i producă anume plante, de cari are el nevoe și în cantități cât mai mari; ba chiar dacă poate să găsească mijloacele, ca alegând anume plante — cari utilizează cât mai perfect substanțele nutritive din pământ — și cultivându-le, să obțină anume producte cari-i dau maximul și optimul posibil—după natura fiecărei regiuni —pentru satisfacerea nevoilor sale. Tocmai în aceasta constă întreaga problemă a activității civilizatorii pe care are poporul nostru a o rezolvi față de pământul cultivabil al țerii sale, adică *de a căutà ca fiecare porțiune cât de mică din teritoriul său să fie pusă în stare de a da prin exploatare sau prin cultură rațională și sistematică maximul și optimul de producție și de rentabilitate;* și în vederea acestei probleme vitale trebue să-și desvolte și să-și organizeze el puterile.

Pentru partea acoperită cu apă problema e aceeaș, căci apa—în afară de importanța ei foarte mare pentru multe alte scopuri — solvește și ea substanțele nutritive aflate în pământ și, prin mijlocirea unei întregi serii de organizme, ajunge a le transformà în acele produse

animale sau vegetale, cari sunt necesare vieții omului. Și acì dar felul problemei activității civilizatorii a perfecționării mediului este acelaș ca și la uscat.

Să cercetăm însă mai de aproape: cari sunt factorii cari determină producțiunea acelor diferite plante și animale, prin cari se pot transformà substanțele din pământ în produse destinate satisfacerii nevoilor omenești și să vedem astfel în ce mod pot fi ei cât mai bine utilizați sau influențați, pentru ca țelurile arătate să poată fi satisfăcute mai cu ușurință.

Din punctul de vedere al felurilor de producție a solului — care e determinată mai cu seamă de următorii factori: relieful pământului, natura solului, condițiunile climaterice, condițiunile hidrografice și felul vegetației — teritoriul nostru poate fi împărțit în următoarele *Regiuni naturale de producție*:

1) Regiunea stâncilor goale, 2) Regiunia pășunilor de munte, 3) Regiunea pădurilor de conifere din munți (Pădurile de Brad), 4) Regiunea pădurilor de foioase dìn munți (Pădurile de Fag), 5) Regiunea dealurilor cu podgoriile, pometele și fânețele, 6) Regiunea câmpiei, podișurilor și stepei cu terenurile agricole, 7) Regiunea pădurilor de câmpie și 8) Regiunile inundabile, adică Luncile râurilor, Balta și Delta Dunărei.

Să examinăm dar pe fiecare în parte și să vedem în linii mari felul producției lor actuale, cerințele cari le pun ele vieții poporului și indicațiunile pe cari ni le dă natura pentru valorificarea lor printr'o exploatare sistematică și rațională și prin activitatea civilizatorie a poporului.

a) Regiunea stâncilor goale.

In realitate nu e vorba de o regiune propriu zisă, cu o suprafață continuă, ci numai de porțiuni izolate din teritoriul nostru (din zona alpină), situate în general la o altitudine însemnată și având o inclinațiune mare. In general ea e formată de creștetele stâncoase ale munților înalți și de pereții lor aproape verticali. Suprafața lor este relativ mică față de restul teritoriului cultivabil al țerii. Caracteristica acestor suprafețe este lipsa unei vegetațiuni continue, din cauza lipsei unui strat de pământ afânat, în care să se poată desvoltà, deci tocmai lipsa unui sol propriu zis, care să acopere roca mamă, din descompunerea căreia își iea naștere.

Aice se vede lupta grea pe care sunt silite să o ducă câteva specii de plante cu natura, în condițiile cele mai imposibile de existență. Mai tot pământul, format prin descompunerea resturilor de plante cari se transformă în Humus, este spălat de ploi sau suflat de vânturi, așà că rămâne stânca goală; numai din distanță în distanță se văd mici grupuri de plante izolate, cari cresc în puținul pământ vegetal ce se adună în scobiturile de pe fața orizontală a stâncilor, pe când pe tot restul abià reușesc câteva semințe, înarmate cu aparate speciale, de a-și găsì un loc mai adăpostit și a-și înfige rădăcinile în câte o crăpătură din stâncă.

Aici, din punctul de vedere al ameliorațiunii solului, nu e nimic alta de făcut, decât numai acea muncă migăloasă de a cruță și apără insulele de pământ vegetal ce se formează și a înlesnì vegetației să se întindă cât mai mult-și să fixeze prin rădăcinile ei te-

renul. Deocamdată numai prin culesul bureţilor, florilor şi câtorva plante medicinale, sau al fructelor — ca fragi, afine, smeură, etc. — dela puţinele specii de plante cari reuşesc a-şi găsì un loc de creştere în aceste regiuni, sau prin vânatul de Capre negre, Urşi, Râşi, Vulturi, etc. se mai poate doar desfăşurà o activitate omenească, cât de puţin lucrativă, în aceste locuri, cari să dea populaţiei învecinate putinţa de a-şi câştigà traiul.

In afară însă de aceste posibilităţi de traiu, provenite din producţiunea proprie—foarte mărginită—a acestor regiuni, numai frumuseţea lor naturală ar mai puteà deveni un mijloc rentabil de câştigul vieţii pentru populaţiune, prin îndeletnicirea ei cu călăuzirea şi găzduirea turiştilor. Deşì la noi *Turismul* nu este încă desvoltat, un popor care munceşte are totuş nevoe de o asemenea recreaţie şi de sporturi, precum şi de locuri de reculegere sufletească în mijlocul frumuseţilor naturii; de aceea dar frumuseţile acestor regiuni reprezintă şi ele un capital latent, care va puteà servì odată ca un mijloc principal de câştig pentru o mai numeroasă populaţiune din această parte a ţerii, creându-le o nouă posibilitate de vieaţă şi de muncă, după cum au creat şi în alte ţeri, ca în Elveţia, Tirol, Norvegia, etc. Intre măsurile ce se vor luà, pentru valorificarea acestor regiuni şi pentru crearea unor nouă ocaziuni de muncă populaţiunii ce le locueşte, va trebuì de sigur să se aibă în vedere şi sprijinirea turismului, prin toate acele mijloace cunoscute cari s'au întrebuinţat şi în alte ţeri, unde au dat naştere la o întreagă industrie şi la o vieaţă foarte prosperă a populaţiei acelor regiuni.

b) Regiunea păşunilor de munte.

Deşi situate pe cele mai înalte platouri ale Carpaţilor, anumite specii de iarbă au reuşit—cu tot stratul subţire de pământ vegetal — graţie înclinării mai mici a suprafeţei şi graţie ploilor abundente, să se înmulţească şi să formeze una din cele mai frumoase şi mai abundente forme de vegetaţiune ce le are ţara. Aceste suprafeţe au servit din cele mai vechi vremuri ca păşune pentru oile ciobanilor noştri, pentru vite şi — în locurile de unde transportul e mai lesnicios — ca fâneţe.

Pentru sporirea producţiei acestor regiuni, prin ameliorarea solului, nu e nimic alta de făcut decât de a cruţà cât mai bine pătura subţire de humus ce acopere stânca şi de a o ferì mai cu seamă de ravagiile apei; de asemenea nici printr'o cultură mai bună a ierbii sau altor plante nu se pot aduce îmbunătăţiri.

Ameliorări importante se pot face însă printr'o cât mai bună întrebuinţare a produsului natural al acestor regiuni, adică a ierbii. Pe deoparte dar trebue a se căutà ca fiecare porţiune să fie păşunată de un număr suficient de animale, ca astfel recolta anuală de iarbă să poată fi cât mai perfect folosită şi să nu rămână să putrezească degeaba pe munte; de aceea dar, deocamdată, o cât mai mare înmulţire a numărului oilor trebue să fie ţelul imediat pe care să-l urmărim. Pe de altă parte însă trebue să căutăm a întrebuinţà această iarbă pentru creşterea unor cât mai bune specii de animale, şi astfel, pe această cale, să sporim valoarea produsului final, în care ajunge a se transformà substantele din acest pământ.

Prin facerea unor drumuri mai comode, atât de acces cât și pentru transportul fânului, prin crearea de lăptării și de stâne sistematice, etc., se poate face ca aceste pășuni atât de bogate să ajungă a da aceleași produse ca cele din Elveția sau din Tirol, în locul produselor inferioare de astăzi. Aci dar trebue desfășurată *o mare activitate zootehnică* consecventă, atât pentru înmulțirea și ameliorarea rasselor de vite, cari să utilizeze cât mai complet aceste pășuni naturale, cât și pentru industrializarea și utilizarea cât mai perfectă a produselor acestor vite. Ea trebue să se facă după un plan bine studiat și consecvent aplicat; și atunci de sigur munții noștri vor oferi alte posibilități de vieață; iar, prin ocaziunile de muncă ce se vor creà, vor puteà hrănì o populațiune cu mult mai numeroasă ca astăzi, spre propășirea întregului nostru popor. Atunci de sigur că nu vom mai vedeà ca o țară atât de bogată în pășune de munte ca a noastră să fie nevoită a importà Brânzeturi din Elveția și din toate țerile Europei, Unt din Danemarca, lapte condensat ș. a. m. d.; atunci vom vedeà înflorind pe plaiurile noastre o industrie prosperă de lăptării și toate derivatele ei, care va ușurà traiul în orașe, va asigurà țerii o serie de articole principale de export și totodată va da o altă prosperitate satelor noastre dela munte.

In această regiune se găsesc adeseori așà numitele *Turbiere de munte*, cari se formează în basinele înalte în cari se adună apa și nu are putința să se scurgă. In aceste basine vegetațiunea anuală de plante acvatice — constituită în cea mai mare parte din anumite specii, ca: *Erica, Calluna*, etc. și mai cu seamă dife-

rite specii de muşchi din genul *Sphagnum* — rămânând în apă, putrefacţiunea lor nu se poate face în mod complet din lipsă de oxigen; ele sunt dar descompuse prin ajutorul unor *bacterii anaerobe*, cari produc *acizi humici*, şi aceştia opresc apoi desvoltarea mai departe a acestor bacterii. Astfel dar vechile plante moarte conservă în totul vechea lor structură, iar deasupra lor cresc altele nouă; şi aşà, din an în an, se formează o pătură groasă de plante moarte imbibate cu apă, cari formează un fel de mlaştine întinse, neproductive şi chiar periculoase pentru vitele ce se rătăcesc în ele. *Aceste turbiere de munte*, deşi în Carpaţi nu au întinderi atât de mari ca în alţi munţi europeni, ocupă totuş suprafeţe destul de mari, cari cu timpul vor trebuì şi ele făcute productive. O întreagă literatură ştiinţifică tratează chestiunea punerii în valoare a turbierelor, şi de sigur că prin lucrări sistematice vom puteà şi noi mărì considerabil suprafaţa păşunilor şi fâneţelor noastre de munte. Spre a pune în evidenţă importanţa chestiunii, voiu amintì numai că unele ţeri, cu populaţiunea mai deasă ca a noastră, au câştigat întregi provincii prin punerea în cultură sau ameliorarea în alt mod a turbierelor lor.

c) Regiunea pădurilor de Conifere din munţi. Pădurile de Brad.

O victorie deplină asupra grelelor condiţiuni de vieaţă de pe stâncile Carpaţilor au dobândit-o bradul şi molidul, cari s'au instalat acì, formând cele mai frumoase massive de pădure seculară. Ei au pus piciorul în pătura

subţire de pământ—formată prin acţiunea îndelungată de zeci şi sute de mii de ani a agenţilor atmosferei asupra pietrei, pe care au descompus-o încetul cu încetul — şi-au băgat rădăcinile adânc între crăpăturile stâncii, pe cari şi le crapă singuri fără încetare, pentru a puteà rezistà vânturilor puternice, şi-şi creează singuri mai departe — din resturile lor putrezite — o pătură tot mai groasă de pământ vegetal, pentru a se puteà desvoltà şi întinde mai înainte. Aceşti arbori transformă — într'un ciclu îndelungat, de aproape 100 de ani — substanţele din pământ în lemne de construcţie de cea mai bună calitate şi ne dau un produs de care vieaţa modernă are cea mai mare necesitate pentru satisfacerea nevoilor ei. Din nenorocire nevoia de lemne pe piaţa universală şi lăcomia noastră de bani ne-au împins la vandalisme, cari vor aveà cele mai grele consecinţe, — aceleaşi feluri de vandalisme cari au ruinat multe alte ţeri şi au redus pe locuitorii lor la mizeria din care nu s'au mai putut ridicà niciodată. In loc de a se tăià cu măsură şi de a se lăsà, după cum cere o exploatare sistematică, numărul necesar de seminceri, sau a se face însemânţări artificiale — înlocuindu-se chiar unde e nevoe cu specii de mai mare valoare — se taie fără nici o regulă şi se fac adevărate devastări.

Pătura de pământ vegetal—aci atât de subţire — ne mai fiind fixată, este spălată de ploi şi dusă la vale de pârae, cari devin torenţiale. La gurile din vale ale acestora se formează apoi conuri de dejecţiune, cari ameninţă şoselele, podurile şi căile ferate şi chiar satele; întregi munţi se surpă şi bucăţile de stânci se rostogolesc la vale; râurile îşi schimbă regimul şi la topirea zăpe-

zilor inundă câmpiile și recoltele, iar vara se usucă și măresc seceta; râurile navigabile și Dunărea se umplu de bancuri cari împiedică navigația ș. a. m. d. O adevărată calamitate care strică întregul echilibru al naturii, strică clima și regimul apelor țerii și devastează o avuție națională distrugând-o pe veci. Nu avem decât să vedem jalea din valea Topologului, și din câte alte văi complet devastate de ravagiile apelor și torenților. Și în schimb, la munte se mărește, prin acest vandalism neiertat, din ce în ce suprafața regiunii stâncilor goale, absolut neproductive; munți întregii, chiar și lângă Sinaia, au rămas goi, în dauna locuitorilor din localitate—cari rămân în desăvârșită mizerie fără nici o altă posibilitate de câștig — și a întregei economii naționale.

E nevoe de un puternic strigăt de alarmă, care să desmeticească pe cei de bună credință — cari-și închipuesc că prea numeroasele herestrae cari s'au instalat de curând la munte, cu liniile ferate și toate instalațiile de devastare, sunt o operă de civilizație, care reprezintă progresul țerii și al industriei naționale — și să oprească pe cei lacomi de bani — adică pe politicianii din consiliile de administrație a așă ziselor „Societăți Române (! ?) pentru exploatări forestiere" — de a mai fi instrumentele străinilor, cari devastează pădurile țerii fără a luà nici o măsură pentru replantarea lor.

Aceasta e deocamdată adevărata activitate civilizatorie pe care natura ne-o indică în aceste regiuni și numai apoi — după ce vom oprì devastările — vine alcătuirea planurilor sistematice de exploatare rațională a acestor păduri, cu toate instalațiile necesare pentru

transportul și prelucrarea lemnului și cele de crearea de industrii pentru punerea în valoare în țară a lemnului, în loc de a fi exportat în stare brută sau în stare de celuloză și la ni se întoarce apoi sub formă de mobile, etc. sau de hârtie, pentru a fi plătit cu prețuri însutite.

d) Regiunea pădurilor de foiose din munți. Pădurile de Fag.

Pădurile de brad din Carpați se scoboară pe poalele munților numai până la o înălțime aproximativă de 500—600 m. deasupra nivelului mării; sub această înălțime se continuă păduri de arbori foioși, în cari Fagul, Carpenul și Mesteacănul sunt esențele principale. Ele se scoboară la vale până în regiunea dealurilor și, de acolo chiar, înaintează unele linii, continuându-se cu întreruperi până în pădurile de câmpie.

Aceste păduri dau mai mult lemne de foc și de lucru și mai puțin lemne de construcție. Fagul, care e esența principală, are numai o relativ de mică valoare industrială, și mai cu seamă dacă e „cu inima roșie". Deși ciclul de.tăeri al acestor păduri e cu mult mai mic ca la Brad, totuș s'ar puteà—printr'o cultură silvică sistematică, bazată pe cercetări științifice—înlocuì esențele de o mai mică valoare cu altele de o valoare mai mare—Stejar unde e posibil, Frasin, etc.—pentru ca asfel aceleași substanțe din pământ să fie transformate într'un produs mai scump, mai folositor și mai rentabil.

Aceste păduri, prin frunzele lor uscate și prin plantele anuale ce cresc între abòri, îngroașă mereu pătura de

pământ vegetal şi-şi îmbunătăţesc singure condiţiile de producţie; totuş cruţarea lor — mai cu seamă pe povârnişurile înclinate, unde apele pot provocà formarea râpelor goale—este absolut indicată, atât în interesul fixării pământului, cât şi a rolului lor important pentru clima ţerii. Şi la aceste păduri dar exploatarea trebue să se facă numai pe baza unor planuri bine studiate, cari să aibă în vedere regenerarea, înlocuirea esenţelor inferioare cu specii mai valoroase, scoaterea arborilor prea bătrâni cari împiedică pe cei tineri să crească şi astfel scad producţia, scoaterea arborilor deperisanţi, cari provoacă răspândirea boalelor parazitare ş. a. m. d. Dar mai cu seamă activitatea civilizatorie trebue să se dirigă către facerea drumurilor, cari să înlesnească exploatarea sistematică şi toate aceste lucrări culturale, precum şi transportul lemnului din regiunile cele mai înalte.

Populaţia din regiunea acelor păduri a avut în totdeauna — ca efect al selecţiunii telurice — îndemânarea pentru prelucrarea lemnului. Crearea dar a cât mai numeroase mici centre industriale, având de bază lemnul ca materie primă şi folosindu-se de puterea apelor din pârae ca motor, va trebuì să facă parte neapărat din planul general de exploatare al acestor păduri şi va creà o civilizaţie mai profundă, care va provocà o mai mare desvoltare culturală a populaţiei şi putinţa îmmulţirii ei în aceste regiuni sănătoase, spre binele întregului popor.

In cuprinsul şi la marginile acestor păduri se găsesc numeroase *Poene*, în cari creşte o iarbă foarte abundentă şi de bună calitate; după depărtarea lor de sate, ele servesc ca fâneţe sau ca păşune pentru vitele lo-

cuitorilor, și din această cauză cultura vitelor cu produsele ei accesorii este acì mai desvoltată ca în restul țerii.

Goana după pământ de cultură face însă în ultimul timp pe mulți—și mai cu seamă în pădurile Statului—să caute a arà aceste poene. Aceasta este însă—atât din punctul de vedere al economiei private, cât și mai cu seamă din cel al economiei generale a țerii — o mare greșeală și chiar o crimă. Din punctul de vedere al economiei private, exploatarea acestor pământuri va rentà în totdeauna mai bine prin creșterea vitelor decât prin cultura cerealelor, căreia atât clima prea rece și ploioasă cu vara prea scurtă, cât și pământul — cu pătura vegetală prea subțire și cu nivelul apei terestre prea înalt — nu-i sunt favorabile. Din punctul de vedere al economiei generale însă, aceasta este atât o restrângere a suprafeței locurilor favorabile creșterii vitelor — care dejà e prea mică în țara noastră, — cât și un pericol pentru degradarea solului prin arături, care înlesnește spălarea de către ape a pământului de cultură.

Acì dar e locul unde trebue desfășurată o mare *activitate zootehnică*, cu crearea a numeroase centre pentru industrializarea laptelui și legarea acestor centre de producție cu centrele de consumație din țară. Această activitate civilizatorie, pe care natura ne-o indică, va aduce în adevăr prosperitatea întregei regiunì, sporind considerabil buna stare materială și deci și culturală a populației ei.

e) Regiunea Dealurilor cu Podgoriile, Pometele și Fânețele.

Pe dealurile delà poalele Carpaților, sub zona pădurilor de fag, se întinde o fâșie lungă, care, prin clima ei și prin natura solului, prezintă condițiunile optime pentru cultura fructelor. In Regat avem acì astăzi peste 86.000 hect. de vii — în 1913 erau 90.026 hect. vii cultivate — și 78.000 h. de livezi de pruni. Privind numai harta densității populației după regiunile naturale vedem imediat ce mare importanță are această fâșie de pământ în vieața poporului nostru. Acì substanțele nutritive din pământ au putința de a se transformà în produse de o calitate cu totul superioară și de o valoare mare pentru nevoile omenești.

Cum puține țeri din Europa centrală și nordică au condițiuni atât de favorabile pentru o astfel de producție, însemnătatea acestei regiuni pentru viitor e și mai mare, căci asigură țerii totodată și un produs care e menit să joace un rol principal pentru schimbul de mărfuri cu alte state. Se impune dar, ca un interes național, o îngrijire deosebită din partea statului pentru valorificarea acestor minunate predispozițiuni ale teritoriului.

Din nenorocire viile noastre din Regat, care înainte de a fi distruse prin filoxeră aveau o întindere cu mult mai mare, nu au fost încă complet replantate; abià 86.000 hect. sunt pe rod, și replantarea — cu toate progresele realizate — nu s'a făcut pretutindeni cu destulă îngrijire; în tot cazul s'a lucrat fără sistem, așà că un serviciu viticol organizat pe baze științifice ar aveà

încă o mare activitate de desvoltat. Pentru a ne da seama de importanţa viilor noastre, e de ajuns să vedem că înaintea răsboiului mondial Regatul României luà al 7-lea loc între statele Europei, cu o suprafaţă de 90.000 de vii şi o producţie anuală mijlocie de 1.500.000 hectol. vin; astăzi noul stat român va ocupà al 4-lea loc în Europa — după Italia cu 4 mil. hect. şi 31 mil. hectol. producţie, Franţa cu 1.7 mil. ha şi 56 mil. hectol. producţie, şi Spania cu 1.5 mil. ha. şi 17 mil. hectol. producţie.

Cu *cultura fructelor* stăm însă mult mai rău. Cea mai mare parte din cele 78.000 hect. de livezi de prune sunt proprietate ţărănească şi produsele sunt de o calitate cu totul inferioară. Ca *activitate pomologică* oficială stăm foarte rău în raport cu minunatele condiţiuni naturale de producţie — cari ajung chiar pe cele ale Californiei şi Normandiei, — cu toate că tocmai acì s'ar fi putut lucrà cu mare succes. Nu s'a făcut încă nimic pentru înobilirea speciilor sau pentru introducerea de varietăţi nouă mai rentabile. Ţăranul lasă producţia la voia întâmplării, fără a luà vreo măsură contra omizilor şi boalelor parazitare şi se mulţumeşte numai «cu ce-i dă Dumnezeu», iar îmbunătăţirile reale făcute de unii proprietari sunt pe o scară prea mică pentru a aveà o importanţă economică; ele ne dovedesc numai că cu puţină pricepere şi bună voinţă se poate face foarte mult.

Mai rău e încă cu utilizarea şi valorificarea acestor produse: *Vinificaţiunea, conservarea şi tratamentul mai departe al vinului* nostru sunt cât se poate de primitive, aşà că, cu toată calitatea sa naturală superioară, el pierde

din această cauză jumătate din valoarea sa. Un cunoşcut specialist, viticultor dela Rin [1]), scrie despre rodul viilor noastre: «Rar am văzut într'o ţară un rod atât de mi-«nunat şi de bogat ca aci în România. Un tablou care «aminteşte de pământul făgăduinţei, de profeţii Iosua şi «Kaleb. Strugurii atârnă durdulii, dulci ca mierea, mi-«nunaţi ca formă, mărime şi calitate».

Tot el arată însă şi cât de puţin ştim noi să ne folosim de această bogăţie naturală atât de mare. Astfel el arată că numai selecţionând strugurii după varietăţi a obţinut «din acest material nobil şi preţios rezultate «uimitoare», scoţând un vin cu totul superior. Modul cum se prepară vinul de către ţăranii noştri el îl găseşte tot atât de primitiv ca şi pe vremea lui Noe: «Din lipsă «de cunoştinţe, podgoreanul român pierde în câteva «minute tot câştigul muncii sale din întregul an, prin «gospodăria din cale afară de primitivă a pivniţei şi «zăcătorilor sale». Din această cauză ies atâtea vinuri stricate, oţăţite, mucegăite, etc. (câte odată câte 15%).

Şi cu toate acestea, renumiţi specialişti au apreciat vinul nostru roşu ca pe un produs de o calitate cu totul superioară, care ar puteà găsi un debuşeu foarte mare pe piaţa universală; iar din vinurile albe — prin încercările făcute de ei — s'a dovedit că se poate face o şampanie minunată, care poate fi vândută în orice ţară; şi aceasta nu din vinurile noastre superioare, ci din vinurile mai slabe, dela Segarcea, Breasta şi alte asemenea localităţi, cari nu fac parte din regiunile cele mai bune viticole ale ţerii.

---

1) Schmidt. *Weinbau und Kellerwirtschaft in Rumänien*, 1918.

Cu *valorificarea fructelor* suntem încă pe o treaptă și mai joasă. Conservarea și împachetarea fructelor proaspete ca «fructe de masă» — în înțelesul european al cuvântului — fie pentru consumul intern, fie pentru export, putem zice că nici nu se cunoaște la noi; așà că fructele ce se păstrează pe iarnă ajung într'o stare foarte rea—stricându-se pe jumătate—și orașele, cu toată producția noastră mare, sunt nevoite să importe iarna mere, pere și alte fructe de lux. Țăranii — proprietarii celor 78.000 hect. de livezi — dau prunelor întrebuințarea cea mai primitivă posibilă, transformându-le în țuică, rău distilată și aceasta, și numai foarte puține se usucă, în mod cu totul primitiv, sau chiar se afumă. Magiunurile sau marmeladele, ca un produs destinat comerțului, aproape nu se fac. Alte fructe uscate, compoturi, siropurile de fructe, etc. de asemenea nu se fac, așà că în loc să fim una din țerile mari exportatoare de fructe preparate, noi importăm cantități considerabile din toate țerile lumii. Și ceeace se poate face din toată această bogăție de fructe — chiar astfel cum sunt ele cultivate astăzi — a trebuit s'o vedem tocmai în timpurile de mare nenorocire, când 4 fabrici mari de marmelade, cu câte 1200 lucrători fiecare, și o mulțime de alte fabrici de conserve, uscătorii de fructe, distilatorii de cognac, țuică, etc. lucrau zi și noapte și exportau cu miile de vagoane fructele noastre transformate în magiun, marmelade, fructe uscate, compoturi, siropuri, etc.

Activitatea civilizatorie dar pe care ne-o indică natura pentru această regiune atât de importantă a țerii este:

Pentru vii: Alcătuirea unui plan general pentru re-

plantarea sistematică a viilor și îmmulțirea numărului pepinierelor cari să lucreże după prescripțiunile și sub controlul statului; Stațiuni Oenologice, școale de vieri, școale de vinificatori (pivniceri), pivnițe sistematice cât mai multe ș. a. m. d. Apoi încurajarea și crearea unei industrii pentru produsele vinului ca șampanie, cognac, tescovină, tartru, îngrășăminte și nutreț de vite din tescovină, oțet de vin, etc. și a tuturor accesoriilor ei.

Pentru fructe: Un plan sistematic de replantarea livezilor cu arbori de rasse mai nobile, adaptați climei noastre, crearea unui număr cât de mare de pepiniere de puieți, educarea unui personal pentru cultura arborilor fructiferi, învățători ambulanți de pomologie, măsuri administrative, ca d. ex. instrucțiuni și înlesniri pentru combaterea omizilor și a boalelor parazitare în regiunea livezilor ș. a. m. d. Pe de altă parte crearea cât mai repede a tuturor acelor industrii pentru valorificarea fructelor, instalații publice (frigorifere, etc.) în orașe pentru conservarea fructelor proaspete, asanarea comerțului și regularea transportului fructelor ș. a. m. d.

Dacă vom porni o activitate conștientă și energică în această direcție, putem fi siguri de rezultate neașteptate și vom asigurà țerii un însemnat articol de export, cum a făcut-o California într'un timp foarte scurt; aceasta, bazându-se însă pe știință și nu pe tradițiile și obiceiurile Indienilor, după cum ne lăsăm noi astăzi conduși numai de obiceiurile primitive ale țăranilor într'o chestiune atât de importantă.

Pământurile din regiunea dealurilor nu se valorifică însă numai prin fructe și legume. Astfel—mai cu seamă în regiunea livezilor de pruni—pământul dintre pomi

se exploatează ca fâneaţă şi dă o iarbă foarte bună, aşà că în această regiune şi condiţiunile pentru creşterea vitelor sunt foarte favorabile; de aceea activitatea culturală trebue să se îndrepte şi în această direcţie, şi toate cele zise asupra acestei chestiuni, la descrierea regiunii păşunilor de munte şi a pădurilor de foioase, se aplică şi acì.

Tot astfel, în această regiune bogată în arbori fructiferi şi în flori de câmp, se găsesc condiţiuni foarte favorabile pentru cultura albinelor — cari transformă substanţele din pământ într'un alt produs folositor omului şi care-i asigură o bună rentabilitate — şi tot astfel şi pentru cultura viermilor de mătase. E un mare interes, nu numai economic, dar şi social, de a încurajà şi a înlesnì pe toate căile aceste culturi rentabile—precum şi cultura păsărilor de casă — care, fiind condusă de femeie, îi dă o ocupaţie moralizatoare şi-i asigură un venit mai mult la gospodăria ei, care mai totdeauna este întrebuinţat pentru a da o creştere mai îngrijită copiilor.

f) Regiunea Câmpiei, Podişurilor şi Stepei. Terenurile agricole.

Deşì din punctul de vedere al constituţiei şi originii solului, a condiţiilor climaterice şi a vegetaţiei naturale, avem de a face cu unităţi geografice deosebite, din punctul de vedere al producţiei lor actuale, le putem totuş tratà la un loc; aceasta deoarece toate trei se exploatează prin agricultură propriu zisă, adică substanţele nutritive conţinute în pământ se transformă — prin mijlocirea unor anumite specii de plante cari se cultivă pe el sau a ani-

malelor cari se hrănesc cu aceste plante—în anume producte, cari au pentru om maximul de valoare de întrebuinţare şi de schimb. Această unitate de producţie astfel compusă formează în tot cazul baza agriculturii române şi principalul izvor de bogăţie al ţerii, din care trăim cu toţii şi din cari şi statul îşi trage cea mai mare parte din veniturile de cari are nevoe pentru îndeplinirea misiunii sale şi sarcinelor sale culturale şi civilizatorii. Este deci cea mai importantă regiune de producţie, care are şi cea mai puternică influenţă asupra întregei noastre vieţi individuale şi colective şi dela starea şi organizarea căreia depinde starea întregului nostru stat şi instituţiunilor sale.

Nu este fireşte aci locul de a încercà măcar să arătăm cum se face astăzi agricultura la noi şi cum ar trebuì să se facă mai bine; aceasta o studiază o întreagă ştiinţă, cu specialiştii şi numeroasele ei instituţiuni, şi formează obiectul preocupărilor unui departament special cu un întreg stat de funcţionari. Voiu încercà numai să dau în linii mari câteva directive şi să atrag atenţiunea asupra indicaţiunilor pe cari ni le dă natura specială a ţerii pentru activitatea civilizatorie în această ramură principală a vieţii poporului nostru; aceasta, cum am arătat la începutul acestui capitol, trebuind să consteà în «a căutà ca fiecare porţiune cât de mică din teritoriul ţerii să fie pusă în stare de a da prin exploatare sau cultură raţională şi sistematică maximul şi optimul de producţie şi de rentabilitate».

Examinând mai întâiu *predispoziţiunile naturale ale acestei porţiuni a teritoriului nostru pentru culturile agricole*, găsim—întru cât priveşte *solul*—cele mai

favorabile condiţiuni posibile pentru cultura cerealelor. In adevăr în aceste locuri grosimea păturii pământului de cultură trece de 1 m. şi e: sau vechiu pământ de stepă — continuarea vestitului pământ de stepă din sudul Rusiei numit „Cernozem“ (Pământ negru)—sau pământ format de pădure, ca în Vlaşca, Teleorman, etc. Şi în adevăr, dacă avem umiditatea necesară, pământul nostru, fără nici o întrebuinţare de îngrăşăminte — cel mult cu o arătură mai adâncă, pentru a scoate la suprafaţă pământ nou, — poate da recoltele cele mai abundente. In linii generale dar se poate zice că solul nostru conţine toate substanţele necesare pentru cultura cerealelor, şi că aceste substanţe se valorifică de îndată ce au umiditatea necesară care să le solvească. Aceasta însă nu însemneza că vom puteà merge la infinit fără a fi constrânşi să întrebuinţăm îngrăşăminte, sau măcar să facem gunoieri. Cultura unilaterală ce se face de atât timp, care extrage din pământ mereu aceleaşi substanţe nutritive, a început dejà—şi mai cu seamă pe pământurile ţăranilor — a produce prin unele locuri efectele ei rele; apoi prin unele regiuni avem şi pământuri mai slabe, cari cer dejà astăzi anume îngrăşăminte pentru a li se sporì producţia. Nu se poate dar acceptà cu uşurinţă şi generalizà fraza, care mereu se repetă, că „pământul României n'are nevoe de îngrăşăminte“, ci chestiunea trebue studiată cu deamănuntul pentru fiecare regiune de către specialişti, cari să dea agricultorilor toate indicaţiunile necesare şi să-i pună în stare de a-şi menţine pe baze ştiinţifice puterea de producţie a solului lor, întrebuinţând anume acele îngrăşăminte de cari ogorul lor are nevoe şi nu acelea pe cari le reco-

mandă reprezentanții interesați ai diferitelor fabrici din lume.

Intru cât privește *Clima*, cu toate că în unele regiuni — Bărăganul, Bugeacul, Sud-Estul Moldovei și Dobrogea—e prea secetoasă, totuș, perioda ploilor de primăvară tocmai în epoca vegetației cerealelor, apoi căldurile de vară în epoca coacerii lor, și .în fine perioada ploilor de toamnă—și nu mai puțin cețele îndelungate de toamnă cari îmbibă și ele pământul cu umiditate — în timpul arăturilor și semănăturilor de toamnă, sunt în general cât se poate de favorabile. Ceea ce e rău, e că avem adeseori și ani excepționali, cu secete foarte mari, cari, dacă se repetă prea des, duc la adevărate calamități — ca la criza dela 1899 sau din 1918,—cari sguduesc întregul organism al statului. Asemenea ani, mai mult sau mai puțin, secetoși îi avem în aceste regiuni cam în proporția de 4 din 10, și, în tot cazul, aproape nu e an în care să nu fie nici o regiune care să nu fi suferit de secetă. In această privință dar natura ne indică, că trebue să găsim oarecari *corective;* aceasta, fie schimbând cu totul sistemul de cultură al regiunilor prea expuse la secete, fie făcând lucrările necesare — pe cari ni le arată știința — pentru combaterea lor. In special trebuesc avute în considerare suprafețele foarte mari — de cel mai bun pământ de cultură — cari cad sub linia precipitatelor de 500 mm anual.

Intru cât privește corectivele pentru ameliorarea condițiilor climatice din aceste regiuni, am arătat că ele constau în crearea de mijloace artificiale pentru condensarea vaporilor din atmosferă și pentru provocarea

ploilor locale (păduri, bălţi, etc) şi în crearea de cât mai multe basine de apă — eleştae, canale, etc. — cari să întreţină umiditatea aerului şi a pământului. Reîmpăduririle artificiale ale locurilor mai puţin productive şi reînfiinţarea vechilor eleştae—cari înainte erau aproape pe fiecare moşie şi s'au secat de când morile de apă au fost înlocuite de morile cu vapori—ar fi un foarte salutar mijloc pentru potolirea întru câtva a secetelor. Fireşte că toate aceste eleştae vor trebuì să fie construite sistematic după nouăle cerinţe ale ştiinţei, spre a puteà da prin piscicultură şi venituri considerabile proprietarilor lor.

Toate aceste corective, oricâtă importanţă ar aveà ele, sunt însă mijloace prea mici pentru o problemă atât de mare. Trebue să ne gândim că e vorba de partea cea mai însemnată a teritoriului agricol al ţerii, de puterea de producţie a căreia depinde întreaga vieaţă a statului şi bună starea populaţiunii; aceasta dar cere o soluţie radicală, în stil mare — oricât ar costà ea, — pentru a nu mai fi la discreţia capriţiilor naturii şi a nu mai fi nevoiţi să ne uităm mereu la cer, pentru a şti dacă vom puteà plătì cupoanele datoriei publice—ameninţaţi adeseori de a fi puşi din această cauză sub control financiar—şi dacă vom aveà cu ce întreţine mai departe maşina statului cu tot aparatul ei de funcţionari şi instituţiuni. Oricât ar costà executarea unei soluţii radicale—numai dacă condiţiile naturale o permit—poporul întreg are îndatorirea de o aduce la îndeplinire, căci prin aceasta îşi asigură neatârnarea, puterea şi soliditatea întregei sale vieţe materiale, publice şi private.

Soluția radicală dar nu poate fi decât *organizarea unei vaste gospodării a cantității de apă,* care intră în teritoriul nostru — fie sub formă de precipitate atmosferice, fie adusă de râuri și fluvii, fie din stratul de apă subterană—și întrebuințarea ei cât mai rațională, pentru a fecundà pământul, acolo unde și când e nevoe de dânsa. Inainte de toate e dar necesar să avem *un serviciu special de Hidraulică agricolă,* care să adune toate elementele, să studieze, să propună soluțiile și să le execute; pentrucă asemenea lucrări— atât de costisitoare— nu se fac nici prin diletanți improvizați ca specialiști și nici prin inspirațiuni geniale, ci numai prin munca continuă —bazată pe știință și observații îndelungate în localitate— a unui întreg stat major de specialiști, bine pregătiți în toate direcțiile (hidraulică, agricultură, silvicultură, piscicultură, pomologie, biologie, podologie, etc.) atât de variate ale acestei mari probleme.

Pentru a ne da seama de șansele și posibilitățile unor asemenea soluții, voiu aminti numai, că cantitatea totală de apă de care putem dispune pe teritoriul nostru provine: 1) din apa adusă de râurile și fluviile ce intră în acest teritoriu, plus cantitățile cari se mai adaug, aduse de afluenții lor din afară, ca de ex. afluenții Dunărei din Bulgaria și Serbia, afluenții Nistrului din Ucraina, afluenții Tisei din spre Ungaria, etc. 2) Din precipitatele atmosferice cari cad asupra țerii și cari, cum am văzut, în Carpați se urcă până la enorma înălțime de 1.20 m. anual, iar în stepă se reduc chiar sub 30 ctm. și 3) Din stratul de apă subterană, care însă în majoritate provine tot din apa adusă de precipitatele atmosferice. Problema este dar de a pune

stăpânire pe toată această apă şi a nu o lăsà să se scurgă când vine în cantităţi mari—spre a inundà degeaba câmpiile, devastându-le, şi a se scurge apoi în mare fără a fi făcut decât rău,—ci de a o îmmagazinà şi de a o utilizà apoi pentru a fecundà pământul, acolo unde e nevoe şi când necesităţile vegetaţiunii o cer. Aceasta se poate face creând mari basine la origine pentru a prinde apele mari de primăvară aduse de râuri — Dunărea d. ex. aduce vara, când e la etiaj, numai 2000 m. c. pe secundă, pe când la epoca apelor mari îş isporeşte debitul până la 36.000 m. c. pe secundă şi tot astfel construind baraje în văile munţilor, pentru îmmagazinarea cantităţilor enorme de ploae ce cad acolo, spre a le duce apoi prin canale şi a le întrebuinţà pe toate acolo unde şi când va fi nevoe.

Când studiile acestor mari lucrări vor fi terminate, atunci se va puteà vedeà: cari sunt cantităţile de apă cari pot fi îmmagazinate, ce anume destinaţii li se dă şi cari sunt regiunile cari vor fi irigate. Atunci numai se vor puteà face şi calculele de cost, amortizare şi rentabilitate. Fireşte că aceste lucrări de *irigare* vor trebuì să fie completate şi prin altele de *drenare* a pământurilor prea umede, precum şi de *indiguire* a pământurilor inundabile. Toate acestea nu numai că vor ameliorà pământul nostru agricol, punându-l în cea mai bună stare de producţie, dar chiar vor sporì considerabil suprafaţa cultivabilă a ţerii.

Voiu cità numai câteva exemple, spre a arătà ce rezultate strălucite s'au obţinut în alte părţi prin asemenea mijloace şi cât de încurajatoare sunt ele pentru noi:

In sudul Spaniei, unde cantitatea de apă provenită din

precipitările atmosferice e foarte mică, s'au construit încă din timpurile vechi (din secol. XVI) baraje, cari îmmagazinează apele de munte în văi, pe cari Spaniolii au învățat încă dela Arabi să le construiască.—«Acolo, «odată cu limita terenului de irigație a fiecărui baraj «dintr'o vale, încetează orice posibilitate a cultivării «agricole a solului, pe când, înlăuntrul acestei limite, pă-«mânturi, cari altfel sunt sterile, ajung la o astfel de «productivitate, încât se poate cultivà pe ele orice plantă «şi permit strângerea a 2 recolte pe fiecare an[1]).

In Egipt, Lord Evely Cromer a construit, cu o cheltueală de 77.500.000 Fr., o măreață instalație pentru irigarea țerii. In valea cu barajul dela Assuan se pot îmmagazinà peste 1.100.000.000 m. cubi de apă din Nil, care în timpul secetei se distribue, prin canale, la distanțe foarte mari, asupra țerii. «Ultimul raport pe «care l-a făcut Lord Cromer, înainte de plecarea sa, «conține date foarte importante asupra succeselor de «până acuma ale acestei irigații. După acesta, valoarea «pământului irigat s'a urcat cu 650.000.000 Fr., iar «arenda anuală cu 37.500.000 Fr.; valoarea recoltei «bumbacului în acel an (1906) s'a evaluat la 720.000.000 «Fr. [2]).

In Statele Unite s'au irigat de asemenea suprafețe foarte însemnate; barajul zis a lui Roosevelt, în Arizona, care îmmgazinează 1.500.000.000 m. c. de apă, udă 64.000 hect. de pământ. «Astfel de instalațiuni de iri-«gațiune transformă, în westul steril («the arid west»)

[1]) *P. Ziegler.* Der Talsperrenbau. II Th., pag. 1.

[2]) *Dr. A. Esterer,* Die wirtschaftliche Bedeutung der Talsperren, Halle a S. 1911, pag. 4.

«aĭ Statelor Unite, deşerturi în grădini, în cari se cultivă «pentru export Persice, Mere, Pere, Caise, Prune, Ci«reşe, Căpşunĭ şi Smeură. In teritoriile irigate se plă«teşte hectarul de pământ necanalizat cu 1.250 Fr., «pe când cel amenajat şi încercat cu preţul înzecit»[1]).

Din aceste foaste pustiuri ne vin dar astăzi toate acele minunate fructe, proaspete şi conservate, cari inundă pieţele Europei şi se vând cu preţuri mari, cu toată concurenţa fructelor indigene.

Aceste cantităţi de apă, odată îmmagazinate în rezervorii, vor puteà însă servì în acelaş timp încă şi la multe alte scopuri, cari au şi ele o mare importanţă pentru economia naţională. Cu modul acesta rentabilitatea lor se va mărì şi putinţa de a le amortizà mai cu uşurinţă de asemenea. Ele mai pot servì: 1) pentru aprovizionarea cu apă de băut a oraşelor; 2) ca unul din cele mai mari izvoare de energie, deci ca o întreagă bază pentru centrele industriale ce se vor creà atât în jurul lor, cât şi la distanţe, unde li se va transmite energia prin electricitate; 3) pentru a regula alimentarea râurilor şi canalelor de navigaţie şi plutire, întreţinându-le nivelul în epoca apelor joase; 4) pentru oprirea inundaţiilor şi împiedicarea ravagiilor ce le produc viiturile râurilor; 5) pentru piscicultură. Apoi canalele principale cari vor servì pentru distribuirea apelor agricole, vor puteà servì şi pentru transportul ieftin cu şlepurile al productelor terenurilor irigate ş. a. m. d. Toate aceste, dar vor puteà contribuì mult la amortizarea sumelor mari ce ar trebuì să se cheltuească pentru această im-

[1]) *R. Weyrauch,* Der Wasserbau. Berlin 1908, pag. 13, citat de Esterer.

portantă lucrare, care însă în prima linie trebue să aibă în considerare interesele agricole.

Aş puteà cità numeroase exemple—dacă cadrul acestui studiu ne-ar permite—spre a dovedì cu cifre ce enorme progrese s'ar puteà realizà, în toate aceste direcţiuni, printr'o gospodărie raţională a apelor din teritoriul nostru, şi ce baze ale unei adevărate civilizaţiuni, — care să pătundă adânc în toate colţurile ţerii şi în toate păturile populaţiei — s'ar aşterne.

Ştiu că ni se va obiectà că toate acestea costă sume enorme şi că noi nu dispunem de capitalul necesar; poate chiar s'ar propune darea în concesiune pe un număr de ani a terenurilor, etc., pentru ca capitaliştii străini, prin combinaţii financiare, să poată luà smântâna plusvalorii create, iar ţara să plătească în urmă rizicurile. La aceasta voiu răspunde, că toate acestea sunt o superstiţie veche, care, în toate ţerile, a costat multă dijmă nejustificată în favoarea băncilor. Gospodăria răsboiului din anii aceştia a dovedit în toate ţerile cât se poate face de mult şi în această direcţie cu mijloacele proprii ale ţerii, numai dacă e pricepere şi *o bună organizare* [1]).

Când e o lucrare bine studiată, care produce o plusvaloare mare necontestată şi o rentabilitate sigură, atunci aceasta valoarează de sigur cel puţin tot atât de mult ca şi aurul acumulat în bănci, pe baza căruia se emite monetă. Pe baza aceasta dar se poate finanţà, sub controlul şi garanţia statului, şi o asemenea lucrare, sindicalizându-se—la nevoe în mod forţat chiar—proprietarii

[1]) Comp. şi Cap. IV. A. III. 3, §. 4.

interesaţi şi afectându-se sporul veniturilor moşiilor irigate pe un număr de ani; recoltele câmpiei, asigurate şi sporite, vor plăti mai repede cheltuelile decât ne-o închipuim. Ne-a lipsit numai geniul financiar pentru organizarea unei asemenea întreprinderi, căci altfel lucrarea ar fi trebuit să se execute de mult.

* * *

Dar nu numai în această direcţie are a se întinde activitatea civilizatorie în regiunea cea mai însemnată a agriculturii noastre; căci în afară de factorii naturali—solul şi clima—mai sunt şi alţi factori cari condiţionează producţia — între cari cel mai de căpetenie e *modul cum se face cultura* — şi cari trebuesc examinaţi fiecare cu deamănuntul pentru a vedeà unde trebue să punem pârghia spre înălţarea ei.

Examinând, în adevăr, statisticile producţiei mijlocii la hectar pe ultimii 10 ani (1906-10 şi 1911-15) din vechiul regat şi comparând rezultatele cu producţia mijlocie la hectar a celorlalte ţeri din Europa, vedem că stăm foarte rău. Următoarea tabelă comparativă — alcătuită de d-l I. Scărlătescu, în calitate de locţiitor de Director al Statisticei Generale [1])—arată această comparaţiune—pentru 10 ţeri—a producţiei mijlocii la hectar a grâului, orzului şi ovăzului.

[1]) *Ministerul Agriculturii şi Domeniilor*, Statistica agricolă a României pe 1911—915, pag. V. Bucuresti 1918.

Producțiunea mijlocie la ha. în chintale metrice. [1])

	Grâu		Orz		Ovăz	
	1906-10	1911-15	1906-10	1911-15	1906-10	1911-15
1) Danemarca . .	28,5	31,6	21,4	22,5	18,1	18,7
2) Belgia . . .	24,1	25,3	27,1	27,5	24,8	23,8
3) Olanda . . .	23,5	25,2	26,3	26,2	22,4	20,6
4) Englitera . .	22,1	21,3	19,6	18,7	18,9	18,0
5) Suedia . . .	20,9	21,0	15,6	16,9	14,0	14,9
6) Germania . .	20,1	21,7	19,6	20,9	19,7	19,9
7) Austria . . .	15,0	13,9	14,2	15,6	12,3	13,1
8) Franța . . .	13,6	13,5	13,0	14,1	12,6	13,1
9) Ungaria . . .	11,8	13,4	12,2	14,3	10,5	11,5
10) România . . .	11,1	11,5	— [2])	10,4	— [2])	9,5

După cum se vede dar, România ocupă cel din urmă loc între aceste 10 țeri, unele din ele dând o producție la hectar chiar de 3 ori mai mare ca a noastră. Chiar față de provinciile alipite, producția medie la hectar în vechiul regat este cu mult inferioară, fiind întrecută cu peste 50% de foastele provincii autsro-ungare; Banatul o întrece chiar cu peste 65% și chiar Maramureșul, unde condițiile climei sunt cu mult mai grele pentru culturile agricole, tot are o producție medie la hectar cu vreo 15% mai mare. Numai Basarabia se apropie de vechiul regat, întrecându-l totuș cu vreo 5%.

Aceasta ne arată dar cât de mult avem de lucrat, dar totodată și cât de mult avem de câștigat printr'o activitate civilizatorie energică și conștientă. Firește trebue să ținem seamă, pe de o parte, de faptul că densitatea populațiunii noastre și condițiunile generale economice ale țerii nu

[1]) Pentru toate celelalte țeri, afară de România, mediile sunt numai pentru 4 ani, 1911—1914.

[2]) Nu s'a calculat producțiunea după greutate.

permit încă o intensificare prea mare a agriculturii, iar de altă parte, și de faptul că prețurile cerealelor au crescut acum atât de mult, că spesele de producție pot fi mărite și ele considerabil pentru a obține o producție mai mare la hectar.

Nu e locul să insistăm acì asupra tuturor acelor îmbunătățiri atât de necesare, cari ne pot duce la o sporire considerabilă a producției și rentabilității agriculturii noastre. Voiu cità între acestea numai: perfecționarea sistemelor de cultură; selecționarea în stil mare a semințelor; combaterea boalelor parazitare; îmmulțirea numărului plantelor de cultură, pentru o utilizare mai perfectă și mai rațională a substanțelor nutritive din pământ decât se obține numai prin cultura unilaterală a cerealelor; perfecționarea uneltelor și introducerea într'un stil cât mai mare a mașinelor agricole, pentru a înlocuì (ca în America) brațele cari ne lipsesc, căci astăzi în „epoca mașinismului“ numai cine lucrează cu mașini și motoare poate biruì cu produsele sale în concurența mondială; creșterea mai rațională a vitelor de tracțiune și de consumațiune, a porcilor, oilor, etc., pentru o mai bună valorificare a produselor naturale și utilizarea resturilor; cultura sistematică în stil mare a legumelor; Avicultura, Piscicultura, Viticultura, Pomologia, Apicultura, Sericicultura, etc. ca culturi anexe; apoi toate industriile anexe ale agriculturii—după regiuni—și cele cari prelucrează și transformă chiar în localitate produsele agricole, valorificând totodată și puterea de muncă a locuitorilor în timpul iernii, când sunt neocupați ș. a. m. d.

Toate acestea pot să sporească considerabil productivitatea acestei regiuni — rămasă în urmă față de alte

ţeri—şi să creeze nouă posibilităţi de vieaţă şi de muncă remunerătoare pentru o populaţie cu mult mai numeroasă. Ele trebuesc dar urmărite fiecare de aproape, după un plan sistematic bine studiat, şi mai cu seamă de către departamentul—care din nenorocire lâncezeşte de ani de zile — în sarcina căruia cade desvoltarea şi încurajarea acestor ramuri de activitate naţională; e timpul ca şi acesta să se organizeze cât mai repede în mod special în vederea rezolvirii acestor mari probleme şi să-şi formeze specialişti adevăraţi, în locul celor improvizaţi de cari se serveşte astăzi în mare parte.

Toate aceste îmbunătăţiri fundamentale se pot face cu succes şi în relativ scurt timp, cu condiţie să fie bazate pe ştiinţă; şi nu înţeleg prin aceasta ştiinţa importată fără nici o critică, adică consultarea unor specialişti sau cărţi străine cari au în vedere şi cunosc numai alte probleme decât cele speciale ale noastre; când zic ştiinţă, înţeleg aplicarea principiilor şi metodelor ştiinţei la problemele speciale ale ţerii noastre, înţeleg să se facă observaţiuni, cercetări şi experimentări sistematice îndelungate asupra solului şi climei noastre, asupra condiţiunilor naturale fizice şi biologice, asupra condiţiunilor de vegetaţie, condiţiunilor economice, etc. Şi toate acestea se pot face numai în institute ştiinţifice, conduse nu de funcţionari cu o educaţie biurocratică, ci de oameni de laborator, specializaţi în toate ramurile, cari, dacă recomandă aplicarea unei măsuri, îşi dau seamă de toată importanţa şi de efectele ei, şi nu consideră ţara întreagă ca un câmp de experienţe diletantice şi costisitoare.

Tocmai deaceea e de mirat că o ţară a cărei existenţă e bazată pe agricultură — peste 90% din producţie şi aproape 82% din populaţie e agricolă — nu are până azi încă nici un singur *Institut agromonic* la înălţimea cuvenită—cum e de ex. Institul Geologic pentru studiul subsolului, — când ar trebuì să fie cel puţin în fiecare regiune câte unul. Crearea dar, a unui *Institut agronomic central*, care să aibă îndatorirea de a studià cu deamănuntul solul nostru şi toate problemele agricole, astfel cum se prezintă ele în clima şi condiţiunile noastre naturale speciale, precum şi crearea a o serie de *Staţiuni experimentale agronomice* în diferite regiuni ale ţerii, este una din necesităţile cele mai imperioase. Nu mai vorbesc de învăţământul agricol — inferior, mediu şi superior — care trebue reorganizat din fundamentele sale şi adaptat condiţiunilor noastre speciale naturale, economice şi sociale. In fine nu pot să nu pomenesc şi despre marea importanţă pe care o au Muzeele agricole pentru popularizarea cunoştinţelor şi procedeelor agricole, şi aceasta mai cu seamă într'o ţară unde se dovedeşte pe fiecare zi că mijloacele intuitive au cea mai mare importanţă culturală. Numai prin asemenea mijloace vom puteà grăbì intensificarea agriculturii noastre de care avem atât de mare nevoe.

In toate aceste direcţiuni dar — asupra cărora cadrul restrâns al acestui studiu general nu ne permite să ne întindem — activitatea civilizatorie a poporului nostru are încă un vast câmp de desfăşurare.

* * *

Oricât de bine am fi studiat însă, până în toate amănuntele, îmbunătăţirile ce se pot aduce diferitelor ramuri ale agriculturii şi măsurile pe cari e nevoe să le luăm pentru a le sporì producţiunea la maximul pe care-l permit condiţiunile naturale şi economice ale ţerii — şi astfel a pune în stare agricultura noastră să-şi îndeplinească rolul ei hotărîtor în vieaţa statului,—aceasta nu vom puteà-o face câtă vreme nu vom aveà *o organizare unitară*, care să înlesnească aplicarea tuturor acestor indicaţiuni ale ştiinţei şi introducerea tuturor perfecţionarilor în exploatarea, tehnica şi cultura agricolă. In starea de astăzi, fiecare agricultor lucrează după cum îl duce capul călăuzit de empirism şi vechea rutină, şi povăţuit câte odată de unele publicaţii cu un conţinut problematic şi cele mai de multe ori interesat; interesul general al agriculturii ţerii nu este niciodată luat în considerare şi nici nu este nimeni cari să-l reprezinte sau să-l sprijine.

Ţara întreagă are însă un interes capital în reuşita şi perfecţionarea neîncetată a agriculturii noastre, astfel că, în fiecare an, fiecare părticică din solu ei arabil — oricui ar aparţine ea — să dea maximul şi optimul de recoltă posibilă. Aceasta se realizează numai supraveghind ca pământul să fie în adevăr bine lucrat şi ca substanţele nutritive aflate într'însul şi toate forţele productive disponibile să fie transformate numai în acel produs, care are maximul de valoare de întrebuinţare şi de schimb, adică cultivând în fiecare pământ numai acele plante, cari se potrivesc mai bine pentru a da maximul de producţie şi rentabilitate.

Pentru a se ajunge la un asemenea scop, este dar nevoe de o *organizare generală a producţiunii agricole naţionale.* In această organizare — *care consideră întreaga ţară ca o gospodărie unitară* — fiecare agricultor este un organ al ei, care are a îndeplini un anumit rol în *aplicarea unui plan general de cultură a ţerii.* Acest plan trebue să fie stabilit pe bazele cercetărilor ştiinţifice, cu concursul reprezentanţilor agricultorilor practici—constituiţi într'un *„Consiliu central al agriculturii"* şi în *„Camere agricole provinciale"* — şi apoi aplicat sub supravegherea organelor statului.

Numai în modul acesta se poate face ca agricultorul să devină un factor conştient în producţia generală agricolă, ca interesul general al ţerii în această ramură de producţie să fie acela care hotăreşte întreaga activitate şi ca multiplele piedici ce se opun aplicării măsurilor pentru perfecţionarea ei să fie mai cu uşurinţă înlăturate.

* * *

Crearea şi funcţionarea unei *organizaţiuni generale a producţiunii agricole naţionale* este însă cu atât mai grea cu cât e legată şi influenţează în mod hotărîtor rezolvirea chestiunii noastre sociale, şi încă părţile ei cele mai delicate: *Chestiunea ţărănească* şi chestiunea tot atât de delicată a *Colonizărilor interne.*

Fără îndoeală că chestiunile sociale în vieaţa unui stat, primează asupra tuturor celorlalte, deoarece dela buna stare a populaţiei depinde sănătatea întregului organism al statului. In ultima instanţă, această chestiune este

scopul însuș al existenței statului, și fără rezolvirea ei toate celelalte sarcini—de mănținerea ordinei sociale, de promovarea culturii și civilizației, etc.—nu pot fi aduse la îndeplinire.

Și iarăș, e afară de orice îndoeală, că repartizarea proprietății rurale la noi — cu o serie de latifundii cari ocupă aproape jumatate din terenul agricol al ţerii—constitue o stare nesănătoasă pentru un stat în care aproape 82 % din locuitori sunt agricultori. Și tot astfel e o stare nesănătoasă, când pamântul, în loc de a aparține celor cari-l cultivă — și cari au tot interesul de a-i aduce continuu toate ameliorațiunile posibile, mărind prin aceasta și valoarea avuției naționale — este un obiect de plasament și de speculă.

Soluțiunile cari s'au dat însă la noi chestiunii țărănești — prin parcelarea moșiilor în loturi mici — și apoi pulverizarea mai departe a acestor loturi prin succesiune — duc la o scădere considerabilă a producțiunii agricole. Cum acum urmează ca încă 2.000.000 hect. din pământul arabil să fie din nou parcelate în acelaș mod, scăderea producției va fi atât de mare, încât devine direct amenințătoare pentru întreaga economie națională și în special — având în vedere marea noastră datorie publică și sarcinile grele ale Statului — pentru soliditatea edificiului nostru financiar; ea va duce în mod fatal la slăbirea puterii financiare a statului—și deci și a celei militare și culturale—adică la slăbirea puterilor fundamentale ale organismului nostru. Este dar nevoe să cercetăm în mod obiectiv această chestiune și să vedem ce se poate face pentru a preîntâmpină răul provenit din cauza pulverizării proprietății și pentru a

împăcă astfel rezolvirea acestor două chestiuni, de o importanță națională atât de mare.

Urmărind, pentru cele 25 de plante principale agricole, producțiunea la hectar, la proprietatea mare și la proprietatea mică, în perioada dela 1906—1915, statistica oficială [1]) ne arată că în adevăr proprietatea mică dă o producție *cantitativă* inferioară—care ajunge pentru unele plante chiar cu 78.6 % mai mică — decât producția pe hectar a proprietății mari: Grâul e inferior cu 13—13.7%, Secara cu 17.8—19.5%, Orzul cu cu 13.8—18.1 %, Ovăzul cu 19.1—19.7 %, Porumbul cu 17.5—21.5%, Cartofii cu 34%, Ceapa cu 42% și Inul chiar cu 78.6% mai jos ca la proprietatea mare din aceiași ani.

Mai mult încă, noi știm că și *calitatea* productelor la proprietatea mică e cu mult inferioară celei dela proprietatea mare, așà că în totul procentul de inferioritate absolută poate fi chiar dublat. Pe lângă toate acestea mai e știut încă, că pe când proprietatea mare produce grâu și alte producte cari sunt cele mai valoroase pentru export, pe proprietatea mică se seamănă mai mult porumb, adică se transformă substanțele din pământ într'un produs inferior, care deci scade și el valoarea producțiunii acestor regiuni, și deci, prin aceasta, a avutului național.

Astfel fiind, este fără îndoeală, că din punctul de vedere al producției — în stadiul de desvoltare în care ne găsim—*cultura mică* reprezintă incontestabil o formă de exploatare inferioară culturii mari și că, prin pulve-

---

[1]) **Vezi: Statistica agricolă a României pe 1911 — 1915. Ministerul Agric. și Domen. Buc. 1918, pag. 82 — 83.**

rizarea mai departe prin succesiune a parcelelor mici, ea tinde a evoluà mai mult spre rău decât spre bine. Lucrul e de altfel de sine înţeles; căci ce amelioraţiuni ale solului, ce perfecţionare a sistemelor de cultură, ce instalaţiuni şi maşini pentru munca câmpului, pentru strângerea recoltelor şi pentru valorificarea produselor, etc. poate să facă un sătean—chiar dacă ar fi cu mult mai cult şi mai priceput decât este el astăzi—pe o suprafaţă de 5 sau chiar de 10 hect., din regiunile unde natura impune astăzi cultura mare de cereale, când el nici măcar îmbunătăţirea elementară a *sistemului rotaţiunii culturilor* nu o poate aplica cum se cade pe o proprietate atât de mică? Dar când ne gândim încă la starea inferioară culturală şi la indolenţa ce de multe ori o însoţeşte, sau la îndărătnicia cu care adeseori ţăranul se opune la cele mai elementare amelioraţiuni ale sistemelor de cultură! Academia Română — care de mulţi ani a realizat o reformă cu adevărat civilizată pe moşiile ei, dând pământul la ţărani în condiţiuni foarte umanitare şi sprijinindu-i în tot modul — a făcut în această privinţă experienţe foarte instructive, cari arată o absolută nevoe de tutelare pe mulţi ani încă, până se vor deprinde ţăranii să facă o cultură ceva mai bună. Astfel ţăranii se opuneau cu îndârjire să facă ogoare de toamnă, iar la o moşie nu voiau să-şi prăşească porumbul decât cu rariţa, etc., şi au trebuit să fie constrânşi — ameninţându-i că nu li se mai dă pământ celor cari nu vor cultivà după prescrierile administratorului—pentru a face aceste îmbunătăţiri atât de elementare ale culturii. Ce va fi dar când vor trebuì să facă toate acele amelioraţiuni cerute de cultura intensivă, la care necesităţile mari ale statului

nostru ne împing în mod imperios, după cum ne împing să intensificăm în general întreaga noastră producție.

Cultivându-sė dar — în starea în care ne aflăm astăzi — majoritatea pământului nostru arabil în parcele de câtę 5 hect., ajungem în mod fatal la o micșorare foarte mare a cantității producției și la o scădere și mai mare a calității ei, și deci: la micșorarea exportului, la scăderea prețurilor productelor și chiar la pierderea debușeurilor pe cari le aveam asigurate, adică la pierderea situației pe care ne-o câștigasem pe piața mondială a comerțului cerealeler.

Acestea duc însă mai departe—cu aceeaș fatalitate— a o depreciere mare a banului nostru pe piețele străine, de unde suntem siliți a importà, adică la o scumpire generală a traiului și a condițiilor de producție din țară; și aceasta lovește de o potrivă: pe stat ca și pe particulari, pe industriași ca și pe agricultori, pe orice ramuri de producție și întreaga vieață economică și culturală, și chiar pe acei numeroși pe cari am voit a-i ajutà cu toată sinceritatea prin parcelarea moșiilor și împroprietărire. Ea ne mai poate duce încă, în tot cazul, la imposibilitatea plății cuponului datoriei publice, cu toate consecințele sale inevitabile, adică la controlul financiar și la pierderea independenței reale în mâinile băncilor străine, susținute de statele lor, și deci și la pierderea independenței politice.

E sigur dar că soluțiunea prea simplă ce s'a dat chestiunii noastre țărănești — și mai cu seamă modul pripit cum se procedează la aplicarea ei — nu numai că ne impune sacrificii, pe cari nu știu dacă statul nostru—a cărui vieață ma-

terială e bazată aproape excluziv pe producția agricolă — va fi în stare să le suporte, dar nu rezolvă nici chestiunea socială în mod definitiv, ci numai o complică.

Cînd însă un popor — din dorința Suveranului său, de a aduce pacea între clasele populației și de a creà o bază socială solidă pentru viitor—a luat hotărîrea eroică de a-și face o operațiune chirurgicală atît de profundă în organismul seu—expropriind o suprafață de pămînt atât de mare pentru a o împărțì la țărani—este în drept să ceară ca aceasta să se facă cu toate precauțiunile necesare și cu cuvenita pricepere și seriozitate, așà ca această ocaziune unică să ne aducă liniștea socială pe mulți ani și să nu ne expună țara la un dezastru economic, financiar și chiar politic, ca cel pe care-l semnalăm acì.

Să examinăm dar lucrurile mai deaproape și să vedem unde e răul și ce corective i se pot aduce: Forma, întinderea și felul *unităților de exploatare agricolă* sunt determinate, în orice țară și în orice timp, de densitatea populației și de totalitatea condițiunilor naturale, economice și sociale. In țerile cu o populațiune rară — ca d. ex. în unele părți ale Rusiei — latifundiile sunt singura formă de exploatare rentabilă; și dacă populația e rară de tot, culturile se fac numai pe o mică întindere, iar restul nu se poate exploatà decât prin creșterea vitelor, ca pășune. In țerile cu populație deasă — ca d. ex. în Belgia, Olanda, Danemarca, Germania de Vest, Italia, etc. — din contra, latifundiile sunt unități prea mari pentru cultura intensivă cerută de condițiile generale, și exploatarea lor ca atare nu rentează. Aici chiar și parcele mici de 5 — 10 hect. sunt considerate ca moșii, cari cer un însemnat capital de

exploatare și un număr mare de muncitori, așà că prin cultură intensivă dau maximul de rentabilitate. Intre aceste extreme variază și de acești factori naturali depinde forma și întinderea unităților de exploatări agricole; așà că se poate zice, că *pentru fiecare regiune, cu o densitate de populațiune dată și cu anume condițiuni naturale și economice, există o formă optimă a unităților de producție agricolă*, care dă maximul de producție și de rentabilitate, adică este *o limită maximă și minimă a suprafeței moșiilor*, determinată de acești factori naturali, peste cari producția și rentabilitatea lor scade.

Și la noi dar suprafața optimă a unităților de producție agricolă — adică aceea care, în condițiile date, garantează maximul de producție și rentabilitate — este determinată de aceeași factori. In trecut, când populațiunea erà foarte rară peste tot și producția principală erau vitele, forma latifundiară erà explicabilă și indicată din punctul de vedere al rentabilității; astăzi când densitatea medie a populației s'a urcat la 56 loc. pe km. p. și am trecut la o cultură ceva mai intensivă — aceea a cerealelor — întinderea optimă a unităților de producție o au în general moșiile mijlocii, pe când latifundiile nu mai sunt o adevărată gospodărie echilibrată; acestea sunt acum un fel de intreprindere mare capitalistă — cum sunt d. ex. cele din unele colonii transoceanice, — bazată pe cultura unilaterală a cerealelor pentru export, cari lucrează mai mult cu mașinile decât cu brațele și arată în bilanțurile lor anuale riscuri sau câștiguri foarte mari, așà că calculul profiturilor trebue făcut pe o perioadă mai îndelungată. Acestea dar, nici din

punctul de vedere economic, nici din cel social, nu mai corespund astăzi timpului şi trebue în mod fatal să se desfacă în mai multe unităţi mai mici.

Populaţia noastră însă nu are pretutindeni o densitate egală. In regiunea dealurilor şi a văilor ea se urcă a 100 locuitori pe km. p. şi chiar, pe unele locuri, ajunge până la 150; aici în adevăr proprietatea mică formează o unitate de producţie rentabilă; aşà că găsim ţărani sau moşneni cu proprietăţi numai de câteva hectare, pe cari totuş au o *gospodărie independentă*, din care-şi câştigă vieaţa fără a fi nevoiţi să se angajeze în altă parte ca lucrători; acelaş lucru e şi aproape în toată Transilvania şi Bucovina. In aceste regiuni însă sunt şi mulţi ţăran rămaşi fără pământ — sau cu o proprietate prea mică, împărţită necontenit între succesori — aşà că sunt nevoiţi a se duce vara la muncă în regiunile mai puţin populate. Aceşti ţărani fireşte ar înmulţi numărul gospodarilor solizi şi independenţi din aceste regiuni, dacă ar fi de unde să li se dea acì câte 5 hectare de cap de familie. In provinciile române din foasta Ungarie de ex. numărul gospodarilor cari au mai puţin de 1 jugăr proprietate, şi cari deci trebue să muncească la alţii, este de 21.8% din totalul gospodăriilor agricole, şi el se urcă la 50.5%, dacă mai adaogem şi pe acei cari au între 1—5 jugăre de pământ, însă fără teren arabil.

In alte regiuni însă,—ca în Bărăgan şi în Terasa Buzăului—densitatea populaţiei e chiar sub 20 locuitori pe km. p., şi în terasele joase din sudul judeţelor Vlaşca, Teleorman, Romanaţi şi Dolj se urcă abià la 30 până la 40 locuitori pe km. p. Aici fireşte e încă domnia latifundiilor, unde se lucrează cu maşinile şi cu muncitori aduşi dela

munte, iar țăranul cu o proprietate numai de 5 sau chiar de 10 hect. nu poate să-și creeze o gospodărie independentă, din care să trăească fără a luà în arendă sau în parte pământ dela proprietar, sau a se angăjà ca lucrător la el. Aicia dar, chiar și pentru proprietatea mică, trebuesc cu totul alte limite—cu mult mai mari — pentru a-și puteà constitui o unitate de producție rentabilă, adică o gospodărie independentă.

Trebue dar să recunoaștem că este un non sens de a se considerà — cum se face — chestiunea țărănească că o boală unică în întreaga țară, căreia i se poate aplicà pretutindeni acelaș remediu universal, adică lotul de 5 — sau în Bărăgan de 10 — hectare de cap de familie. Această mare chestiune se prezintă sub forme diferite în fiecare regiune naturală a țerii — altfel la munte sau în văile râurilor, altfel la podgorie sau livezile de pruni, altfel la câmpie, la baltă sau în Delta Dunărei — și remediul e indicat, în fiecare parte, de natura boalei și de posibilitățile sau necesitățile producției diferitelor regiuni. Cred dar că acest mod de a privì chestiunea—în legăturile ei cu condițiunile naturale și economice, cu regiunile naturale de producție, cu densitatea populațiunii din fiecare din aceste regiuni ș. a. m. d. — ne poate lămurì mai bine și în privința soluțiunilor ce trebue să dăm chestiunii țărănești, fără a lovì prin ele în puterea de producție agricolă a țerii.

Condițiunile naturale ne indică dar, că împroprietăririle pe loturi de câte 5 hectare în regiunea dealurilor și a centrelor populate sunt în adevăr o binefacere socială și satisfacerea unui mare interes național; aceasta, deoarece prin ele se constituesc o serie de *gospodării*

independente, adică de elemente solide atât pentru sporirea producţiunii acestor regiuni, cât şi pentru ordinea în stat. In bărăgane însă şi în toate terasele joase—unde populaţia e atât de rară, şi unde deci e un atât de mare interes şi pentru desvoltarea producţiei de o colonizare cu o populaţie cât mai numeroasă — aceasta este o măsură cu totul insuficientă, care nu poate duce la nici un rezultat; căci să nu se credă că se vor găsi mulţi colonişti din alte regiuni, cari să se mute acì—după cum nu s'au găsit nici atunci când proprietarii singuri au încercat să-şi aducă colonişti dela munte — şi de sigur că nimeni nu-şi va părăsì un hectar din regiunea dealurilor pentru cele 5 sau chiar 10 hectare ce i se oferă pe bărăgane, pe care nu-şi poate constituì o gospodărie independentă. Acì producţia nefiind destul de variată şi fiind expusă la desele secete—agricultura acì e mai mult o loterie — el riscă dela un an la altul sau să moară de foame—şi aceasta cu atât mai mult, când nu va fi nici proprietarul care să-l ajute la nevoe—sau să intre în robia cămătarilor, din care nu mai poate ieşì toată vieaţa.

Astăzi, în adevăr, ţăranul localnic din bărăgane şi de pe toate moşiile din valea Dunărei s'a deprins şi el să joace la această loterie, care acolo se numeşte agricultură; în anii buni el poate câştigà foarte mult — el seamănă chiar şi rapiţă în baltă «la noroc»,—pe când în anii de secetă — cam 2 din 5 — pierde tot. In aceste întreprinderi riscate însă, ţăranul e cele mai de multe ori tovarăş «la parte» cu proprietarul, aşà că el riscă numai munca sa, iar proprietarul sau arendaşul riscă capitalul, pe care şi-l scoate apoi în anii urmă-

tori în abundență, căci aci contul de profit și pierderi și calcularea beneficiului se face pe o perioadă mai lungă. Aici dar agricultorul are nevoe de un capital de rezistență — sau de credit pe un timp mai îndelungat — cu care poate apoi realiză venituri totale mari.

Cu un astfel de sistem însă nu se pot acomodă țăranii veniți dela munte—care ar riscă să-și piardă întreg avutul într'un singur an de secetă—și aceasta încă mai puțin atunci, când nu va mai fi nici proprietarul care să iea asupra sa și să suporte rizicurile secetelor. Pentru a preîntâmpină o asemenea dificultate fundamentală, ar trebui ca țăranilor împroprietăriți să li se dea ocazia de a găsi un credit ieftin pe o durată de timp cât mai îndelungată; și aceasta cu atât mai mult, cu cât se știe că astăzi pentru proprietatea mică nu există o instituțiune—cum e de ex: creditul funciar rural pentru proprietatea mare — care să le procure cu o dobândă mică capitalul necesar pentru exploatarea și constituirea gospodăriei.

De altfel această lipsă a unei instituțiuni oficiale de credit pentru țărănime este un rău care are o importanță cu mult mai generală, dăunătoare întregei noastre agriculturi; și aceasta mai cu seamă astăzi, când cea mai mare parte din suprafața terenurilor noastre agricole se transformă în proprietate mică; căci prin aceasta se pune în stare de inferioritate agricultura țerii, care e silită să lucreze cu procente cămătărești, și deci să nu poată rezistă concurenței altor țeri, nici prin calitatea și cantitatea produselor, nici prin rentabilitatea ei. Fără un *„Credit funciar rural. țărănesc"*, după câțiva ani toți împroprietăriții vor fi atât de îndatorați la băncile că-

mătărești — fie ele și bănci populare,— încât, cu toată intenția bună ce am avut-o de a creà o clasă socială independentă de mici agricultori, care să dea o soliditate mai mare statului, vom aveà o calamitate și mai mare, toți împroprietăriții devenind numai proprietari fictivi, robi ai speculanților și băncilor cămătărești.

In aceste regiuni cu populație rară dar, chestiunea țărănească se prezintă altfel și cere un tratament cu totul altul, și anume: de a se creà mai întâiu posibilități de vieață, posibilități pentru întreținerea vitelor pe iarnă, posibilități pentru o cultură mai variată, care să răspundă la toate necesitățile unei gospodării țărănești, etc.; apoi de a se da coloniștilor suficient pământ de cultură, adică atâta cât cer condițiunile naturale și economice pentru putința constituirii unei gospodării independente, etc.; în fine de a li se procurà creditul necesar, pentru a puteà rezistà anilor secetoși și a-și calculà beneficiile pe o perioadă mai îndelungată ș. a. m. d. Deci chestiunea trebue acì studiată mai mult ca o chestie de *colonizare internă* și apoi numai ca o chestie de dreptate socială; pentru aceasta însă trebue, ca, pe de o parte, statul colonizator să prepare el singur toate acele condițiuni favorabile de traiu și de câștig, pe cari le-a oferit natura în regiunea văilor și dealurilor când s'au colonizat în mod natural acele locuri și, pe de altă parte, să creeze, odată cu împroprietărirea, și toate acele instituțiuni de credit, etc. absolut necesare pentru reușita ei:

Nu avem decât să urmărim mai de aproape ce s'a întâmplat cu împroprietăririle cari s'au făcut pe moșiile

statului din aceste regiuni, pentru a ne convinge cât de necesar este de a se procedà în acest mod.

In adevăr statul și-a parcelat încă de mult timp o mare parte din moșiile sale din aceste regiuni, așà că după statistici avem un considerabil număr de împroprietăriți. Cercetând însă mai amănunțit, constatăm că un foarte mare număr din acești împroprietăriți, originari din alte regiuni, nu s'au instalat pe locurile lor, ci le arendează celor din localitate. O statistică oficială ne-a arătat că numărul acestor așà ziși «absenteiști» este în adevăr enorm. Și este în adevăr firesc lucru să fie așà, căci—în afară de faptul că s'au dat pământurile fără nici o alegere à coloniștilor—chiar acei cari ar fi dorit să-și creeze o gospodărie proprie pe pământurile ce li s'au dat, nu o puteau face, tocmai din motivele arătate mai sus. Statul, odată ce și-a parcelat o moșie, nu s'a mai interesat de soarta împroprietăriților săi; și atunci, ce erau să facă toți acei țărani săraci, adunați de pretutindeni și lăsați fără nici un sprijin în mijlocul Bărăganului?—căci datoria statului erà să-i supravegheze și să-i sprijine în tot modul, încă un număr cât de mare de ani. Pe când în alte state colonizările interne au dat satele cele mai înfloritoare, la noi ele sunt cele mai sărăcăcioase, adevărate cuiburi de mizerie.

Dar chiar și acolo unde statul, pe lângă pământ, a mai dat coloniștilor și alte foloase (material de construit case, vite, etc.) — cum a fost cu veteranii din Dobrogea — colonizările nu au reușit, din cauza lipsei desăvârșite de sistem, a lipsei de selecțiune între elementele colonizatoare, etc., dar mai cu seamă din lipsa tocmai a unei serioase lucrări pregătitoare, bazate pe

o cercetare mai amănunțită a condițiunilor naturale și economice ale regiunilor unde s'au făcut colonizările.

Toate acestea trebue dar să ne fie astăzi — când căutăm să dăm o soluțiune radicală chestiunii țărănești—o învățătură pentru a ne scutì de greșelile mari ale trecutului.

In *Luncile râurilor și în Balta Dunărei* chestiunea împropietăririlor e și mai complicată, căci acì condițiunile naturale de locuință și de producție impun cerințe și mai grele. Acì trebuesc făcute mai întâiu îndiguiri sistematice; apoi îngrijirea digurilor cât și pomparea apelor de infiltrație etc. trebuesc făcute în comun pentru toată întinderea unei regiuni; ba chiar exploatarea agricolă nu se poate face decât după un plan unitar pentru o regiune mai mare. Acì dar nici nu poate fi vorba de o împroprietărire individuală pe loturi mici, ci numai de o împroprietărire «sui generis» *cu exploatare colectivă*, condusă de oameni tehnici și agronomi specialiști [1]).

Câteva împroprietăriri pe loturi mici—fără nici o lucrare pregătitoare— cari s'au făcut dejà în zona inundabilă a Dunărei din Dobrogea, sunt o adevărată nenorocire: atât pentru veteranii împroprietăriți —cărora li se îneacă regulat ogoarele și pășunile— cât și pentru stat, care, din cauza eternelor reclamații ale acestora, se vede împiedicat în exploatarea pescăriilor sale și, neputându-și închide bălțile, are pagube foarte mari.

In *Delta Dunărei*, unde, din peste 400.000 hect., am puteà dispune abià de cel mult 60.000 hect., inundabile și

---

[1]) Vezi Antipa, *Regiunea inundabilă a Duuărei* pag. 240 și 288 și *Trei memorii privitoare la ameliorarea Regiunei inundabile a Dunărei*. București 1913.

acestea, problema colonizării — absolut impusă atât din motive economice, cât și politice — se prezintă în condițiuni și mai dificile și cu totul particulare, după cum am expus-o pe larg într'o lucrare specială [1]). Și aci trebuesc mai întâiu lucrări tehnice, pentru ca să putem ajunge apoi să adăpostim coloniile de pescari și de păstori români, cari să-și desfășure aci o activitate rentabilă, atât pentru ei cât și în interesul întregului nostru popor.

Și în Delta Dunărei statul a comis marea greșeală de a împroprietări veterani, fără să fi făcut mai întâiu lucrările pregătitoare pentru o asemenea colonizare delicată, și mai cu seamă fără să le fi îndiguit mai întâiu pământurile. La prima creștere de primăvară a Dunărei, sărmanii coloniști — adunați de prin toate părțile țerii și nedeprinși cu apa—și-au pierdut tot avutul și au ajuns cerșetori pe stradele Tulcei. Numai la Ceatalul Tulcei s'a făcut o colonizare mai sistematică, grație energiei d-lui Dr. G. Ionescu, Administratorul Pescăriilor, care, nu numai că le-a construit case bune pe un grind mai înalt, dar chiar a adunat prin subscripție publică bani pentru a le construì o frumoasă biserică — prima biserică românească din Insulele Deltei — și a căutat a-i deprinde cu condițiunile speciale de vieață și de muncă din aceste regiuni, ținându-i mult timp sub ocrotirea sa.

Astfel stând lucrurile, vedem dar că în toate aceste locuri, cu condițiuni naturale speciale și cu o climă deosibită, va trebuì să facem o împroprietărire sistematică, care să reprezinte atât *colonizarea* acestor regiuni lipsite de populație și de desvoltarea lor economică, cât și

---

[1]) Vezi Antipa, *Probleme științifice și economice privitoare la Delta Dunărei.* Cap. IV, pag. 63. *Anal. Acad. Rom.*, 1914.

plasarea locuitorilor, de sub poalele munților și din centrele mari de populație, rămași fără pământ.

Și atunci ne putem întrebà: Pentru ce să expropriăm astăzi pe proprietarii de pe bărăgane în mod pripit — mai mult decât e necesar pentru plasarea sporului populațiunii locale și a celor câțiva coloniști străini cari se vor prezintà — când putem fi siguri că, *în asemenea condițiuni*, colonizarea mare a acestor regiuni cu locuitori dela munte nu poate reușì, și când știm prea bine că, în starea de acum, proprietarii de acì îndeplinesc încă o funcțiune atât de importantă, aceea de a face productivă stepa și balta românească și de a aduce astfel însemnate servicii țerii și agriculturii în general. Și tot astfel putem să ne mai întrebăm: de ce să distrugem de pe acuma — mai mult decât e necesar — acele unități de cultură, pe cari condițiile naturale și economice le indică ca singura formă în care exploatarea agricolă a acestor regiuni poate să dea astăzi maximul de producție și rentabilitate. Acì dar vorba românească «Graba strică treaba» își are aplicarea ei mai mult decât oriunde [1]).

Chestiunea improprietăririi țăranilor — pe care trebue să o recunoaștem cu toții ca o

[1]) Dela Aprilie — când a fost scris acest capitol — până în Octomvrie, când fac corecturile, lucrurile au înaintat foarte mult. Astăzi din nenorocire se și adeverește că s'a procedat greșit; căci în adevăr, pentru moșiile expropriate de pe bărăgane, nu se prezintă cereri suficiente de împroprietărire — afară de cele ale populațiunii locale; — așà că, pe de o parte, statul e amenințat să rămână acum cu un domeniu mai mare chiar decât cel pe care l-a avut, iar pe de altă parte, toate aceste moșii, de suprafețe foarte mari, amenință să rămână necultivate, ceeace ar fi o adevărată nenorocire pentru țară în timpurile grele prin cari trecem.

absolută necesitate națională și socială — trebue dar să se facă deodată cu organizarea generală a exploatărilor agricole; căci, amândouă fiind strâns legate între ele, încercarea de a regulà numai pe una compromite pe cealaltă și, prin aceasta, se compromite și propria ei reușită. Deocamdată ea trebue să înceapă cu regiunea dealurilor și în centrele de populație deasă, iar în regiunile cu populație rară trebue mai întâiu să se facă un plan sistematic de colonizare, prevăzându-se pe bărăgane parcèle cu mult mai mari; mai cu seamă va trebuì însă să se facă neapărat lucrări pentru aducerea apei — fie din subsol, fie prin canalizări, etc.—ca astfel fiecare împroprietărit să aibă putința de a-și crește vite, de a-și plantà arbori fructiferi, a cultivà legume, plante textile, leguminoase, etc. și a nu fi avizat numai la cultura capricioasă a cerealelor, cari în aceste regiuni e legată de riscuri dela un an la altul, cu cari proprietarul capitalist e deprins—și intră în prevederile sale,— pe când o gospodărie țărănească nu le poate suportà.

*
* *

Oricum ar fi însă, parcelarea unei părți din proprietatea mare — la care fatal trebue să ajungem și pe care trebue s'o aplicăm—mai cere încă o serie de măsuri radicale din partea statului, adică o serie de *Corective* absolut necesare, pentru a înlăturà inconvenientele ei și a garantà mănținerea cantității și calității producției, ba chiar pentru a înlesnì sporirea acesteia, conform cerințelor timpului. Căci trebue să ne dăm bine seama, că situația financiară a statului cere o intensificare cât

de mare a producției generale a țerii în toate ramurile ei, fără de care putem ajunge la un faliment de stat cu toate consecințele cele mai grave pentru viitorul și propășirea poporului nostru.

Inainte de toate, cum am arătat în altă parte, „față „de marile sarcini pe cari țara va aveà a le suportà „în urma răsboiului—și față de marile interese naționale „ce sunt legate de producțiunea agricolă, — *statul va „trebuì să aibă o supraveghere cu mult mai mare „asupra modului cum se face agricultura, ori cui „vor aparține ca proprietate terenurile ce se cultivă.* „Pământul nu este un obiect de câștig, pe care fie„care este liber a-l întrebuințà cum îi place, ci el con„stitue totodată și teritoriul țerii, din care are a se „hrănì întreaga populație și statul a-și acoperì nevoile „sale. De acì dar decurge dreptul și datoria „statului de a supraveghia ca fiecare părti„cică din solul său să fie cultivată astfel, „ca ea să dea maximul și optimul de pro„ducțiune posibil [1])".

Bazat pe acest drept și îndatorire, statul trebue înainte de toate să facă, prin măsurile sale, ca *constituirea unităților de exploatare agricolă să fie independentă de dreptul de proprietate asupra pământului și de repartizarea lui, și ca acestea să depindă în prima linie de interesele producției,* ca forma adică a acestor unități să se apropie de acea suprafață optimă indicată de condițiunile generale naturale și economice ale fiecărei regiuni

[1]) Vezi: Antipa, *Consiliul superior al Agriculturii și îndrumarea lui în viitor.* Cuvântare rostită la redeschiderea Consiliului superior al Agriculturii în ziua de 9 Fevr. 1918.

Aceste unități astfel constituite — fie că s'ar exploată prin obștii, sindicate, arendași, etc., conduse însă în tot cazul de un agronom specialist — vor garantà maximul și optimul de producțiune, adică vor produce cel puțin atât cât produc astăzi sub forma de proprietate mare; pe de altă parte, țăranilor împroprietăriți, pe lângă siguranța zilei de mâine ce le-o dă dreptul de proprietate asupra unei părti din aceasta unitate, munca colectivă, — bazată pe diviziunea muncii sub conducerea unitară a unui specialist și valorificată printr-o exploatare sistematică — le va da venituri cu mult mai mari, cari le vor permite să-și adune capitalul de exploatare și să facă cu el investițiile necesare pentru ameliorarea mai departe a condițiilor de producție.

Aceste unități de exploatare astfel constituite vor puteà profità mai bine și de avantajele creditului — de care o exploatare agricolă sistematică, orice formă ar aveà ea, nu se poate dispensà — și totodată vor puteà intra și în acele mari sindicate de ameliorațiuni ale solului, pe cari am arătat că natura le indică ca absolut indispensabile și cari vor mărì considerabil valoarea proprietății, și deci avutul național.

Cu modul acesta, stabilindu-se pentru diferitele regiuni ale țeri, câte o limită maximă și minimă a suprafeței unităților de exploatare agricolă, se va înlăturà totodată și răul, care devine tot mai amenințător, provenit din pulverizarea neîncetată a proprietății prin succesiune.

Acestui rău de altfel va trebuì în orice caz să i se pună o stavilă și *prin introducerea majoratului dela*

o limită minimă a proprietății, care limită să varieze după diferitele regiuni naturale ale terii.

Cu cât apoi densitatea populației într'o regiune se va mări, cu cât condițiile naturale se vor îmbunătăți și condițiile economice se vor schimbà, cu atât și unitățile de exploatare vor puteà deveni și ele treptat tot mai mici; și astfel se va puteà trece pe nesimțite la exploatările individuale, fără a se aduce vătămare producției. Atunci progresul va fi real atât spre folosul țerii, cât și al țăranilor împroprietăriți. Este probabil însă, că înșiși țăranii până atunci vor puteà aprecià foloasele considerabile ale sindicatelor de exploatare și le vor mănține, în total sau parțial, după cum practica va indicà că e mai convenabil.

Se va face de sigur obiecțiunea că țăranul, fiind din fire conservativ, nu se va puteà adaptà la acest mod de exploatare colectivă. Aceasta a fost însă și în alte țeri—unde țăranul, ca pretutindeni, are aceleași calități și defecte—însă nevoia de a se aduce aceste *corective* a fost atât de mare, încât pretutindeni — chiar în țeri cu o populație mult mai deasă ca a noastră — s'au făcut în urmă legi de sindicalizare forțată. E bine dar să nu comitem și noi aceleași greșeli, pentru a nu fi nevoiți în urmă, după mari sacrificii, să le corectăm cu muncă și cheltueală mare, ci să profităm dela început de învățămintele ce decurg din greșelile altora.

In modul acesta dar, cred că trebue să se desfășure în această direcție activitatea noastră civilizatorie spre a se rezolvà deodată toate cele 3 chestiuni, de un interes național capital: chestiunea socială a *împroprietăririi țăranilor,* cea economică a *organizării produc-*

ției și cea a *colonizării raționale a țerii,* urmând în toate direcțiile indicațiunile naturii, singurele cari ne pot da adevărata directivă a evoluării spre progres.

Introducerea tuturor acestor corective, absolut necesare pentru ca reformele propuse să poată deveni aplicabile, vor întârzià firește, pentru câtva timp, punerea în aplicare în unele regiuni a unora din măsurile luate. Când se fac însă asemenea reforme, prin cari se așterne fundamentul viitorului nostru social și economic, o întârziere mică — și numai pentru anumite chestiuni speciale din anumite regiuni—nu poate aveà nici o importanță. In tot cazul, oamenii de stat—atât cei cu răspundere directă, cât și cei fără răspundere—trebue să-și înțeleagă datoria ce o au de a potolì pe cei nerăbdători și de a oprì orice agitațiuni cari pot împinge la soluțiuni pripite și greșite, pe urma cărora țara va aveà apoi de suferit. Mai cu seamă însă nu trebue să se uite că interesele superioare cer — și cu deosebire astăzi—ca pământul țerii să dea înainte de toate maximul de producție agricolă posibilă. Fără de aceasta—oricât de mult l-am parcelà și l-am distribuì țaranilor — mizeria va continuà să rămână în casele lor; întregul nostru organism economic va lâncezì, puterea financiară — și deci militară și culturală — a statului va slăbì, și mult așteptata pace între clasele sociale se va îndepărtà, în loc de a se apropià.

* * *

Cadrul restrâns al acestei lucrări nu ne permite să intrăm în discuțiunea tuturor problemelor însemnate pe cari ni le indică natura pentru activitatea civilizatorie

ce are a desfăşurà poporul nostru in cultura pământului său. Nu pot însă să nu atrag atenţia şi asupra *suprafeţelor prea întinse din zona agricolă a teritoriului nostru cari rămân neproductive.*

După statisticile oficiale, în perioada 1911 — 1915, suprafaţa medie anuală cultivată în România veche a fost de 5.983.537 hectare (fără judeţele Durostor şi Caliacra) în cari se cuprind: semănăturile, fâneţele naturale şi artificiale şi sădirile de vii şi livezi de pruni. Această suprafaţă reprezintă numai 46% din suprafaţa totală a ţerii, ceeace faţă de alte ţeri este foarte puţin, şi aceasta cu atât mai mult, cu cât la noi suprafaţa pădurilor este numai de 21%. Ea este inferioară chiar faţă de ţerile române cari depindeau de vechea Ungarie, unde suprafaţa cultivată (teren arabil, păşune şi vii erau de 46.8%, deşi pădurile ocupă acì o suprafaţă de 33.8% din suprafaţa totală. Pe când însă suprafaţa terenului neproductiv din provinciile româneşti din foasta Ungarie e numai de 3.9%, la care se adaoge 0.1% stuf, în România terenul neproductiv este de 10.6%, la care trebue a se adaoge şi 13.5% clădiri şi drumuri, precum şi o bună parte din cele 6,14% contate ca ape, cari în realitate sunt stufării şi mlaştine (aceasta însă fără terenurile inundabile, cari sunt contate între cele 21% de păşune), precum şi suprafaţa multor mărăcinişuri şi mişelicuri, cari în statistică sunt contate ca păduri.

Este dar în totul o proporţie prea exagerată a terenurilor neproductive, cari ne arată că Ţara-Românească dispune încă de foarte mari rezerve de pământ; dar totodată ne mai arată şi că avem încă o mare

activitate civilizatorie de desfăşurat pentru cea mai elementară îndatorire pe care o are un popor, aceea de a-şi face ţara sa productivă.

In adevăr suprafaţa cultivată creşte încet dela un an la altul; așă în perioada 1911—1915 ea a crescut cu 27.400 hect. faţă de perioada 1906—1910; însă aceasta reprezintă mai mult culturi în păşunile din regiunile inundabile şi despăduriri decât ameliorațiuni funciare propriu zise. Pentru a câştigà pentru cultură suprafeţe întinse, va trebui să facem o serie de lucrări, din cari unele mai mari şi de interes general—ca de ex. rectificarea râurilor, care ne va da suprafeţe considerabile chiar din actualele lor albii, deci în afară de luncile lor, apărările contra pustiilor inundaţiilor, captările torenţilor, consolidările râpelor, etc, — iar altele mai simple, lucrări de gospodărie, ca: desecări de mlaştine, drenări, punerea în valoare a sărăturilor, defrişarea mărăcinilor sau a coşcovelor, fixarea nisipurilor sburătoare ş. a. m. d.

Toate aceste lucrări însă, cari ne vor mări de sigur considerabil suprafaţa cultivabilă a ţerii, cer un personal special ca să le studieze şi să le execute, şi acesta tocmai ne lipseşte. Formarea acestui personal, îndrumarea lucrărilor şi chiar eventual subvenţionarea celor cari sunt de interes general, e o datorie elementară a statului. Fiindcă acestea nu se pot însă improvizà dela o zi la alta, ci trebuesc studiate sistematic de specialişti, trebue, şi din acest punct de vedere, ca statul să-şi creeze *un serviciu special de hidraulică agricolă şi ameliorațiuni funciare,* care să studieze toate problemele de acest fel din întreaga ţară, să alcătuească

proiecte—gratuite sau cu o mică taxă—și să îndrumeze executarea lor.

O mare suprafață de pământ bun este însă de sigur de câștigat și prin «*Comasarea parcelelor*»; căci proporția de 13.5% din suprafața țerii, care este ocupată de clădiri și drumuri, este enormă față de proporțiile din alte țeri și ne arată cât de mult teren se pierde la noi în zadar, care ar puteà fi câștigat cu ușurință pentru producție.

Această lucrare de comasare este însă și ea strâns legată de chestiunea nouălor împroprietăriri și ar trebuì executată odată cu dânsa, putându-se astfel câștigà și o nouă suprafață pentru împroprietărire, și aceasta tocmai în regiunile unde populațiunea e mai deasă și unde deci cererea e mai mare.

g) **Pădurile de câmpie.**

Pădurile de fag ale Carpaților, dela o înălțime de 2—300 m. deasupra nivelului mării, încep a se continuà la vale printr'o serie de păduri, în majoritate de stejar, atat spre câmpie, cât și pe podișurile mai înalte din Moldova, Basarabia, Bucovina, etc. Ele se scoboară la vale până la limita stepei și formează insule — Dumbrave — cari înainteaza până la Dunăre și se continuă chiar peste dânsa. Intre padure și stepă este o zonă de tranziție, reprezentată, fie prin pâlcuri sau arbori izolați, fie prin Mar[illegible]nișuri (cărora în Dobrogea li se zice Mișelicuri).

Nu vom cercetà acì dacă Pădurea a invadat asupra stepei sau dacă stepa a luat locul pădurilor din câmpie,

defrişate de oameni pentru a câştigà pământ de cultură sau pentru a întrebuinţà lemnul. E probabil că şi primul caz s'a întâmplat, pe une locuri unde condiţiile climaterice au putut permite pădurii să se întindă în mod natural; în general însă, atât vechile tradiţii despre păduri cari nu mai există, cât şi natura pământului—zis „pământ de pădure“ —dovedesc, că, chiar în sudul Munteniei, au fost multe păduri cari au dispărut şi clima de stepă, cu arşiţele şi secetele ei, a pus stăpânire pe pământul ce-l ocupau ele.

Esenţa principală din aceste păduri este Stejarul, reprezintat prin 4 specii (Stejar, Gorun, Gârniţă şi Cer); ele conţin însă tot felul de alte esenţe, cari, după diferitele regiuni ale ţerii, sunt mai dese sau mai rare; între acestea avem Fag, Carpen, Teiu, Ulm, Frasin, Arţar, Corn, Alun, etc., cari pe une locuri formează chiar masive compacte de pădure.

Insemnătatea acestor păduri e foarte mare, mai întâiu în interesul condiţiunilor climaterice din câmpie; căci, cum am arătat, ele constituesc în aceste regiuni minunate izvoare de umiditate, cari mănţin umiditatea solului şi a atmosferei şi potolesc vara arşiţa soarelui, şi totodată sunt mijloace de condensare a norilor, cari provoacă ploile locale. Dar şi prin producţia lor, ele au o însemnătate economică foarte mare, care a crescut cu atât mai mult, cu cât stejarul ca lemn de lucru — şi mai cu seamă ca materie primă pentru doage — s'a rărit în toate ţerile Europei şi este foarte căutat pe pieţele străine.

Şi în afară de stejar, sunt esenţe cari servesc ca lemn de lucru şi la multe întrebuinţări industriale pentru

agricultură, pescării, vii, etc. Frasinul e un minunat lemn de mobilă, ca şi stejarul de valoros, teiul mai serveşte pentru mangal şi coaja sa se topeşte pentru tei, funii, etc., alunul pentru cercuri de butoae, închisul bălţilor, haraci de vie, etc., etc.

O foarte mare importanţă au aceste păduri pentru lemnele de foc ce le furnizează pentru întreaga ţară, care e aproape unicul combustibil care merge în casa fiecăruia. Pe de altă parte însă, ele procură ţăranului în timpul iernii — când e liber dela muncile agricole — o ocupaţie foarte rentabilă, cu tăiatul şi căratul lemnelor, şi tot de aceea importanţa lor e foarte mare, nu numai din punctul de vedere al mănţinerii echilibrului naturii şi din punctul de vedere economic, ci şi din cel social.

O formă specială a pădurilor de câmp sunt aşà zisele *păduri de luncă* sau *zăvoaele*, cari cresc în luncile sau pe ostroavele râurilor. Esenţele lor principale sunt Sălcii şi Răchite, Plopi şi Anini. Salcia şi Răchita servesc la împletitul coşurilor de lozii şi prin aceasta au o bună căutare, atât ca ambalaj de mărfuri — fructe, peşte, etc.,—cât şi ca materie primă pentru diferite instrumente, coşuri de care, etc. Plopul serveşte ca lemn de lucru şi e baza unei întregi industrii ţărăneşti de albii, linguri şi alte asemenea obiecte casnice. Pădurile de luncă servesc şi pentru lemn de foc şi au preţ bun în locurile unde lipseşte alt lemn. Calitatea lemnului e inferioară, însă pădurile rentează, deoarece cresc foarte repede şi au un ciclu de tăere numai de 8—10 ani.

In fine merită să amintim şi *Pădurile de Salcâmi*,

cari s'au plantat artificial atât pe Bărăgan, cât și în regiunile aride ale Brăilei, unde au reușit foarte bine și prin aceasta am căpătat un nou mijloc în lupta pentru potolirea arșiței soarelui și îmbunătățirea condițiilor climaterice de stepă ale acelor regiuni. S'au făcut însă și plantațiuni sistematice de salcâmi pe nisipurile sburătoare dela Ciuperceni și au reușit de asemenea foarte bine; așà că în acești arbori avem un mijloc bun pentru fixarea dunelor și nisipurilor sburătoare și totodată pentru ameliorarea chimică a solului; căci e știut că *Robinia pseudoacacia* fixeaza Azotul din atmosferă și face astfel pământul apt pentru cultura altor plante. De altfel lemnul de salcâm este excelent și ca lemn de lucru și ca lemn de foc.

Așà dar, în regiunea pădurilor de câmpie, natura ne indică o întreagă serie de probleme civilizatorii, atât în interesul general al ameliorării climei și solului ţerii, cât și în interesul special al sporirii producției și rentabilității sale; nu mai puţin însă și în interesul general al populației, căreia îi procură lemnele de foc pentru încălzit, materiale de construcție și de lucru, etc. și o bună ocazie de muncă și câștig țăranilor în timpul iernii.

Pentru pădurile de stejar trebue o aplicare severă a regulamentelor de cruțare, replantări și completarea golurilor, înlocuirea esențelor inferioare cu esențe de valoare, etc. și pe cât se poate de mult mărirea perimetrelor pădurii cu nouă plantațiuni și mai cu seamă replantarea mărăcinilor și mișelicurilor pentru a le transformà în păduri adevărate. Pentru pădurile de luncă, în afară de exploatarea lor sistematică, trebue să se

urmărească înlocuirea speciilor sălbatice de Salcie și Răchită cu culturi sistematice de *Salix viminalis*, care, prin lozia ei fină, poate formà baza unei mari industrii de coșuri de lux.

Pentru pădurile de salcâmi, trebuesc făcute plantațiuni cât de multe în regiunile de stepă și pe nisipurile sburătoare, pentru fixarea lor.

Înainte de toate însă, măsura cea mai urgentă pentru ameliorarea, valorificarea și exploatarea atât a acestor păduri, cât și mai cu seamă a pădurilor de munte, este *Reorganizarea radicala a serviciului silvic al statului*. De când cu invazia societăților străine de exploatări forestiere, cari — cu concursul politicianilor noștri — se dedau la cele mai teribile devastări ale pădurilor de munte, și de când cu legea Casei rurale, care autoriză pe stat să cumpere pădurile particulare «pentru a reconstituì domeniul silvic al țerii» — și în realitate pentru a reconstituì din banii statului averile proprietarilor faliți—s'a deschis o largă poartă abuzurilor, care a avut efecte dezastruase asupra serviciului silvic. Astăzi noi nu mai avem un serviciul silvic—căruia să-i fie încredințată paza pădurilor țerii, valorificarea și exploatarea lor sistimatică, precum și rezolvireă marilor probleme silvice de interes general, ca : regularea climei și umidității țerii, captarea torenților, împăduririle și gazonările ș. a. m. d. ;—noi avem astăzi numai o «Casă a pădurilor», o instituție cu o organizare mai mult comercială, care mai mult «vinde lemne și cumpără păduri», unde problemele adevărat silvice sunt lăsate mai mult pe al doilea plan și unde silvicultorul de meserie nu-și mai găsește adevăratul său rost, pentru a puteà pune în practică ceeace a în-

vățat în școală. Este unul din cele mai mari regrese pe cari le-am făcut, și aceasta cu atât mai mult, când ne gândim la marea importanță ce trebue să o aibă un Corp de silvicultori bine pregătit pentru valorificarea unei părți atât de mari din suprafața pământului țerii și a produselor sale naturale.

h) Regiunile inundabile, Luncile râurilor. Balta și Delta Dunărei.

Studiind regiunile de producțiune agricolă din campie, stepă și podișuri, am găsit că acolo solul e format: sau prin influența plantelor de stepă asupra materialului mineral provenit din descompunerea „Rocei mame“, care formează solul zis *„Pământ de stepă“*, sau prin influența pădurilor, cari au format așà zisul *„Pământ de pădure“*. In lunci avem acum o a treia categorie principală, sub care se prezintă solul nostru: *„Pământul de aluviune“*.

Nu e nevoe să insist mult asupra importanței pe care au avut-o în toate timpurile aceste din urmă feluri de soluri asupra culturii omenești, căci se știe că așà numitele „Țeri aluviale“ au fost leagănele unde s'a desvoltat cultura: Mesopotamia, Egiptul, Nordul Germaniei și Olanda, Câmpia Chinezească, în India dela gurile Gangelului până la cele ale Indusului, întinsele câmpii din America de Sud, în America de Nord coastele dela Texas, Arkansas, Luisiana și străbătând adânc în interior dealungul Mississipelui și afluenților săi, etc.; toate aceste câmpii, cunoscute prin fertilitatea lor, sunt formate de pământ aluvial.

Caracteristica acestor soluri e că produsele minerale, formate prin descompunerea rocei din care şi-au luat naştere, nu sunt provenite din rocile locale, ci sunt aduse de ape dela distanţe mari, depuse aci şi împrospătate continuu în fiecare an. Pe acestea apoi, apa, agenţii climei, vegetaţia şi diferiţi alţi reprezintanţi ai lumii organice — Bacteriile, Râmele larvele de insecte; etc.—le influenţează, transformându-le într'un sol de calităţi superioare pentru desvoltarea vegetaţiei şi—acolo unde e posibil—pentru cultura plantelor agricole.

Prin „Luncă", „Baltă" sau „Şes" înţelegem toate suprafeţele de pământ, de pe malurile unei ape curgătoare, până unde se întind apele revărsate peste maluri în epoca creşterii maxime a nivelului lor; ele reprezintă dar aşà zisă „albie majoră" a râurilor, şi condiţiunile lor de producţiune sunt în funcţiune de regimul natural al apelor râului de care depind. La Dunăre, Prut şi în partea inferioară a celor mai multe râuri—unde s'a stabilit un regim natural al creşterilor şi descreşterilor apelor,— această regiune inundabilă este limitată printr'o linie mai mult sau mai puţin precisă — foarte des chiar printr'un mal abrupt—de câmpia care o înconjură.

In România veche suprafaţa ocupată de lunci este destul de mare în raport cu suprafaţa totală a ţerii— numai Balta Dunărei, fără malul Basarabean, are o întindere de aproape 900.000 de hectare — aşà că importanţa lor pentru producţia ţerii şi pentru vieaţa poporului este cât se poate de considerabilă.

Felul producţiei acestor terenuri este determinat, pe de o parte, de nivelul şi durata creşterii apelor cari se revarsă, iar pe de altă parte, de înălţimea pe care o au

diferitele părţi ale acestor terenuri deasupra nivelului etiajului respectiv al cursului de apă de care depind. Dacă apele de răvarsare stau întinse mai mult timp peste un asemenea teren, substanțele nutritive aflate în pământ servesc ca hrană unei faune şi flore acvatice ce se desvoltă pe el, iar produsele finale de cari se foloseşte omul sunt sau plante acvatice, ca stuf, papură, rogoz, etc., sau diferite animale comestibile acvatice, ca peşti, raci, scoici, etc. Dacă acest teren rămâne însă uscat — sau după ce apele se retrag, — substanţele nutritive din pământ se transformă în plante de uscat, (plante „xerofile“), fie în iarbă pentru păşunat şi diferite buruieni sălbatice, fie în plante de cultură.

Inălţimea ce o au diferitele părţi ale terenului unei lunci nu e însă uniformă: Unele porţiuni formează depresiuni joase, sub nivelul etiajului râului, şi acestea rămân tot timpul acoperite cu apă, constituind «*Bălţile permanente*»; ele servesc producţiei peştelui, dacă sunt mai adânci, şi pentru stuf, dacă sunt mai mlăştinoase. Alte porţiuni se inundă la creşterile mijlocii şi, cât timp sunt acoperite cu apă, produc peşte, iar de îndată ce apele de revărsare se retrag în albia râului, ele se acoperă de o frumoasă vegetaţie de iarba, care constitue cele mai bune păşuni pentru vite; acestea sunt «*Terenurile inundabile propriu zise*». Altele, în fine, numite «*Grinduri*», fiind şi mai înalte, nu se inundă decât la creşterile extraordinare, adică la câţiva ani odată; acestea servesc adeseori şi la diferite culturi agricole, fie pentru semănături de toamnă — grâu şi mai cu seamă rapiţă, cari se pun «la noroc» şi dacă reuşesc,

dau recolte extraordiare — fie la semănături de vară (porumb, meiu etc.,) după retragerea apelor.

Cum nivelul creșterilor fluviilor variază dela un an la altul, și felul de cultură și de producție al acestor diferite elemente cari compun balta se schimbă dela un an la altul: In unii ani, când sunt ape înalte și durata revărsărilor e îndelungată, avem o producție foarte mare de pește, căci substanțele nutritive din această întreagă suprafață servesc de hrană microorganismelor acvatice, și acestea se transformă în ultima instanță în carne de pește; în anii de ape joase, când balta se inundă numai parțial, se fac semănături pe locurile mai înalte și recolta e de o abundență necunoscută la câmpie. In totdeauna însă după retragerea apelor avem în baltă o iarbă minunată, așà că vitele din regiuni îndepărtate se aduc în lunci la pășunat, sau se face fân, dând recolte de o abundență rară, cum nu se văd decât în terenurile irigate din țerile apusene. Tocmai din această cauză, atât șesurile râurilor, cât și Balta Dunărei, au fost în totdeauna locurile unde s'au făcut crescătoriile cele mai mari de vite, și cari au o importanță mare în această privință și pentru viitor.

O cultură foare răspândită și cu totul caracteristică pentru lunci este cultura legumelor pe terenuri irigate cu apă din râu, care se ridică cu o roată cu gălеți, zisă „roată bulgărească", și se conduce pe terenul de cultură prin mici canale. Această cultură foarte rentabilă, și de o mare însemnătate pentru alimentarea țerii, iea o extensiune tot mai mare și are un mare viitor. Cultura legumelor, ca și cultura fructelor, e menită să devie la noi în țară, tocmai în terenurile din zonele inun-

dabile, una din cele mai mari ramure de producție și baza unei mari industrii de conserve pentru export.

Deasemenea, un important rol în producția acestor regiuni joacă pădurile de bălți, pe cari le-am amintit mai sus.

In partea inferioară a Dunării, spre Delta ei, încep apoi enormele stufării — unice în felul lor,— unde stuful ajunge până la 5 m. lungime și formează acea enormă pătură plutitoare, numită *„Plaur“*, care acoperă pe o suprafață de zeci de mii de hectare bălțile cele mari ale Deltei (In Deltă avem 270.000 hect. stufării, din cari 72.000 h. plaur).

Nu e locul de a intrà aci în descrierea amănunțită a tuturor acestor feluri de producție ale bălții, cu toate interesantele ei formațiuni, pe cari le-am descris în diferite monografii speciale [1]; constatăm însă că Balta Dunării și luncile râurilor formează unități geografice deosebite ale teritoriului nostru, care prezintă condițiuni de producție și cultură speciale și formează pentru populație un mediu de traiu cu condițiuni de vieață și de muncă cu totul aparte. Felul atât de variat al producției acestor regiuni asigură omului toate cele trebuitoare vieții: materiale pentru construcția casei

[1] Vezi: *Antipa*, Regiunea inundabilă a Dunărei. București 1910.
— Das überschwemmungsgebiet der unteren Donau, 1912.
— Câtevà probleme științifice economice privitoare la Delta Dunărei. București. Anal. Acad. Rom. 1914.
— Wissenschaftl. und Wirtsch. Probleme des Donau-Deltas, 1915.
— Pescăria și Pescuitul în România. București 1914.
— Trei Memorii privitoare la ameliorarea Regiunii inundabile a Dunărei. București 1913.
— Fischerei und Flussregulierung. Roma 1913.

(lemn, stuf, chirpici, etc), lemne și stuf pentru încălzit, pește, legume, fructe, etc. pentru mâncare, pășune abundente pentru vite și toate produsele lăptăriei, teren de cultură atât în bălți, cât și pe câmpia alăturată, etc.; clima e în totdeauna mai dulce prin apropierea apei, în unele părți transportul pe apă al productelor și comunicația e mai lesnicioasă ș. a. m. d.

Toate acestea au atras în aceste regiuni o numeroasă populație, care s'a așezat — formând linii de sate la marginea câmpiei, chiar pe malul luncii — dealungul părții inferioare a mai tuturor râurilor, și mai cu seamă la Dunăre. Pe când însă pe malurile râurilor Olt, Ialomița, Mostiștea, etc. populațiunea e deasă — la Olt ea trece chiar de 150 locuitori pe km. p., — însă cătunele sunt mici, la malul Bălții Dunărei satele sunt rare — așà că populațiunea variază între 40 — 80 loc. pe km. p., — însă sunt foarte mari, trecând de 1000 locuitori [1]. Condițiunile naturale dar au avut o mare influență și au determinat acest mod special de *grupare al populației* din aceste regiuni.

Mai mult decât în toate regiunile naturale de producție ale țerii, natura de acì indică poporului nostru importante și mari probleme pentru a-și desfășurà activitatea sa civilizatorie. Activitatea continuă a apei, schimbând ea singură, din an în an, condițiunile naturale de producție, chiar nevoia de a mănține vechea productivitate și de a nu lăsà ca forțele elementare ale apei să strice o stare de echilibru creată impune o continuă activitate.

[1]. Vezi: Em. de Martonne, *La Valachie*, harta populației pe regiuni naturale și pe cătune.

Aici însă sunt și mari izvoare de bogății latente, cari constituesc încă mari rezerve de avuție ale țerii noastre, și toate acestea cer o muncă, bazată pe știință, pentru a puteà fi puse în valoare și a mărì avutul nostru național. In lucrările mele speciale—despre Regiunea inundabilă a Dunărei și despre Pescării—am arătat pe larg modul cum trebue să se proceadă și lucrările ce sunt de făcut, pentru a se creà acì, în lunca Dunărei și în Delta ei, o stare înfloritoare; aceasta prin amenajarea sistematică a bălților, pentru a se puteà face în ele o piscicultură rațională și prin punerea în valoare a terenurilor inundabile și a grindurilor, printr'un sistem rotativ de culturi alternante de agricultură și piscicultură, pe care l-am studiat și propus [1]. Tot astfel am arătat, și pentru condițiile speciale ale Deltei, cum s'ar puteà amenajà toate celelalte bălți mari ale ei, — după cum s'a făcut dejà cu Lacul Razim, care, prin cele 3 mari canale săpate, a ajuns a fi una din pescăriile cele mai bogate din Europa—spre a se mărì astfel considerabil producția lor de pește, și cum s'ar puteà amenajà și grindurile pentru a le colonizà cu păstori și cu crescători de vite, după cum o cer condițiile naturale.

Toate aceste propuneri și proiecte, pe cari le-am făcut pentru ameliorarea pescăriilor și terenurilor inundabile din lunca Dunărei, erau bazate pe o concepție cu totul nouă asupra condițiunilor de producție din zonele inundabile, concepție la care am ajuns pe baza unor îndelungate studii hidrobiologice în aceste regiuni. Constatarea prezenței germenilor unei bogate faune și flore

[1]) Vezi asemenea: Antipa, *Fischerei und Flussregulierung*. Atti del V Congresso Internationale di Pesca. Roma 1913.

acvatice, care trăesc in pământ în stare latentă — suportând timp îndelungat îngheţul de iarnă, arşiţa de vară şi uscăciunea, până vine inundaţia care le permite să se poată desvoltà şi înmulţi—ne-a făcut să vedem că bogăţia producţiei pescăriilor unui fluviu este determinată de lunca sa inundabilă cu bălţile ei—unde se găsesc locurile cele bune de hrană şi de reproducţie — şi nu, cum se credeà înainte, de albie.

Aceste constatări ştiinţifice—pe cari le-am expus şi în diferite congrese internaţionale — m'au condus la stabilirea acelui sistem de punerea în valoare a regiunilor inundabile prin alternanţa de agricultură cu piscicultură şi la o serie de măsuri pentru exploatarea raţională a pescăriilor. Măsurile propuse pentru exploatarea pescăriilor au fost admise şi trecute în legislaţiile mai multor ţeri — intre cari şi pentru pescăriile cele mari din fluviile Rusiei—iar sistemul nostru de punere în valoare a terenurilor inundabile a fost adoptat în 1914, cu unanimitate, de Facultatea de agricultură dela Universitatea din Urbana (Chicago) pentru regularea fluviului Illinois.

Şi la noi studiile pregătitoare erau dejà terminate (harta hidrografică a Deltei, studiul hidrografic al Regiunii inundabile, etc.) şi lucrările porniseră cu mult succes: 3 canale mari (canalul Regele Carol, canalul Principele Ferdinand şi canalul Regina Elisabeta), în lungime de mai multe zeci de km. fiecare, erau gata săpate (deschise şi pentru navigaţie), şi au înzecit în scurt timp producţia pescăriei din lacurile Razim, Sinoe, Babadag şi Dranov; 3 drage speciale lucrau la curăţirea şi la deschiderea altor canale din Deltă; lucrări de regularea alimentării bălţilor Brăilei erau în curs ş. a.

m. d. Pe de altă parte în zona inundabilă se făcuse un proiect pentru a se pune în valoare o suprafață de 27.000 hect. din terenul inundabil, prin alternare de piscicultură cu agricultură — care dacă astăzi erà executat, ar fi fost de o enormă importanță pentru alimentația ţerii—şi se făceau toate pregătirile pentru alcătuirea proiectelor pentru întreaga Baltă.

Lucrurile mergeau probabil prea bine, deoarece o vehementă campanie de presă — întreţinută de politiciani şi oameni interesaţi — a fost deschisă în contra serviciului pescăriilor, acuzându-l că scumpeşte hrana populaţiei (!!), şi aceasta tocmai atunci, când, prin lucrările ce le făceà, sporisé atât de mult producţia pescăriilor. Rezultatul a fost că serviciul pescăriilor — astfel cum erà el alcătuit pe baze ştiinţifice — a fost ca şi desfiinţat: secţiunea amelioraţiilor fonciaré a format o direcţie aparte cu conducere pur tehnică, secţiunea hidrografică a fost trecută la un alt serviciu şi serviciul pescăriilor a rămas să se ocupe numai de exploatarea şi de vânzarea peştelui.

Astfel lucrările începute cu atâta succes au fost din nenorocire oprite cu totul în loc, prin politicianism şi demagogie, şi munca depusă, timp de 27 ani, pare a fi fost zadarnică; mă mângâi totuş cu ideea că, progresul mergând în spirală, oricât ar fi de mare puterea politicianismului, nu se poate ca adevărul să nu triumfe şi ca din sămânţa curată pe care am aruncat-o să nu răsară vreun urmaş, care, cu mai multă energie, să poată duce la bun sfârşit toate aceste lucrări de o atât de mare importanţă pentru ţară; cari, de altfel, se vor impune şi singure, prin forţa lucrurilor.

Lunca Dunărei odată regulată sistematic — astfel cum am propus-o — e menită să ajungă unul din cele mai mari centre pentru cultura peștelui, cultura legumelor, vitelor, cerealelor și în special a textilelor și oleaginoaselor și chiar a orezului; și totodată — tocmai prin această mare varietate a felurilor producțiunii ei, prin înlesnirile unui transport ieftin și prin abundența materiilor prime ce le poate procură — să devie, un însemnat câmp de activitate industrială, care să asigure țerii întregi nouă articole de export și deci nouă izvoare de bogăție și prosperitate.

O astfel de operă civilizatorie mare — menită tocmai să întărească independența noastră economică și să desvolte munca națională, și totodată legată de interese mari naționale atât de vitale—nu se face însă nici prin concesionare la străini — cari, sub pretext că ne procură capitalul, urmăresc numai să profite ei de plusvaloarea creată prin trezirea acestor bogății latente — și nici prin funcționari, deveniți unelte oarbe ale politicianismului, cari sunt gata oricând a sacrifică interesul general în favoarea patronilor lor și a partizanilor acestora. Această mare operă se va puteà aduce la îndeplinire numai prin crearea unei organizațiuni cu totul independente, înzestrată cu puteri mari, astfel ca să poată, rezistă tuturor influențelor, și să nu fie împiedicată în munca ei prin formalitățile greoae ale biurocrației. Găsirea capitalului pentru executarea lucrărilor și finanțarea lor e o chestiune cu mult mai ușoară decât se pare, când plusvaloarea ce se creează e atât de mare. Nu vom aveà dar nevoe de a ne adresà nici capitalului străin—ale cărui mijloace de corupție și avi-

ditate de mari dividende în detrimentul ţerii ne sunt în deajuns de cunoscute — şi nici de a îngreuià bugetul statului, căci totul e numai o chestiune de organizare pricepută şi nu o afacere de speculă.

2. Apele.

Aruncând o privire asupra hărţii hidrografice a teritoriului etnic al poporului român, aspectul general dejà ne arată că avem una din cele mai bogate ţeri în ape din Europa centrală; numai în România veche suprafaţa apelor e de 807.174 hectare, adică 6.14% din suprafaţa totală a ţerii. In afară de Marea Neagră, care udă coastele noastre pe o lungime de peste 400 km., şi care a format pe tot lungul lor o serie de mari şi bogate lacuri litorale; în afară de Dunăre, care, după ce drenează o suprafaţă de peste 800.000 km. p. din centrul Europei, adunând apele de prin gheţarii Alpilor şi din înălţimile Balcanilor şi ale Carpaţilor şi aducându-le apoi pe teritoriul nostru, pentru al e scurge domolprin albia ei şi a le revărsà regulat în balta noastră, pe o lungime mai mare de o treime din cursul ei total; în afară şi de afluenţii lăturalnici ai Nistrului şi ai Tisei, care adună apele din regiuni îndepărtate, din Ucraina şi Ungaria, spre a le cărà spre Marea Neagră; în afară de toate aceste întinse suprafeţe, mai avem mulţimea de râuri formate pe teritoriul nostru propriu, cari au săpat frumoasele şi numeroasele văi prin cari se scurg ele, udând întreaga noastră ţară. Toată această mare cantitate de apă, ce se scurge prin aceste râuri spre a mărì debitul Du-

nărei, este datorită puterii Carpaţilor de a condensà vaporii din atmosferă şi a provocà bogatele precipitate ce cad asupra lor, vărsând peste ei anual o cantitate de apă care ar puteà acoperì întreaga lor suprafaţă până la o înălţime de 1.20 m. Astfel dar — cu toată poziţiunea noastră geografică — care ne destinase o climă mai continentală şi mai uscată — natura ne-a hărăzit putinţa de a aveà, drept în mijlocul teritoriului nostru şi la o înălţime mare, o cantitate considerabilă de apă, care, scurgându-se dela centru spre periferie, udă dejur împrejur întreaga ţară şi duce cu dânsa binefacerile ei.

Toată această mare cantitate de apă ce se adună din precipitate în Carpaţi — fie că se infiltrează în pământ până dă de un strat impermeabil, fie că rămâne la suprafaţă — se scurge la vale pe drumurile ce şi le-a făcut şi continuă să şi le facă. Apa ce rămâne la suprafaţă, scurgându-se la vale, formează în drumul ei spre Dunăre o serie de pârae, râuri, lacuri, bălţi, eleştae, etc., pe cari poporul nostru a căutat să le folosească: fie pentru băut şi adăpat sau diferite alte întrebuinţări casnice şi industriale, fie pentru pescuit, fie ca motor pentru herăstrae, mori, etc., fie pentru a-şi udà câmpiile de cultură, fie pentru plutire şi navigaţie ş. a. m. d.

Această cantitate enormă de apă—care se scoboară pe atâtea căi, cu repeziciune accelerată, dela o înalţime atât de mare—reprezintă şi o enormă putere elementară, pe care natura, în tendinţa ei de a nivelà suprafaţa pământului, o întrebuinţează — prin acţiunea ei mecanică şi chimică — pentru a săpà văi, a distruge stâncile şi a cărà la vale toate sfărâmăturile lor; ea ace-

pere în drumul ei câmpiile, distruge vegetația, culturile, drumurile și așezările omenești, astupă albiile creându-și altele nouă, și astfel strică necontenit o întreagă stare de echilibru a naturii pe care omul caută a-și bază munca și existența sa.

Pentru fiecare din felurile de utilizare a apelor și pentru apărarea contra ravagiilor ei, poporul nostru are metodele și tradițiile sale, deprinse în cursul veacurilor sau învățate dela popoarele cu cari a venit în contact. Vieața modernă însă, cu cerințele ei mari și cu trebuințele materiale mereu crescând, nu se mai mulțumește cu metodele de exploatare sau de apărare ale timpurilor patriarhale. Lupta grea pentru existență impune ca fiecare bogăție materială să fie desvoltată și pusă în stare de a da maximul de folos pentru satisfacerea nevoilor omenești; iar la ape — tocmai din cauza însemnătății lor mereu crescând pentru vieața și activitatea omenească—aceasta se aplică mai mult decât ori unde. Astfel, pentru fiecare din aceste feluri de întrebuințare a apelor, sau de apărare în contra distrugerilor ei, s'a născut câte o știință specială, care le-a perfecționat și le-a pus în stare să dea foloase imense pentru vieața și progresul omenirii:

Pentru întrebuințările apei la nevoile casnice și industriale, sau ca apă de băut, etc., *Hidrologia* modernă a găsit mijloace: de a aprovizionà—dela suprafață sau din subsol—comunele cele mai mari și mai îndepărtate cu cantități de apă suficientă, de cea mai bună calitate și în condițiunile igienice cele mai sigure; de a conduce apa în case sau în fabrica fiecăruia și de a o adaptà la toate nevoile de canalizarea și curățenia

orașelor, etc; așà că desvoltarea enormă, pe care a luat-o vieața în orașe și în centrele industriale, nici nu ne-am mai puteà-o închipuì astăzi fără aceste binefaceri ale hidrologiei.

Din Pescuit — care erà mai mult o îndeletnicire locală a riveranilor — *Piscicultura* modernă a reușit să creeze — prin cultura intensivă a peștelui sau prin exploatarea rațională a pescăriilor mari — unul din principalele izvoare de hrană a populațiilor; ea aprovizionează astăzi cu productele ei în mod regulat piețele cele mai îndepărtate și a creat o industrie de conserve, ale cărei produse se răspândesc în toată lumea și cu care ne-am deprins atât de mult, încât, dacă aceste produse la un moment dat ar lipsì, unele popoare sau unele categorii ale populațiunilor lor ar simțì-o direct ca o calamitate.

Pentru udarea câmpiilor de cultură, *Hidraulica agricolă* a găsit mijloacele — după cum am arătat în alt loc — de a face fertile sau a sporì considerabil puterea de producție a unor întinse suprafețe de pământ, cari, prin situația lor și prin condițiile climaterice, erau neproductive; ea a adaptat întrebuințarea apelor la nevoile culturelor atât de mult, încât a înlesnit intensificarea producției agricole la un grad care creează nouă posibilități de vieață pe întreaga suprafață a globului și permite omenirii să se răspândească și să-și întindă civilizațiunea ei prin toate pustietățile lumii.

Pentru apărarea contra inundațiilor și a pustiirilor apei, *Hidrotehnica* modernă a găsit mijloace de indigüiri și regulări de cursuri, cari, nu numai că pun la adăpost câmpiile, dar chiar le sporesc puterea de producție; ba încă ea dă omului posibilitatea de a-și câș-

tigă nou pământ de cultură și locuință chiar și din fundul mării, pe care Olandezul, conștient de marea sa victorie, a împins-o înapoi cu digurile sale și i-a strigat «Trutz nun, blank Hans» (acuma poți să te superi, mareo!), zicând cu mândrie «deus mare, Batavus litora fecit».

Tot *Hidrotehnica* modernă a *regulat albiile râurilor*, le-a sfărâmat stâncile, le-a curățit fundul, a regulat debitul apei, a săpat canale nouă, a construit pe malurile lor porturi și instalații de încărcarea, descărcarea și immagazinarea mărfurilor, etc; și astfel a înlesnit plutirea și navigația pe toate felurile de apă, și a acoperit suprafața Europei cu acea enormă rețeà de «drumuri cari merg singure», pe cari se transportă ieftin produsele muncii atâtor popoare, și care a dat producției și schimbului mărfurilor lor întinderea la care au ajuns astăzi.

In fine, din acea enormă putere elementară a apei care se scoboară din înălțimile munților — uneori șerpuind prin fundul văilor, alteori căzând în formă de cascade dela înălțimile mari, — care ajungând în vale distruge ogoarele și munca omului—și pe care înaintea motoarelor de aburi el se deprinsese a o întrebuință ca motor pentru morile și fabricile sale — știința modernă a făcut *unul din cele mai mari izvoare de energie*, baza unei enorme activități industriale, care transformă și prelucrează materiile prime și dă ocazie de muncă și câstig populațiunilor. Grație descoperirilor ei, și mai cu seamă posibilității de a immagazinà și transmite prin electricitate la orice distanță această energie inepuizabilă, țerile cu căderi de apă capătă aceeaș importanță industrială ca și țerile cu basine mari de cărbuni ba;

chiar, prin inepuizabilitatea și ieftinătatea acestor izvoare de energie, ele devin un concurent amenințător pentru industria acelor țeri, căci producțiunea celor mai mari basine de cărbuni este limitată și momentul completei lor epuizări este calculat.

Privind acuma la modul cum ne folosim noi de apele noastre de toate categoriile și de acea enormă cantitate de apă, care ne cade din cer pe Carpați și pe podișul înalt al Transilvaniei spre a se scurge cu putere la vale în toate direcțiile teritoriului nostru, trebue să recunoaștem că ne găsim încă în cea mai primitivă stare naturală:

Pentru întrebuințările apei la *nevoile casnice și industriale*, abià câteva orașe și-au construit în ultimul timp o conductă sistematică de apă, și aceasta nu e întotdeauna în cantitățile de cari au nevoe și în condițiunile necesare de igienă, etc.

Pentru pescuit, deși natura ne-a pus la dispoziție la gurile Dunărei, în Delta și Balta ei, cele mai bogate pescării de apă dulce din Europa (după gurile Volgei), un bun început de punere în valoare, pornit cu mult avânt și rezultate surprinzătoare, a fost—după cum am arătat — oprit în loc prin politicianism și demagogie, care, în locul unei exploatări raționale, a introdus vechile sisteme de exploatare vandală, condusă în mod biurocratic. Lucrările începute la bălțile Deltei și la cele din luncă până la Călărași, spre a le amenajà pentru piscicultura sistematică, nu au mai fost continuate, iar bălțile din susul Dunărei — cari fusese arendate — deși foarte bogate, au rămas încă aproape tot în starea primitivă în care se aflau. Pescarii din toate aceste bălți

și-au părăsit meseria din cauza măsurilor antieconomice ce s'au luat sub pretext de ieftenirea peștelui[1]), numărul uneltelor de prins pește a scăzut aproape cu 70% și producția pescuitului scade pe fiecare an în mod îngrijitor. In minunatele lacuri ale Basarabiei starea pescăriilor e deplorabilă și cere grabnice îmbunătățiri; în Marea Neagră începuturile de progres s'au oprit cu totul în loc, iar râurile sunt încă complet despopulate din cauza legii defectuoase care împiedică repopularea lor; vechile eleștae, în cari se cultivà în vechime crapul, au fost în cea mai mare parte scurse și transformate în pământuri de cultură, sau mai des încă în mlaștine periculoase sănătății, așà că trebuesc refăcute după cerințele Pisciculturii moderne ș. a. m. d. Un program întreg științific, de lucrări bine studiate pentru a aduce cuvenitele ameliorațiuni, a rămas neaplicat și țara sufere consecințele. Dacă în toate ramurile de activitate națională politicianismul ar face aceleași dezastre ca la pescării și va fi, ca aci, o stavilă pentru continuí-

[1]) Când ne gândim și la importanța mare ce o au coloniile de pescări pentru desvoltarea navigațiunii și comerțului unei țeri, trebue să vedem că această lovitură dată pescarilor noștri a fost o adevărată crimă. Incepând de la vechii Phoenicieni, Veneția, Porturile Hanseatice și toate acele orașe cari au desvoltat și stăpânesc comerțul lumii, sunt prin originea lor vechi colonii de pescari. Și în timpurile din urmă, când d. ex Germania s'a hotărît să facă comerț mondial și să devină putere maritimă și colonială, a început prin a încurajà pescarii și a construì porturi speciale pentru pescării, la Gestemünde, Nordenham, Cuchaven, Bremerhaven. Lubeck, etc. In Anglia toată coasta dejurîmprejur este presărată cu porturi speciale de pescari din cari se recrutează personalul marinei militare și de comerț, și tot acelaș lucru în Olanda, etc. Astăzi mai mult decât oricând și noi avem nevoe de a ne formà o marină comercială spre a ne emancipà de acapararea străină și tocmai acum se vine cu asemenea măsuri nechibzuite.

tatea activităţii culturale şi civilizatorii, atunci am puteà cu siguranţă desperà de viitorul nostru.

Pentru irigarea câmpiilor de cultură, am arătat în capitolul precedent o parte din marile probleme ce avem a le rezolvà. In starea actuală ne aflăm încă în primitivitatea cea mai desăvârşită a naturii: culturile le arde seceta pè câmpie şi apa curge totuş alături de èle, cel mult — din distanţă în distanţă — câte o roată bulgărească învârtită de un cal udă câteva hectare de legumărie. Şi ce nu s'ar puteà face, chiar fără lucrări costisitoare? In anul 1918, pe malul unei gârle de lângă Bucureşti, s'a pus un mic motor cu care se udau toate bulgăriile dimprejur — şi încă o suprafaţă de vreo 20 ori mai mare ca cea ce se udà înainte cu roata — şi aceasta a produs, cu toată seceta mare din acel an, cantităţi foarte mari de legume pentru oraş. Ce ar fi dacă numai această încercare primitivă s'ar generalizà pentru întreaga ţară? Cu cât s'ar mărì suprafaţele cultivate raţional şi la cât s'ar sumà aceasta pentru producţia naţională?

Pentru apărarea contra inundaţiilor şi pustiirilor apei nu s'a făcut deasemenea încă nimic; în partea de jos a apelor, nici o întărire de maluri, nici o apărare cu diguri — măcar provizorii; la munte, nici o captare de torenţi sau fixare de terenuri, etc. Râurile au devenit în partea lor superioară mai toate torenţiale, şi continuă să aducă dela munte pietriş şi bolovani, umplându-şi albia şi răspândindu-i pe câmpii. Albiile râurilor — nu luncile! — au adeseori lăţimi de mai mulţi kilometri — d. ex. albia Seretului — pline de pietriş, şi apa îşi face mereu drumuri nouă în dauna câmpiei ală-

turate. Și ce suprafețe considerabile, sustrase dela folosul omului, reprezintă toate acestea?

Suntem dar și în această privință în cea mai desăvârșită primitivitate a naturii, unde puterea elementară a apei—care în alte țeri e tocmai baza progresului lor—e lăsată în voia ei, pentru a distruge în loc de a fecundà puterea de producție a naturii și a muncii omului. Ba mai mult încă—în afară de studiile sistematice și proiectele făcute de direcția Pescăriilor în Balta Dunărei, cu un început de lucrări de îndiguire [1]—nici măcar un studiul general asupra regimului apelor noastre și a mijloacelor de apărare în contra pustiirilor lor nu s'a făcut. S'au făcut în adevăr o serie de lucrări—așà zise „șosele de acces la porturi" — cărora li s'a dat formă de diguri insubmersibile sau de apărări de maluri, ca de ex.: la Zimnicea, între Ghecet și Brăila, la Cernavodă, etc.; acestea însă, în loc să îmbunătățească starea terenurilor apărate—cari erau bălți bune de pescuit — le-au transformat în mlaștine; aceasta deoarece, astupându-se gârlele lor de alimentare, apa din Dunăre și peștele nu mai intră în ele, însă prin fundul lor se ridică apa de infiltrație, transformându-le în mlaștine; așà e de ex. mlaștina cea mare dela Megedia, care a fost odinioară o bună baltă de pescuit, alimentată din Dunăre [2]).

Pentru navigabilitatea și flotabilitatea râurilor

[1]) Vezi: Antipa, *Regiunea inundabilă a Dunărei și mijloacele de a o pune în valoare*. Buc. 1910; și *Fischerei und Flussregulierung*. Conferința la Congresul intern. de pescărie dela Roma, 1912.

[2]) Vezi Antipa. *Pescăria și Pescuitul în România*, pag. 215 și Trei Memorii privitoare la ameliorarea terenurilor de inundație ale Dunărei. București 1913.

s'a făcut încă şi mai puţin. In afară de plutele ce vin din timpurile străvechi pe Bistriţa şi Siret şi pe Prut, şi în afară de amenajarea, de către exploatările forestiere, a unor pârae de munte pentru plutirea buştenilor la herestrae, suntem în aceeaş stare ca în trecut. Încă prin Regulamentul Organic s'au decretat câteva din râurile noastre mari ca domeniu public pentru a se face navigabile sau flotabile; dar aceasta nu s'a realizat nici odată, căci proprietarii unor mori cu totul nesistematice, făcute deacurmezişul albiilor, au găsit necontenit mijlocul, prin influenţe politice, să facă să fie ocrotiţi în dauna interesului general; ba chiar, la alcătuirea unui proiect de lege asupra regimului apelor, aceştia au reuşit să introducă dispoziţia că „până la punerea în stare de efectivă navigabilitate, drepturile riveranilor se vor respectă", adică că se iea şi această mică posibilitate de progres pe care o asigurase Regulamentul Organic. Şi totuş, de când ar fi trebuit să fie regulate toate aceste ape într'o ţară atât de bogată ca a noastră? şi cât de mult ar fi fost încă sporită această bogăţie prin înlesnirile unui transport ieftin pe aceste ape, completate încă cu o întreagă reţeà de canale?

Cunosc obiecţiunile ce se fac: că, albiile râurilor noastre fiind permeabile, ele nu pot aveà apă suficientă pentru plutire în timpul verii. Acestea însă, pentru tehnica modernă, nu mai sunt obstacole cari nu pot fi înlăturate. Construirea acelor baraje la munte, cari să închidă văile şi să immagazineze apa din timpul creşterilor pentru a o lăsà să se scurgă apoi treptat în timpul verii, va asigurà fără îndoeală un debit suficient pentru plutire. Şi chiar dacă plutirea ar fi suspendată pentru

epoca scurtă a apelor scăzute, ar rămânea încă destul timp pentru restul anului, ceeace totuş ar reprezentà un enorm câştig pentru economia generală şi privată. Să spunem totuş adevărul pe faţă: statul—adică politicianii cari l-au acaparat de atâtea decenii—e vinovatul, căci nici măcar un început de studii sistematice nu s'a făcut pentru rezolvirea unei probleme atât de vitale şi pentru care niciodată nu s'a prevăzut în bugete măcar o sumă cât de mică. Nici măcar o măsurare a debitului şi a vitezei, sau observaţiuni asupra variaţiei nivelului principalelor râuri nu s'au făcut, deci nici cele mai elementare cunoştinţe hidrografice asupra lor nu le avem încă adunate.

Cele zise despre râuri nu se aplică însă la Dunăre, pe distanţa dela Porţile de Fier la Brăila şi în toate porturile. Acì Serviciul hidraulic şi-a câştigat dreptul la respectul şi recunoştinţa tuturor, prin lucrările ce le-a făcut şi cari fac onoare ţerii. Aici fiind o chestiune de prestigiu internaţional şi fiind un buget special — în afară de bugetul Statului, asigurat prin taxa de jumătate la sută ce se percepe în porturi — funcţionarii ingineri au fost lăsaţi să lucreze cum le dictă datoria lor, fără amestecul politicei; şi astfel ei au dat o dovadă mai mult, că numai în asemenea condiţiuni se poate lucrà serios în interesul ţerii.

In fine, în privinţa *utilizării sistematice a izvorului nesecat de energie produs prin căderea apelor*, nu avem încă nici măcar un început. Şi ce mare interes reprezintă aceasta pentru posibilitatea desvoltării unei mari industrii naţionale, înlocuindu-ne cărbunele care ne lipseşte şi cruţând petrolul, care, prin pro-

dusele chimice ce le dă, capătă o valoare tot mai mare și va deveni în curând prea scump ca combustibil.

In adevăr, mori, piue, herestrae, etc. au utilizat în totdeauna puterea apelor noastre cu motor; ba, în timpul din urmă, o serie de industriii s'au creat pe malurile râurilor—și în special al Prahovei—care utilizează apa ca motor și pentru care au făcut chiar lucrări sistematice, tăind coturi și punând turbine, etc. Toate acestea însă, oricât de îmbucurătoare ar fi ele, nu rezolvă chestiunea mare a exploatării sistematice a acestui izvor național de energie, după un plan bine studiat și consecvent aplicat.

Aceasta cere studii serioase, cu proiecte sistematice, pentru închiderea apelor cu baraje în văi, cari—luând în considerare și toate celelalte interese legate de chestiunea apelor—să stabilească un sistem de întrebuințarea lor rațională, și din punctul de vedere al căruia să fie apoi examinată orice cerere de concesiune ce se prezintă.

De fapt însă, nici măcar starea de drept nu e încă regulată și mai puțin încă o inventariere a acestei mari avuții naționale. Dacă, și aci, se va lăsă ca interesul privat să predomine asupra interesului general și să acapareze toate căderile de apă în folosul lor, atunci se va creà o stare, care va face imposibilă rezolvirea acestei chestiuni vitale sau măcar regularea ei conformă cu interesele mari ale țerii.

Monopolizarea cât mai grabnică a căderilor de apă —ca de altfel a tuturor generatorilor de energie—este fără îndoeală, față de marile interese naționale ce sunt legate de ele, cea mai nemerită soluție ce s'ar puteà da. Felul și modalitățile cum se poate face aceasta este firește o chestiune care rămâne să fie studiată de

specialişti şi de reprezentanţii intereselor tuturor ramurilor de activitate. Numai astfel se va puteà pune în tot cazul o bază solidă unei mari industrii naţionale, regulându-se de odată, prin chestiunea apelor, atât chestiunea energiei, cât şi a transporturilor ieftine a produselor şi materiilor prime, adică doi din principalii factori cari condiţionează desvoltarea ei.

In aceastǎ direcţie trebue să salutăm însă cu bucurie apariţia unui interesant studiu al d-lui Inginer D Leonida, asupra unei uzine hidroelectrice la Stejar (lângă Bicaz). Oricare ar fi soarta proiectului său, este totuş o primă încercare, care concretizează în mod serios realizarea parţială sau îndrumarea unei probleme mari.

Din toate acestea se vede dar, că activitatea civilizatorie, pe care natura o indică să o desvolte poporul nostru în chestiunea apelor ţerii, este de cea mai mare importanţă pentru însuş viitorul său ca popor şi ca stat. Ea este aceea care e menită să-i sporească, mai mult ca oricare, avuţia sa şi să-i dea una din cele mai puternice arme în lupta sa pentru vieaţă şi progres.

3. Subsolul.

După ce am examinat în linii generale—pe cât ne permite cadrul acestui studiu—solul şi apele teritoriului nostru, cu produsele şi foloasele lor, şi am văzut influenţa ce o exercită asupra vieţii poporului şi indicaţiunile ce i le dau pentru activitatea sa civilizatorie, ne mai rămâne acum să examinăm pe scurt, din acelaş punct de vedere, şi subsolul cu produsele sale. Vom căutà şi acì să arătăm, în linii mari, cari sunt foloa-

sele ce ni le prezintă el și problemele de muncă și organizare ce ni le deschide, spre a ne puteà face astfel o idee completă despre influența pe care o exercită natura pământului țerii, în totalitatea ei, asupra vieții și activității poporului și asupra mersului evoluției sale spre progres.

Dacă solul și apele cari-l fertilizează constituesc fără îndoeală izvorul fundamental de avuție inepuizabilă al acestei țeri, care a dat directivele principale ale muncii poporului și, prin aceasta, a contribuit în mod hotărîtor la formarea firii sale sănătoase și a judecății sale drepte și cumpănite, apoi de sigur că și avuțiile subsolului — de cari până în ultimii timpi a avut mai puțină ocazie de a se folosì—vor formà un nou stâlp al vieții sale și un nou factor al evoluției sale spre progres. Pe când agricultura însă, prin felul producției ei, cere o muncă regulată, bazată pe vechi tradiții, exploatarea bogățiilor miniere deschide un câmp nou de activitate, pentru mințile mai iscoditoare și spiritele întreprinzătoare, cari găsesc acì ocazie să-și desfășure nouă aptitudini; prin aceasta dar se permite o utilizare mai perfectă a forțelor și aptitudinilor națiunii și i se dă astfel putința desvoltării unei mai mari energii vitale în lupta sa pentru existență.

Importanța cea mare a bogățiilor miniere pentru țară este: 1) că ele ne pot da o serie de produse, cari ne sunt absolut necesare și pe cari deci nu mai avem nevoe a le importà, completându-ne astfel producțiunea noastră și făcându-ne mai independenți din afară; 2) că ne asigură unele produse de export de mare valoare, cari aduc bani în țară și ne mănțin va-

luta în străinătate; 3) că ne procură combustibilul şi deci energiă necesară pentru industrie, căi ferate, navigaţie, etc. 4) Că produsele lor brute formează baza unei întregi industrii pentru transformarea şi prelucrarea lor şi, prin aceasta, deschid posibilităţi nouă de muncă şi câştig unei populaţiuni mai numeroase şi, deci, asigură ţerii o stare mai mare de prosperitate; şi 5) că ne pun în posesiunea unor materiale absolut indispensabile pentru apărarea naţională, asigurându-ne astfel şi în această privinţă independenţă din afară şi o superioritate faţă de cei ce nu le au.

De altfel nu avem decât să vedem în istoria culturii omenirii ce rol mare au jucat aceste bogăţii în toate timpurile şi la toate popoarele, pentru a ne da seama de marea lor importanţă şi pentru ţara noastră. Vom aminti numai, că primele începuturi ale culturii omenirii pornesc abià dela descoperirea metalelor şi că toate epocele ei sunt determinate şi caracterizate prin descoperirea şi întrebuinţarea unui nou metal. Pe de altă parte vom mai aminti că până astăzi fundamentul întregei industrii din toată lumea, adică unul din marii stâlpi ai civilizaţiei moderne, îl formează producţia cea mare de cărbune şi fier — fără de care ea nu ar fi fost posibilă niciodată — şi, că tocmai acele state joacă un rol mai mare, şi din punctul de vedere politic, în pământul cărora se găsesc aceste bogăţii naturale în abundenţă. In fine vom mai aminti că, în timpurile din urmă, alături de acestea, s'a ivit Petrolul, care, prin importanţa sa mereu crescând, ca generator de energie şi ca materie primă—din care se extrag produse de cea mai mare necesitate pentru industrie cât

şi pentru apărarea naţională—caută a face o mare concurenţă cărbunelui şi asigură astfel ţerilor cari-l posedă o însemnătate hotărîtoare economică şi politică.

In Subsolul vechei Românii, principalele bogăţii miniere descoperite până acum sunt: Petrolul, Sarea, Cărbunele, Gazele naturale, câteva minereuri de Fier şi de Cupru, nisipuri aurifere în albiile unor râuri, Chihlimbar, Ozocherită, etc. In afară de acestea, vine apoi o serie de izvoare de ape minerale şi carierele de piatră de var şi de ciment, de piatră de construcţie şi de şosele, etc

a) **Petrolul.**

Petrolul [1]) este fără îndoeală cea mai importantă dintre bogăţiile subsolului nostru, şi aceasta, cu atât mai mult cu cât se găseşte în cantităţi mari şi e şi de o bună calitate. Importanţa acestui produs a fost recunoscută abià în ultimele decenii şi, de aceea, exploatarea sa la noi, pe o scară mai mare, a început abià de curând; totuş în scurt timp ea a făcut atâtea progrese, încât, înaintea răsboiului la 1914, capitalul nominal al societăţilor cari-l exploatează se urcà la 530.000.000 lei (efectiv 468.000.000 lei + 38.000.000 lei investiţiile

[1]) In expunerea de faţă am luat de bază, în mare parte, un memoriu al d-lui Prof L. Mrazec, intitulat: „Problema Petrolului din România faţă de Problema mondială", din 1915; o lucrare unică ca sinteză ştiinţifică, concepţie economică şi prevedere politică. Aduc sincerele mele mulţumiri scumpului coleg şi prieten pentru permisiunea ce mi-a dat-o de a mă folosì de preţioasele sale lumini. Acest memoriu a servit de altfel de bază şi d-lui Vintilă Brătianu pentru lucrarea sa, intitulată: *Petrolul şi politica de Stat*. Bucureşti 1916 şi ed. II. 1919.

statului), din cari numai 33.600.000 lei—adică6,3% — sunt capital nominal românesc, iar restul erà: Anglo-Franco-Holandez 49.5%, Austro-German 30.6%, American şi alte state 13.7%.

Producţiunea totală a puţurilor şi sondelor noastre de petrol s'a urcat în 1913 la 1.885.384 tone, crescând în zece ani cam de 17 ori; totuş această cantitate reprezintă abià 3.72% din producţia totală mondială de 50.798.275 tone, noi ocupând locul al IV-lea în producţia de petrol a lumii, şi anume: după Statele Unite cu 32.314.440 tone deci 63.63%, Rusia cu 9.246.942 tone deci 18.2% şi Mexico cu 3.000.000 tone deci 5.9%; după noi vin apoi: Indiile Neerlandeze cu 1.534.233 tone deci 3.02%, Galiţia cu 1.087.286 deci 2.14%, Indiile engleze cu 1.000.000 tone deci 1.97% şi apoi Japonia, Germania şi alte ţeri, toate la un loc cu o producţie cam de 700.000 tone.

Până acum vre-o 15 ani produsul principal al petrolului erà Lampantul, şi luptele mari, ce se dedeau între societăţile cari exploatau câmpurile de producţie din lume (Standard Oil Company şi Royal Dutch Sheel Comp.), aveau în vedere mai cu seamă acapararea comerţului cu acest produs. Sunt foarte interesante în această privinţă povestirele lui John D. Rockefeller [1]) însuş, cum a luptat el pentru a introduce petrolul pe toată suprafaţa globului — la popoarele civilizate ca şi la cele sălbatice, — construindu-le fiecărora lămpi speciale, mijloace de ambalaj practice, etc., ca să-l poată

[1]) John D. Rockefeller, *Memoiren*. Deutsche Ausgabe. Berlin. pag. 31—40.

acomodà felului lor special de vieață și să-l facă pentru fiecare un articol indispensabil de întrebuințare zilnică.

Industria a reușit însă să scoată, prin destilare, din petrol, în afară de Lampant, și o serie de alte derivate de cea mai mare importanță — Benzină, Poslete (Gazoil), Parafină și Păcură (Mazut), fiecare cu o serie de subproducte adaptabile la toate întrebuințările — cari au rădicat considerabil valoarea și însemnătatea sa. *Benzinele*, servind ca generator de energie pentru motoarele cu explozie, au fost unul din factorii fundamentali ai perfecționării acestora; și numai grație lor se datoresc toate acele progrese enorme făcute în aviație, baloanele cu cârmă, automobile, vasele cu motoare, submarine, etc. *Păcura* constitue un combustibil cu mult mai comod de mânuit—cu un volum mai mic și cu o valoare calorică cu mult mai mare—ca cărbunele, așà că vasele de răsboiu de toate categoriile, vapoarele de comerț cu curs rapid, etc. nu se mai pot lipsì de dânsa. Ea mai constitue și o materie primă, din care, prin destilare și rafinare, se pot extrage sau separà tot felul de produse de cea mai mare importanță, ca de pildă parafine, vaseline, etc.; din acestea, *uleiurile minerale* au ajuns absolut indispensabile pentru tot ce e mașină, deci și pentru trebuințele marinelor, căilor ferate, navigației, industriei, la tot felul de motoare, etc. *Posletele* servește și el ca combustibil pentru motoarele Diesel, etc., etc.

Insemnătatea enormă a acestor produse a dat însă un alt aspect luptelor pentru acapararea izvoarelor de producție de petrol din lume și o altă importanță politică țerilor cari le posedă; în locul vechilor societăți,

cari se luptau pentru acapararea comerţului, apar acum ca concurente înseşi statele cari-şi dispută domnia lumii; căci stăpânirea petrolului asigură superioritatea militară, domnia mărilor şi superioritatea industrială faţă de ţerile cari întrebuinţează cărbunele. Astfei vedem că, în acest scurt timp, Anglia — care este cea mai interesată în mănţinerea domniei ei efective a mărilor — şi-a organizat peste tot locul pe coastele oceanelor o serie de depozite de petrol pentru marina ei de răsboiu şi de comerţ şi şi-a asigurat pe tot globul o vastă reţeà de posesiuni de producţie de petrol. In 1913, din cele $7^1/_2$ miliarde, cari reprezintă capitalul total din industriile petrolifere, $2^1/_2$ miliarde erau capital pur englez, iar, dacă socotim capitalul societăţilor în care capitalul englez este larg interesat şi dominant — cari adică se conduc de politica şi principiile stabilite de Statul englez, — atunci el ajungea la aproape 5 miliarde. Statele Unite la rândul lor şi în urmă Germania au dus aceeaş luptă pentru a-şi asigurà producţia de petrol din lume.

Pentru acapararea petrolului se duce dar astăzi de către marile state o luptă vitală, cum nu s'a dat încă pentru nici una din avuţiile miniere. Această luptă iea tot felul de forme, începând dela simpla concurenţă comercială până la conflicte armate — ca cele din Mexico, Persia etc. — şi se termină apoi cu intervenţia armată a statelor mari interesate; aşà că statele mai mici producătoare de petrol se văd atrase, fără voia şi vina lor, în conflicte, cari le pot costà chiar independenţa lor.

Petrolul din România — deși încă în cantități relativ mai mici—are, în această luptă mondială, o importanță mare prin situația geografică a țerii în Europa centrală — cu țerile cu cari e legată atât prin Dunăre, cât și prin numeroase căi ferate; — de aceea și lupta între grupurile mondiale începuse chiar a luà și acì forme periculoase, contra cărora trebue să ne apărăm în prima linie *interesele noastre reale naționale.* De aceea dar e necesar, înainte de toate, să ne clarificăm bine, cari anume sunt aceste interese naționale proprii ale noastre, pentru a puteà duce o politică consecventă pentru apărarea lor.

In primul rând noi știm că petrolul nu este o avuție inepuizabilă — chiar astăzi unele porțiuni de zăcăminte se apropie de sleire;—așà dar trebue înainte de toate să avem absolut mână liberă de a luà toate măsurile în interesul conservării sale, a sporirii producției și a dirijării ei, astfel ca să corespundă în prima linie nevoilor noastre. Apoi trebue să stabilim cari anume sunt produsele de cari avem absolută nevoe pentru economia țerii și în ce cantități pentru a sprijinì producția lor, a limità și eventual chiar a oprì cu desăvârșire exportul lor, dacă rezervele sunt nesuficiente. In fine — tocmai din cauza importanței mari politice a acestor produse — trebue să vedem în ce mod putem să ne asigurăm cât mai bine exercitarea nelimitată a drepturilor noastre de suveranitate față de influențele străine, pentru a rămâneà absolut stăpâni pe izvoarele de producție și a dispune de produsele acestora după cum interesele noastre ne vor dictà, dându-le nu-

mai în schimbul cuvenitelor compensațiuni, de natură economică, financiară și chiar politică.

Interesul fundamental în această chestiune este dar: să asigurăm stăpânirea completă și rămânerea în țară a acelor produse—și în acele cantități—cari ne sunt necesare, pentru apărarea noastră națională, pentru mijloacele de transport sub orice formă — navigație, cale ferată, automobile, etc. — și pentru întreaga activitate economică.

Ca *activitate economică*, problema principală este pentru noi aceea a creării unei industrii naționale, și aceasta depinde—între alți factori pe cari vom discutà în altă parte—de energie și de materiile prime disponibile. Cum nouă cărbunele, ca combustibil în România veche, aproape ne lipsește (în Transilvania îl vom aveà acum și pe acesta în abundență), și cum căderile noastre de apă încă nu sunt puse în valoare, e sigur, că singurul generator de energie comod și de calitate superioară ce-l avem în țară, mai cu seamă pentru motoare, e petrolul cu derivatele sale — fie benzină, poslete, etc. pentrn motoare, fie păcură ca combustibil, etc.; — pe aceasta dar trebue să ni-l păstrăm în cantitățile de cari avem nevoe și să-l furnizăm cu astfel de prețuri industriei, încât produsele ei să poată susține concurența pe piața universală.

Ca materii prime, de sigur, că între cele mai indicate pentru industria noastră e de asemenea însuș Petrolul; și anume, atât ca Țițeiu (petrol brut), cât și ca Păcură, cari servesc de bază la o serie de industrii chimice, cari pot aduce o stare înfloritoare în țară. Și din acest punct de vedere dar, interesul viitorului industriei noastre

ne indică, că trebue să avem toată libertatea de a luà orice măsuri în vederea exploatării raționale și a cruțării acestei avuții.

Dar chiar în agricultură, motorul începe să aibă o influență foarte mare și să scutească multă muncă omenească. Cum noi, din lipsă de brațe, suntem nevoiți a ne servì tot mai mult de mașini cu motor, e firește că generatorul lor de energie, adică produsele petrolului, va aveà o influență hotărîtoare asupra progreselor și rentibilității viitoarei noastre agriculturi.

Dar chiar și pentru meserii și micile ateliere, motorul, și deci generatorul său de energie, devine o absolută necesitate. Așà dar întreaga activitate economică, sub orice formă, și chiar vieața de toate zilele, devine tot mai strâns legată de motor și deci de produsele petrolului, pe care trebue să ni le cruțăm ca pe un dar sfânt.

Intru cât privește asigurarea dreptului de a dispune noi de producția și repartizarea petrolului, cum o cer interesele noastre economice și politice, situația mondială ne indică—azi mai mult ca ori când—*absoluta necesitate a Naționalizării resp. a Monopolizării acestei avuții,* adică a rezervării pe seama excluzivă a statului a dreptului de a regulà industrializarea, comercializarea și transportul petrolului în conformitate cu interesele superioare ale țerii; el nu mai poate rămâneà în nici un caz ca până acum la discreția absolută a societăților străine, deoarece acestea urmează în mod fatal indicațiunile și politica țerii de cari depind capitalurile și conducerea lor, Această bogăție trebue să rămână un bun al națiunii, pus în totul în serviciul marilor ei interese, pe cari le influențează în mod hotărîtor,

și eventuala concesionare a dreptului de a o exploată nu trebue să se mai poată da decât numai de stat cu caiete de sarcine în regulă, în care să se prevadă toate garanțiile necesare. Statul are astăzi, mai mult ca oricând, dreptul să o facă, când vechea concepție a «proprietății sfinte și inviolabile» s'a schimbat chiar și la proprietatea suprafeței solului—care și ea nu mai poate fi concepută decât în funcțiunea ei socială—și când interese atât de vitale ale națiunii întregi depind de această chestiune.

Modul cum se va putea realiză o astfel de reformă, în ce mod se va procedă cu vechile exploatări și în ce măsură sau în ce condiții s'ar lăsă participarea capitalului privat—și eventual a celui străin—la aceste întreprinderi naționale, cum se vor regulă raporturile față de proprietarii solului, cum se va regulă exploatarea în viitor și cum chestiunea rafineriilor, cum distribuția productelor, vânzarea lor în interior, exportul lor și transportul, etc., toate acestea, oricât de importante ar fi ele și oricâte dificultăți ar prezintà, rămân chestiuni secundare—cari nici nu e locul de a fi discutate acì—față de chestiunea fundamentală: acea a *necesității absolute a naționalizării terenurilor petrolifere resp. a monopolizării lor, care din interese superioare trebue grabnic adusă la îndeplinire.*

Nu cred necesar să mai insist că *chestiunea gazelor naturale*—de asemenea un generator de energie—care e strâns legată de terenurile petrolifere, intră și ea în totul în chestiunea petrolului și cere să fie tratată împreună și în acelaș mod ca și dânsa; diferența e numai că

aci lucrurile se prezintă mai simplu, necesitând atât de multe lucrări pentru punerea lor în valoare.

După cum se vede dar, Petrolul — cea mai importantă dintre bogățiile subsolului nostru—are a exercità încă o mare înfluență asupra vieții poporului nostru; el va fi generatorul de energie al industriei noastre, a cărei sporire considerabilă o va provocà—servind chiar singur și ca materie primă,—cât și al mijloacelor noastre de transport și comunicație; el va contribuì a sporì importanța politică a statului și ne va aduce foloase și prin compensațiile ce le vom obține în schimbul productelor sale, și tot el ne va furnizà multe din materiile necesare pentru apărarea națională. El impune însă și importante probleme de muncă și organizație poporului nostru, și dela modul și seriozitatea cum va ști acesta să le rezolve, va depinde în mare parte soarta noastră în viitor.

b) Cărbunele.

Acest produs al subsolului nostru se găsește în țară sub 3 forme: 1. *Antracit*, în cantitate mică, la o singură mină din Gorj, 2. *Huilă*, în jud. Dâmbovița, însă în cantitate foarte mică și 3. *Lignit*.

Lignitul se găsește în cantități mari și de diferite calități, între cari cel dela Asău-Comănești e de un număr mai mare de calorii.

Față cu lipsa noastră de combustibil și față cu prețurile mereu crescând pe piața universală a păcurii și benzinei, lignitul nostru are o mare însemnătate economică, atât pentru industrie și transport, cât și pentru încălzit. Totuș până astăzi minele din vechiul regat sunt într'o

stare cu totul primitivă, așà că nu produc decât aprox. 200.000 tone pe an, ceeace față de cantitatea enormă de cărbune ce o importăm nu are aproape nici o însemnătate. Mai rău este încă, că și această cantitate ce se scoate nu e nici măcar valorificată cum se cade, așà că, în timpul verii, sub influența căldurii, lignitul se pulverizează, pierzându-se astfel cantități foarte mari. Fabricarea brichetelor ar puteà să înlăture acest inconvenient, dându-i atât o formă mai utilizabilă, cât și o putere calorică mai mare, prin amestecarea sa cu reziduri de păcură. E de sperat dar că în urma greutăților de procurarea combustibilului prin care am trecut — cari au pus la grea încercare atât industria noastră, cât și chiar populația din orașe, care nu aveà cu ce se încălzì — se va da o întindere mai mare exploatărilor minelor de lignit, pe cari le avem în abundență, și unei mai bune valorificări a produselor lor.

Lignitul capătă însă în ultimul timp și el o importanță tot mai mare și ca materie primă, deoarece, prin destilarea sa, s'a reușit a se scoate o serie de produse prețioase—gaz pentru iluminat și pentru motoare, produse chimice, etc.—ca și cele din destilarea huilei; între acestea foarte important este că s'a reușit a se obține Amoniacul, care poate fi transformat în Sulfat de Amoniu, adică într'un produs de cea mai mare valoare ca îngrășăminte agricolă. Se pare dar, că și în bogatele noastre mine de lignit vom aveà un însemnat izvor de avuție națională. Va trebuì și acì ca poporul nostru să se organizeze spre a o pune, cu propriile sale puteri, în valoare și să nu aștepte mereu să vină străinii să le acapareze; după cum de altfel au încercat deja Ger-

manii în timpul ocupațiunii țerii, cumpărând acțiile tuturor societăților de lignit și acaparând chiar zăcămintele de Grafit, cari s'au descoperit în Gorj.

c) Sarea și alte producte miniere.

Sarea este a treia mare bogăție a subsolului nostru, care, prin calitatea ei — Clorură de Sodiu pură — și prin cantitatea mare în care se găsește, poate ajunge la o mare importanță economică și comercială. Astăzi ea servește mai mult numai ca sare de consumație și mai puțin pentru scopuri industriale. Ea poate devenì o bază și pentru o serie de industrii chimice — fabricație de sodă, clorură de calciu, acid clorhidric, etc. — foarte rentabile. Printr'un export bine organizat, ea ar puteà aduce venituri țerii cu mult mai mari ca cele de astăzi.

Chihlimbarul și Ozocherita se găsesc în cantități prea mici pentru a aveà o importanță economică.

Cu mult mai săraci suntem în vechiul regat în *Metale*, cari se limitează la câteva localități, unde se găsesc minereuri de Fier, Mangan sau Cupru, nisipuri aurifere în albiile câtorva râuri, etc. și cari toate aproape nu se exploatează încă, afară de mina de Cupru dela Altân Tepe din Dobrogea, pe care necesitățile răsboiului a pus-o în exploatare, dar care nu se știe de se va mai rentà și în timp de pace.

De o mai mare valoare sunt numeroasele *Cariere de piatră* de construcție și de șosele, piatră de var, de mori și de ciment, și izvoarele de *ape minerale*, cari ne-au permis să facem o serie de stațiuni balneare, din cari unele au ajuns chiar la un oare care renume.

d) Bogățiile subsolului din țerile alipite.

Prin unirea țerilor surori, România și-a completat bogățiile ei miniere — și mai cu seamă cu Fierul și Cărbunele cari-i lipsiau — și prin acestea și-a pus și o bază cu mult mai solidă pentru întregul ei organism economic.

„Țerile românești de peste munți posedă relativ cele mai variate zăcăminte din Europa, căci acolo se exploatează: Cărbuni de piatră (huilă), lignit, fier, sare, aur, argint, mangan, cupru, plumb, sulf, asfalt, parafină, grafit, aluminiu; de asemene bismut, chrom, nichel, mercur. O astfel de variație de minereuri, raportată la un teritoriu relativ restrâns, nu se găsește aproape nicăieri pe pământ; astfel că Banatul și Transilvania sunt un adevărat „Eldorado minier“ [1]).

Iată în scurt, după descrierea d-lui Motaș și statisticile publicate de frații Enescu, [2]) câteva date asupra stării exploatărilor miniere și a industriei noastre de aci:

Marile centre miniere se găsesc în cea mai mare parte în lanțul Munților apuseni, iar sarea în centrul Ardealului. Acestea sunt împărțite, din punct de vedere administrativ, în 3 Căpitănate (regiuni miniere) și anume: *Baia mare* pentru Maramureș și Satmar, *Zlatna* pentru Ardeal și *Oravița* pentru Banat.

Principalele produse miniere cari formează obiectul exploatațiunilor mari sunt: fier, cărbune (huilă), lignit, sare, aur, argint și ceva cupru. Suprafața totală a terenului minier la finea anului 1910 erà de 43.243 hect.,

[1]) Vezi. Ing. C. I. Motaș, *Industria minieră și metalurgică din Banat și Ardeal*, Bırsa, anul XVIII, No. 76 din 27 Apr. 919.

[2]) Ion Enescu și Iuliu Enescu, *Ardealul, Banatul, Crișana, Maramureșul din punct de vedere agricol, cultural și economic*. Buc. 1915.

din cari 4.797 h. ale Statului și 3.834 h. ale particularilor. Numărul concesiunilor acordate pentru explorări la această dată este de 72.215, iar numărul lucrătorilor minieri ocupați în exploatațiune este de 35.918.

Fierul și Cărbunele. Principalele exploatări cari au format baza unei mari industrii metalurgice sunt: Minele de fier și de huilă din Banat (Anina și Reșița, Nadrag, Nandorhegy, Rusca Montană, etc.) și în Ardeal: Minele de fier dela Ghelar și minele de lignit dela Petroșani. In amândouă părțile avem o situație foarte avantajoasă pentru o industrie metalurgică, amândouă materiile prime—cărbunele și fierul—găsindu-se apropiate una de alta. Voiu cità câteva părți din descrierea dată de D-l Ing. Motaș a instalațiilor dela Reșița, spre a da o idee de desvoltarea la care a ajuns extracțiunea și industria montană din Banat.

„Imprejurări favorabile au făcut ca materiile prime pentru industria metalurgică, Cărbunele și Fierul, să fie la un loc, în cantități deși nu mari, dar suficiente, încă și de o calitate cu totul superioară, Magnetita fiind aproape cu totul lipsită de fosfor și sulf și Huila putându-se transformà în cocs metalurgic.

„Cele 206.000 tone minereu de fier provin aproape în totalitate din Dognacia și Moravița, iar huila, în cantitate de 300.000 tone, din minele dela Secul, Doman, Anina, Bogșa, Sasca și Moldova. Prin lucrări de adâncime, unde sunt săpate galerii de 63 km., și cu ajutorul a 8 mașini de extracție, se scoate toată această producție minieră. Uzina metalurgică dela Reșița a acestei societăți conține 5 cuptoare înalte, instalație de cuptoare Martin și convertoare Bessmer, insta-

lație de laminat, compusă din 14 laminoare, felurite ciocane, presă, mașini, unelte, turnătorie de fontă și oțel, fabrici de mașini, de poduri metalice și de mașini agricole. Producția acestor uzine și fabrici eră de 112.000 tone produse laminate (diverse profiluri, șine de cale ferată, tablă, plăci), 14.000 tone mașini, poduri, cazane, 22.000 tone piese turnate în fontă și oțel.— Societatea își fabrică singură, afară de cocsul necesar cuptoarelor înalte, cărămizi refractare, ciment, piatră de var și mangal. Acționarea întregului complex de fabrici și mine necesită 25.000 H. P. (mai mult decât toate morile sistematice dela noi din țară la un loc) și un număr de 17.000 lucrători. Pentru transporturi serviau 760 vagoane, 26 locomotive și 63 km. cale ferată".

Si celelalte societăți metalurgice cât și cele pentru exploatarea huilei din Banat, deși mai mici, au instalațiuni moderne și o producție destul de însemnată.

In *Ardeal*, în comitatul Unedoarei, avem aceeaș situație prielnică pentru desvoltarea industriei metalurgice ca și în Banat. Minele de fier dela Ghelar sunt foarte bogate, iar cărbunele dela Petroșani—care e de bună calitate și se poate transformă în cocs metalurgic—e în apropiere și în cantități foarte mari. Și aci dar se fac exploatări mari miniere, cari au dat naștere la o însemnată industrie metalurgică. Iată cum descrie d-l Ing. Motaș exploatațiile și instalațiile statului dela Unedoara: „Producția—celor 320 hect. teren minier al statului—este de 209.000 tone Limonit, care se transportă la topitoarele din Unedoara și Govadia, la o depărtare de 16 km. . . La topitoarele din Unedoara se lucrează

cu 5 cuptoare înalte, 2 cuptoare Martin, 2 convertoare mici Bessmer și o turnătorie. La Goradia funcționă numai un cuptor înalt, turnătorie și atelier de reparații. Producția topitoarelor statului eră de 100 mii de tone fontă nouă, fabricată numai din minereu propriu. Generatorii de forță, mașini cu piston și turbine cu abur, și motor de gaz produceau în total vreo 5.000 H. P., numărul lucrătorilor eră de 2.460".

In total pentru cele 3 regiuni miniere (Zlatna, Oravița și Baia Mare), după statistica oficială pe 1910[1]), avem pentru fier și cărbune următoarea producție a produselor miniere și a cuptoarelor înalte:

	MINEREURI DE FIER		FIER		FONTĂ BRUTĂ		HUILĂ		LIGNIT	
	Tone	Cor.	Tone	Cor.	Tone	Cor.	Tone	Cor.	Tone	Cor.
Oravița	168.142	1.188.392	113.686	8.820.215	5.883	1.198.090	430.380	6.628.416	4.548	43.471
Zlatna	290.833	1.599.589	80.673	5.459.277	2.188	342.079	—	—	2.029.331	21.151.589
BaiaMare	2.383	37 876	880	78 720	1 595	379.302	—	—	83.114	404.425
	461.359	2.825.857	195.239	14.358.212	9.667	1.919.471	430.380	6.628.416	2.116.994	21.599.48

După cum se vede din aceasta statistică, în regiunea Zlatna, în care se cuprind tocmai minele dela Petroșani, avem o producție anuală de peste 2.000.000 tone de lignit de foarte bună calitate. Aceasta reprezintă cea mai mare avuție pentru întreaga noastră economie națională, care ne asigură de acum înainte puțința să ne punem în valoare prin industrie produsele brute ale solului și subsolului nostru, precum și combustibilul mijloacelor noastre de transport; ea ne des-

1) Enescu, loc. cit., pag. 163.

chide deci cea mai largă cale spre un adevărat progres. Datoria noastră este numai ca, în cel mai scurt timp, aceste importante centre de producţia fierului şi a cărbunelui să fie legate prin căi ferate cu porturile noastre şi cu centrele de comunicaţie internă şi producţie industrială.

Gazele naturale. In afară de fier şi de cărbune, una din bogăţiile mari ale subsolui ţerilor române de peste munţi — pentru noi iarăş de o mare importanţă economică — sunt *Gazele subterane* din câmpia Transilvaniei. Statul Unguresc a monopolizat dela 1912 exploatarea acestora şi a pornit studii sistematice pentru căutarea lor. In Transilvania zece sonde produc astăzi gaze, din cari : 8 sonde din adâncimi foarte mici (80 — 150m.) dau în total 647.000 m^3 pe zi, cu o presiune de 10 — 21 atmosfere; 2 sonde din adâncimi mai mari (226 şi 302m.) dau peste 1 mil. m^3 pe zi, cu o presiune de 25 — 26 atmosfere.

Prin conducte se duc gazele la Turda şi Maros Ujvár.

D-l Prof. Mrazec arată că «toată câmpia transilvană (Mezöseg) închide, după toate probabilităţile, zăcăminte bogate de gaze, cari par a puteà fi comparate cu cele din Statele Unite». Guvernul ungar făcuse un întreg plan de întrebuinţarea acestor gaze pentru iluminatul oraşelor şi ca generator de energie pentru industrie; numai că, în loc să facă industriile în Transilvania voià să facă conducte pentru gaze — sau să transmită energia pe cale electrică—până la Pesta, aşà că beneficiile acestei avuţii naturale să revină Ungariei.

Minele de sare din districtele Uioara şi Hăndul sunt şi ele foarte bogate, dând o producţie în 1910 de 225.396 tone în valoare de 31.428.000 coroane.

De o mare importanță sunt minele de *Metale nobile*. *Minele de aur* sunt cunoscute încă din antichitate și Impăratul Traian le concedase chiar cu dijmă unui «Concilium aurariorum». Ele produc (în 1910) o cantitate de 2.905.28 kg., în valoare de 9.516.108 coroane *Minele de argint* au produs în acelaș an 8.629 kg. în valoare de 743.870 cor. Asupra importanței acestei producții de aur și argint pentru o țară cred că nu mai e nevoe să insist.

In total valoarea produselor miniere ale țerilor române de peste munți este de 73.058.419 cor., care se repartizează în modul următor asupra diferitelor produse: Aur 13.3%, argint 1%, fier 19.6%, minereuri de fier 3.8%, fontă brută 2.6%, huilă 9%, lignit 29.5%, sare 21.3%[1].

Și în *Bucovina* sunt câteva exploatațiuni miniere, între cari mai principale: Salinele dela Cacica și minele de Mangan dela Iacobeni.

In afară de acestea, atât Transilvania, cât și Bucovina au multe *ape minerale*, cari au permis să se facă o serie de stațiuni balneare cu o reputație mondială, încă din timpurile vechi.

Toate aceste bogății ale subsolului țerilor surori completează producția noastră și contribuesc asfel a stabilì un echilibru între nevoia consumației și producția țerii; prin aceasta dar, ele ne asigură și mai mult independența din afară și dau noului stat o soliditate și o rezistență cu mult mai mare, pentru a-și puteà rezolvì în liniște problemele de cultură și civilizație, pe cari are a le aduce la îndeplinire pe teritoriul său etnic.

1) Vezi Enescu, loc. cit., pag. 161.

Grație lor, România viitoare va avea posibilitatea să-și industrializeze singură materiile ei prime și să-și transporte mai ieftin produsele, spre a putea susține concurența pe piețele străine, iar grație marei activități industriale și comerciale, ce se va naște astfel, se vor crea nouă posibilități de muncă și de vieață, cari vor avea ca consecință o considerabilă sporire a populației și deci o mare întărire a statului și poporului român. Firește însă că tocmai stăpânirea acestor avuții indică poporului nostru o serie de nouă și mari probleme, pentru punerea lor în valoare și pentru adaptarea lor spre a putea deveni folositoare economiei naționale a noului stat și mersului evoluției sale spre progres.

3. INFLUENȚA CONDIȚIUNILOR NATURALE ALE ȚERII ASUPRA VALORIFICĂRII PRODUSELOR EI.

După ce am examinat constituțiunea pământului țerii, cu tot ce se află pe dânsul și sub dânsul, și am văzut produsele naturale pe cari le poate da fiecare parte a sa, precum și indicațiunile pe cari ni le dă natura pentru modul cum ar putea fi mai bine exploatate toate acele izvoare de bogății naturale cari constituesc zestrea țerii noastre, să cercetăm acum—completând examinarea noastră a bazelor geografice ale vieții economice din România — întru cât condițiunile naturale ale acestei țeri permit și înlesnesc o mai bună valorificare a acestor produse, pentru ca astfel poporul să poată trage din ele maximul de foloase pentru existența și propășirea sa,

Cea mai mare parte din aceste produse naturale ale solului, subsolului sau apelor țerii — cari, după cum am arătat, în ultima analiză, provin din substanțele conținute în pământul ei — sunt însă produse brute, cari, pentru a puteà servì la satisfacerea nevoilor omenești, au încă nevoe de o prelucrare sau transformare specială și apoi de a fi transportate dela locul de producție la centrele de consumație sau de schimb cu alte produse. Toate aceste operațiuni de transformare, prelucrare, transport, și schimb cu alte produse și cer o întrebuințare nouă de muncă omenească, din ce în ce mai complicată, și o întreagă activitate organizată, ajutată de instrumente, instalațiuni, instituțiuni și procedee tot mai perfecționate. Prin specializare și diviziunea muncii, aceste operațiuni s'au diferențiat și consolidat în acele 2 mari ramuri de activitate — Industria și Comerțul, cu toate anexele lor — cari constituesc doi din stâlpii fundamentali ai vieții popoarelor și statelor civilizate și dau astăzi directivele întregei lor munci. Dela gradul lor de desvoltare depinde gradul de cultură și de civilizație la care se poate înălțà mai departe un popor, precum și invers, dela gradul de cultură al poporului depinde desvoltarea la care au putut ele să ajungă.

Nevoile vieții unui popor sunt însă mai variate decât felurile producției pământului țerii sale; și acestea cresc cu gradul de cultură și civilizație la care a ajuns el; de acì dar nevoia ca diferitele popoare să intre în relațiuni de schimb al produselor lor, cari astfel devin mărfuri internaționale. Cum fie care țară poate produce anume mărfuri în mai bune condițiuni — de

o mai bună calitate şi mai ieftine—s'a ajuns la o specializare a diferitelor popoare pentru diferitele ramuri de producţie; aşà că fiecare produce pentru întreaga omenire şi consumă din producţia întregei lumi, şi fie care iea parte la acest schimb universal de mărfuri după puterile şi gradul său de cultură.

Popoarele primitive însă se mulţumesc a recoltà produsele brute ale ţerii lor şi a le schimbà contra produselor de cari au nevoe ale altor popoare, pe când popoarele civilizate adună aceste produse brute de pe toată faţa globului şi le prelucrează sau le transformă astfel, ca să corespundă celor mai variate nevoi ale consumaţiunii, spre a le vinde în urmă cu profit; astfel ele trag toate profiturile din munca acelor popoare înapoiate, pe ale căror produse le valorifică, îmbogăţindu-se, şi deci punându-se tot mai mult în stare de a se desvoltà şi întărì prin cultura şi civilizaţia la care aceste îndeletniciri inteligente şi rentabile le permite a se înălţà.

Indeletnicirea unui popor cu Industria şi Comerţul nu depinde însă numai de gradul de cultură la care s'a înălţat el, ci — după cum am mai arătat — în ultima analiză toate depind de natura ţerii pe care o locueşte, adică au o bază geografică. Cultura unui popor — adică desvoltarea însuşirilor şi aptitudinilor sale fireşti — este desigur un factor fundamental, condiţiunile naturale ale ţerii pe care o locueşte el sunt însă hotărîtoare. Nu este doar o întâmplare, că centrele mari de cultură ale omenirii nu s'au desvoltat decât tocmai în acele locuri, unde condiţiunile naturale erau prielnice pentru o desfăşurare mare de activitate in-

dustrială și comercială; și de asemenea, nu este o întâmplare că popoarele, cari au stat mii de ani pe platoul înalt al Asiei, ducând acolo vieața nomadă, nu au putut ajunge la o înaltă cultură, decât atunci când au emigrat în Europa, în câmpia Chinezească, pe malurile Indusului și a Gangelui, etc., adică acolo unde tocmai au găsit acele condițiuni prielnice pentru a-și valorificà munca prin producție inteligentă și prin posibilitatea schimbului produselor lor. In zestrea naturală a fie cărei țeri contează deci ca un factor hotărîtor, pentru vieața, munca și cultura poporului, posibilitățile desfășurării unei activități pentru prelucrarea, transformarea, transportul și schimbul produselor ei, și dela modul cum știe el să folosească aceste posibilități depinde viitorul său și sorții săi de izbândă în lupta dintre popoare.

Este necesar dar, ca înainte de toate să examinăm și noi din acest punct de vedere condițiunile naturale ale țerii noastre, spre a vedeà întru cât și până la ce grad permit ele poporului nostru desfășurarea unei mai mari activități pentru o mai bună valorificare a produselor ei naturale, prin prelucrarea lor și prin schimbul lor mai lesnicios cu produsele altor țeri. Un astfel de examen însă nu se mai poate face decât în mod comparativ cu celelalte țeri; căci astăzi fiecare țară, oricât de mică ar fi ea, producând pentru piața universală — adică produsele sale fiind destinate pentru întreaga omenire — și consumând din produsele tutuçror țerilor din lume, aceste posibilități de o activitate industrială și comercială nu mai pot fi judecate decât în raport cu posibilitățile altor țerii; din acestea apoi reiese rolul natural ce se cuvine fiecărei țeri și căruia popo-

rul este dator a se conformà. Problemele economice ale țerii noastre nu mai pot fi dar nici ele judecate decât din punctul de vedere mondial și al rolului ce are această țară a-l îndeplinì în producția și comerțul mondial, după cum de altfel am făcut-o dejà și noi acì, când am discutat chestiuneà produselor solului, subsolului și apelor noastre.

Urmărind, cu harta în mână, răspândirea marilor centre de activitate industrială din lume și marile linii ale comerțului, pe cari se duc produsele tuturor popoarelor spre a fi prelucrate și distribuite apoi pentru consumație în toată lumea, vedem că ele s'au grupat mai întâiu într'o anume parte a Europei. Cercetând mai de aproape cauzele acestei concentrări, vedem că ele sunt datorite: constituției pământului acelor țeri, situației lor și capacității populației ce le locuește. In prima linie, ea este datorită faptului că în pământul acelor țeri se găsește fierul și cărbunele, adică: acèa materie primă universală care a dat numele epocei fierului, în care trăim și astăzi, și acel generator de energie, care, prin forțele naturale scoase din pământ, sporește munca omului și-i dă posibilitatea de a-și desfășurà această activitate de prelucrarea și transformarea produselor brute, precum și pentru transportul lor; apoi ea e datorită situației acelor țeri la marginea oceanului, care le deschide calea cea largă spre toate centrele lumii; în fine mai e datorită și inteligenței și energiei populațiunii lor, care a știut să tragă toate profiturile, atât din aceste bogății ale pământului, cât și din această situație favorabilă la coastele oceanului, pentru a-și câștigà locul pe care-l

ocupă în gospodăria mondială. Astfel Anglia, Germania, Belgia, Nordul Franței, etc. datoresc cărbunelui și fierului din pământul lor activitatea industrală și comercială ce o desvoltă, precum și bogăția și cultura la care s'au înălțat prin aceasta; și tot astfel, când o populație inteligentă a emigrat în Statele Unite, cărbunele și fierul din pământ a pus-o în stare să desvolte un nou mare centru de mare activitate industrială și comercială. Când în urmă electricitatea a permis ca căderile de apă să poată deveni un alt izvor de energie, atunci Norvegia, Sudul Franței, Elveția, Niagara, etc. au devenit alte centre mari industriale ș. a. m. d. Astăzi în fine un nou generator de energie se descopere în pământ — Petrolul – și țerilor cari-l posedă li se rezervá de asemenea un rol corespunzător în activitatea industrială și comercială a lumii.

Țerile Europei, pe de altă parte, nu au o importanță egală în vieața economică mondială; și aceasta provine din faptul că nici zestrea naturală a acestor țeri nu e egală, fie că nu au aceleași bogății fundamentale în pământ, fie că nu au aceeaș poziție favorabilă la calea largă a oceanului, fie că populațiile ce le locuesc nu au toate aptitudinile necesare. Să vedem dar, judecând acum lucrurile din aceste puncte de vedere, întru cât și până la ce grad, condițiunile naturale ale țerei noastre permit o prelucrare a produselor ei și înlesnesc schimbul acestor mărfuri, care adică este rolul pe care natura țerii îl va indică producției noastre în industria și comerțul mondial.

A) Condiţiunile pentru transformarea şi prelucrarea produselor ţerii. — Activitatea industrială.

In Capitolele precedente, examinând produsele naturale ale pământului ţerii şi posibilităţile de a face prin cultură ca substanţele conţinute într'însul să se transforme în produse de o valoare de întrebuinţare tot mai mare, am văzut că mai toate produsele noastre naturale reprezintă mărfuri cari au o mare căutare pe piaţa mondială. Unele din ele—ca: produsele agricole, petrolul, lemnul, etc. —dacă ar lipsì, ar reprezentà chiar o adevărată calamitate pentru unele ţeri consumatoare; căci, de ex. întru cât priveşte cerealele, Anglia produce, pentru a-şi satisface nevoile consumaţiei ei interne, numai pe cel mult 150 zile pe an, Elveţia pe 6 luni, Belgia şi Olanda pe câte 8½ luni, Germania pe 10 luni. etc.; iar tot restul, aceste ţeri trebue să-l importe, şi ţara noastră contribue mult la satisfacerea acestor necesităţi. Tot astfel ştim ce importanţă covârşitoare au, pentru motoarele industriei şi pentru mijloacele de transport din Germania, produsele petrolului nostru şi în special benzina, păcura şi uleiurile minerale.

Altele din aceste produse ale pământului ţerii, numai din cauza dificultăţii transporturilor — a volumului prea mare, a formei sub care se prezintă ca produse naturale, adeseori greu de conservat în stare proaspătă, etc.—nu pot fi exportate, deşì ar aveà o căutare foarte mare. Altele în fine, pe cari le avem în cantităţi foarte mari—să amintim numai produsele celor 400.000 hect. de stufării din Delta Dunărei, diferite

minereuri, piatra de var şi de ciment, etc.—deşi conţin într'însele substanţe folositoare, căutate pe piaţa mondială, ele nu pot fi exportate, fără a fi mai întâiu prelucrate astfel ca să obţină o formă exportabilă. Natura ne dă dar suficiente posibilităţi pentru a îndeplinì un rol important în producţiunea mărfurilor, de cari piaţa universală are nevoe pentru satisfacerea trebuinţelor consumaţiunii mondiale.

Pentru a puteà însă îndeplinì acest rol şi a satisface totodată cât mai bine şi nevoile economiei noastre naţionale—adică pentru a face ca fie care părticică din pământul ţerii să fie pusă în stare de a da maximul şi optimul de producţie şi de rentabilitate—trebue ca toate aceste produse naturale să fie astfel prelucrate, încât să capete acea formă exportabilă din care să poată rezultà maximul de beneficiu pentru ţară. Aceasta nu se poate face însă decât dacă poporul nostru este în stare să desvolte o activitate industrială consecventă adică să transforme produsele naturale ale ţerii, considerate ca materii prime, până ajung la forma, care—în condiţiunile noastre speciale, naturale, sociale şi economice — este cea mai rentabilă şi asigură cele mai multe foloase pentru economia generală a ţerii. O asemenea activitate nu numai că ne va valorificà mai bine produsele pe cari le exportam până acuma, punându-ne în stare să tragem cu totul alte profituri de pe urma lor, dar ne va da posibilitatea să punem în valoare şi să transformăm în bogăţii din ce în ce mai multe produse ale pământului nostru, care astăzi stau neutilizate.

Mai mult încă, și în afară de abundentele materii prime ale ţerii, activitatea industrială poate să ne pună în valoare, printr'o utilizare raţională, şi alte izvoare mari de bogăţie de cari dispunem; acestea sunt: 1) Forţele naturale, sub toate formele sub cari natura ni le-a pus la dispoziţie, ca izvoare de energie, 2) Puterea de muncă, inteligenţa şi aptitudinile poporului nostru şi 3) Munca generaţiilor trecute, acumulată — ca un bun al naţiunii — sub formă de capital.

Toate acestea, cari stau în mare parte neutilizate raţional, pot să devină, printr'o activitate industrială bine organizată, factori importanţi de producţie şi izvoare de bogăţie a naţiunii.

In adevăr, urmărind forma sub care se exportă şi apoi sub care ajung în consumaţiune produsele naturale, constatăm unele fapte, cari ne arată o vădită stare de inferioritate faţă de alte popoare; şi anume: noi exportăm aproape excluziv numai produse brute pentru a importă produse industrializate—cari foarte des nu sunt decât chiar propriile noastre produse brute transformates au prelucrate, — iar prin prelucrarea lor, alte ţeri obţin câştiguri cu mult prea mari, faţă de câştigurile realizate de noi pentru ele, considerate ca materie primă. Este dar un mare tribut pe care-l plătim, sub această formă, străinătăţii, care profită astfel de bogăţiile naturale ale ţerii noastre — pe cari le-am văzut că sunt foarte abundente — şi de munca depusă de poporul nostru pentru extragerea lor.

Se cuvine dar să cercetăm cari sunt cauzele cari au produs şi mănţin această stare de inferioritate; căci trebue să ştim că o activitate industrială nu se poate

improvizà oriunde și oricând, după bunul plac; ea crește din pământ, ca orice produs natural, ca o consecință a bogățiilor de materii și forțe conținute într'însul, a situației sale, a populațiunii ce-l locuește cu aptitudinile sale firești, etc.; ea depinde dar de o serie de factori determinanți, cari constituesc *mijloacele de producțiune industrială ale țerii*, și de cari trebue să căutăm înainte de toate să ne dăm bine seama. Să vedem dar, dacă sunt în adevăr condițiunile naturale ale țerii neprielnice desfășurării unei activități industriale care să prelucreze propriile noastre produse, adică dacă ne lipsesc *mijloacele naturale de producțiune?* dacă sunt condițiunile de muncă grele, sau dacă îi lipsește poporului nostru inteligența și aptitudinile necesare, adică dacă ne lipsesc *mijloacele sociale* pentru această producțiune? dacă ne lipsește capitalul necesar pentru investiții, și în general dacă sunt *condițiunile economice* neprielnice? sau dacă nu cumva e poate numai o lipsă de organizare și de o activitate îndrumătoare consecventă; deci, dacă nu cumva se duce în această privință o politică greșită, adică dacă ne lipsesc *mijloacele politice* pentru această producțiune?

Să examinăm dar mai de aproape pe toți acei factori cari condiționează putința desvoltării unei activități industriale — servindu-ne și de învățămintele trase din experiențele altor țeri —, pentru a vedeà: unde e adevărata cauză a acestei stări, și în ce mod—și până la ce grad—*condițiunile naturale, politice, sociale* și *economice* ne dau mijloacele necesare pentru desvoltarea unei industrii, în vederea unei mai bune valorificări a izvoarelor de producție naturală a țerii noastre.

1. Materiile prime.

Intru cât privește bogăția țerii în materii prime, nu mai aveam nevoe a insistà, deoarece dela ele am pornit, stabilind chiar, ca prim scop al industriei noastre, nevoia de a le pune pe acestea în valoare. O industrie bazată pe prelucrarea materiilor prime străine nu ar aveà la noi, deocamdată, un scop decât numai dacă nevoile consumațiunii interne — și în special pentru obiectele de prima necesitate — o cere sau dacă am urmări valorificarea altor factori de producție, pe cari numai în acest mod i-am puteà utilizà cu mai multă rentabilitate și cu mai mari foloase pentru țară; astfel ar fi de ex. pentru utilizarea unor izvoare de energie, cari nu pot fi valorificate în alt mod, pentru a găsì o ocupație populației dintr'o anumită localitate, sau pentru a profità de aptitudinile deosebite ale populațiunii pentru o muncă specială, pentru a profità de înlesniri excepționale de transport, datorite unei situații favorabile ș. a. m. d.

Toate acele industrii însă, cari s'au înființat în ultimii ani sub regimul așà zisei legi «a încurajarii industriei naționale», care prelucrează numai materii prime străine sau chiar numai montează piese gata fabricate, sunt o creațiune artificială, având de scop de a speculà numai asupra diferinței taxelor vamale, fără ca profiturile ce le aduc economiei naționale să fie proporționale cu sacrificiile ce se fac, și cari apasă greu asupra consumatorului din țară. Protecțiunea acestor așà zise industrii ar trebuì dar acordată cu mult mai multă greutate și numai în urma unui examen cu mult mai minuțios, din care să reiasă în mod evident foloasele

reale ce fiecare din ele le poate aduce economiei generale a ţerii şi sacrificiile ce ni le impune.

In privinţa materiilor prime dar, vedem că condiţiunile naturale sunt extrem de favorabile pentru desfăşurarea unei activităţi industriale, ba chiar ele împing, ca o necesitate absolută, către industrializarea lor. Tocmai din această cauză însă, în îndrumarea acestei activităţi, trebue procedat după un sistem bine studiat. Trebue să se inventarieze mai întâiu toate izvoarele de bogăţie ale ţerii, începând din creştetele munţilor până la mare, şi apoi să se studieze, pentru fiecare produs în parte, forma care i se poate da pentru a fi făcut exportabil şi gradul până la care poate să fie industrializat pentru a aduce maximul de rentabilitate şi de beneficii ţerii.

Politica statului în această privinţă trebue dar să se conformeze acestor necesităţi, şi protecţia ce se acordă fiecărei industrii să fie numai în proporţie cu spesele de producţie ce rămân în ţară după urma ei şi cu foloasele ce le aduce economiei generale a ţerii. O asemenea politică trebue să fie însă bazată pe studii serioase ştiinţifice, făcute în institute şi laboratorii, cari să exploreze metodic toate izvoarele de bogăţie ale ţerii şi să găsească mijloacele de a pune în valoare produsele lor. Numai o astfel de organizare va puteà duce cu siguranţă în scurt timp la rezultatele dorite.

2. Forţele naturale şi generatorii de energie.

Unul din factorii hotărîtori — şi cel mai important — pentru putinţa desvoltării unei activităţi industriale într'o

ţară este *Energia*. Ea intră în valoarea fiecărui produs industrializat cu un foarte mare număr de procente. Dela bogăţia şi ieftinătatea energiei dar depinde în prima linie gradul până la care se poate merge cu industrializarea unui produs, pentru ca preţurile ce se obţin pe el pe piaţa universală să fie rentabile.

Tocmai de aceea, chestiunea desvoltării industriei într'o ţară este strâns legată de *generatorii de energie* pe cari-i posedă acea ţară. Exemplele pe cari le-am citat de gruparea centrelor mari industriale din lume în jurul minelor de cărbune, a căderilor de ape, etc. ne-o arată lămurit.

Forţele naturale ale unei ţeri sunt toate izvoare de energie şi pot fi puse în serviciul unei activităţi industriale; depinde numai de putinţa adaptării lor, ca să fie întrebuinţate la acest scop. Energia solară, izvorul întregei energii vitale de pe pământ, poate fi întrebuinţată atât direct—ca energie chimică, fermenţi, etc.—cât şi indirect, prin intermediul plantelor şi animalelor (transformată în lemn ca generator de căldură, în iarbă, cereale, etc. ca generatoare de forţă musculară ş. a. m. d.). Dar forma în care aduce ea industriei neîntrecutele ei servicii, este acea cantitate enormă de energie solară ce zace în stare latentă în pământ, acumulată în timp de milioane de ani sub formă de Cărbune, Lignit, Turbă, Petrol, Gaze naturale, etc., prin combustiunea cărora se transformă în energie actuală. Puterea mecanică a vântului este şi ea un izvor de energie utilizabilă, până la un oare care grad, în industrie şi transport (morile şi puţurile de vânt, navigaţia cu pânze, etc.) De o foarte mare importanţă însă este

puterea mecanică a apelor, şi mai cu seamă de când s'a găsit modul practic de adaptare al ei la nevoile industriei, transporturilor şi comunicaţiilor, prin transmisiunea electrică.

După cum s'a văzut în capitolele precedente, în zestrea naturală a ţerii noastre — şi mai cu seamă dela unirea ţerilor surori — noi dispunem astăzi de cantităţi mari de generatori de energie, sub formă de Cărbune, Petrol, Gaze naturale şi Căderi de apă.

Cu acest avut naţional, care este un dar sfânt al naturii, ni s'a deschis fără îndoeală posibilitatea desfăşurării unei mari activităţi industriale. Până unde se poate întinde însă acea activitate şi cât de departe putem noi merge cu transformarea şi prelucrarea produselor noastre, sau chiar cu prelucrarea materiilor prime străine — pentru a trage şi pe această cale profituri pentru economia noastră naţională — aceasta nu se poate hotărî decât pe calea unui studiu mai aprofundat.

Noi ştim că cărbunele, petrolul, gazele naturale şi chiar lemnele sunt izvoare de avuţii, cari după un timp se vor istovì, iar căderile noastre de apă reprezintă şi ele o cantitate — deşì constantă, însă totuş numai limitată — de energie. Mai ştim iarăş, că toţi combustibilile noastre mai reprezintă tot odată şi importante materii prime pentru industrie, din cari se pot extrage produse de o foarte mare valoare; ca atare preţurile lor se urcă necontenit şi vor devenì prea scumpe ca combustibile; aşà că poate să ajungă un timp ca produsele noastre industrializate să nu mai poată suportà din această cauză concurenţa pe piaţa mondială. Astăzi dejà Ţiţeiul şi Păcura au devenit prea scumpe ca com-

bustibile, iar lemnul iese, din această cauză, cu totul din categoria combustibilelor industriale.

Toate aceste considerante dar ne impun o mare rezervă în cheltuirea combustibilelor noastre; ele cer mai întâiu o inventariare cât mai exactă a generatorilor de energie de cari dispunem şi apoi o politică consecventă, care să împiedice risipa şi *să regulamenteze întrebuinţarea lor, raţionând-o.* Această politică trebue să urmărească: ca fiecare porţiune cât de mică de energie să nu poată fi întrebuinţată decât acolo unde dă maximul de profit pentru economia generală a ţerii; şi aceasta nu se va puteà face decât *naţionalizându-se—resp. monopolizându-se izvoarele naturale de energie ale ţerii şi în special: Petrolul, Cărbunele, Gazele naturale şi Căderile de apă.*

Modul cum se va puteà realizà mai bine o asemenea reformă fundamentală şi modul cum va fi ea organizată, pentru a servì mai bine interesul general şi a favorizà activitatea industrială a poporului, se va puteà precizà când studiile pregătitoare — cari nu mai pot aşteptà şi trebuesc imediat începute — vor fi gata.

3) Condiţiunile de muncă.

Unul din factorii importanţi, de cari depinde putinţa desfăşurării unei întinse activităţi industriale într'o ţară şi prosperitatea ei, este constituit de condiţiunile de muncă din acea ţară; şi acestea la rândul lor depind, pe de o parte, de densitatea populaţiunii şi, pe de alta, de aptitudinile ei. Intru. cât priveşte aptitudinile naturale, am arătat — descriind însuşirile fireşti ale poporului român—

că experienţa ne-a dovedit că ţăranul român devine un excelent lucrător industrial, inteligent şi îndemânatec. Nevoia mai mare va fi dar pentru aptitudinile şi priceperea personalului de conducere şi organizare; pentru aceasta trebue o educaţiune specială şi, mai cu seamă, o reorganizare serioasă din timp a învăţământului stiinţific, tehnic şi comercial. Pentru începuturi fireşte ne vom puteà servì de personal străin, pregătit în diferitele specialităţi şi crescut în tradiţiile şi disciplina acestor feluri de munci, în industriile mari din apus.

Intru cât priveşte însă densitatea populaţiunii, noi ştim că în general o activitate mare industrială cere o populaţie numeroasă, iar la noi, în vechiul regat, desimea ei se urcă abià la 55 loc. pe km. p. Din acest punct de vedere dar, condiţiunile pentru desvoltarea şi propăşirea unei industrii nu ar fi destul de favorabile. Interesul nostru general nici nu cere însă ca să ne creăm de pe acuma—şi peste tot locul—tocmai acele industrii cari au nevoe de mulţi lucrători şi pe cari dar ar trebuì să-i sustragem dela agricultură, adică dela producţia principală a ţerii. In această privinţă interesul general—economic şi social—cere numai, ca, în acele locuri unde populaţia e rară, să desvoltăm anume industrii, cari pot da ţăranului o ocupaţie rentabilă în timpul iernii, când nu e ocupat la munca câmpului, şi femeelor.

Populaţiunea noastră însă nu e pretutindeni de o popotrivă de deasă; am arătat că sunt regiuni unde ajunge la 150 loc. pe km. p., iar în unele regiuni din Bucovina şi Transilvania e cu mult mai deasă; ba chiar

Moţii din Munţii Apuseni—de când Ungurii le-au luat pădurile unde se ocupau cu industria lemnului — şi-au arendat altora şteampurile de aur, din cari se hrăniau din vechime, şi au început a emigrà în număr îngrijitor de mare spre America, unde au format pe la Cleveland, Bufalo, etc. colonii însemnate. In aceste regiuni dar, pământul de cultură nu ajunge pentru a se împărţì la toată lumea, aşà că o ocupare a lor în fabrici ar fi totodată şi satisfacerea unei adevărate nevoi sociale.

Apoi noi am mai văzut că populaţiunea noastră are un coeficient de creştere foarte mare, şi înmulţirea posibilităţilor de vieaţă provoacă ea singură chiar o creştere tot mai mare a populaţiei. Regiunile nouă industriale din alte ţeri, ca de ex. din Statele-Unite ale Americei de Nord, ne dovedesc deajuns această creştere rapidă a populaţiei, provocată în anume centre prin desvoltarea industriei; tot astfel Norvegia, care e atât de slab populată, de îndată ce s'au creat centrele industriale pe baza utilizării marilor căderi de apă, şi-a format acolo centre de populaţie deasă; acelaş lucru şi în Nordul Suediei, unde s'au deschis de curând, în regiuni înainte aproape nelocuite, mine importante, cari au provocat formarea unui important centru de populaţie. Dar mai interesantă é regiunea absolută nelocuibilă dela Brockenhill din New-South-Wales (Australia), unde la 1883 s'au descoperit zăcăminte importante de Plumb cu Argint şi Zinc; dejà la 1887 se zidise acì un întreg oraş, care se legase printr'o cale ferată cu Adelaida, iar astăzi avem o întreagă regiune industrială, foarte populată, care scoate pe fiecare an minereuri de aprox. 100.000.000 shilingi.

De altfel e știut că îngrijirea sănătății copiilor și a mamelor la lucrătorii de fabrici — unde au spitale și medici la dispoziție, precum și instituțiuni pentru creșterea igienică a copiilor — e mai bună decât la muncitorii agricoli, unde am arătat enormul coeficient al mortalității la copii; deschiderea dar de nouă centre industriale în țară va contribuì și ea la grabnica creștere a populației din acele centre.

Din toate acestea vedem dar, că nici din punctul de vedere al condițiunilor de muncă, desvoltarea unei activități industriale nu va întâmpină piedici serioase, cu toată populația relativă rară pe care o avem; din contra, în unele centre populate mai des ea este dejà o necesitate socială, și— deschizând nouă câmpuri de activitate în afară de agricultură—ea dă ocazie poporului nostru să și desfășoare nouă aptitudini, cari vor contribuì a mărì buna stare materială și a întărì astfel întregul nostru organism social.— Firește, statul va trebuì, și în această privință, să urmărească o politică consecventă, nelăsând să se desvolte lucrurile în voia lor, ci să lucreze, pe baza unui sistem bine studiat, pentru ca, din noua industrie ce se creează, să rezulte maximul de foloase, nu numai pentru întreprinzători, ci și pentru economia generală a țerii, precum și, mai cu seamă, *pentru îndrumarea bunei stări sociale a populațiunii țerii.*

Anchete și studii serioase, asupra nevoilor populației din fiecare regiune, asupra condițiunilor actuale de câștigul existenței și asupra posibilităților pentru viitor, trebue să formeze în această privință baza activității statului în această chestiune, care-l va pune în stare

să îndrumeze în acelaş timp rezolvirea, nu numai a unei chestiuni economice, ci şi aceea a marei chestiuni sociale.

Când studiăm condiţiunile de muncă, trebue să luăm însă în consideraţiune că munca industrială nu este aceeaş ca şi munca agricolă. Pe când în diferitele ramuri ale agriculturii se lucrează pe baza unor vechi tradiţii, bazate pe experienţe locale de multe secole, în activitatea industrială—ori la cât de puţin s'ar reduce ea—e nevoe de o muncă bazată pe ştiinţă şi tehnică; mai mult încă, cum industria lucrează mai cu seamă pentru piaţa mondială, în organizarea acestei munci e nevoe de o cunoaştere amănunţită a necesităţilor şi capriţiilor acestei pieţe, cari, schimbându-se şi ele, cer o continuă informare despre nouăle ei cerinţe. Natura specială a bogăţiilor ţerii cere de asemenea şi ea continue studii, pentru metodele şi procedeele speciale de punerea lor în valoare, şi continue informaţiuni asupra rezultatelor generale ale ştiinţei, întrucât acestea pot avèà o influenţă asupra activităţii industriale din ţara noastră. Noi nu trebue dar să pierdem din vedere că trăim şi astăzi încă în continuarea secolului zis, „al ştiinţelor naturale“, şi „al descoperirilor şi invenţiunilor“, după cum secolele cari le-au precedat au fost „ale descoperirilor geografice şi ale ţerilor nouă“. Toate acestea cer dar o pregătire specială a muncii de toate categoriile, pentru a puteà fi la înălţimea problemelor ce ni se impun. O reorganizare radicală a învăţământului către aplicaţiunile practice ale ştiinţei ni se impune dar azi mai mult ca oricând. Şcoale tehnice, de toate gradele şi categoriile, pentru tot felul de ramuri de producţie, institute, laboratorii şi staţiuni ştiinţifice, etc. trebue să

facem cât de multe. Dar mai cu seamă o completă reorganizare a învăţământului superior tehnic, având de bază pregătirea ştiinţifică şi tehnică pentru nevoile noastre speciale, se impune grabnic [1].

4. Capitalul. Foloasele şi pericolele Capitalului străin. Capitalul naţional.

Cele mai multe întreprinderi industriale pornesc mai întâiu dela capitalul care-şi caută rentabilitate. El procură mijloacele pentru toate instalaţiile, maşinile şi investiţiile, fără de cari a asemenea activitate nu este posibilă *(Capitalul de investiţie)*, şi el întreţine cheltuelile curente de producţie *(Capitalul de exploatare)*; el este dar, de asemenea, un factor fundamental pentru putinţa desvoltării unei industrii.

Capitalul este muncă omenească acumulată sub formă de economie care, cu modul acesta, se pune din nou în serviciul producţiei. Capitalul nu are nevoe să fie numai decât material — bani, construcţii, maşini etc. — ci poate fi şi de natură ideală — ca de ex. o idee nouă care poate deveni productivă, o descoperire ştiinţifică, etc. — şi, prin aceasta, legătura de unire cu toate formele de muncă devine şi mai evidentă. Capitalul fundamental al unui popor este ţara sa, cu tot ce se află într'însa; iar toate îmbunătăţirile ce i s'au adus ţerii peste starea ei primitivă, mărindu-i valoarea, reprezintă *Capitalul naţional*, provenit din acumularea

1) Vezi: Antipa, *Câteva cuvinte asupra reorganizării învăţământului superior*. Bucureşti 1905 în *Convorbiri literare*, vol. XXXIX.

produselor muncii şi inteligenţei tuturor generaţiilor acestui popor, adică munca lor capitalizată.

Să cercetăm dar, cari sunt, şi din acest punct de vedere, condiţiunile pentru a înlesnì putinţa desvoltării unei activităţi industriale mai intense în ţară.

Idea general răspândită la noi este că România, neavând suficient capital pentru exploatarea bogăţiilor ei naturale, trebue să se adreseze capitalului străin, ca să i le pună în valoare sau, cum se zice în limbagiul înflorit al oratorilor politici, „să deschidă porţile largi capitalului străin, ca să vină să fructifice bogăţiile ţerii". Este o formulă simplă, care s'a acreditat cu atât mai uşor, cu cât se ştie că statul singur, pentru a-şi puteà acoperì nevoile sale, este nevoit să se adreseze capitalului străin; precum şi că numai graţie capitalului străin am putut să ne facem căile ferate, porturile şi toate instalaţiile publice, să ne procurăm armamentul, să punem în exploatare bogăţiile de petrol, etc.. Pe de altă parte, ştim de asemenea că particularul nu găseşte capitalul în comerţ decât plătind un procent relativ foarte urcat, faţă de procentele ce se plătesc în străinătate.

Să căutăm însă a pătrunde ceva mai adânc în firea lucrurilor, spre a vedeà care e realitatea. Suntem noi în adevăr atât de lipsiţi de capital cum se zice? Până la ce grad suntem noi avizaţi la capitalurile străine pentru necesitatea valorificării bogăţiilor ţerii şi muncii poporului? Cari sunt foloasele şi pericolele legate de capitalurile străine? In ce mod trebue să ne organizăm pentru a asigurà industriei noastre născând capitalul de care are nevoe?

Dacă, prin Capital, înțelegem numai acea parte din munca acumulată ca economie sub formă de bani, atunci de sigur putem zice, că ne lipsește foarte mult din capitalul necesar pentru exploatarea și valorificarea bogățiilor noastre. Suma tuturor economiilor bănești, depuse în toate băncile din vechiul regat spre fructificare, nu trece de 400 milioane, pe când noi avem aci nevoe de mai multe miliarde. Din cele 530 milioane investite pentru valorificarea numai a unei părți a bogățiilor noastre de petrol, am văzut că, cu toată marea rentabilitate, capitalul nostru a putut participà abià cu 6.3%, iar restul e capital străin. Privind dar lucrurile din acest punct de vedere, trebue cu siguranță să recunoaștem că suntem avizați la importul banilor din străinătate.

Banul însă, prin funcțiunea ce o îndeplinește ca mijloc de plată, de conservare și de transport al valorilor, este o marfă—firește sui generis,—a cărei folosință se închiriază — prin împrumut — ca ori și a cărui alt bun imobil sau mobil. Inchirierea, adică împrumutul banilor adunați ca economii de către particulari — și cari la un loc constituesc acele mari capitaluri de pe piața monetară, cari se dirig unde li se găsește o rentabilitate mai mare — se face prin mijlocirea băncilor, cari sunt instituțiunile anume specializate pentru colectarea economiilor și plasarea lor pe piața mondială.

Cum totul astăzi tinde a luà forma exploatării mari, și comerțul cu banii proveniți din economiile private s'a centralizat și el în mânile câtorva bănci, cari, constituind din ele acele enorme capitaluri, lucrează cu ele ca niște adevărate mari puteri; căci aceste bănci

stăpânesc astăzi, prin capitalurile de cari dispun, producţia şi comerţul lumii.

Preţul banului pe piaţa mondială depinde, fireşte, ca la orice marfă, în prima linie de legea cererii şi a ofertei; apoi însă, de siguranţa, adică de creditul personal sau real al celui care-l împrumută, deci de riscurile la cari se expune capitalul împrumutat. Siguranţa unei întretreprinderi, adică creditul ei, depinde însă, pe de o parte, de rentabilitatea acelei întreprinderi, iar pe de alta, de condiţiile generale de siguranţă cari o garantează, adică de starea generală economică, socială şi politică a statului unde e întreprinderea sau de care depinde întreprinzătorul. Procentul dar pe care-l plăteşte un particular solvabil în România — peste procentul stabilit pe piaţa mondială prin legea cererii şi a ofertei—depinde de condiţiunile generale de siguranţă din această ţară. Chestiunea ieftenirii capitalului la noi în ţară este dar strâns legată de chestiunea bazelor sănătoase economice, a siguranţei şi a ordinei de stat din ţară.

De aci dar trebue, în prima linie, să pornească rezolvirea chestiunii înlesnirii dobândirii capitalurilor necesare activităţii industriale; căci pornind altfel, o bună parte din plusvaloarea creată prin munca noastră în această ramură de activitate va continuà a merge în străinătate, sub formă de procente mai mari, pe cari vom fi nevoiţi să le plătim pentru risicurile la cari se consideră expuse capitalurile străine împrumutate nouă. Aceste procente mai mari le vom plătì în orice caz, chiar şi dacă, în loc de a împrumutà banii direct din străinătate, am concesionà exploatarea bogăţiilor noastre la întreprinzători străini, cari în ţara lor ar puteà dobândì capitalul

mai ieftin; aceasta, fiindcă siguranța întreprinderii din țară rămâne și în acest caz aceeaş. Prin sistemul concesionărilor însă—despre care avem destule experiențe triste — țara pierde în realitate încă cu mult mai mult; căci — în afară de spesele cu mult mai mari, pe cari sunt concesionarii nevoiți să le dea ca bacşişuri, sub formă de tantieme, la consiliile de administrație, etc.— câștigurile ce merg în străinătate, sub formă de *dividende* sunt în general cu mult mai considerabile; aşà că cea mai mare parte din plusvaloarea creată prin industrie se scurge pe această cale afară din țară.

Sistemul aducerii capitalului străin prin acordări de concesiuni, pe lângă că costă atât de scump, devine însă și periculos, prin faptul că concesionarii își pun întreprinderile lor sub protecțiunea legațiunilor statelor de cari depind; așà că ele devin un continuu izvor de conflicte, iar în timpuri turburi, ele nici nu mai prezintă siguranța necesară, pe care un stat trebue s'o aibă în întreprinderile de pe teritoriul seu. Fireşte, această constatare, menită a pune în evidență pericolele unui sistem greșit, nu justifică xenofobismul şi întrebuințarea sa ca armă în concurență contra acelor industriaş cari au venit pentru a creà industrii, așezându-se în țară, fără a urmărì nici un scop politic. Aceștia aducând cu dânșii capitalurile, inteligența și legăturile lor comerciale, au adus mari servicii economiei noastre naționale. Mulți dintr'înșii au și devenit în a doua generațiune — după cum o știm cu toții — atât de buni patrioți români, încât fiii lor au luptat pe front, chiar contra patriei lor de origine. Xenofobismul, în acest caz, e dar tot atât de periculos şi de vătămător desvoltări

noastre normale ca și inconștiența de pericolele reale ce se ascund în sistemul concesionării exploatării bogățiilor noastre de străini.

Dar chestiunea capitalurilor străine e legată de pericole încă și mai mari: se știe că în timpurile din urmă statele cu capitaluri numeroase, recunoscând importanța politică a acestora, caută a trage de pe urma acestei mărfi și profituri politice, și influențează în acest sens băncile lor mari, pe cari le-au transformat în unelte politice și cărora le dau directivele. La fiecare împrumut de stat se cer compensațiuni politice sau economice, sau se urmărește o politică lentă de penetrațiune și acaparare a vieții economice, prin bănci și întreprinderi private pe cari apoi la un moment favorabil — la o criză financiară, etc.—caută să le consolideze, ba chiar să le transforme într'un control financiar, ceeace înseamnă de fapt pierderea indenpendenței statului care împrumută.

Pe de altă parte și băncile mari împrumutătoare din toate țerile—cartelate sau grupate în trusturi—urmăresc și ele politica lor proprie de mare putere,— aceea a «marei finanțe internaționale»—care, prin metodele perfide de cari se servește, poate deveni chiar mai periculoasă decât politica urmărită de diferitele state. Noi am simțit mâna ei ascunsă, care caută să ne sugrume, în nenumărate ocazii, din cari nu am decât să amintesc cele întâmplate la Pacea din Berlin, la Pacea dela București din 1918, și mai cu seamă acum în urmă la Pacea dela Versailles. Aceste bănci își împart între dânsele sferele de influență — participând un grup la afacerile celuilalt grup cu un număr oarecare de

procente — și astfel își constituesc monopoluri în diferitele țeri, cari ajung în fond la o acaparare a comerțului și finanțelor, la o scădere artificială a valutei, la o sporire nejustificată a scontului, etc.; ba chiar împing la descompunerea statului spre a-l puteà apoi subjugà.

După cum se vede dar, «deschiderea largă a porților pentru a lăsà capitalul strein să vină să fructifice bogățiile țerii» este în adevăr o mare necesitate, dar totodată, ea este și legată de diverse și mari pericole, cari pot aveà consecințe grave pentru un stat tânăr, și cu cât mai bogat dela natură, cu atât mai râvnit și politicește și economicește. Experiențele noastre proprii sunt destul de instructive pentru cel ce știe să pătrudă în realitatea lucrurilor și să vadă, că astăzi, orice capital străin, care vine pe aceste căi în țară, nu mai caută numai rentabilitate, ci aduce cu el și o tendință de subjugare economică și eventual politică.

Dacă așà stau lucrurile, ce ne rămâne de făcut, pentru a ne puteà procurà capitalurile necesare valorificării prin activitate industrială a bogățiilor noastre, fără a ne vinde străinilor, și ca totuș să fim în stare a ne păstrà completa independență în toate domeniile și a ne ferì de aceste tendințe periculoase ale capitalurilor străine?

In prima linie — deoarece, oricât ne-am organizà deocamdată de bine, totuș nu avem de unde scoate numai din țară toate capitalurile de cari avem nevoe — este timpul ca situația de nesiguranță din țară — datorită abuzurilor administrative și lipsei desăvârșite de justiție—creată prin politicianism, să înceteze cât mai grabnic, pentru a nu ne mai nimicì creditul pe piața mondială; altfel nici un capitalist cinstit, care nu caută

politică, ci numai rentabilitatea banului său, nu-şi va plasà banii în întreprinderi române, şi vom continuà a rămâneà tot pe mâna acelor bănci, «cari au ac şi de acest fel de cojoace», însă cari îşi ieu în schimb răsplata de pe spetele ţerii. Noi trebue, înainte de toate să facem tot posibilul ca acţiile întreprinderilor noastre industriale să ajungă a contà la bursele străine ca plasamente bune şi sigure, şi atunci capitalul străin din toate ţerile va participà direct la aceste întreprinderi, fără a mai fi silit să vină prin băncile mari, cu tendinţele lor de acaparare economică şi politică.

Deşi, în starea de astăzi, ne-ar fi încă cu neputinţă să ne emancipăm — măcar în parte — de capitalurile străine, este totuş de datoria noastră să facem orice ne stă în putinţă pentru a îndrumà o acţiune în acest sens. E nevoe, înainte de toate, a împinge şi încurajà cât mai mult poporul nostru spre economie, a-i creà instituţiuni sigure în cari să-şi depună fiecare economiile sale şi pe cari să le îndrumeze apoi—asigurându-le o bună rentă—către întreprinderile industriale, sau către alte întreprinderi având de scop valorificarea bogăţiilor ţerii. Această mare faptă însă nu se va realizà decât atunci, când în adevăr va pătrunde pretutindeni convingerea, că băncile ce s'au creat pentru acest scop—şi între acestea se cuprind fireşte şi băncile populare — sunt instituţiuni absolut sigure şi cinstite, adică când se va şti că, în administraţia lor, politica de partid, care aduce corupţia, a dispărut cu totul. O politică consecventă în această direcţie şi o organizare raţională, pentru centralizarea şi dirijarea spre întreprinderi a economiilor naţionale este absolut indicată.

Și, tot pentru acest scop, e necesar, ca întreprinderile industriale să se facă cât mai mult prin societăți pe acțiuni, pentru ca fiecare să poată participà și direct cu economiile sale. Pentru aceasta însă, aceste societăți trebue să fie puse, prin legi severe, sub un control foarte riguros, care să dea fiecăruia siguranța banului pe care l-a plasat într'o asemenea întreprindere și garanția că abuzurile nu vor mai fi posibile.

Dar orice am face pentru a mărì capitalul prin economiile populației, putem fi totuș întrebați: de unde să luăm banii, dacă nu-i avem? La începutul acestui paragraf am arătat, că dacă considerăm ca Capital numai banii lichizi, atunci de sigur că nu avem de unde luà din țară sumele mari ce ne trebue pentru a le investì în industrie; dar am mai arătat tot acolo, că noi trebue să considerăm ca Capital real întreg avutul țerii; și atunci putem zice, că o țară cu bogății naturale așà de mari ca ale noastre, are de sigur, în acestea, un capital cu mult mai mare decât îi trebue. Chestiunea, în acest caz, e deci numai de a găsì modul cum să se poată transformà acest capital în bani, adică în mijloace de plată reprezentând o valoare sigură, care sà poată circulà și să fie acceptați la schimb în orice moment. E dar vorba de a studià putința mobilizării valorilor unor averi imobile și a le întrebuințà mai departe ca factori ai producției, ca bani-siguri. Plusvalorile enorme, ce se vor creà prin întrebuințarea acestor capitaluri astfel dobândite, vor garantà rentabilitatea lor mai mult decât suficient și vor sporì considerabil și avutul național. Știința financiară dă toate putințele — prin crearea așà

zişilor *Surogaţi de bani* pe baza acelor valori sigure şi garantate mutual — de a rezolvì aceste probleme.

Infiinţarea unor credite speciale, cari să dea împrumuturi cu termen lung, în obligaţiuni de ale sale, pe instalaţiuni industriale, va fi un bun început; apoi alte instituţiuni de credit, cari să acorde împrumuturi cu termin lung pe orice alt fel de lucrări, cari creează plusvalori sigure, cum ar fi d. ex.: un credit pentru ameliorațiuni fonciare, un credit pentru întreprinderi de punere în valoare a forţelor hidraulice, pentru exploatări miniere, de păduri, vii, lăptării, etc. şi în general pentru punerea în valoare a fiecărei ramure de avuţie a ţerii.

Obligaţiunile acestor credite—garantate de stat, după cum a făcut-o cu cele 2 credite fonciare, şi lombardabile la bănci — vor găsì de sigur plasamente atât în ţară, unde prin vânzarea moşiilor mari la ţărani vor devenì multe capitaluri libere, cât şi în străinătate, unde se caută o rentabilitate mai bună. Capitalul străin însă, intrat în ţară pe această cale, nu mai poate prezintà pericolele ce le-am semnalat mai jos, aşà că, în aceste condiţiuni, se găseşte şi corectivul pentru a face posibilă colaborarea sà la desvoltarea noastră economică pe cale naţională.

E dar de dorit să se găsească cât mai repede acel talent financiar, care, printr'o asemenea organizare, va realizà deodată două din cele mai mari nevoi ale ţerii, şi anume: 1) valorificarea întregului avut al ţerii, împreună cu munca şi inteligenţa poporului, prin propriile ei puteri, şi 2) independenţa reală de părţile periculoase ale capitalului străin şi, deci, de orice influenţă economică şi politică a străinătăţii în afacerile cele mai intime ale statului nostru

Experienţele făcute în cursul acestui răsboiu în ţerile beligerante trebue să ne servească şi nouă de învăţăminte; căci pentru noi răsboiul cel mare, pentru închegarea statului nou format şi mai cu seamă pentru asigurarea independenţei sale reale, va continuà şi de acum înainte, însă cu alte arme şi cu mai multă tenacitate. Trebue să știm dar, că în timpul răsboiului nici un stat nu dispuneà de sumele enorme pe cari le-a cheltuit; căci ce însemnau d. ex. pentru Germania cele 2 miliarde de M. în aur, când ea a făcut împrumuturi interne de peste 130 miliarde? Totul a fost dar datorit numai minunatelor organizaţii, în care întreg avutul public şi creditul statului erau valorile reale cari garantau sumele enorme ce se cheltuiau. Graţie acestei organizaţiuni, aceiași bani circulau ca sângele într'un organism, fiind împinși din cassa statului—inima pulsatoare—în public în schimbul muncii lui — și readuși de acolo ca economii—sub formă de împrumuturi—iarăși în cassa statului. Cu alte cuvinte, aceste organizaţii urmăriau accelerarea procesului de transformare a muncii în Capital; și dacă toate aceste sume adunate ar fi fost întrebuinţate pentru scopuri productive, în loc de a fi consumate în răsboiu, ele ar fi reprezentat o imensă putere, în loc de a fi o istovire naţională.

Cam o asemenea organizare—care să permită cantităţilor de bani de cari dispunem să circule necontenit și să fecundeze avuţiile noastre latente, întorcându-se apoi iarăș la un centru directiv — ne trebue și nouă astăzi; căci valorile reale, cari pot garantà o asemenea circulaţie internă și o formare accelerată de capitaluri din muncă, sunt la noi cu mult mai mari și mai sigure

ca oriunde. La noi însă, acum în timp de pace, ele vor reprezentà o imensă întărire, fiind întrebuințate pentru scopuri productive, și nu ca în răsboiu, unde se consumau pentru totdeauna și deci erau o istovire a capitalului întregei națiuni.

Firește însă, că toate acestea nu trebue să ne facă să neglijăm îndatorirea ce o avem față de străinătate, de a dispune totodată și de o cantitate de bani cu valoare recunoscută mondială, al cărei quantum depinde: de bilanțul de plată al țerii, de gradul de desvoltare al comerțului exterior și de starea datoriei publice față de străinătate.

Din toate acestea se vede dar, că, și din punctul de vedere al capitalurilor necesare desvoltării activității industriale în țară, bazele reale există și, printr'o bună organizare conforma scopului urmărit, putem ajungé sa îndepărtăm încetul cu încetul dificultățile mari ce ne stau în cale. O politică consecventă financiară ni se impune dar, acum mai mult ca oricând; aceasta deoarece nu trebue niciodată să uităm că, în societatea de astăzi — societatea capitalismului — capitalul este forța dominantă care stăpânește lumea, și numai cine-l are se poate bucurà de o independență reală. Noi îl avem în abundență, numai forma sub care se prezintă—starea sa de agregație solidă—nu e cea cerută de împrejurări; căci rigiditatea sa îl împiedică de a-și îndeplini funcțiunea sa fundamentală, de a dispune de mobilitatea necesară pentru a se puteà răspândì pretutindeni și a fecundà prin puterea sa bogățiile naturale pe cari le atinge.. Este ca un pământ bogat în materii nutritive, căruia-i lipsește însă apa care să le solvească spre a-l face fertil.

O politică financiară consecventă poate schimbà această stare de agregație a capitalului nostru, lichefiindu-l și dându-i mobilitatea necesară pentru a puteà fertilizà bogățiile pământului nostru, și, prin aceasta, asigurându-ne una din cele mai puternice arme pentru întărirea și biruința noastră.

5. Indrumarea industriei naționale și raporturile ei cu agricultura, meseriile și industria casnică și cu chestiunea socială.

Din această examinare, în linii mari, a factorilor fundamentali cari condiționază posibilitatea desvoltării unei activități industriale mai întinse în țară, putem vedeà că condițiunile naturale sunt cât se poate de favorabile, iar cele economice pot fi îndrumate și ele pe o cale tot mai bună, fiind în ultima instanță mai mult o chestiune de organizare decât de dificultății reale ce ne-ar sta în cale.

Firește însă că o industrie națională nu poate să fie improvizată deodată; ea trebue să se nască încetul cu încetul, pe bazele sănătoase ale condițiilor speciale ale țerii și să se desvolte treptat, după modul cum vor evoluà cu timpul și factorii de cari depinde ea, adică: după cantitatea de generatori de energie de cari vom dispune, după modul cum va sporì numărul brațelor de muncă, cum se vor perfecționà aptitudinile de lucru ale populației și cum vom ști să educăm personalul însărcinat cu organizarea și conducerea intreprinderilor, după creșterea și acumularea capitalurilor și modul cum vom ști să organizăm și să înlesnim colaborarea lor. Starea evoluției acestor factori la diferitele timpuri va

fi aceea care va dictà și statului diriguitor măsurile pe cari treptat va trebuì să le iea, fie pentru îndrumarea şi ocrotirea internă, fie pentru politica sa vamală și tarifară. In tot cazul e sigur, că deocamdată, nu ne vom puteà întinde cu industrializarea de o potrivă asupra tuturor produselor noastre naturale; pentru unele, ale căror condiţiuni de prelucrare și transformare sunt mai avantajoase și cari găsesc o desfacere sigură, industrializarea va puteà merge până la transformarea lor completă în *produse gata pentru consumaţie;* pentru cele mai multe însă, va trebuì, încă câtva timp să ne oprim la *producţia de semi fabricate*, [1]) spre a le da numai o formă exportabilă mai avantajoasă, și apoi, încetul cu încetul—cu cât condiţiunile de producţie vor deveni mai ușoare — să trecem la completa lor industrializare

De asemenea, va trebuì să începem mai întâiu cu acele industrii cari au o legătură cu toate ramurile *agriculturii,* adică cu *industriile agricole;* de oarece prin aceasta, punându-se mai mult produsele ei în valoare, se înrâureşte nu numai asupra rentabilităţii ramurii noastre fundamentale de producţie, ci și asupra bunei stări a celui mai mare număr din populaţiunea noastră și se înlesneşte totodată şi găsirea unei ocupaţiuni pentru muncitori agricoli, în timpul cât sunt liberi dela munca câmpului.

* * *

Oricari ar fi însă industriile cari se vor desvoltà mai întâiu și oricari ar fi gradul până la care se va puteà merge cu industrializarea, noi nu trebue să pierdem din vedere că scopul mare pe care-l urmărim, prin

[1]) Vezi: Antipa, *Industria conservelor*. Bucureşti 1898.

îndrumarea activităţii industriale, nu este numai rezolvirea unei chestiunie conomice, ci şi a unei *necesităţi sociale si culturale*. Noi nu urmărim dar numai să punem în exploatare bogăţiile principale ale ţerii, pentru a trage cât mai mari profituri după urma lor şi a da o cât mai mare rentabilitate capitalului investit — cum se face în ţerile coloniale, — ci căutăm, chiar cu sacrificii, să creăm o civilizaţiune profundă, care să se întindă până în cele mai îndepărtate centre ale ţerii şi până în cele mai largi cercuri ale populaţiei ei. Noua ramură de producţie nu trebue dar să producă la noi un dezechilibru social, şi nici să lovească în desvoltarea normală a celorlalte ramuri de activitate, ci să se desvolte toate în mod armonic, completându-se una pe alta şi ajutându-se reciproc, şi astfel, înălţând ţara şi buna stare socială şi culturală a întregei ei populaţiuni.

Mai întâiu, activitatea industrială trebue să se desvolte în aşà mod, ca să nu lovească în agricultură si în toate celelalte ramuri cari urmăresc exploatarea produselor naturale ale solului, subsolului şi apelor—căci, prin aceasta, s'ar aduce ţerii mai mult rău decât bine,— ci raporturile dintre ele trebuesc regulate cu o îngrijire, din contră, cât se poate de pedantă. Apoi trebue să nu se lovească în acele ramuri de producţie cari reprezentau până astăzi începuturile noastre de activitate industrială —cum sunt meseriile, industria casnică, atelierele si industria mică, etc., —pe cari, nu numai că nu trebue ca industria mare să le omoare prin concurenţă, ci, din contră, să le desvolte şi să le perfecţioneze, pentru a corespunde şi ele nevoilor timpului şi nouălor condiţiuni de vieaţă. In fine trebue ca în noua organizare a pro-

ducţiei ţerii să nu se aibă în vedere numai rentabilitatea capitalului şi înlesnirile consumaţiunii interne, ci şi interesele clasei muncitorilor de toate categoriile — atât cei cu munca brută, cât şi intelectualii, —a căror vieaţă şi propăşire culturală trebue să le fie asigurată, cum cere o adevărată stare de civilizaţiune.

Toate acestea nu se pot însă face lăsând lucrurile în voia lor, ci trebue o activitatate consecventă din partea statului, ca regulator conştient de marile interese economice, sociale şi culturale ale ţerii, care are a le apără şi îndrumà.

Intrucât priveşte *raporturile cu agricultura şi celelalte ramuri de producţie naturală,* noua industrie, nu numai că trebue să evite a le aduce, sub orice formă, vreo atingere—prin sustragerea muncitorilor sau a capitalurilor necesare, prin concurenţa produselor, prin acapararea mijloacelor de transport, prin monopolizarea debuşeurilor şi scăderea preţului produselor, etc. — ci din contră, trebue să le sprijine pe orice cale, pentru a puteà produce cât mai mult, în condiţii cât mai bune şi mai ieftine; ea, industrializând produsele acestor ramuri, va lucrà şi în interesul propriu, sprijinindu-le şi nelăsându-se condusă de interese egoiste trecătoare — sau de o prea mare râvnă de câştig— pentru a le pune piedici în activitatea lor, chiar atunci când interesele lor ar păreà opuse.

Intru cât priveşte *raporturile ei faţă de vechile ramuri de activitate industrială*—şi prin aceasta înţeleg orice fel de activitate care are de scop de a transformà sau prelucrà un produs brut, oricât de primitiv ar fi modul de producţie şi ori de ce natură ar fi el,—este

de asemenea un mare interes general ca să fie bine regulate și acestea să fie cruțate, spre a se puteà desvoltà mai departe pe bazele lor. Este cunoscută tendința industrei mari de a omorî, prin concurență, a acaparà totul și a înghițì meseriile, atelierele, industria casnică, industria mică, etc. Totuș și acestea—în afară de importanța lor socială și culturală—au un rol de îndeplinit și în vieața economică; lupte mari s'au dus în toate statele pentru ocrotirea intereselor lor justificate, și de aceea e bine să profităm de acele experiențe, pentru a ne înjghebà bine dela început noua noastră organizare economică.

Legea noastră, zisă a încurajării industriei naționale, precum și convențiunile noastre vamale și tarifele de transport, au păcătuit mult în această privință, neprotejând decât industria mare și sacrificând pe cea mică; pe cale normală, doar orice industrie mare sănătoasă a trebuit să-și iea naștere din industria mică, prin întrebuințarea mașinelor și sporirea numărului lucrătorilor în ateliere. Firește că, pentru unele industrii, tehnica modernă ne pune în stare de a înființà deodată fabrici mari; dar de ce să nu acordăm și celui mai mic aceeaș protecție, dacă el găsește mijlocul de a rezistà când e pus în condițiuni egale cu cel mare! Această măsură, de a protejà numai industria mare—de altfel contrarie politicei sociale urmată în agricultură,—a fost în realitate numai o înlesnire ca s'a făcut capitaliștilor de a acaparà piața noastă internă și care, din punctul de vedere social, ne-a costat foarte mult, căci a omorît o întreagă clasă de existențe independente, transformându-i în slugi ai capitalului, accesibili la influențele străine

de cari depindeau. Nu mai vorbesc încă de răul enorm ce s'a făcut, disfiinţându-se, prin aceste condiţiuni de inegalitate, industria casnică, practicată mai cu seamă de femei, care aduceà câte un mic câştig în casa fiecăruia şi-i înlesneà o creştere mai bună a copiilor şi un traiu mai bun în familie, ca o bază a unei stări sănătoase sociale.

* * *

In fine cu toţii ştim ce importanţă mare are astăz în toată lumea *Chestiunea socială a lucrătorilor industriali*, la ce riscuri în vieaţă sunt ei expuşi şi ce izvor de nemulţumire socială, cu consecinţe dezastruoase pentru desvoltarea unei ţeri, poate formà o rea organizare a muncii. Viitorii noştri lucrători industriali vor fi plusul de populaţiune ţărănească, cari nu-şi mai găsesc destulă ocupaţie în agricultură sau cari se vor simţi atraşi către acest fel de muncă. Ca ţărani — cu toate mizeriile vieţii—ei au totuş, în sistemul patriarhal al exploatării noastre agricole, pâinea de toate zilele asigurată în bucăţica de pământ pe care o cultivă pe seama lor, fie că le aparţine, fie că a luat-o în dijmă dela proprietar. Ca lucători industriali însă, munca fiind considerată ca o marfă, ea poate—după împrejurări şi conjoncturile pieţii—uneori să le producă foarte mult, iar alte ori să-i lase pe strade, fără pâinea de toate zilele. Această nesiguranţă a vieţii constitue cel mai mare izvor de nemulţumire şi de dezordine socială şi trebue, printr'o organizare chibzuită, eliminată din prima zi a închegării acestei mari ramuri de producţie.

Nu e locul acì să intrăm în discuția unei asemenea chestiuni, care astăzi formează o preocupare mondială și al cărei izvor stă într'aceea, că munca este considerată ca o marfă al cărei preț depinde de legea cererii și a ofertei. Studiul tuturor legislațiunilor pentru protecția muncii și soluțiunile practice, date în diferite întreprinderi mari, trebue să formeze astăzi la noi obiectul celor mai serioase cercetări și chibzuiri. Organizațiunea dată însă în fabrica de instrumente optice Carl Zeiss, de către nemuritorul Prof. Abbé—despre care e greu a preciză dacă a fost mai mare ca fizician, fundator al opticei moderne, sau ca sociolog și organizator practic—o găsesc ca una din cele mai fericite soluțiuni dată chestiei lucrătorilor, care a rezistat la toate încercările.

Oricum s'ar procedà însă pentru găsirea soluțiunilor drepte a acestei grele probleme a asigurărilor muncitorești, o chestiune principală rămâne, că lucrătorii —atât în interesul solidității întreprinderii, cât și a satisfacerii cerințelor sociale—trebue să participe la beneficii; ba chiar să fie ei singuri făcuți părtași la întreprinderea în care lucrează, adică să fie considerați ca un fel de acționari, ceeace se poate realizà prin rețineri obligatorii. din salar sau din benificiile ce li se cuvin și cari să se capitalizeze pe contul lor. Cu modul acesta, ei fiind totodată și capitaliști și muncitori, se găsește un mijloc de împăcare a ambelor interese opuse. Modalitățile realizării unei asemenea organizări nu pot fi tratate acì, înfăptuirea lor formând firește, în prima linie, obiectul activității și preocupărilor oamenilor politici.

Nu mai puțin însă trebue regulată și situațiunea personalului superior, care organizează și conduce intreprinderile industriale. Acești oameni, cu o cultură academică superioară, deși sunt sufletul întreprinderilor, în organizarea de astăzi, nu-și au vieața asigurată spre a se puteà consacrà cu totul—fără grija zilei de mâine—sarcinei grele ce și-au luat-o; ei sunt astăzi numai niște proletari intelectuali, expuși: în serviciul statului, a cădeà la orice moment victima politicianismului, iar în întreprinderile particulare—unde munca lor e considerată ca o marfă, al cărei preț se regulează după legea ofertei și cererii — a fi scoși la orice conjonctură nefavorabilă, pentru a nu scădeà dividendele capitaliștilor.

Toate aceste îmbunătățiri sociale nu vor fi, după cum se crede, o piedică pentru desvoltarea industriei, ci din contră—tocmai prin armonia ce vor stabilì-o între interesele justificate ale tuturor factorilor cari colaborează — vor devenì o bază solidă pentru propășirea ei. Cu toate că produsele industriei au a suportà pe piața mondială concurența produselor similare ale altor țeri, si au deci, prin prețurile mondiale ale mărfurilor, o limită pentru calcularea speselor lor de producție, este o absolută necesitate ca munca să fie răsplătită după adevărata ei valoare; și să nu perdem din vedere, că scopul principal pentru care voim să ne creăm o industrie este de a ne pune în valoare bogățiile naturale ale țerii și puterea de muncă a populației ei, și nu de a le istovì pentru a asigurà numai dividende mari capitalului.

Numai pe astfel de principii împăciuitoare trebue dar să se bazeze viitoarea noastră politică și legislație in-

dustrială, dacă voim să creăm — acum când suntem la începutul organizării—o stare socială și economică sănătoasă și durabilă, scutită pe multă vreme de crizele grele prin cari trece industria din țerile apusene și cari, prin proporțiile lor, amenință fundamentele organizației actuale a societății, cărora civilizația le datorește în prima linie răspândirea mare ce a luat-o pe fața globului.

B) Condițiunile pentru circulațiunea și schimbul produselor țerii. — Activitatea comercială.

Oricât de favorabile ar fi condițiunile generale, naturale și economice, pentru dezvoltarea unei activități pentru prelucrarea și transformarea produselor naturale ale țerii, ea nu s'ar puteà desvolta câtă vreme produsele ei nu vor găsì putința de a fi transportate cu înlesnire la locurile de consumație și schimbate contra acelor produse de pe piața universală de cari avem nevoe pentru trebuințele noastre. Să examinăm dar pe scurt, întru cât condițiunile noastre naturale înlesnesc putința acestei puneri în circulațiune și a schimbului mărfurilor, adică să vedem: cari sunt bazele geografice pentru desvoltarea comerțului nostru—în înțelesul larg al cuvântului—și întru cât poporul nostru este el pregătit pentru a puteà desfășurà o asemenea activitate.

Dintre toate ramurile de activitate omenească, comerțul—adică mijlocitorul dintre producător și consumator —este acela care leagă popoarele mai mult între dânsele și dovedește că omenirea în toată întregimea

ei, formează o unitate organică, cu o vieaţă proprie. Comerţul este aparatul circulator al acelui organism; *căile de transport şi de comunicaţie* sunt vinele, arterele şi capilarele, iar *mărfurile* sunt globulele de sânge, cari circulă prin toate aceste vase pentru a ajunge în toate ţesăturile sale spre a-i întreţine vieaţa.

Ca şi în corpul omenesc, fiecare celulă, oricât de mică şi de îndepărtată, alimentează prin produsele ei acest lichid circulator şi este totodată singură alimentată prin acest imens aparat. Toate popoarele, dela cele sălbatice, din pădurile tropicale sau din gheţurile polare, până la cele mai civilizate, nu pot trăi fără comerţ, după cum nici o fiinţă organică nu poate trăi fără un aparat circulator, oricât de rudimentar ar fi el: minierul, care scoate bogăţiile minerale din adâncimele pământului; pescarul, al cărui câmp de activitate e apa şi fúndul râurilor şi al mărilor; agricultorul, viticultorul, silvicultorul, crescătorul de vite, etc., cari scot produsele solului, şi industriaşul, care, ajutat de puterile naturii şi de munca şi inteligenţa omenească, transformă şi prelucrează toate aceste produse pentru a le face accesibile satisfacerii nevoilor omeneşti; omul de ştiinţă şi tehnicul ş. a. m. d., toţi aceştia alimentează cu produsele muncii lor şi stau în serviciul comerţului, şi toţi la rândul lor îşi satisfac nevoile vieţii lor prin comerţ; căci comerţul îi leagă pe toţi la o muncă şi o vieaţă comună, pe care tot el le-o întreţine.

Comerţul este dar un imens şi puternic curent, ale cărui nenumărate izvoare de alimentare şi câmpuri de revărsare sunt răspândite împreună cu vieaţa omenească pe toată suprafaţa globului. Starea sa normală—firea şi

esența sa—este dar *o continuă mișcare de circulațiune*; și, de aceea, condițiunea esențială a vieții sale este *libertatea;* căci orice împiedicare a acestei circulațiuni are de efect o stagnare, care poate compromite vieața organului care a provocat-o și produce grave perturbări in funcțiunile întregului organism.

Comerțul —adică acest curent continuu de circulațiunea și schimbul mărfurilor — este tot atât de vechiu ca și începuturile cele mai rudimentare ale culturii omenești pe pământ; căci de îndată ce într'o societate omenească — cât de primitivă — s'a născut nevoia diviziunii muncii, în mod fatal s'a născut și nevoia schimbului de producte, din care s'a desvoltat apoi comerțul. De altfel noi știm că în mormintele regilor dela Mikene, cari dateză de peste 15 secole a. Chr., s'a găsit chihlimbar dela Marea Baltică, iar în mormintele preistorice din Suedia—vechi de câteva mii de ani a Chr.— s'au gàsit obiecte provenind din Cipru și Egipet; in mormintele preistorice din Pomerania s'au găsit scoici din Oceanul Indian, iar în altele tot atât de vechi — perioada Halstatt — din Salzkammergut, s'au găsit obiecte de bronz provenite din Asia *). Toate acestea dovedesc originile străvechi ale activității comerciale pe pământ și distanțele enorme pe cari le parcurgeau, încă de pe acele timpuri, mărfurile de la producător la consumator.

Cu cât desimea populațiunilor, care alimentau prin produsele lor această circulațiune de mărfuri, creștea, cu atât și curentele de mărfuri ce se formau își creau

*) M. G. Schmidit. *geschichte des Welthandels*. Leipzig 1912.

drumuri mai stabile — tot mai scurte și mai comode — spre a se scurge către anumite centre, întocmai ca și apa care se adună de pe toată fața pământului în albiile câtorva fluvii mari, spre a se scurge pe aceste căi în Oceane; diferința e numai că în albiile fluviilor apa se scurge — după legile gravitațiunii — numai într'o singură direcție, pe când mărfurile se scurg, pe aceeaș cale și în acelaș timp, în 2 direcții contrarii. Cu modul acesta dar, s'au format pe suprafața globului o serie de mari vaduri, *„Căile mari comerciale"*, pe cari se scurg continuu mărfurile, în cantități tot mai mari, dela locurile lor de producție la cele de consumație.

Deoarece comerțul nu constă însă numai din circulația mărfurilor, ci și mai cu seamă din schimbul lor, pe aceste căi principale s'au format — de asemenea încă din timpurile cele mai vechi - și o serie de *„Centre de schimb și de distribuția mărfurilor"*, a căror importanță variază după importanța producțiunii regiunilor pe cari le leagă.

Fixarea liniilor Căilor mari comerciale depinde: de scurtimea drumului, de siguranța, comoditatea și înlesnirile transportului pe cari le prezintă ele, etc.; iar situația Centrelor de schimb și de distribuirea mărfurilor: de ușurința condițiunilor în cari se poate face schimbul, de îndemânarea și organizarea populației locale de a înlesnì acest schimb, de apropierea de centrele de producție, din cari se adună mărfurile ce urmează a se schimbà și de centrele de consumație, în cari au a se distribuì mărfurile aduse, de înlesnirile de transport mai departe, etc. Toate au dar, în primul rând, o bază geografică — și numai după aceasta una politică —

care le determină. Căile și Centrele comerciale variază dar, în timp și spațiu, după cum variază și factorii care le determină.

In această desfășurare a activității mondiale de schimbul și circulațiunea mărfurilor, fiecare popor, pe lângă satisfacerea nevoilor sale proprii, mai poate avea și un rol special de îndeplinit. Nevoile proprii ce are fiecare popor a și le satisface prin comerț sunt: de a-și valorificà cât mai bine producțiunea țerii sale și puterea de muncă a populațiunii. Rolul însă, pe care are a-l îndeplinì pentru mișcarea comercială generală, depinde de situațiunea geografică, de natura și gradul de civilizație al țerii sale și de aptitudinile și gradul de cultură al populației. Un popor destoinic și cu aptitudini comerciale, a cărui țară este situată pe una din liniile mari comerciale, poate să tragă foloase din această situație favorabilă, nu numai printr'o mai bună valorificare a mărfurilor sale proprii, ci și desfășurând tot odată și o activitate în comerțul general, adică prin schimbul, transportul și distribuirea mărfurilor streine cari trec pe teritoriul său. Tocmai din aceste cauze istoria ne arată cum o serie de popoare, țeri sau orașe, care în diferite timpuri au desfășurat o mare activitate comercială și prin aceasta au dezvoltat civilizații strălucite, au decăzut deodată, prin strămutarea centrelor de schimb sau a căilor comerciale.

Nu avem decât să vedem, pe deoparte, cum *Londra*, care în tot timpul evului mediu erà numai capitala unui stat care se mulțumea a exportà numai materii prime (cositor, piei, lână etc.), care apoi se industrializau și comercializau în alte țeri, a ajuns astăzi centrul co-

mercial al lumei, de când linia mare comercială de-la Indii și America trece pe acolo; și cum, pe de altă parte, *Constantinopol* sau *Veneția*, care odinioară erau centrele mari ale comerțului mondial, nu au mai avut nici o importanță comercială, de când calea mărfurilor din spre Indii se strămutase de aci.

Și noi dar, pentru a ne puteà da seamă de rolul ce avem a-l îndeplinì în schimbul de mărfuri mondial și de șansele ce avem de a puteà desfășurà o activitate profitabilă economiei și propășirii noastre, trebue să căutăm mai întâi a ne lămurì asupra indicațiunilor ce ni le dă situațiunea țărei noastre și apoi să vedem ce avem de făcut.

Mai mult încă, comerțul fiind bazat pe o colaborare a tuturor popoarelor lumei, în care fiecare popor sau țară are numai un anumit rol de îndeplinit, numai privind chestiunea în toată întregimea ei putem să tragem adevăratele directive întru cât ne privește. Căci trebue să ne dăm bine seama, că imensele curente de mărfuri care circulă pe fața globului sunt și ele fenomene naturale — ca și curentele marine, fluviile sau curentele atmosferice — și fiecare popor trebue să țină seamă de ele în dirijarea mersului evoluției sale și în tendințele și aspirațiunile sale. Și tot astfel trebue să ne dăm bine seama că, din toate ramurile de activitate, aceea care poate îmbogățì mai repede pe un popor și să-i permită se desvolte în scurt timp o civilizație strălucitoare în țara sa — firește cultura, fiind mai profundă, vine mai încet, ea nu parvine! — este comerțul. Iar putința desvoltării acestei activități, care depinde în primul rând de situațiunea țerii, reprezintă un imens capital, pe care

poporul care o locueşte trebue să ştie să-l apreciezc şi să-l exploateze în folosul propăşirii sale.

Tocmai din cauza aceasta însă, comerţul este cauza principală a conflictelor dintre popoare. Astăzi, când chestiunile religioase, teritoriale, naţionale şi chiar sociale sunt pe cale de a-şi găsì stări de echilibru care să asigure liniştea, chestiunile de politică comercială sunt acele cari vor continuà a întreţine încă mult timp lupta pentru existenţă între popoare, sub formele cele mai crâncene. De aceea dar, datoria noastră e să cunoaştem cât mai bine aceste chestiuni şi modul cum s'au desvoltat ele la diferitele popoare, spre a ştì cum să ne îndrumăm şi apărăm interesele noastre vitale şi ce cale să luăm pentru a puteà profità de avantajele ce ni le oferă natura şi situaţia ţerei noastre.

Nu e, fireşte, aci locul de a da o descriere istorică — oricat de scurtă ar fi ea — a modului cum s'a desvoltat şi a evoluat comerţul mondial. Nu ne putem totuş dispensa de a recapitulà în scurt câteva din faptele mai importante privitoare la desvoltarea şi variarea căilor celor mari de circulaţiune a mărfurilor între Asia şi Europa şi a centrelor pentru schimbul lor; căci, fără a ne bazà pe faptele din trecut, nu putem pricepe prezentul, şi cu atât mai puţin încă putem precizà problemele viitorului; aşa dar fără de aceste date o pricepere serioasă a rolului nostru şi a activităţii ce o putem noi desvoltà în comerţul mondial, nu este cu putinţă.

*
* *

După cum am arătat mai sus, încă din timpurile preistorice s'a desvoltat un schimb tot mai viu de mărfuri

între popoarăle din Asia—în special cele din Sud-vestul Asiei, India, China și Insulele Sunda—Africa de Nord-vest și Europa. Cu modul acesta sau creat o serie de căi mari comerciale, pe cari circulau din ce în ce mai multe mărfuri, și cari se uneau între ele pentru a ajunge mai întâiu în țerile Asiei de Sud-vest—din Valea Tigrului și Eufratului—unde din cele mai vechi timpuri se desvoltase o înaltă cultură. Una din aceste căi, numită «Calea mătăsarilor», pornea din China de Nord, dela Țara Serikilor (a producătorilor de mătase), mergeà prin Turkestan, pe la Kashgar și Tien-Shen, pela «Stațiunea Negustorilor» și pe la «Turnul de Piatră» și ajungeà la Meshed; alta porneà din Indii, suind pe Valea Indului, trecea muntele Hindukush pe la Pasul Khaib și se scoborà pe la Kabul și Herat pentru a duce și ea la Meshed. De acì înainte, amândouă drumurile se uneau și Caravanele mergeau prin Teheran și Ekbatana spre a ajunge la Ninive și Babilon. «Pe aceste căi străvechi din Deșert se transportà spre Vest tot ce Asia oferià mai delicios sau ca comori ale pământului. Orașele din basenul Eufratului aŭ devenit prin aceasta întrepozitele întregului comerț de schimb al Asiei.[1])

In acest schimb de mărfuri, care creșteà din ce în ce, popoarele din Sud-vestul Asiei și din Nord-Estul Africei luau treptat parte, după gradul de cultură la care se înălțau și după însușirile comerciale pe care le aveau. *Egiptenii*, cari sub Dinastia a XII (3.300 a. Chr.) aveau o industrie înfloritoare, făceau un mare

1) *M. C. Schmidt*, Geschichte des Welthandels. Leipzig 1912. pag. 6.

schimb cu produsele lor. *Assiro-Babilonii*—după cum știm din *Codicile lui Hammurabi*, care e cu 1000 de ani mai vechiu ca legile lui Moisi, din Arhivele Comerciale găsite în Babilon, unde s'au păstrat în chiupuri închise cu asfalt, din reliefurile dela Ninive etc. — făceau deasemenea un schimb foarte mare cu produsele lor și chiar mergeau cu corăbii cu pânză (cu 1 catarg) la Indii de-și aduceau singuri mărfuri pe mare. Dar mai cu seamă *Fenicienii*—popor semitic de pe coastele Siriei, pescari deprinși cu pericolele mării și înzestrați cu aptitudini comerciale extraordinare — devin încă cu 1500 ani a. Chr. cei mai mari comercianți ai antichității. Ei nu se mai bazează numai pe schimbul propriilor lor producte, ci fac adevărat comerț—adică cumpără pentru a revinde cu profit—, deschid agenții comerciale pretutindeni, colonizează orașe pe toate coastele Mediteranei și lărgesc debușeurile, și, astfel, monopolizează cu totul comerțul, iar țara lor devine centrul schimbului mărfurilor timp de aproape 1000 ani.

După Fenicieni vin *Grecii*, care continuă opera de colonizare și de lărgire a Comerțului. Ei fac colonii și pe coastele mării Negre și, pentru a concură pe Fenicieni, atrag mărfurile asiatice în porturile lor depe coasta sudică a acestei mări — Sinope, Trapezunt, Colchis și Phasis; — iar Alexandru cel mare stabilește legături directe cu India și construește la Gurile Nilului portul Alexandria, unde atrage deasemenea mărfurile din Asia, cari înainte se duceau la Sidon și Tyros, porturile principale ale Feniciei. Alexandria devine apoi sub Romani cel mai mare centru comercial al lumei, transportând mărfurile în sus pe Nil și apoi cu caravanele până la

Marea Roșie, unde se îmbarcau în corăbiile cu cari ajungeau până chiar în Ostul Asiei.

După căderea Romei centrul comerțului se strămută la *Constantinopol,* alături însă de *Bagdad* (oraș din apropierea vechiului Babilon) și de *Alexandria,* care sub Arabi continuă a înflorì și a fi adevăratele antrepozite ale marelui comerț al lumei. Sub Arabi comerțul lumii iea o foarte mare desvoltare, și ei, fiind stăpâni la Golful Persic și la Marea Roșie, au monopolul întregului comerț mondial de atunci, întinzându-se până la *Malakka,* care era antrepozitul principal al mărfurilor Asiei răsăritene.

După aceasta se mai succedează ca centre mari de schimb ale comerțului mondial: *Veneția*—care devine, după cum zice cu mândrie Petrarca, «emporium orbis» —, apoi întrucâtva Genova, Florența, etc., trecând fiecare printr'o perioadă de abundență și de splendoare și decăzând apoi la rolul unor porturi de importanță secundară numai pentru comerțul local.

In tot acest timp cât înflorea comerțul în basinul Mediteranei, în țerile din nordul și centrul Europei abea începuse unele popoare a eșì din întuneric. Calea cea mai veche comercială pe continent — ce s'a desvoltat încă din timpul Fenicienilor și Grecilor — este: dela *Massilia* pe valea Rhonului în sus, Saone, valea Rhinului și apoi în Anglia, cale cunoscută sub numele de «*Calea Cositorului*». Alta pornea de acì înainte dela Gurile Rhinului spre Marea Baltică, la Gurile Wistulei; aceasta e cunoscută sub numele de «*Calea Chihlimbarului*», din cauză că pe ea se transportà acest produs al țerilor dela Baltica, care erà foarte apreciat

—atât ca pieatră scumpă cât și ca medicament—încă din cele mai vechi timpuri și se numea «Aurul Nordului». Alte căi mai mici s'au format abea în timpurile Romanilor, care treceau prin Pasurile Alpilor și se întindeau pe lungul șoselelor lor strategice.

Și în Răsăritul Europei s'a format o cale principală de comerț către Nord. Vechile colonii Grecești Odessus, Theodosia, Olbia și Tanaïs făceau încă de mult timp un comerț activ, schimbând mărfurile lor cu produsele popoarelor din actuala Rusie: blăni, lemn, in, cânepă, pește, icre, etc., — dar acestea nu străbăteau mult în interior. Acum însă Donul și Niprul servesc ca căi comerciale pentru transportul mărfurilor cu luntrile. Prin Don se mergeà până la cotul său cel mai apropiat de Volga și apoi se trecea pe uscat până la acest fluviu, pentru a străbate pe el până în Centrul Rusiei; prin Nipru se urcau în sus până la creasta care desparte apele sale de afluenții mării baltice, de unde luntrile se transportau pe spinare până la Duna, pe care se navigà la vale până la Marea baltică, de unde se aduceau produse nordice și mai cu seamă pește și chihlimbar.

Tot în timpul acesta însă (în timpul Veneţienilor şi Genovezilor), începe a se formà și în Nord, pe Marea Baltică, o cale comercială importantă, având ca centre porturile: *Lübeck*, *Wisby* (în Gotlanda) și *Nowgorod*; iar pe coastele acestei mări se formează, din satele de pescari, încă o serie de orașe, ca: Wismar, Rostok, Stralsund, Greifswald, etc., grație comerțului mare de scrumbii care se făceà aici şi se exportau pretutindeni.

In legătură cu această nouă cale comercială nordică s'a înfiinţat apoi pe la jumătatea sec. al XIV *Hansa Germană*, care a pus stăpânire în mai toate porturile Mărei Baltice şi Mărei Nordului şi a intrat în legătură şi cu Brugge — care pe atunci devenise cel mai mare port european din evul mediu — şi apoi cu Anvers.

Cu modul acesta sau format dar în Europa două mari centre de comerţ: unul la Sud în Mediterana şi altul la Nord, în Baltica şi Marea Nordului. Fireşte, că a trebuit ca în scurt timp aceste două mari centre să intre în legătură de schimb de mărfuri între ele; şi astfel s'a născut o întreagă serie de noi linii comerciale, care, străbătând prin pasurile Alpilor, traversează Europa în linii paralele dela Nord la Sud. In această perioadă s'au dezvoltat mai toate oraşele mari comerciale din interiorul Europei. Aceste oraşe erau pe mai multe linii, după etapele pe care le făceau mărfurile, şi anume: prima linie erà în Champagne, a doua la Dunăre şi a treia la Main.

Pe când lucrurile evoluau astfel, vine deodată descoperirea drumului direct pe apă la Indii a lui *Vasco de Gama* (1498), care dă posibilitatea Portughezilor să cucerească Indiile şi Insulele Sunda; ei, alungând cu totul pe Arabi din situaţia lor favorizată de mijlocitori unici între orient şi occident, monopolizează întregul comerţ, trimeţând de acuma toate mărfurile asiate cu corăbiele lor pe cale neîntreruptă la Lisabona. Astfel calea cea mare a mărfurilor asiate, care veneau de mii de ani prin sudvestul Asiei, Golful Persic, Marea Roşie şi Marea Mediterană în Europa, se mută deodată cu totul, iar Lisabona devine Metropola comerţului lumei; şi *această*

strămutare este hotarîtoare pentru desvoltarea viitoare a comerțului lumei și a importanței politice a diferitelor țeri. Acelaș lucru a fost și cu descoperirea lui Columb, care a permis Spaniei să cucerească America. Aci însă, influența asupra comerțului a venit abeà cu mult mai târziu, căci Spaniolii, care nu erau comercianți, nu veniseră după mărfuri ci după aur, așa că țările cele mai bogate din sudestul Statelor-unite de astăzi erau însemnate pe hărțile vechi ale descoperitorilor ca „regiuni fără valoare“.

Se cunoaște mai departe, din istorie, modul cum colonia de pescari dela gurile Rinului, oameni voinici deprinși cu greutățile mării, crează portul Amsterdam, și cum Holanda, învingând pe Portughezi și apoi pe Spanioli, iea comerțul din mânile lor și strămută centrul Comerțului lumei în acest port al ei. De asemenea se știe cum în urmă Anglia, învingând pe Holandezi, le iea flota și vasele comerciale și strămută definitiv centrul comerțului lumei în Londra, unde a rămas până astăzi.

In tot acest timp — începând încă dela Fenicieni — popoarele cari au stăpânit succesiv comerțul mondial l'au monopolizat în mânile lor, și aceasta s'a făcut și după strămutarea centrului comercial din sudvestul Asiei în vestul Europei. Portughezii, Spaniolii, Olandezii și apoi Englezii au menținut fiecare sistemul mopolului, nepermițând corăbiilor unor alte popoare să încarce mărfurile din coloniile lor, ci numai să le cumpere dela ei, și nici să ducă mărfuri în acele colonii. Acest monopol s'a menținut până ce, în urma războiului independenței statelor Americei de Nord, s'a decretat libertatea comerțului și a navigației pe mare pentru va-

sele tuturor popoarelor. O nouă eră a început dar și o nouă serie de căi mari comerciale și de centre de schimb se naște; între aceste centre sunt și vechile porturi ale Hansei Germane—cari, după epocă de înflorire, lâncezeau din cauza monopolurilor—și mai cu seamă Hamburg și Brema iau o dezvoltare tot mai mare.

Comerțul pe mare odată devenit liber, navigațiunea maritimă—și mai cu seamă dela introducerea mașinilor cu vapor—a luat proporțiuni imense, nemai căutând, ca în trecut, să transporte numai mărfurile scumpe și puțin voluminoase — aurul Spaniolilor, metalele nobile, petrele scumpe și toate juvaerurile Orientului, stofele de Byssus ale Fenicienilor și Egiptenilor etc.; ci problema era acuma: să transporte cât mai multe mărfuri voluminoase, materii prime pentru a fi industrializate în Europa și a fi trimise înapoi peste ocean, precum și produse alimentare pentru a puteà hrănì în centrele europene o populație cât mai mare. Astfel dar cantitatea mărfurilor cari circulă pe căile mari comerciale de astăzi a luat proporții enorme, și curentele ce le formează mărfurile acuma pot fi comparate cu curentele mari marine, pe care plutesc ele și de care se folosește navigația spre a le transportà; căci, după cum Gulf Streamul aduce apele încălzite de soarele fierbinte din Golful de Mexic și face posibilă viața până în cele mai înalte regiuni, apropiate de regiunile polare — ca în Norvegia, Irlanda etc. —, tot astfel și curentele de mărfuri, încărcate cu produsele țărilor sudice de peste ocean, întrețin viața și fac posibilă înmulțirea populației în acele regiuni puțin productive.

Faţă cu această mare dezvoltare a navigaţiunii maritime, trebue, însă că şi *fluviile*—aceste căi naturale şi comode, care străbat adânc în interiorul continentelor—să devină şi ele mari căi comerciale şi să dea viaţă ţărilor pe care le drenează şi popoarelor care locuesc în ele. Obstacole naturale şi politice au împiedicat mult timp şi aceasta, şi au trebuit lupte mari pentru ale înlăturà. Navigaţie pe Rin—vechea „Cale a Cositorului din Anglia"—nu s'a putut mult timp să se dezvolte, din cauza Holandezilor, cari au ştiut să-şi exploateze cu atâta măestrie situaţia lor favorizată dela gurile flüviului şi să monopolizeze comerţul în dauna tuturor celorlalte popoare reverane; chiar atunci când s'a stabilit libertatea navigaţiunii şi a comerţului pe tot Rinul «jusqu'à la Mer», ei—prin interpretări sofiste—tot au persistat, impunând acum taxele pe navigaţiune la mare, în faţa gurilor. Abea la congresul din Viena, din 1815, s'a putut hotărî libertatea navigaţiei pe toate fluviile Europei, iar pentru Dunăre aceasta s'a putut aplicà încă şi mai târziu, abea la congresul din Paris din 1856. Astăzi căile mari comerciale se prelungesc pe toate fluviile Europei; şi acum problema principală a hidrotechnicei este: de a unì toate sistemele fluviale între ele prin canale, pentru ca mărfurile să poată circulà pe apă, pe toate acele drumuri, pe unde erau duse înainte pe uscat, spre à puteà trece peste coamele de separarea apelor fără a mai fi descărcate şi reîncărcate, şi a ajunge astfel prin mijlocul continentului dela o mare la alta.

Pe când însă în apusul Europei strămutarea marei căi comerciale a adus această enormă prosperitate, Mediterana a ajuns o mare moartă; toate acele vechi centre mari comer-

ciale—Mesopotamia, Siria, Egiptul, Atena, Constantinopol etc.—au devenit niște ruine și țări părăsite, cu popoare căzute în barbarie; vechile civilizații s'au mutat din Orient în Occident și vechile Paradisuri s'au transformat în pustiuri. Astfel a fost cu putință ca Turcii, popor barbar și fanatic, să distrugă ultimele urme ale acestor civilizații străvechi și să oprească atâta timp în loc orice comunicație și progres, care oricum ajunsese și până în Marea Neagră și la Dunăre. De atunci și vechile începuturi de civilizație dela Dunăre—pornite, în partea ei de jos, prin vechile colonii grecești și prin colonizarea romană, iar în sus, dezvoltate prin comerțul din timpul cruciatelor, cu orașele Ulm, Regensburg, Passau, Linz, Viena, Buda etc.,—au trebuit să dispară.

In zilele noastre însă geniul și energia lui Ferdinand Lesseps, aducând la îndeplinire visul lui Ramses al II-lea, de a legà Marea Roșie cu Mediterana, și astfel drumul cel mai scurt spre Indii—cu 12.700 km. mai scurt!—trecând iarăși prin Mediterana, i-au dat acestuia din nou viață. Vechea cale mare comercială din oceanul Indian spre Europa se schimbă acum din nou, și fatal trebuie ca și centrele mari de schimb a mărfurilor ce vin pe acì să se schimbe și ele. Vechile țeri părăsite și pustiite din colțul Mediteranei, Marea Roșie și golful Persic, încep acum iarăși a interesà pe puterile mari stăpânitoare ale comerțului mondial. Anglia ocupă Egiptul, Franța se interesează de Siria—vechea țară a Fenicienilor,—Germania construește căi ferate în țara Tigrului și Eufratului spre a ajunge la golful Persic. chiar Italia se întinde în nordul Africei și la Marea Roșie. Rusia vrea să ajungă la Constantinopol și la Medite-

rana, etc., ba, acum în urmă, chiar Americanii se interesează de soarta Constantinopolului. Nu este dar numai nevoia de a întinde domeniile coloniale spre a-și plasà plusurile populației motivul real care împinge pe puterile mari la această politică de cucerire; este nevoia de a devenì stăpâni pe calea mare comercială spre oceanul Indian și pe centrele vechi, cari în mod fatal trebuie din nou să-și recapete treptat importanța comercială pierdută. Intreaga politică europeană din ultimul timp este, tocmai de aceia, dominată și hotărîtă de această nouă schimbare a căiei mari comerciale spre Asia și de tendința puteriior mari de a o acaparà. Chiar asupra ultimului războiu mondial și asupra pretențiunilor ce se formulează la tratativele de pace din toate părțile, aceste lumini ne pot da adevăratele deslușiri.

După cum se vede, din această scurtă schiță istorică, Marea Neagră cu afluenții ei capătă acum, prin această schimbare a căiei comerciale spre Asia, o nouă importanță. Vechile cetăți grecești de pe coastele ei—alese de pe atunci, cu atâta pricepere, la vadurile comerciale cari fatal trebuiau să se dezvolte—cari au lâncezit atâta vreme, încep să revie la viață; ele se transformă în porturi și sunt legate prin căi ferate cu interiorul țărilor pe teritoriul cărora cad acuma. Și la noi, vechiul Tomis devine portul principal al Mărei Negre, în locul lui Istricpolis se dezvoltă la gura cea nouă a Dunărei Sulina, ș. a. m. d.

Fără îndoială însă, că cea mai mare importanță trebuie să o capete acuma în mod fatal Dunărea. Acest rege al fluviilor europene, care străbate continentul deacurmezișul, pe o distanță de peste 3010 km.,

și care poate fi cu ușurință legat prin canale cu Rinul, Elba, Oder, Vistula etc., având dar eșire la toate mările Europei, este cu siguranță ***menit să devină cea mai însemnată cale comercială din continentul Europei***; căci Dunărea de fapt reprezintă prelungirea cea mai directă — drumul cel mai scurt — a calei acvatice de pe Oceanul Indian — prin Mediterana, Bosfor și Marea Neagră—care intră până în inima Europei, între țările cele mai bogate, cele mai populate și cele cu industria cea mai dezvoltată; acea industrie, care prelucrează materiile prime aduse de peste ocean și care hrănește lucrătorii ei cu alimente importate din aceleaș țări în care apoi își exportă produsele ei fabricate.

Curentele de mărfuri, ca și cele de apă, își caută drumul cel mai scurt pentru a se scurge, și ori câte obstacole le-ar stà în cale, ele parvin cu timpul să le înlăture, ba chiar, ori cât de comodă ar fi vechea albie, ele trebue s'o părăsească îndată ce li se deschide una nouă mai scurtă Ori cât de comode ar fi instalațiunile din porturile Hamburg, Brema, Amsterdam, Londra etc. și ori cât de mari înlesnirile ce le fac ele importului și exportului, mărfurile din Europa centrală destinate Oceanului Indian vor trebuì în mod fatal să apuce drumul Dunării—căci el reprezintă calea naturală cea mai scurtă—și tot astfel și mărfurile ce vin dinspre Oceanul Indian cu destinația pentru aceste țeri. Instalațiunile și toate celelalte comodități pentru transportul și schimbul mărfurilor pe această cale, cari astăzi lipsesc, se vor face în mod fatal, căci scurtimea drumului este în prima linie hotărîtoare și toate celelalte vin de la sine.

Studiul mersului evoluției comerțului mondial și a căilor și centrelor de circulațiunea și schimbul mărfurilor ne arată dar, că situațiunea țărei noastre la gurile Dunărei este cât se poate de favorabilă pentru desfășurarea unei mari activități în comerțul mondial și ne dă dreptul să afirmăm că poporului nostru îi este rezervat încă un mare viitor în această direcțiune.

* * *

După această examinare a posibilităților și șanselor pe care ni le óferă situația naturală a țărei noastre pentru desfășurarea unei activități comerciale în viitor și a rolului ce i-ar reveni poporului nostru să-l îndeplinească în comerțul mondial, să vedem acuma ce trebue să facem și cum să ne organizăm pentru a putea trage toate foloasele din această situație favorizată și din perspectivele ce ni le deschide ea; aceasta, atât în vederea valorificării cât mai bune a produselor țerei și muncii poporului nostru, cât și în vederea creării unui comerț propriu zis—cu toate ramurile sale,—care să devină un nou izvor de muncă și de bogăție națională.

Factorii de cari depinde dezvoltarea la care poate ajunge comerțul unei țări sunt: *a* nivelul dezvoltării producțiunii acelei țări, care-l alimentează cu mărfurile ei, *b*) starea căilor pe care pot fi puse în circulațiune aceste mărfuri, adică posibilitățile și mijloacele de transport și de comunicațiune și *c*) posibilitățile și mijloacele de schimbul mărfurilor.

In vederea îndeplinirii acestor 3 funcțiuni fundamentale, de cari se leagă direct sau indirect activitatea aproape a întregii omeniri, sunt făcute toate acele

organizațiuni, *instalațiuni* și *instituțiuni*, cari au de scop înlesnirea circulațiunii și schimbului mărfurilor pe pământ. După cum o țară, prin condițiile ei naturale și prin aptitudinile populației ei, este mai bine sau mai rău înzestrată, tot astfel depinde și felul activității pe care-l poate ea dezvoltà. în această ramură, rolul pecare are ea a-l îndeplinì, precum și foloasele ce le poate trage pentru existența și prosperitatea poporului care o locuește.

Să vedem dar cum stă în această privință țara noastră; cari sunt posibilitățile de dezvoltare și ce activitate civilizatorie are poporul nostru de desfășurat și în această direcție, spre a-și pune țara și populația în stare de a-și îndeplinì sarcina ce i-o indică situația ei geografică și necesitățile sale economice.

1) Producția țerii ca bază fundamentală a comerțului și raporturile dintre ele.

In capitolele precedente am examinat în linii mari toate ramurile de producție ale țerii și am arătat modul cum pot fi fiecare din ele sporite și perfecționate. Toate produsele lor, cari constituesc mărfurile noastre, formează baza fundamentală a comerțului nostru; în vederea felului special al acestor mărfuri trebue dar, înainte de toate, să ne organizăm și să facem toate instalațiunile și instituțiunile necesare, atât pentru transportul cât și pentru schimbul lor cu alte mărfuri, de cari avem nevoe pentru consumațiunea și producțiunea noastră.

Cum valoarea produselor noastre variază după cantitatea și calitatea lor și după destinația ce le-o dăm— unele fiind destinate mai mult satisfacerii nevoilor in-

terioare, iar altele pentru export—prima noastră îndatorire este de a face *o clasificațiune a mărfurilor noastre* după importanța lor comercială și apoi — potrivit acesteia — de a ne face cuvenitele instalațiuni.

Atât după numărul populațiunii ocupate în fiecare ramură de producție, cât și după importanța comercială a produselor lor, noi fiind în prima linie o țară producătoare de cereale și de tot felul de produse agricole (cu toate culturile și industriile anexe), aceasta va fi prima direcțiune în care vom aveà a desfășurà și activitatea comercială; apoi venind produsele pădurilor, petrolul, produsele miniere, etc., vom acordà fiecărora grija cuvenită, proporțională rolului ce au a-l jucà în economia noastră generală, făcându-le înlesnirile de transport și de schimb necesare ș. a. m. d.

Din punctul de vedere al producțiunii țerii dar, putem zice că bazele comerțului nostru sunt cât se poate de favorabile, și depinde numai de starea celorlalți factori spre a puteà să ne-o valorificăm prin comerț.

Comerțul este însă el singur totodată și un stimulent puternic al producției — găsind debușeuri pentru produse nouă pe cari le pune astfel în valoare și aducând produse străine pentru a fi prelucrate aci — și, prin această sporire a producției, el își creează singur condițiuni din ce în ce mai favorabile pentru desvoltarea sa mai departe. Cum tocmai în țara noastră bogățiile latente sunt relativ mai numeroase ca în orice altă țară din Europa, valorificarea lor treptată prin comerț asigură o desvoltare tot mai mare și a acestei activități în viitor.

Comerțul, luând tot mai mult din sarcina producătorului grija de a-și desface el singur produsele sale și,

prin aceasta, luând și riscurile la cari aceștia sunt expuși; compensând apoi—în spațiu și timp — lipsele cu prisosurile, și prin aceasta valorificând mai bine mărfurile și devenind chiar el singur productiv; și, în fine, ținând pe producător necontenit în curent cu cerințele nouă ale consumației — și, deci, dând el singur forma produției—el creează singur condițiuni din ce în ce mai favorabile pentru desvoltarea producției, și prin aceasta, și pentru prosperitatea sa proprie.

Din toate acestea, ca și din scurta schiță istorică ce am dat-o mai sus, vedem dar, că între producția națională și între comerț este o strânsă legătură — producția țerii alimentând comerțul și comerțul stimulând și desvoltând producția —așà că prosperitatea fiecărei din aceste ramuri este condiționată de gradul de desvoltare al celeilalte. Desvoltarea unei mari activități comerciale în țară este dar o absolută necesitate nu numai pentru a ne creà o nouă ramură de activitate și un nou izvor de bogăție, ci și pentru a puteà desvoltà și valorificà pe toate celelalte bogății naturale ce le avem, cari formează baza fundamentală a întregei economii naționale și a existenței poporului.

2. Posibilitățile și mijloacele de transport și de comunicațiune.

Comerțul având a îndeplinì rolul de mijlocitor între producător și consumator și, în economia mondială de astăzi, regiunile de consumație ale unei mărfi fiind cu totul îndepărtate de regiunile sale de producție, schimbul de produse depinde de posibilitățile transportului

lor. Posibilitățile naturale de transport ale unei țeri depind însă și ele—în afară de situațiunea ei geografică — pe de o parte de hidrografia și orografia ei, iar pe de altă parte, de modul cum poporul care o locuește știe să profite de condițiunile naturale ale țerii sale, pentru a-și deschide drumuri pe cari pot circulà mărfurile sale și pentru a face toate instalațiile și organizările necesare acestui scop.

O țară, legată în mod natural de una din căile mari pe cari se mișcă mărfurile pentru a ajunge la locurile lor de consumațiune, este cu mult mai avantajată decât o țară izolată. Căile cele mari pe cari se mișcă mărfurile în toate direcțiile sunt în prima linie pe ocean; și de aceea, este o condiție fundamentală pentru orice țară de a aveà o ieșire liberă la o mare deschisă, prin care să poată aveà legătura naturală cu piețele mari mondiale, spre a-și puteà transportà produsele ei, neîmpiedicate de nici un obstacol. Țara noastră, deși nu are acea poziție fericită ca țerile din apusul Europei de a fi chiar la coasta oceanului, are totuș, prin iesirea ei la Marea Neagră, posibilitatea de a-și transportà mărfurile ei prin Mediterana spre Oceanul Atlantic și spre Oceanul Indian, și deci spre toate continentele. Stramtorile dela Bosfor și Dardanele, Gibraltar și Suez, cu regimurile lor politice, pot însă deveni piedici în anumite împrejurări, și de aceea interesul comerțului cere ca țara să aibă pentru asemenea împrejurări și alte ieșiri pentru putința scurgerii produselor ei.

Teritoriul țerii noastre este însă străbătut și de 2 mari fluvii internaționale navigabile și, prin aceasta, el mai

are dar posibilitatea naturală de a-şi scurge mărfurile pe aceste căi şi în ţerile din interiorul Europei centrale.

Aceste 2 mari fluvii însă—şi în special Dunărea, cu afluenţii ei şi cu sistemul de canale cari o leagă, sau-cari o va legà, cu alte sisteme fluviale — pe lângă că dau ţerii noastre posibilitatea de a-şi scurge mărfurile către centrele mari de consumaţie din Europa Centrală, îi mai dau şi posibilitatea de a primì mărfurile acelor ţeri, atât pentru necesităţile consumaţiunii ei interioare, cât şi pentru a le expedià mai departe. Prin aceasta dar, ţara noastră — după cum am arătat mai sus — este situată *pe una din marile căi de transit de mărfuri ale întregei Europe centrale*, ceeace îi asigură o desfăşurare şi mai mare a comerţului ei, şi în genere a unei activităţi economice cu mult mai considerabilă, putând negocià şi chiar prelucrà acì multe din acele produse cari vin din acele ţeri sau cari trec spre ele.

Avându-se în vedere nevoile crescând ale ţerilor cu mari industrii din Europa centrală de a-şi desface produsele lor industrializate în Asia, în Ostul şi în Sud-Ostul Europei, etc. şi de a se aprovizionà de acolo cu materii prime prentru fabricile lor, această cale navigabilă —ale cărei guri şi peste o jumătate din cursul ei navigabil sunt pe teritoriul nostru—reprezintă drumul natural pe care toate aceste mărfuri trebue să se transporte şi cheia acestui mare comerţ, care neapărat trebue să se desvolte tot mai mult. Ce baze naturale reprezintă aceasta pentru putinţa desvoltării unei mari activităţi comerciale — şi chiar industriale — în ţara noastră şi ce foloase imense putem trage dintr'o asemenea situaţie, cred că nu mai e nevoe s'o dovedim, căci o vedem des-

tul de lămurit la toate ţerile situate la gurile marilor fluvii internaţionale. Depinde dar numai de noi, să ştim să ne organizăm şi să fim pregătiţi pentru a puteà îndeplinì rolul important ce ni-l indică situaţia noastră geografică, pe care am arătat-o cât e de favorabilă.

Comerţul cere însă ca o ţară să dispună de cât mai multe căi pe cari să-şi poată scurge produsele în afară, chiar în timpurile nesigure, pentru a nu rămâneà la discreţia vecinilor; cum eram noi înainte de 1878 la discreţia Austriei, şi chiar în urmă, pe calea maritimă, la discreţia Turciei, prin închiderea Dardanelelor. Şi în această privinţă situaţiunea noastră nu mai este astăzi atât de nefavorabilă ca în trecut; căci acuma ne vom limità spre apus şi la Nord cu mai multe ţeri şi vom aveà totodată şi posibilitatea de a ne deschide—ca supape de siguranţă—şi drumuri nouă către alte mări, atât spre Adriatica, prin Serbia, cât şi spre Marea Egèe.

După cum se vede dar, din punctul de vedere al situaţiunii noastre geografice, condiţiunile naturale — şi chiar cele politice — au devenit pentru noul nostru stat cât se poate de prielnice, pentru a ne asigurà posibilităţi de transportul lesnicios şi de schimbul neîmpiedicat al mărfurilor cu străinătatea. Mai mult încă, după cum am arătat, această situaţie favorizată la gurile Dunărei ne deschide perspectiva de a puteà face în viitor comerţ —şi chiar industrie—cu produsele străine cari se scurg pe această mare cale internaţională şi, chiar, de a desfăşurà o mare activitate în industria transporturilor pe apă. Toate acestea cer însă o politică consecventă şi o organizaţie specială. Pe lângă grija de a întreţine pe tot cursul fluviului buna stare a na-

vigabilităţii şi de a înlătură orice fel de obstacole—fie naturale, fie de natură politică—cari împiedică navigaţiunea, va trebuì să facem şi o organizare modernă a porturilor noastre, spre a corespunde la toate cerinţele comerţului. In afară de toate instalaţiunile de încărcare şi descărcare, cheuri, macarale, magazii, docuri, etc. cât mai perfecţionate, apoi de şantiere de construcţiuni şi reparaţiuni navale ş. a. m. d., va trebuì să facem şi întrepozite spaţioase pentru depozitarea şi sortarea mărfurilor străine, etc. Totodată va trebuì să ne mai îngrijim şi de organizaţia cât mai perfectă a porturilor şi din punctul de vedere comercial—cu bănci şi tot felul de instituţiuni de credit, speditori, etc. — spre a puteà astfel să oferim comerţului internaţional toate înlesnirile şi să-l atragem în porturile noastre. Apoi nu mai puţin trebue să căutăm ca mica noastră flotă comercială—atât cea maritimă, cât şi cea fluvială—să devină din ce în ce mai mare şi să creeze şi linii nouă de navigaţie spre orient; aceasta de oarece ea poate să aducă servicii enorme economiei generale a ţerii şi are totodată şi un mare viitor ca ramură de activitate proprie.

Dacă însă situaţiunea noastră la căile mari de navigaţie este atât de favorabilă şi ne asigură putinţa transportului lesnicios în afară a produselor noastre, apoi, nu mai puţin, trebue să ne îngrijim şi de *căi şi mijloace pentru transportul în interiorul ţerii* al mărfurilor noastre, dela locurile lor de producţie la locurile de consumaţie sau la porturi, adică de: căi ferate, şosele, râuri navigabile, canale şi conducte pentru transportul unor anume produse. Şi în această privinţă

condiţiunile naturale ale ţerii sunt — după cum am mai arătat— destul de favorabile. In adevăr ţara noastră e traversată dela N. la S. de linia Carpaţilor, însă aceştia sunt întretăiaţi de o mulţime de trecători pe văile largi ale râurilor, încât nu constituesc nici un obstacol, decât doar că construcţiile de căi ferate vor fi acì ceva mai scumpe.

Pentru şosele, condiţiunile naturale sunt de asemenea cât se poate de favorabile şi rămâne numai să fie cât mai mult şi mai bine utilizate. Mai greu stăm — după cum am mai arătat—cu navigabilitatea şi flotabilitatea râurilor şi cu canalele de navigaţie, cari ştim că sunt de o atât de mare necesitate pentru o ţară cu produse voluminoase şi care dispune de un material rulant numai foarte restrâns pe căile ferate. Fireşte că, şi în toate aceste direcţii, trebue ca o mare activitate să se înceapă pentru completarea reţelei de căi ferate şi şosele, pentru completarea materialului rulant, etc.; dar mai cu seamă trebuesc fabrici în ţară pentru vagoane şi locomotive—cel puţin deocamdată ateliere de reparaţia lor—deoarece într'o chestiune atât de vitală ca cea a transporturilor nu mai putem lăsà să mai depindem din afară.

Politica noastră în chestiunea transporturilor interioare ale mărfurilor trebue să aibă dar de scop: înainte de toate, de a legà toate colţurile cele mai îndepărtate ale ţerii cu căile mari de transport cari duc la Dunăre sau la calea ferată; apoi de a lega regiunile de producţie cu cele de consumaţie interioară între ele; şi în fine de a creà legături cât mai numeroase ale căilor de comunicaţiune ale ţerilor surori cu porturile noastre mari dela Gurile Dunărei şi dela Marea Neagră—gru-

pându-le pe toate într'un sistem unitar—; aceasta pentru ca produsele lor, cari până acuma se îndreptau în alte direcții, să poată să se scurgă, cum natura o indică, pe această cale și pentru ca și ele să se poată bucurà de binefacerile apropierii acestei mari căi comerciale. Pentru toate acestea, condițiunile naturale nu numai că nu se opun, dar chiar sunt extrem de favorabile prezentând toate elementele necesare.

Din scurta schiță istorică asupra evoluției comerțului mondial, pe care am dat-o la începutul acestui capitol, s'a văzut că numai acele popoare au putut desfășurà o mare activitate comercială — și a utilizà astfel situația favorizată a țerii lor la coastele mării — cari erau buni navigatori. Fenicienii, Grecii și Etruscii în antichitate, Venețienii, Genovezii și Portughezii în Mediterana, Hansiații, Normanii, Olandezii, Scandinavii și Englezii, toți erau navigatori înainte de a fi fost comercianți. Populațiunile tuturor marilor porturi și ale centrelor comerciale au fost mai întâiu pescari și au devenit apoi comercianți, căci numai cine stăpânește în mod real marea stăpânește și comerțul. In nota dela pag. 268 am arătat că Germanii, pentru a-și formà personalul pentru flota lor de răsboiu și comercială, au creat în ultimii ani o întreagă serie de porturi de pescari de mare, cum le aveau Englezii, Olandezii și Scandinavii de mult timp. Și e foarte caracteristic faptul, că cel mai sistematic port de pescărie de mare, cel de la Cuxhaven, a fost organizat de societatea Hamburg-America, tocmai pentru a-și formà personalul vapoarelor lor comerciale

Fără îndoeală că e de cea mai mare nevoe ca noi

să ne gândim din timp de a desvoltà la poporul nostru dragostea pentru mare. Cum că în adevăr el are aptitudinile necesare, o putem vedeà din faptul ca personalul serviciului nostru maritim e compus din Români și nu avem a ne rușinà de ei. In capitolul, în care am descris puterea de adaptare a poprului nostru, am citat de asemenea o serie de exemple, cari arată aptitudinile remarcabile pentru mare ale marinarilor și pescarilor noștri. Toate acestea trebuesc desvoltate cât mai mult și mijlocul cel mai bun este de a încurajà cât mai mult desvoltarea pescăriei la coastele noastre, a căror bogăție este suficientă pentru a ocupà o populație cât de numeroasă. Chestiunea desvoltării comerțului mare și a transporturilor pe apă este dar strâns legată de chestiunea pescăriilor.

3. Posibilitățile și mijlocele de schimbul mărfurilor. Comerțul propriu zis.

După ce am văzut că dispunem de o producțiune naturală de mărfuri foarte bogată — care poate fi încă considerabil sporită — și că condițiunile naturale ne dau putința nu numai de a ne creà căi lesnicioase pentru transportul lor, dar chiar de a profità de marea mișcare de mărfuri străine, cari fatal trebue să treacă prin Gurile Dunărei, rămâne acum să vedem: cari sunt condițiunile pentru schimbul acestor mărfuri cu produsele de cari avem noi nevoe și pentru desfășurarea unei activități comerciale întinse în țară.

In capitolele precedente, tratând despre chestiunea punerii în valoare a bogățiilor noastre naturale, am arătat că produsele lor sunt toate mărfuri foarte căutate

pe piețele străine și că depinde numai de modul cum vom ști noi să ne organizăm pentru a puteà trage profiturile cuvenite de pe urma lor. Atât în Europa centrală și apuseană, cât și de o camdată în Sud-Estul Europei, Sud-Vestul Asiei, Egipt, etc., cu cari ne putem cu ușurință legà prin mijloace de trasport lesnicioase, găsim debușeuri sigure pentru toate produsele noastre. Acì dar începe rolul comerțului propriu zis, care să stabilească raporturile și să ducă mărfurile dela producător la consumator, aducându-ne în schimb alte mărfuri sau valoarea lor în bani.

Din nenorocire, cu toate că comerțul are un rol atât de important în economia generală a țerii și cu toate că e o ramură de activitate atât de rentabilă, comerțul nostru mare se face aproape excluziv numai prin străini, cari-și ieau partea leului la beneficii, așà că, din această cauză, o mare parte din valoarea muncii poporului nostru trece la aceștia. Și nu înțeleg prin străini persoanele de origine străină cari se îndeletnicesc la noi cu comerțul, ci casele mari de comerț cari depind de alte state și ascultă de directivele lor.

Am puteà zice chiar, că nici nu avem un comerț al nostru propriu, ci numai reprezentanți — străini sau români—ai caselor mari din străinătate, cari cumpără produsele noastre cu prețuri dictate de acolo și le negociază apoi pe piețele străine. In Anvers, Rotterdam Manheim, etc. se face un comerț cu mult mai mare cu cerealele noastre decât în Brăila, unde se încarcă ele, deși producția noastră mare ne-ar da dreptul să fim noi aceia cari să tragem profiturile din negociarea acestor mărfuri. Acelaș lucru e și cu petrolul, lemnul și cu toate

celelate produse principale ce le exportăm; așà că putem zice, cu drept cuvânt, că e o adevărată exploatare a țerii prin comerțul străin.

Acelaș lucru e și cu comerțul mare de import, care se face iarăș în cea mai mare parte numai prin casele străine.

Bursele noastre de producție sunt de fapt mai mult o parodie, căci vânzările reale și stabilirile prețurilor, atât pentru export, cât și pentru import, se fac în bursele mari din străinătate. Este dar necesar să căutăm a ne da bine seama de cauzele cari au produs această stare: este în adevăr numai dezinteresarea și lipsa de aptitudini a poporului nostru pentru asemenea îndeletniciri, sau mai sunt și alte cauze cari au produs acest efect și cum pot fi și ele combătute?

Cum că poporul nostru în genere nu are pregătirea necesară pentru comerțul mare, o știm cu toții; ba chiar e posibil, ca mulți să aibă acel dispreț pe care-l arată popoarele agricole pentru asemenea îndeltniciri. Cu toate acestea, noi am văzut cât de mare e puterea de adaptațiune a poporului nostru la tot felul de ocupațiuni nouă, și vedem zilnic cum în comerțul de detaliu mulți Români de origine — și mai cu seamă Ardeleni — se înfig și biruesc pe această cale. Chiar ca agenți de cumpărare dela producători—mai cu seamă în comerțul de cereale — în contul caselor străine, sau ca contabili și ca orice fel de funcționari în aceste case, ei se afirmă tot mai mult. Nu e dar numai lipsa de aptitudini pentru comerț, despre care mereu se vorbește, ci sunt și cauze mai profunde cari-i fac pe Români să nu se dedea la această activitate atât de rentabilă. Și din aceste cauze, principalele sunt:

1) Lipsa desăvârşită a unei organizaţiuni a comerţului mare şi a tuturor instituţiunilor necesare pentru acest scop; 2) Lipsa de educaţiune şi pregătire a Românilor în această direcţie şi, mai cu seamă, completa neiniţiare în tradiţiile şi uzanţele fiecărui fel de comerţ şi lipsa de legături comerciale în străinătate; şi 3) Inţelegerea tacită între străini spre a eliminà pe Români din acest comerţ, pentru a puteà ei acaparà şi dominà mai comod pieţele noastre, şi a continuà astfel de a cumpărà produsele ţerii cu preţuri scăzute, sau a ne vinde mărfurile lor cu preţuri urcate.

Politica dar pe care avem a o urmà în această ramură a comerţului trebue în prima linie să tindă a combate aceste cauze, pentru a înlesnì intrarea elementelor naţionale în această ramură de activitate şi a creà un comerţ naţional, ale cărui interese să nu mai fie dictate numai de interesele ţerilor cumpărătoare—sau vânzătoare—de cari depind, ci în prima linie de interesele generale ale ţerii noastre. O condiţiune esenţială însă este *organizarea creditului*, de înlesnirile căruia comerciantul nostru să poată profità într'o măsură largă şi să fie pus în stare de a susţineà concurenţa caselor străine, puternic sprijinite prin creditul ieftin ce-l capătă din statele lor de origine. Apoi trebuesc create organizaţiuni serioase pentru culegerea tuturor informaţiilor precise de pe pieţele străine cu cari comerţul mare are zilnic nevoia de a fi ţinut la curent: Agenţii comerciale, conduse de oameni practici, culţi şi pricepuţi în această ramură, trebue să avem în acest scop cât mai numeroase, atât pe pieţele mari de desfacere, cât şi în centrele de producţie din lume cari ne in-

teresează; în piețele noastre mari însă, o *reorganizare a burselor* de producte și de efecte, pe baze mai sănătoase ca până acum, trebue să se facă cât mai neîntârziat. Paralel cu acestea—și mai cu seamă pentru produsele agricole—trebuesc create organizațiuni de vânzare în comun ale producătorilor, pentru a nu-i mai lăsà la discreția agenților caselor de comerț.

Toate aceste reforme cer însă și *o clasare rațională a mărfurilor după categorii*, spre a se stabilì „*tipuri*" sau „*genuri*"—cum le cer uzanțele și organizarea internațională a diferitelor ramuri de comerț—ca astfel ele să poată fi negociate la bursă, fără a mai fi nevoe de prezența mărfii sau a mostrelor.

Dacă procedând pe o astfel de cale, vom creà, prin organizațiuni raționale, condițiuni fundamentale de vieață unui comerț mai sănătos și dacă vom face și toate instalațiunile necesare în porturi pentru depozitarea, sortarea, clasarea și chiar industrializarea mărfurilor, precum și pentru obținerea de credite asupra lor, atunci, de sigur, că și elementele naționale—cari în vechea organizare nu găsiau nici un sprijin—vor aveà posibilitatea a se dedà, fără pericol, la această îndeletnicire inteligentă și lucrativă și de o atât de mare importanță națională.

Paralel dar cu reforma bazelor legale și tehnice și cu activitatea de organizare a comerțului, va trebuì să se înceapă și o activitate consecventă pentru îndrumarea și pregătirea personalului în această direcție. Reorganizarea radicală a învățământului comercial, având în vedere în special de a da tineretului o pregătire mai serioasă pentru nevoile comerțului mare mondial,

se impune; de asemine crearea de muzee comerciale, institute, stațiuni merciologice și tehnologice, etc. pentru controlul, analiza și clasificarea mărfurilor și a materialelor prime, devine din ce în ce mai necesară.

Și în această direcție dar, poporul nostru are o mare activitate civilizatorie de desfășurat, spre a-și îndeplinì misiunea sa față de omenire și spre a profità de minunatele condițiuni ce i le oferă situația și natura țerii sale, pentru a se desvoltà mai departe pe calea progresului și a biruì în lupta sa pentru existență.

B. MEDIUL EXTERN SAU MEDIUL POLITIC ȘI PROBLEMELE CE LE IMPUNE EL POPORULUI ROMAN.

După ce am arătat influența ce o exercită asupra evoluției poporului român țara sa cu totalitatea condițiunilor naturale ce o caracterizează și activitatea civilizatorie pe care trebue să o desvolte el—adică modul cum să o influențeze el pentru a-și ameliorà mediul său natural, social și cultural,—ne mai rămâne acum să mai examinăm pe scurt și mediul său politic — adică modul cum este el influențat de țerile și popoarele cu cari vine în contact, direct sau indirect—precum și activitatea ce are a o desfășurà pentru a-și asigurà și în această direcție posibilitățile existenței și propășirii sale în viitor.

Din cele arătate până acum s'a văzut cum evoluția poporului nostru este influențată de țara pe care o locuește, dictându-i o serie de interese mari permanente —culturale, economice și sociale,—și deci de probleme fundamentale, pe cari trebue să le rezolvească pentru

a-şi puteà asigurà vieaţa şi propăşirea sa. In afară de ţara sa proprie, evoluţia unui popor mai este influenţată încă şi de popoarele sau ţerile cu cari se învecinează sau cu cari vine în legătură directă sau indirectă. Cât de mare însemnătate au acestea, putem s'o apreciem mai bine ca oricari alţii, deoarece tocmai poporul nostru a fost subjugat mult timp de vecinii săi, fiind nevoit să muncească timp de secole pentru interesele etnice şi chiar materiale ale acelor popoare şi să-şi înăbuşe propria sa vieaţă şi putinţa de desvoltare. Este dar necesar ca astăzi, când ne închegăm statul nostru naţional, să căutăm a ne da bine seama de importanţa şi felul acestor influenţe — cari constituesc mediul de traiu extern al statului nostru—şi de problemele ce ni le impun, pentru a ne asigurà putinţa să trăim vieaţa noastră proprie şi să ne desvoltăm independenţi, pe bazele însuşirilor specifice ale neamului nostru.

Interesele mari pe cari ni le dictează firea şi ţara noastră sunt: 1) De a ne a asigurà putinţa desvoltării noastre indepedente ca popor, conservându-ne şi desvoltând, printr'o cultură proprie, caracterele noastre specifice naţionale; 2) de a ne asigurà putinţa de a creà pe teritoriul nostru etnic o civilizaţiune proprie, care să asigure poporului condiţiuni de vieaţă şi de muncă cât mai prielnice, împreună cu o bună stare materială şi sufletească, spre a-i înlesnì desfăşurarea tuturor aptitudinilor sale fireşti; 3) de a formà un stat unitar, care, printr'o organizare tot mai perfecţionată, să-i garanteze putinţa desfăşurării maximului de energie vitală, pentru aducerea la îndeplinire a tuturor problemelor de cultură şi de civilizaţie a omenirii.

Aceste interese mari formează directivele permanente ale muncii poporului şi criteriul de judecată a oricării acţiuni a statului nostru, către resolvirea lor trebuind să se îndrepte orice activitate a noastră. Fireşte că, şi în mediul extern, acestea sunt scopurile fundamentale pe cari trebue să le urmărim, adică de a ne asigurà, şi din acele părţi, condiţiunile cele mai prielnice pentru realizarea lor. Să vedem dar: cari sunt acele popoare şi ţeri cari pot aveà asupra evoluţiei noastre o influenţă directă sau indirectă? de ce natură sunt acele influenţe? şi cari sunt problemele ce ni le dictează fiecare din ele?

Poporul român este înconjurat de o serie de vecini de alte rasse — deci cu interese etnice diferite de ale noastre—şi formând state pe teritorii cari le dictează o serie de interese economice, politice şi sociale proprii. Unele din aceste interese sunt conforme sau merg paralel cu ale noastre, altele sânt însă contrarii intereselor noastre fundamentale. Trebue dar să urmărim, unul câte unul, în linii mari, interesele fiecărui stat cu care avem sau putem aveà vreo legătură, pentru a vedeà: pe departe, în ce mod putem să ne întovărăşim la realizarea intereselor comune, iar pe de altă parte, în ce mod putem să împăcăm interesele contrarii sau să ne apărăm contra lor.

Inainte de toate ştim că până acuma, toţi vecinii noştri, stăpânind câte o bucată din teritoriul nostru etnic, au căutat pe toate căile să ne împiedice desvoltarea noastră, pentru ca nu cumva, întărindu-ne, să putem revendicà acele teritorii; prin alianţele lor ei legau şi pe alte state mari de această politică. Din acest punct de ve-

dere dar, nu aveam decât dușmani și nu ne mai rămâneà altă politică, decât să profităm de conflictele dintre grupele de state pentru a ne realizà aspirațiunile noastre naționale, într'o parte sau alta. Chiar întreaga noastră existență, ca stat, erà bazată numai pe acest mare conflict de interese între puterile mări, căci, altmintrelea, de mult am fi fost împărțiți cu totul între ele. Astăzi, când unitatea națională a poporului român e pe cale de a se înfăptuì, mai mult sau mai puțin completă și când nouăle state ce se formează vor fi state naționale, e de sperat că nu vom mai aveà nevoie să revendicăm părți rămase din teritoriul nostru etnic; așà că de acum înainte politica noastră va fi dictată numai de interese reale, altele decât cele teritoriale, adică de nevoia de a ne desvoltà și întărì în liniște, întrebuințându-ne toate puterile de cari dispunem pentru a creà o civilizație proprie pe teritoriul nostru etnic.

Nu tot astfel e însă cu vecinii noștri. In primul rând, politica noastră întreagă a fost influențată de tendința *Rusiei* de a ocupà Bosforul și de a transformà Marea Neagră într'o mare interioară rusească; prin aceasta, țara noastră, care le sta în cale, trebuià cucerită—sau mai bine zis politica de cucerire începută de Ruși la 1711 trebuià desăvârșită. Așà dar tăria Rusiei însemnà pentru noi nesiguranța existenței statului nostru. Dacă în adevăr Petru cel Mare a lăsat această directivă politică în testamentul său sau nu, aceasta e indiferent; căci, oricum ar fi, pentru Rusia pare a rămâneà un interes fundamental, dictat de pământul țerii, de a se întinde la Bosfor și a-și asigurà o ieșire neîmpiedecată la Mediterana; scriitorii ruși o mărturi-

sesc acuma pe față (*Gurianoff*, Dardanelele, *Mitrofanoff* în „Preussische Jahrbücher" din Maiu 1914, etc.), iar statua Ecaterinei a II-a din portul Odesei, care, de pe înălțimea dela malul mării, arată cu degetul spre Constantinopol, concretizează această voință națională a întregei Rusii.

Ce se va alege din vechea Rusie și ce organizațiune de stat vor formà popoarele cari o locuesc, nu putem prevedeà; un lucru însă este sigur, că oricum s'ar organizà aceste popoare, țara fiind aceea care dictează interesele mari permanente, și noul stat sau nouăle state vor trebuì să urmeze în mod fatal aceeaș politică. Noi deci, în orice caz, trebue să contăm cu acest mare pericol, care amenință existența noastră, după cum amenință de pildă Vesuviul pe locuitorii dela poalele lui. Din acest punct de vedere dar, interesele noastre vitale ne indică să căutăm în totdeauna ajutorul și să ne unim cu acele state cari au interesul ca Rusia sau statele ce se vor formà pe teritoriul ei să nu ajungă stăpânitoare ale Bosforului.

In al doilea rând, *Monarhia austro-ungară* aveà și ea politica ei tradițională, de a înaintà în Balcani și a luà la Bosfor moștenirea vechei Turcii; erà de asemenea un interes fundamental, dictat de pământul acelei țeri și concretizat în formula «der Drang nach Osten», care și el implică desfințarea existenței noastre ca stat. Acestui conflict de interese fundamentale ale Austriei cu vechea Rusie datorim noi, că nu am fost cu totul împărțiți între aceste mari state și că am putut să ne sprijinim, când pe unul, când pe altul, pentru a ne apărà existența. Astăzi vechea monarhie se desface într'o serie de state,

după popoarele principale cari o locuiau. Totuş, dacă aceste popoare au putut formà un timp atât de îndelungat un stat unitar, cu toate interesele lor naţionale opuse, este o dovadă că ele toate—şi chiar marile Puteri europene—aveau un interes comun fundamental pentru aceasta. Principalul din aceste interese fundamentale erà tocmai acela: de a oprì pe Rusia să ajungă la Mediterana spre a luà ea moştenirea Imperiului turcesc şi, prin aceasta, de a-şi garantà şi existenţa lor. Din acest punct de vedere dar, vechea Monarhie austro-ungară — cu toate că reprezentà un pericol pentru noi—îndeplinià însă şi o funcţiune fundamentală în sistemul Statelor europene.

Cu toată desmembrarea vechei Monarhii însă, atât interesul fundamental al tuturor Statelor europene de a oprì înaintarea Rusiei, cât şi nevoia popoarelor cari compuneau Monarhia de a-şi puteà garantà fiecare existenţa sa proprie în viitor, persistă. Nouăle state ce se vor formà, după ce-şi vor regulà—după cum o cere dreptatea — interesele lor etnice, vor trebuì în mod fatal să se grupeze în jurul interesului lor fundamental de garantarea existenţei—ajutate şi de întreaga Europă apuseană interesată şi ea—spre a formà un nou bloc, în orice formă ar fi el, pentru apărare în contra Rusiei sau urmaşilor ei. Din acest punct de vedere dar, noul stat naţional român—odată interesele sale naţionale definitiv regulate—va aveà interese comune cu nouăle state formate pe teritoriul vechii Monarhii—în concordanţă şi cu interesele mari ale Europei apusene şi centrale—şi va trebuì să găsească şi el forma de a conlucrà la apărarea lor în interesul propriei sale existenţe.

Infine *situaţia priveligiată a României la Gurile Dunărei* a fost şi va fi un mare izvor de conflicte de interese vitale, căci — după cum am arătat în capitolul precedent — cine stăpâneşte Gurile Dunărei este menit a devenì stăpân pe comerţul mare ce fatal trebue să se dezvolte între Europa centrală şi Sud-Estul Europei, Sud-Vestul Asiei, etc. Rusia — atât în scopul de a ne slăbì pe noi cât mai mult, pentru a ne puteà cucerì în urmă cu mai multă uşurinţă, şi de a nimicì concurenţa ce porturile dela Gurile Dunărei o fac portului Odesa, cât şi in scopul de a pune mâna pe comerţul Europei centrale — a căutat în totdeauna să acapareze Gurile Dunărei; şi de acea a căutat prin tot felul de mijloace — fie lăsând din nou să se înisipească gura Sulinei, fie prin taxe şi piedici de altă natură ce le-ar fi putut pune navigaţiunii — să împedece marele comerţ ce se face pe acì.

Interesele vitale ale mai tuturor statelor mari de a aveà libertatea comerţului şi navigaţiunii asigurată la Gurile Dunărei — şi în special al Angliei, care pe atunci aveà un interes vital în aprovizionarea cu cerealele noastre, pentru care aduceà cărbuni şi fier în schimb, şi ale cărei vapoare formau peste 93% din tonajul vaselor comerciale dela Gurile Dunărei — au pus stavile acelei tendinţe de cotropire a Rusiei.

Infiinţarea Comisiunii Europene a Dunărei, cu scopul de a întreţine navigabilitatea gurilor fluviului şi de a garantà libertatea navigaţiunii şi a comerţului — de fapt un tampon, pentru a evità fricţiunile între interesele opuse ale diferitelor state, — garantà şi interesele noastre în aşà grad, încât, cu toate că ea erà în realitate o instituţiune străină pe teritoriul nostru — deci

reprezentă o atingere a drepturilor noastre de suveranitate,—oamenii noștri de stat de atunci au considerat-o totuș ca pe o instituțiune quasi națională și au stăruit ei singuri pentru prelungirea ei. Cu toate aceste garanții puternice însă, Rusia nu a dat înapoi dela tendințele ei de acaparare, cari la fiecare ocazie apar, măcar pe căi indirecte, cu aceeaș perseverență. Așà la 1883 Rusia, înțelegându-se cu Austria, a reușit, la conferința din Londra, să sustragă brațul Chiliei de sub Comisiunea Europeană; iar, prin conflictul de frontieră ce l-a inventat la gura brațului nou format dela Stari-Stambul, a căutat să ne răpească mai toată marea noastră teritorială, care se întindeà până la rada Sulinei, unde ancorau vapoarele; ba chiar, pe această cale ar fi putut ajunge cu siguranță să provoace în timp scurt împotmolirea naturală a gurei Sulinei, prin cantitățile enorme de nisipuri aduse de brațul Chiliei.

Când, mai târziu, interesele vitale ale Angliei la Gurele Dunărei—prin putința de a se aproviziona acuma cu mai multă ușurință cu cereale din America de Sud—au încetat, această tendință de acaparare din partea Rusiei și-a reluat vechile ei forme vehemente, manifestate tocmai prin chestiunea Stari-Stambul și prin desele conflicte provocate în aparență de pescării. Acum, singurul sprijin ce ne mai rămase pentru apărarea libertății comerțului și a navigațiunii la gurele Dunărei erau statele din cursul ei superior, căci Franța erà legată de aliata ei Rusia, Italia se dezinteresà iar Turcia erà neputincioasă.

Austro-Ungaria, pe de altă parte, consecventă marilor ei interese tradiționale — politice și economice —spre

Orient, a căutat și ea să-și stabilească un monopol la Dunărea de jos, acaparându-și comerțul, atât în detrimentul nostru cât și al țerilor din susul Dunărei. Prin tratatul din Berlin, Ungaria și-a luat un mandat european de a executà singură lucrările de rectificarea Porților de Fier—mandat de care nu s'a arătat capabilă, deoarece lucrarea făcută cu cheltueli enorme e cu totul greșită; iar prin felul taxelor ce le-a impus acì, ea a creat o stavilă foarte mare libertății comerțului, îngreuind exportul cerealelor și petrolului nostru spre debușeurile lor naturale din Europa centrală, înlesnindu-și însă exportul cărbunelui și produselor ei la noi. Ea făceà deci politică protecționistă cu taxe puse pe natura mărfurilor—și nu pe tonajul bastimentelor—constituind în mod abuziv o adevărată barieră navigațiunii și comerțului pe acest fluviu, care, conform tratatelor, trebuea să fie absolut liberă.

La 1883, la Conferința dela Londra, Austro-Ungaria a căutat apoi să-și asigure cu totul monopolul pe toată Dunărea noastră până la Brăila, de care am scăpat numai grație energiei oamenilor noștri de stat de atunci, cari au refuzat să aplice pe teritoriul nostru această hotărîre a marilor Puteri. Prin crearea unei mari flote de comerț austriace și apoi a unei alteia ungare, ei au căutat deasemenea să-și pună în practică acest monopol și să-l sprijine prin deosebite combinațiuni tarifare. In fine la pacea din București din 1918, ei și-au dat toate tendințele pe față, prin stăruința ce au pus-o de a acaparà pentru Monarhie porturile cu toate instalațiile lor și șantierele noastre; ba chiar, printr'o convențiune făcută prin surprindere și semnată din partea noastră,

sub amenințări, de către o autoritate locală care nu avea competința, ei au căutat să pună mâna pe întreaga flotă de comerț a României — toate vasele N. F. R., toate șlepurile și remorcherele particulare rechiziționate, deci întreaga avuție națională de pe Dunăre, a cărei valoare azi e' neprețuită — și pe toate vasele și dragele Serviciului hidraulic român și ale Comisiunii Europene dela Sulina, cari astăzi nici nu mai pot fi înlocuite. Numai grație unei energii deosebite și faptului că am putut convinge pe Germani, că această răpire este o lovitură adusă și comerțului lor, tot atât de mare ca și nouă, am putut să salvăm această mare avuție națională, care altfel eră imediat să fie transportată în susul Dunărei, și nu știu de am mai fi putut-o vedeà vreodată.

Dar și din partea *Germaniei* — deși în Comisiunea Europeană a Dunărei am avut întotdeauna sprijinul ei în contra tendințelor Rusiei și chiar adeseori și în contra Austriei — s'au arătat în timpul din urmă oarecari tendințe de acaparare, Interesele lor mari pentru desvoltarea comerțului cu Sud Vestul Asiei începuse a-i ademenì să transforme în viitor Dunărea într'un fluviu german și noi să devenim un domeniu de exploatare al capitalului și comerțului german. Discuțiile urmate la pacea din București ni le-au pus și pe aceste tendințe născânde în evidență și ne-au deschis ochii asupra pericolelor ce eventual ne-ar puteà amenință și din această parte.

Din toate acestea vedem dar, că Dunărea—această minunată arteră de comerț, care ar trebuì să fie menită a legà popoarele ce locuesc în basinul ei la o muncă

comună — și mai cu seamă situațiunea noastră privilegiată la gurile ei, a devenit și ea un izvor de conflicte de interese, interese mari politice și economice, dictate de necesitățile desvoltării producției și comerțului acelor țeri. Firește, că toate aceste tendințe de acaparare și de dominare a căii principale de comerț din Europa centrală nu ne duc în mod fatal la lupte pe vieață și pe moarte, ci ele pot ajunge—între state cu puteri mai mult sau mai puțin egale—a fi împăcate și pe cale pașnică, cu deplina considerare a drepturilor și intereselor reciproce. Pentru aceasta însă trebue să fim înainte de toate conștienți de drepturile și datoriile noastre și trebue să fim în stare a ni le apără, adică trebue înainte de toate să fim noi singuri tari.

Popoarele cari formează statele de azi din Europa centrală vor locuì și pe viitor tot acolo, și, oricare ar fi organizarea politică a statelor ce le vor formà ele în urma acestui răsboiu, interesele, dictate de pământul țerii lor, le va împinge spre aceleași căi de comerț și debușeuri, deci spre aceeaș politică; și numai atunci când vor ști ele că găsesc acì un stat puternic, vor căutà a-și satisface interesele lor, nu prin acaparare și dominare, ci prin bună înțelegere și muncă comună.

In fine, nu numai Dunărea, dar întreaga țara noastră —prin bogățiile ei, prin populația ei mai rară, prin ușurința traiului, prin frumusețile ei, prin blândețea, inteligența și aptitudinile de muncă ale poporului, etc.—este râvnită de alte popoare, dacă nu pentru a fi cucerită cu armele, cu atât mai mult însă pentru a fi exploatată, ca un domeniu de exploatare economică a capitalurilor mari din toată lumea. De asemenea, faptul, de ex., că

Germania a căutat în anii din urmă—din naintea răsboiului—să transforme şcoalele confesionale ale Comunităţii evangelice — săseşti din Bucureşti în şcoale de stat Germane, pe cari le-a pus sub controlul Inspectoratului German al şcoalelor din Breslau, este o dovadă vădită de tendinţele politice pe cari le urmărea ea acì, a căror primă îndrumare erà această penetraţiune culturală. Şi tot astfel găsim şi instituţiuni ale altor state, cari dovedesc, şi din acele părţi, aceleaşi tendinţe de penetraţiune în statul nostru, adică la început culturale, iar apoi economice.

Acestea sunt, în linii mari, pericolele mari şi permanente, bazate pe interese reale, pe cari le constatăm din analiza mediului de traiu politic al poporului român. La acestea fireşte se vor adaoge pe multă vreme şi toate acele conflicte sporadice, provenite: din apărarea teritoriului etnic, din nevoia stabilirii de fruntarii sigure şi corespunzătoare limitelor antropogeografice, din asigurarea drumurilor spre calea largă a comerţului mare pe ocean, din tendinţele vecinilor de a ne slăbì prin instigaţiunea naţionalităţilor din noul nostru stat, etc.; toate acestea vor trebuì, fireşte, să-şi găsească, într'un timp relativ mai scurt, starea lor de echilibru, care să asigure putinţa unei munci paşnice, necesară de o potrivă pentru desvoltarea tuturor nouălor state.

Pericolele mari şi permanente ale acestui mediu sunt însă acelea cari trebue să ne dea directivele şi să formeze baza politicei noastre externe în viitor. Ele ne vin, după cum am văzut, din toate părţile, astfel că alianţele — chiar dacă sunt bazate pe comunitate de interese reale — nu sunt în totdeauna suficiente a ne

garantă salvarea drepturilor noastre, în toate împrejurările; căci prietenii, oricât de sinceri ar fi ei, au întotdeauna și alte interese proprii de apărat sau interese străine de menajat, cari pot fi contrarii intereselor noastre, așà că ajutorul lor poate fi numai iluzoriu. De altfel timpurile pline de învățăminte prin cari am trecut ne-au deprins să judecăm și aceste lucruri după justa lor valoare. Garanția reală—și singura sigură—a existenței și propășirii noastre în viitor stă, și în această direcție, numai în întărirea noastră proprie, desvoltându-ne tot mai mult propriile noastre puteri, prin muncă neobosită, cultură și civilizatie, și dând o organizare cât mai perfectă statului nostru, astfel ca să fim cât mai neatârnați din afară, atât politicește, cât și economicește.

După cum, numai pe această cale, putem birui toate greutățile mediului natural, spre a ne asigurà în el condițiuni bune de traiu, cari să ne înlesnească desfășurarea vieții și activității noastre, tot astfel, și în mediul politic, ne vom puteà creà condițiunile de existență, numai dacă vom fi în stare de a ne afirmà voința de a trăi și de a ne apărà singuri—contra oricui—drepturile noastre și neatârnând de nimeni.

Firește conflicte de interese și răsboaie vor fi cât va există omenirea; căci vieața ei e lupta, și acestea nu sunt decât manifestările ei, prin descărcările puternice ale atmosferei încărcate în care trăește și cari nu pot fi oprite. După cum dar nimeni nu poate desființà electricitatea atmosferică, dar oricine își poate apărà casa sa de fulger, printr'un paratrăsnet—ba chiar poate găsì mijlocul de a o folosi pentru scopurile sale,—tot astfel și noi, cunoscând bine adevăratele noastre interese și

pericolele cari ne amenință, vom puteà ferì casa noastră, prin tăria proprie — bazată pe cultura și civilizația la care ne vom înălțà—și care va fi cel mai bun mijloc de a stabilì stări de echilibru pașnic, acolo unde descărcările violente atât de periculoase amenință să se producă.

CAPITOLUL V

ORGANIZAREA PUTERILOR POPORULUI ROMÂN ŞI INTREBUINŢAREA LOR. STATUL ŞI POLITICA.

In capitolele precedente, considerând poporul român ca un organism, supus marilor legi ale evoluţiei lumii organice, şi analizând firea sa, am constatat o serie de predispoziţiuni, însuşiri şi aptitudini fundamentale —din cari unele abià în stare latentă — cari constituesc forţele sale elementare şi cari sunt capabile încă de o mare desvoltare şi perfecţionare prin *cultură*.

Analizând apoi mediul de traiu—adică totalitatea condiţiunilor geografice, naturale, sociale, culturale şi politice —în cari are el a-şi desfăşurà vieaţa, l-am constatat şi pe acesta capabil de o mare perfecţionare, putând fi transformat printr'o *activitate civilizatorie* consecventă într'un mediu foarte prielnic propăşirii acestui popor.

Atât pentru *activitatea culturală*, în trezirea, desvoltarea şi perfecţionarea însuşirilor şi aptitudinilor fireşti ale poporului, cât şi pentru *activitatea civilizatorie*, în ameliorarea şi perfecţionarea mediului de traiu în toate direcţiile sale, am văzut că natura însăş ne indică *problemele* ce avem a le rezolvì şi ne dictează *politica* ce trebue s'o urmărim în acest scop. Rezolvirea tuturor

acestor probleme cere o desfăşurare de muncă continuă şi intensă a întregului popor, iar această muncă va puteà da roadele ei adevărate—adică va puteà pune poporul nostru în stare să desvolte maximul de energie vitală—numai printr'o *organizare* cât mai perfectă, bazată pe specializare, adică pe principiul diviziunii muncii şi al economiei forţelor. Delà modul cum va şti apoi poporul să întrebuinţeze această energie, pe care va fi capabil să o desvolte prin organizarea muncii sale, va depinde izbânda sa, în rezolvirea problemelor culturale şi civilizatorii pe cari i le indică natura şi cari trebue să constituească aspiraţiunile sale naturale.

O asemenea *muncă organizată* şi o *întrebuinţare raţională a energiei colective* a poporului este condiţionată însă de o cât mai perfectă *organizaţie a Statului,* pe care poporul nostru îl formează pe teritoriul său etnic. Se cuvine dar, înainte de a terminà acest studiu, să cercetăm, în linii mari, care ar fi organizaţiunea cea mai potrivită—şi pe ce principii bazată—pe cari ar trebuì să o aibă Statul nostru, şi care e politica pe care trebue să o urmeze pentru a puteà resolvì toate problemele ce i se impun, şi deci, pentru a înlesnì mersul evoluţiei spre progres al poporului nostru, asigurându-i izbânda în lupta sa pentru vieaţă între popoarele lumii.

1. Statul. Ţelurile şi bazele organizării sale.

Nu vom intrà acì în discuţiunea teoriilor şi definiţiunilor — sociologică, juridică, organică, energetică, etc.— ce s'au dat *noţiunii de Stat* şi evoluţiunii ei dela con-

cepţiunea «Statului poliţist» sau «Statului de drept» la «Statul cultural». Vom reţine din acestea numai pe acea mai potrivită cu punctul de vedere biologic, pe care ne-am pus noi în studiul de faţă, după care statul apare ca *„totalitatea instituţiunilor menite a formà puterea colectivă a unui popor şi a dispune de ea“* [1]. Pentru noi, în concepţiunea noastră evoluţionistă, Statul este organul regulator şi conducător al mersului evoluţiei spre progres—adică spre cultură şi civilizaţie — a poporului considerat ca un organism, adică ca o unitate superioară a omenirii.

Ca atare: el garantează siguranţa teritoriului şi a persoanelor ce-l locuesc, creează şi întreţine o stare socială cât mai prielnică pentru a permite desvoltarea şi organizarea cea mai bună posibilă a tuturor forţelor fizice, economice, morale şi intelectuale ale supuşilor săi; el mănţine dar ordinea socială şi regulează raporturile de drept între supuşii săi, ca factori fundamentali ai societăţii, şi organizează munca naţională şi întrebuinţarea ei pentru scopurile culturale şi civilizatorii cerute de evoluţia sa; el este expresiunea voinţei întregului popor, pe care caută a o afirma, conducând lupta pentru realizarea aspiraţiunilor sale ce decurg din firea sa şi din totalitatea condiţiunilor naturale în care trăeşte şi se desvoltă.

Noţiunea de Stat, ca expresiunea superioară a organizării unui popor, evoluează dar după cum evoluează şi vieaţa acelui popor şi deci şi necesităţile propăşirii sale.

---

[1]) *Adolf Menzel*, **Begriff und Wesen des Staates. Handbuch der Politik. Bd. I, pg. 43. Berlin 1912.**

In vederea îndeplinirii acestei funcţiuni fundamentale— de a conduce şi coordinà activitatea întregului organism şi a organelor sale—Statul are nevoe de o putere cât mai mare, pentru a-şi asigurà existenţa sa între celelalte state şi a asigurà ordinea internă, garantând siguranţa persoanelor şi a proprietăţii; aceasta cere însă, în prima linie, o mare putere culturală, militară şi financiară.

Tocmai necesitatea acestor puteri — culturală, militară şi financiară—cari-i dau Statului putinţa de a-şi asigurà existenţa sa şi de a garantà astfel vieaţa şi avuţia supuşilor săi—îi dă dreptul de a dispune de aceştia, după cum interesele sale superioare o cer; iar ei sunt datori a se supune la această constrângere, fără de care unitatea organică ce o formează — care, astfel formată, este capabilă de o desfăşurare de forţe cu mult mai mare, provenită din organizarea forţelor elementare ale indivizilor—nu ar fi posibilă. Graţie numai acestei «*Puteri de constrângere*» şi mijloacelor de cari dispune, poate Statul să-şi îndeplinească rolul său de organizator al muncii naţionale, de apărător şi îndrumător al interesului general şi de executor al voinţei întregului popor, în lupta sa spre progres şi civilizaţiune, spre binele tuturor membrilor cari-l compun.

Puterea de constrângere însă nu poate fi întrebuinţată pentru orice scop, ci numai pentru realizarea ţelurilor superioare politice ale Statului. *Ţelurile politice ale Statului* nu sunt însă o construcţie voluntară a raţiunii, ci ele decurg din necesităţile reale ale evoluţiei poporului şi ţerii. Constrângerea deci nu poate fi aplicată decât în măsura strict nece-

sară, dictată de aceste necesități; căci altfel s'ar împiedică desvoltarea normală a individului și i s'ar luà putința de a-și îndeplinì rolul său important în mersul general al evoluției poporului. Rolul individului în unitatea organică superioară—adică în poporul—din care face parte nu este limitat numai ca al unei roate într'o mașină, ci el trebue să se desvolte și să se perfecționeze neîncetat, spre a-și puteà îndeplinì tot mai bine funcțiunea sa socială, pentru ca astfel și întregul organism să poată devenì și el tot mai perfect. Este dar, de asemenea, o necesitate a evoluției ca *libertatea individului* — și ca consecință și *dreptul de proprietate individuală* — să fie garantate, în limitele pe cari putința conlucrării lor armonice în vederea scopului superior o permite. Așà dar limitele, atât pentru dreptul de constrângere a Statului, cât și pentru libertatea individului și respectul proprietății, sunt condiționate de necesitățile evoluției. Intr'un caz de răbsoiu Statul poate dispune până și de vieața și averea supușilor săi; în timpuri pașnice, libertatea individuală, cu cât e mai mare, cu atât poate devenì mai productivă în toate câmpurile de activitate, accelerând mersul evoluției întregului spre progres. Aceste limite depind dar de funcțiunea socială pe care au a îndeplinì indivizii în diferitele stadii ale evoluției.

Necesitățile evoluției se schimbă însă și ele neîncetat, după cum evoluează și factorii cari o condiționează. In special creșterea continuă a populației aduce mereu mari transformări în mediul social și, prin aceasta, și în condițiunile de producția, distribuția și consumația bunurilor economice, și deci, și în mediul natural, cultural

şi politic. Aceste transformări aduc însă necontenit nouă probleme şi cer nouă organizări, cari schimbă şi raporturile dintre Stat şi indivizii ce-l compun. Astfel unele bunuri, cari, într'un Stat cu o populaţiune rară, pot formà obiectul unui drept de proprietate privată intangibil—«Jus utendi et abutendi», —într'un Stat cu o populaţiune deasă nu mai pot rămâneà în această stare, de oarece ele au acum de îndeplinit o altă funcţiune socială, care cere anume restricţiuni ale dreptului de a uzà şi abuzà de proprietatea lor. Pământul agricol, de ex., care astăzi încă în multe cazuri constitue un obiect de plasament sau de speculă, nu va mai puteà conservà mult timp această formă de proprietate cu dreptul de folosinţă discreţionară, căci, el fiind totodată şi teritoriul ţerii, trebue să servească în prima linie pentru necesităţile de locuinţă şi de hrană ale populaţiunii; tot asfel apele curgătoare, izvoarele de energie, etc., având de îndeplinit de acum înainte o funcţiune mai înaltă în interesul întregului popor, ele nu vor mai puteà rămâne multă vreme supuse acestui regim al proprietăţii private intangibile. Deci şi concepţiunea cu privire la felul dreptului de proprietate privată trebue să evolueze, după necesităţile evoluţiei generale ale Statului şi după funcţiunea socială pe care are a o îndeplinì fiecare obiect.

Din toate acestea vedem dar, că noţiunile fundamentale ale stării de drept public şi privat—care regulează raporturile cetăţenilor între ei şi faţă de Stat, garantând siguranţa persoanei şi a proprietăţii, şi prin care Statul asigură apărarea sa în afară şi ordinea socială înăuntru—şi deci şi putinţa conlucrării tuturor—trebue să evolueze şi ele, după cum se schimbă şi necesităţile evoluţiei poporului.

2. Politica.
Omul politic şi Omul de ştiinţă şi rolurile lor în îndrumarea evoluţiei.

Necesităţile evoluţiei sunt determinate de firea poporului şi de aspiraţiunile cari decurg din aceasta, precum şi de condiţiunile geografice, naturale, sociale, economice şi externe ale mediului său de traiu. Ele au dar o bază reală, din care decurg problemele ce le impun. Studiarea acestor probleme—cari constituesc vieaţa publică a poporului şi Statului său—şi a soluţiunilor ce le trebuesc date pentru realizarea lor, formează obiectul preocupărilor *Ştiinţei;* arta de a organiză înfăptuirea soluţiunilor pe cari ştiinţa le dă acestor probleme formează obiectul *Politicei.* Politica fiecărui Stat are dar o bază reală, decurgând din totalitatea condiţiunilor sale de vieaţă, bază care-şi are desvoltarea ei istorică şi ale cărei modificări sunt numai stadii din evoluţia ei naturală.

Politica este dar acea artă, bazată pe stiinţă, care are de scop de a transformă o stare în una mai bună şi a înlesnì mersul evoluţiei; ea evoluează singură, după cum se schimbă-şi necesităţile evoluţiei poporului şi deci ale Statului.

În conducerea şi îndrumàrea evoluţiunii unui popor—care constitue menirea fundamentală a Statului — sunt dar 2 elemente cari au a îndeplinì rolurile principale: *Omul de ştiinţă,* care are a studià toate problemele impuse de necesităţile evoluţiei şi a gàsì soluţiunile lor, şi *Omul politic,* care are a organiză munca în vederea

realizării lor și a înfăptui posibilul. *Posibilul* este el singur determinat prin considerațiuni de natură geografică, economică și socială.

Intre activitatea acestor 2 categorii de oameni, cu roluri atât de hotărîtoare în regularea mersului evoluției poporului, este o strânsă legătură, care cere o conlucrare intimă; ba chiar e necesar, ca omul de știință să fie în stare a-și da singur socoteală și de putința înfăptuirii propunerilor sale, iar omul politic trebue să aibă și el cultura științifică necesară pentru a vedeà cu proprii săi ochi chestiunile pe cari le înfăptuește, a distinge între soluțiunile bune și cele greșite ce i se propun și a prevedeà efectele fiecăreia.

Cu toată legătura naturală ce există însă între aceste 2 categorii de oameni, între felurile lor de activitate este o mare diferință de metode și procedee, și de aceea e necesar ca raporturile dintre dânșii, precum și atribuțiunile lor, să fie bine precizate. Omul de știință trebue să fie absolut obiectiv — preotul adevărului — și să nu se lase influențat în concluziile studiilor sale de nici o altă considerațiune, decât *adevărul* absolut, astfel cum reiese el din cercetările sale. Omul politic, având mai mult a exercità o arta, trebue să caute posibilitățile realizării, și deci eventual să facă adeseori chiar și concesiuni în chestiuni mai mici pentru a puteà realizà altele mai mari.

Omul politic, mânuind oamenii și regulând interesele lor individuale sau de clasă, trebue să caute a le cântărì pe toate și a scoate din ele *Interesul general*, pe care să-l valorifice prin legile sale. Interesul general este însă în totdeauna o rezultantă, adică o linie mijlocie

scoasă prin parelelogramul forţelor din o serie de interese variate şi adeseori chiar opuse. Această linie mijlocie dar nu poate fi scoasă prin consideraţiuni teoretice, ci prin cântărirea tuturor intereselor, pentru fiecare caz în parte; şi mai cu seamă, ea trebue să fie stabilită pe realitatea faptelor experimentate şi, în special, pe valoarea reală pe care o prezintă fiecare din considerentele ei pentru caracterul general al Statului şi pentru situaţiunea sa în lumea celorlate state. Pentru omul de ştiinţă dar, interesul general într'o anume chestiune este absolut, pe când pentru omul politic el este relativ.

Câmpul de activitate al omului de ştiinţă este natura şi laboratorul sau biblioteca sa, pe când al omului politic sunt oamenii sau categoriile de oameni şi interesele lor. Unul trage din faptele sale concluziuni logice şi adevăruri ştiinţifice, dela cari nu poate devià, altul merge cu cântarul şi încheie transacţii, fiind nevoit să iea în considerare şi *oportunitatea* înfăptuirii reformelor sale. Un amestec dar al omului politic în atribuţiunile omului de ştiinţă şi luarea în considerare de către acesta din urmă a intereselor politice poate să fie vătămătoare rolului ce fiecare din ei are îndatorirea a-l îndeplinì, putând duce la concluziuni false şi deci la o îndrumare greşită a evoluţiei.

Sistemul parlamentar face însă ca omul politic să nu fie numai reprezentantul interesului general, ci adeseori şi al intereselor speciale ale alegătorilor săi, cari uneori pot fi chiar contrare interesului general. Prin aceasta dar el poate devenì o piedică a evoluţiei normale, astfel cum o cer interesele întregului popor; căci acestea duc adeseori la formările de partide bazate pe apărările de

categorii de interese și apoi la politicianism și la toate acele compromise, cari se fac contra sincerității convingerilor și cari periclitează morala politică.

Contra acestor deviațiuni ale omului politic dela calea dreaptă—cari schimbă sau chiar opresc în loc mersul evoluției spre progres al întregului popor — nu poate luptà cu succes decât omul de știință, care are îndatorirea să supravegheze ca soluțiunile ce le-a dat el problemelor evoluției în diferitele direcții să fie înfăptuite în limitele posibilului, dar nu oprite sau schimbate in favoarea intereselor lăturalnice. Omul de știință are de aceea și îndatorirea de a face educația cetățenească a poporului—luminându-l asupra diferitelor probleme și asupra interesului general în toate chestiunile—deoarece numai așà se poate asanà vieața politică și împiedicà răul ce-l pot face partidele cu reprezentanții lor. Tocmai din cauza acestei îndatoriri principale ale omului de știință, este însă necesar ca independența sa să fie apărată prin legi și să fie pus la adăpostul lovirilor ce i le pot aduce oamenii politici, sau politicianii, cari, având puterea în mână, vor căutà—ceeace la noi se face în stil mare —[1]) să-l terorizeze și să-l împiedice pe toate căile ca să-și îndeplinească datoria sa, astfel cum o cer interesul general și interesele superioare ale evoluției.

3. Partidele politice.

In cele precedente am arătat că politica este arta—bazată pe știință—de a transforma o stare socială în una mai bună. Această transformare se face prin con-

Comp. și pagina 127—135 și pag. 141.

lucrarea mai multor forţe — care sunt *Forţele politice* sau *Partidele* — iar Stările sociale, care se succed una alteia, sunt *Rezultantele*, scoase prin paralelogramul forţelor din activitatea partidelor. După cum în procesul de transformare al unei Specii lucrează două feluri de forţe—*Forţele centripetale,* care împing spre păstrarea caracterelor strămoşeşti *(«Ereditatea»)*, şi *Forţele centrifugale*, care împing spre continuua lor transformare pentru a face ca organizmul să corespundă mereu nouălor cerinţe ale mediului de traiu *(«Adaptaţiunea»)* — tot astfel şi în transformările sociale; aci, aceste două feluri de forţe — centripetale şi centrifugale — îşi au corespunzătoarele lor în forţele politice, care sunt *Partidele conservatoare* şi *Partidele progresiste,* iar Evoluţia societăţii — cu toate instituţiunile ei—este *rezultanta* din acţiunea lor, adică o linie mijlocie scoasă prin paralelogramul forţelor.

Vieaţa complexă a unui popor şi lupta pentru existenţă ce fiecare din indivizii ce-l compune este nevoit s'o ducă, tendinţele de câştig sau de acaparare şi de dominaţiune ale unora în dauna celorlalţi, etc., scot însă la iveală o mare varietate de interese, unele individuale, altele de clase sau categorii de cetăţeni, unele de naţionalitate sau confesiuni ş. a. m. d. Interesul general, pe care Statul trebue să-l apere şi să-l valorifice prin legile sale, nu este însă în totdeauna identic cu aceste feluri de interese, aşà că ele nu pot fi satisfăcute decât întru cât sunt justificate şi în concordanţă cu interesul general. Când aceste interese lăturalnice însă servesc de bază pentru formarea partidelor politice şi ajung astfel *Forţe politice*, ele devin prin aceasta periculoase

pentru apărarea interesului general; oamenii politici deci, care conduc aceste partide şi le reprezintă interesele, nu mai întrunesc calitatea fundamentală a *omului de Stat*, căruia să i se poată încredinţă rolul de conducător al Statului şi de regulator al evoluţiei sale.

Omul de stat adevărat trebue să fie reprezentantul intereselor întregului popor şi nu al partidelor, şi, ca atare, baza activităţii sale nu poate fi decât baza fundamentală politică a Statului, astfel cum decurge ea din totalitatea condiţiunilor de vieaţă a poporului şi cum s'a desvoltat ea în mod istoric. El trebue dar să lupte pentru a împiedică ca partidele formate pe baza intereselor lăturalnice să devină forţe politice şi pentru a înlătura dela conducerea Statului pe oameni politici cari le reprezintă; cu atât mai mult fireşte trebue să lupte contra partidelor demagogice, cari, sub masca politicei de principii, caută să realizeze interesele personale, de câştig şi de acaparare, sau interesele de clasă, etc. cari sunt contrarii interesului general şi intereselor superioare ale Statului. In general e de datoria oricărui om cinstit, care are o convingere politică—oricare ar fi ea — să lupte făţiş în contra acestei arme necinstite, numită «Demagogia», care e una din cele mai mari piedici în evoluţia unui popor şi care descalifică pe orice om politic sau partid care se serveşte de ea.

De altfel partidele numeroase, cari duc la compromisuri în dauna principiilor, sunt o piedică foarte serioasă pentru mersul evoluţiunei şi o dovadă de lipsa de educaţiune politică a cetăţenilor. Partidele politice dintr'un Stat sunt justificate numai întru atâta întru cât principiile lor decurg din baza

politică fundamentală a acelui Stat, astfel cum o indică condițiunile geografice, naturale, sociale și economice ale țerii. Unele pot pretinde o accelerare a mersului evoluții, (partidele progresiste, adică puterile centrifugale), altele un tempo mai lent și o legătură mai strânsă a viitorului cu trecutul (partidele conservatoare, adică puterile centripetale) etc.; toate însă trebue să meargă cu tendințele lor în aceeaș direcție și să stea pe aceeaș bază fundamentală, dictată de necesitățile istorice și de bazele geografice ale țerii.

Fiecare categorie de cetățeni—ca de ex. naționalitățile, confesiunile, muncitorimea industrială etc.—are tot dreptul de a se grupà în partide spre a-și apără interesele ei justificate, ideale sau materiale; căci orice satisfacere a intereselor justificate ale unei clase din populație are de efect și o sporire a puterilor țerii. Partidele acestea însă, dacă urmăresc scopuri contrarii interesului general sau dacă își i-au directivele din afară și luptă cu mijloace străine, își pierd dreptul de existență, căci prin aceasta ele împing la descompunerea unității statului și la micșorarea energiei colective ai locuitorilor sei ,deci duc la o slăbire a puterilor statului și pot fi cauza unei prăbușiri a întregului prin anarhie.

4. Instituțiunile Statului și problemele speciale ale politicei de Stat.

Bazați pe această concepțiune evoluționistă a Statului si a rolului său de conducător și de regulator al evoluțiunii poporului, să vedem acuma, în linii mari, cum trebue să ne creăm—sau să reorganizăm—toate acele instituțiuni cari au de scop de a formà puterea

colectivă a poporului, spre a o mănţine în totdeauna la maximul posibil de energie vitală. şi spre a dispune de ea, după cum nevoile evoluţiei sale o cer, precum şi să arătăm, în scurt, cari sunt problemele speciale pe cari politica noastră de Stat trebue să le urmărească în toate direcţiile activităţii sale.

a) *Politica socială.* In primul rând vin toate acele *Instituţiuni sociale* menite a organiză poporul, astfel ca indivizii ce-l compun să poată convieţuì şi colaborà în armonie — ca părţi ale unei unităţi organice — pe baza unei ordine sociale şi a unei stări de drept, care să reguleze raporturile dintre ei şi ale fiecăruia faţă de stat. Statul—ca marele regulator şi îndrumător al evoluţiei, ca organizator al muncii naţionale pe baza principiului diviziunii muncii şi a economiei forţelor, cât şi ca organul principal care garantează siguranţa teritoriului, a persoanelor şi a proprietăţii—are îndatorirea de a luà toate acele măsuri fundamentale pentru stabilirea şi ameliorarea continuă a stărei sociale şi a o pune în concordanţă cu necesităţile evoluţiei poporului.

Prima îndatorire este dar ca actul de constituire al societăţei pe care o formează poporul nostru—constituţiunea Statului—să conţină toate dispoziţiunile necesare pentru a garantà: siguranţa teritoriului, drepturile individului—bazate pe libertate, egalitate înaintea legilor şi respectul proprietăţii în limitele funcţiunii lor sociale— şi drepturile de constrângere al Statului în interesul general al societăţii.

Constituţiunea vechiului Regat român este bazată pe principii foarte largi şi, dacă ar fi sincer aplicată, ar

constituì în multe privințe o bună garanție pentru soliditatea organismului nostru social. Numai în unele privințe ea nu răspunde în totul la necesitățile evoluției și constitue o piedică în desvoltarea Statului; și aceasta mai cu seamă intrucât privește funcțiunea socială a proprietății—dreptul de expropriere fiind prea limitat—și întrucât privește conducerea statului, ca expresiune a voinței întregului popor și ca apărător al interesului general. Intre constituțiunea scrisă și între starea reală socială dela noi este însă o foarte mare diferință: de fapt puterile nu emană dela națiune, ci întreagă putere a Statului este acaparată de o clasă de politiciani, divizați în partide, cari abuzează de ea, în interesul personal și de clasă; interesul general este continuu sacrificat în folosul intereselor particulare ale claselor guvernante; justiția—regnorum fundamentum—nu și-a putut câștigà prestigiul de care are absolută nevoe; legile nu au puterea necesară și adeseori sunt înlocuite prin bunul plac și prin măsuri arbitrare, etc. Astfel dar fundamentul real al Statului nostru nu este sănătos și o grabnică reorganizare a instituțiunilor cari stau la baza sa—Justița, Administrația generală, Poliția, Instituțiunile sociale, etc.,—se impune. Căci nu trebue să uităm că chestiunea noastră socială—și mai cu seamă chestia țărănească—nu este numai o chestiune economică, ci în cea mai mare parte una administrativă, așa că de acì trebue să pornească orice reformă.

Această organizare a instituțiunilor, cât și normele pe cari sunt bazate ele, trebue însă să evolueze și ele treptat, după cum evoluează necontenit și factorii cari compun societatea, adică, după cum evoluează numărul

și calitatea membrilor ei, și felul relațiunilor ce se stabilesc între dânșii. Prin creșterea necontenită a populației, prin progresele culturii în toate păturile societății, prin activitatea economică, etc., vieața socială se schimbă necontenit și raporturile dintre oameni și față de Stat se schimbă de asemenea. Statul are dar îndatorirea de a supraveghià ca aceste raporturi — cari mereu se schimbă — să se mănțină pe baza fundamentală a respectului drepturilor naturale ale fiecărui cetățean, și mai cu seamă: pe dreptul individului de a-și găsì, în organizarea generală a poporului, putința să-și desfășure — potrivit aptitudinilor sale — activitatea pe care e capabil să o îndeplinească și de a rămâneà stăpân pe produsul muncii sale. Principiul „the right man in the right place" trebue să rămână veșnicul inspirator al tuturor organizărilor, căci numai pe această bază poate ajunge o națiune să scoată maximul de energie vitală din colaborarea tuturor membrilor ei.

Necesitățile evoluției cer dar ca Statul să caute înainte de toate a mănține întregul popor ca un organism unitar, divizat numai pe baza principiului diviziunii muncii, în vederea activității întregului — cu garanția drepturilor individului —, și nu ca un conglomerat de clase, naționalități, confesiuni, etc., grupate fiecare după interesele lor speciale, cari duc la formarea de caste și privilegii, la subjugarea unei clase de alta, etc.

Politica socială dar — care are a-și desfășurà activitatea ei în vederea perfecționării continue a mediului social, adică a societății ca întreg și a raporturilor dintre membrii ce o compun — trebue să aibă la baza ei aceste principii dictate de necesitățile evoluției poporului nostru; iar

oamenii politici, cari au a înfăptuì această politică, se pot grupà în partide pe baza posibilităților și modalităților realizării acestor principii, precum și pe baza interpretărilor — conforme cu interesul general — ce le dau.

Politica socială la noi are în special a regulà raporturile dintre țărani și proprietari, dintre capital și muncă, dintre funcționari și stat, drepturile și îndatoririlor femeilor, etc. Principalele din acestea--chestiunea țărănească și chestiunea muncitorilor industriali--le-am tratat dejà la locul cuvenit. Toate aceste chestiuni trebue să formeze mai întâiu obiectul unor amănunțite studii obiective, cari să găsească soluțiunile ce le comportă în raport cu drepturile naturale ale interesaților și cu necesitățile evoluției poporului; oameni politici pot apoi să treacă la înfăptuirea lor, grupându-se în jurul ideilor ce le pot aveà cu privire la oportunitatea și la modalitățile aplicării soluțiunilor date de știință.

Din viitoarele noastre chestiuni sociale face parte desigur și chestiunea naționalităților. Noul nostru Stat va aveà acum un mare număr de cetățeni de alte naționalități. O politică socială bine cugetată — care trebue să urmărească de a stabilì raporturi cât mai armonioase între toate clasele și categoriile populației, spre a înlesnì conlucrarea lor în unitatea organică pe care o formează — ne dictează să ne ferim de asupriri și de toate greșalele pe cari le-au făcut cu poporul nostru Ungurii, Austriacii, Rușii, etc. și cari le-au fost fatale. *Viitorul nostru Stat trebue să fie astfel organizat ca fiecare naționalitate să-și găsească în el patria sa și nu dușmanul său.* Numai

atunci—când se va găsì un astfel de „Modus vivendi“ fiecare naționalitate va contribuì cu cultura sa și cu aptitudinile sale speciale la progresul întregului și va mărì energia colectivă a acestei unități organice care se cheamă „Statul român“.

Firește că tot astfel va trebuì să se procеadă și cu toate clasele muncitorești, deoarece un popor compus din oameni independenți este capabil de a desvoltà o energie colectivă incomparabil mai mare decât un popor în care peste 82% din populație sunt sub dependența celorlalți. Fără locuitori independenți materialicește nu poate existà nici Stat independent, oricât de mari ar fi avuțiile țerii și oricât de strălucitoare ar fi civilizația orașelor ei.

b) *Politica culturală.* In al doilea rând vine organizarea *Instituțiunilor culturale*, menite a desvoltà și perfecționà prin cultură toate acele predispozițiuni, însușiri bune și aptitudini cari constituesc puterile elementare ale poporului. Baza activității acestor instituțiuni este individul, iar țelul imediat înălțarea și înobilirea firii sale și pregătirea sa în vederea rolului ce are a îndeplinì în societate, ca colaborator în organizarea muncii și vieții întregului popor. Țelul mai îndepărtat însă este: de a da poporului întreg putința ca, prin cultură, să ajungă la o civilizație cât mai înaltă și mai profundă a țerii și a vieții sale—pe care să o producă el cu propriile puteri—și ca, pe această cale apoi, să-și creeze din nou condițiuni și mai favorabile, pentru a se puteà înălțà mai departe pe sine printr'o nouă desfășurare de activitate culturală. Prin cultură, ajutată

de civilizaţia pe care o produce, se urmăreşte deci continua sporire a puterilor fizice, morale şi intelectuale ale individului şi a energiei colective a poporului; căci tăria unui Stat depinde nu numai de numărul cetăţenilor săi—şi deci de mărimea armatei sale şi de numărul contribuabilor —ci, mai cu seamă, de calitatea lor. Puterea culturală deci are, pentru existenţa şi siguranţa statului, o însemnatate tot atât de mare ca şi puterea militară şi cea financiară, şi ajută şi la sporirea calităţii acestora.

Politica culturală, ce ne-o indică necesităţile evoluţiei poporului nostru, este dar: 1) crearea unei stări cât mai prielnice pentru putinţa desfăşurării unei activităţi culturale cât mai intense în toate păturile populaţiunii şi 2) procurarea tuturor mijloacelor, pentru a puteà inrâurì cât mai cu efect—atât individual, cât şi colectiv—în această direcţie. Stabilirea unui plan general, atât pentru înălţarea—prin cultura sufletească—a întregei naţiuni, cât şi pentru pregătirea fiecărui individ în vederea rolului ce are a-l îndeplinì în organismul nostru social—prin cultura profesională—este primul pas pentru o activitate sistematică. Statul va trebuì apoi, pe de o-parte, să studieze mereu nevoile culturale crescânde ale ţerii şi nouăle direcţii în cari cer ele să se îndrumeze cultura, iar, pe de altă parte, să creeze instituţiuni, atât pentru producţiunea bunurilor culturale, cât şi pentru răspândirea lor, cărora să le dea o organizare tot mai perfecţionată în vederea satisfacerii acestor necesităţi.

Cultura nu este însă numai un mijloc pentru sporirea puterilor fizice, morale şi intelectuale ale unui popor, în vederea problemelor civilizatorii imediate ce are el a le rezolvì, ea este totodată şi cel mai bun mijloc

pentru a-i mări prestigiul și influența asupra altor popoare și, prin aceasta, pentru a-i asigură mai bine existența sa în lumea statelor. Politica noastră culturală trebue dar să tindă nu numai de a ridică nivelul general cultural al poporului, ci, totodată, de a ne pune în stare să producem bunuri culturale de o calitate superioară, cari să devină universale și, prin cari, geniul poporului nostru să contribue direct la înălțarea omenirii pe pământ. Instituțiuni superioare de știință, artă și tehnică, în cari aptitudinile firești ale poporului să se poată perfecționă cât mai mult și deveni productive, sunt tot atât de necesare pentru desvoltarea armonică a culturii în toate clasele societății ca și școalele de cultură generală și profesională; ele însă, fiind totodată și pepinierele în cari se va formă personalul care conduce întreaga mișcare culturală și care dă directivele ei, capătă o însemnătate cu mult mai mare și pentru cultura generală a țerii.

c). *Politica economică*. In al treilea rând vin toate acele instituțiuni și măsuri cari au de scop de a regulă și organiză întreaga gospodărie națională, deci producția, distribuția și consumația bunurilor economice. Vechea maximă a strămoșilor noștri «Primo vivere deinde philosophari», pune mai bine în evidență marea însemnătate a activității economice pentru vieața unui popor. Prin numărul covârșitor al locuitorilor țerii ce se îndeletnicesc cu această activitate, prin influența ce o are ea asupra vieții fiecărui locuitor, cât și asupra vieții Statului în general, politica economică formează baza activității politicei generale a Statului și dă directivele ei în toate ramurile. O cât mai bună *organizare*

a producției, ca să fie în stare de a pune cât mai bine în valoare toate bogățiile pământului țerii cu puterile sale naturale, precum și puterea de muncă cu inteligența și îndemânarea poporului; o cât mai mare *perfecționare a mijloacelor de transport*, și o cât mai bună *organizare a comerțului*, pentru a înlesnì schimbul cât mai profitabil de mărfuri; acestea trebue să fie scopurile generale ale politicei noastre economice.

In capitolele precedente, am arătat, în linii mari, cari sunt problemele speciale, pe cari le dictează necesitățile evoluției diferitelor ramuri de activitate economică, și care e politica pe care o impun ele Statului s'o urmărească în fiecare direcție, așà dar numai e nevoe a insistà acì asupra lor. Este dar de datoria Statului de a-și creà toate instituțiunile, cari să studieze necontenit nevoile fiecărei ramuri și să iea măsurile necesare pentru propășirea ei, creându-i condițiuni prielnice de desvoltare și înzestrând-o cu mijloacele tehnice și financiare necesare. In organizarea ce o va da-o acestor instituțiuni, trebue să aibă în vedere cât mai mult principiul diviziunii muncii și al economiei forțelor, astfel ca munca națională—sporită prin cultură și tehnică—să fie cât mai bine pusă în stare de a da maximul de energie colectivă, și în această direcție, în care lupta dintre popoare tinde a devenì mai grea decât în toate celelalte.

d) *Politica financiară*. In afară de, puterea militară și culturală, un Stat are nevoe, pentru a-și asigurà existența sa și putința desvoltării sale pe calea progresului, și de o cât mai mare putere financiară. Această

putere este o consecință directă a mărimii avuției naționale și deci a activității economice, cari sunt singurele ei izvoare de alimentare; cu cât un stat produce mai mult și în condițiuni mai bune, și cu cât își schimbă pe piața universală mărfurile sale cu mai mult profit, cu atât dispune mai bine și de elementele necesare pentru a-și creà o mare putere financiară. Politica financiară trebue dar să aibă la baza ei politica economică — ea fiind numai o ramură a acesteia — și să urmărească, în primul rând, sporirea continuă a avuției naționale; aceasta, atât prin valorificarea tot mai mare a bogățiilor țerii, cât și prin încurajarea și crearea a unor nouă ocaziuni, ca munca națională să se poată desfășurà și deveni tot mai productivă.

De aceea dar, ea trebue să caute ca nu cumva, prin fiscalitate și măsuri nechibzuite — de ex. în interesul unei prea mari comodități a perceperii dărilor — să împiedice activitatea economică din țară, din care-și trage tocmai veniturile ei, iar pe de altă parte, trebue să caute a sporì puterea contributivă a fiecăruia, printr'o mai bună valorificare a puterii sale de muncă. De aceea dar, și dările trebue să fie drepte și bine chibzuite: ele nu trebue să lovească în existența persoanelor sărace, împiedicându-le prin aceasta să-și poată sporì și perfecționà puterea lor de muncă prin cultură, prin întrebuințare de mașini sau prin formarea unui capital de exploatare, etc.; ele trebue să fie progresive, după veniturile fiecăruia; producția, comerțul și orice activitate economică trebue să contribue progresiv, după veniturile nete și după beneficiile ce le are din organizarea generală și din înlesnirile ce i le face Statul; activi-

tățile economice născânde, și capabile de a ajunge la o desvoltare în viitor, trebuesc însă încurajate și chiar scutite cu totul de dări în primii ani, până ajung a lucrà cu rentabilitate, căci orice impunere prea timpurie este un scont al viitorului.

Statul trebue însă să-și creeze venituri cât mai mari și din averea sa proprie—averea domenială, exploatarea mijloacelor de comunicațiune, circulație, transport, etc., dreptul de a emite monetă a cărei valoare e bazată pe creditul său, regiile de Stat, monopoluri, etc.—cât și în schimbul unor servicii speciale ce le face populațiunii; firește aceasta, fără ca prin toate acestea să împedice desvoltarea tot mai mare a activității economice sau culturale din țară.

Imprumuturile nu sunt o întărire a puterii financiare a Statului, de cât când sunt întrebuințate pentru scopuri care servesc la sporirea avuției naționale. Orice cheltueală pentru nèvoile curente ale Statului făcută din împrumuturi este un scont al viitorului și o slăbire mare a puterii sale financiare.

Intru cât privește cheltuelile, firește, nici nu ar mai trebuì să fie nevoie a amintì că banul public, aparținând tuturor, nu poate fi cheltuit decât pentru interesul general în concordanță cu scopurile mari ale Statului.

Tot în interesul sporirii puterii financiare a țerii, Statul mai trebue să se îngrijească de *Mijloace sigure de schimb si de plată*, a căror valoare să fie recunoscută oricând pe piața universală, pentru ca poporul să nu-și vadă, pe această cale, depreciată munca și produsele sale. Deprecierea valutei unei țeri și scăderea puterii de cumpărare a banului ei oficial în-

seamnă robia populației țerii către străinătate, pentru care trebue să muncească mai mult spre a'i puteà plătì produsele ce le importă.

Tot astfel și tot din aceleași puncte de vedere, Statul trebue să se îngrijească de *înlesnirile de credit*, astfel încât capitalul să poată fi pus cu cât mai mare ușurință la dispoziția întreprinderilor economice. El trebue dar să creeze și să împingă la crearea a cât mai multor instituțiuni (Bănci, etc.), cari să mijlocească între publicul care are a-și plasà economiile și între întreprinderile economice cari au a le valorificà. Modul cum ar trebuì să se desfășoare activitatea Statului în această privință l-am descris mai pe larg în capitolul special despre Capital, așà că numai e nevoe a revenì acì.

Instituțiunile, dar, pe cari Statul le creează pentru formarea puterii colective financiare a Statului și întrebuințării ei, trebue să fie bazate pe aceste principii fundamentale, dictate de necesitățile evoluției poporului și Statului nostru.

e) ***Politica externă.*** In descrierea mediului extern, am arătat în linii mari pericolele și foloasele ce le prezintă el existenței noastre și problemele ce ni le impune, și cari trebue să servească de bază politicei ce avem a o urmărì în această direcție. Având în vedere continuu toate aceste necesități dictate de interesele evoluțiunii noastre, firește că trebue să fim în totdeauna pregătiți pentru a le face față și a ne apărà sau a ne păstrà independența în toate direcțiile. Aceasta nu se poate realizà însă, decât, în prima linie, desfășurând maximul de energie vitală de care suntem capabili și întrebuin-

țând această energie cu cea mai mare economie, numai pentru satisfacerea acestor țeluri dictate de necesitățile reale ale evoluției noastre.

Un popor, care-și bazează speranțele satisfacerii intereselor sale pe forțele altora, se înșală pe sine însuș, tot astfel ca și un popor care-și cheltuește forțele sale pentru satisfacerea intereselor altor popoare, cu cari se crede a fi legat prin simpatii iluzorii sau așà zise afinitați; căci nu trebue să se uite niciodată, că politica bazată pe sentimente este un lux, pe care nici măcar statele cele mai puternice nu și-l pot permite; dar pentru statele mici, a face politică de sentimente și nu de interese reale, înseamnă a se jucà cu propria lor existență.

Amândouă denotă dar numai o stare de naivitate— caracteristică popoarelor tinere, fără educațiune politică — și duc la o slăbire a forțelor proprii, adică le îndepărtează de putința satisfacerii propriilor lor interese. Aspirațiunile unui popor se satisfac numai prin propriile sale puteri, fie că aceste s'ar întrebuințà direct, fie prin alianță cu alte popoare. Alianțele dar nu pot fi bazate decât pe comunitate de interese — materiale sau sufletești—și fiecare popor are în această tovărășie numai acea importanță pe care i-o dau forțele proprii. pe care le aduce ca contribuție.

Statul nostru trebue dar, în prima linie, să caute, prin puterea de care va dispune—militară, financiară și culturală,— prin prestigiul ce și-l va câștigà—prin ordinea socială ce o mănține, prin munca culturală și economică ce o desfășură, prin strălucirea civilizației pe care o produce și prin corectitudinea în relațiile sale—așà dar, prin valoarea reală ce o reprezintă și prin energia

pe care e capabil a o desfăşură în apărarea intereselor sale, să-şi asigure stima şi poziţia sa între popoarele lumii. Pentru a puteà face aceasta însă, se cere, pe lângă o bună organizaţie internă, şi o perfectă cunoaştere a tuturor intereselor ce decurg din relaţiile cu popoarele sau ţerile cu cari vine în contact, direct sau indirect, şi pe cari are a şi le apără, precum şi a mijloacelor prin cari le poate sprijinì şi satisface.

Instituţiunile dar, pe cari Statul nostru şi le creează în vederea apărării şi satisfacerii intereselor sale externe, trebue să aibă de scop, în prima linie, de a adunà şi centralizà toate materialele privitoare la felul relaţiunilor noastre cu fiecare Stat, de a precizà şi formulà toate interesele ce decurg din aceste relaţiuni şi de a găsì mijloacele pentru satisfacerea lor. Legaţiunile, Consulatele, misiunile militare, comerciale şi economice, etc., ce le întreţine ţară în străinătate, trebue dar în viitor să nu se mai mărginească numai la un simplu rol reprezentativ, ci să devină instituţiuni cari să urmărească şi să studieze evoluţia intereselor acelor ţeri, pentru a puteà sprijinì oricând interesele noastre, astfel cum apar ele în fiecare fază. Ministerul de Externe, care centralizează toate aceste lucrări şi dă directivele misiunilor din străinătate, trebue să fie condus de o serie de adevăraţi specialişti în toate ramurile politicei externe, cari să pună mai mult preţ pe ştiinţă şi cunoaşterea adevăratelor noastre interese decât pe banalele forme ale vieţii aşà zise sociale.

Numai prin perfecta conoaştere a acestor interese şi prin găsirea continuă a mijloacelor sprijinirii lor pe cale paşnica, se pot evità conflictele şi, astfel, a se sta-

bilì bunele relațiunui cu toate popoarele, cari ne sunt absolut necesare spre a ne asigurà liniștea din afară, dându-ne răgazul să ne desvoltăm în pace — pe cale culturală și economică—spre a puteà creà o civilizație tot mai mare pe teritoriul nostru etnic.

Această liniște din afară ne va da însă totodată și putința de a colaborà cu popoarele cu cari venim în contact, pentru scopurile mari ale omenirii și pentru propășirea vieții omenești pe pământ—în folosul căreia geniul național al poporului nostru e menit a aduce încă mari servicii—și astfel a realizà țelurile eternei lupte pentru existență, pe care natura a impus-o poporului nostru, ca și oricărei alte ființe organice de pe pământ.
